

BÜNTETŐJOGI TANULMÁNYOK VI.

MTA VESZPRÉMI TERÜLETI BIZOTTSÁGA
VESZPRÉM
2005

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
VESZPRÉMI TERÜLETI BIZOTTSÁG
GAZDASÁGI- JOG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZAKBIZOTTSÁG
BÜNTETŐJOGI MUNKABIZOTTSÁG

VESZPRÉM

BÜNTETŐJOGI TANULMÁNYOK VI.

2005., VESZPRÉM

ELŐSZÓ

A VEAB Büntetőjogi Munkabizottsága periodikájával – a Büntetőjogi Tanulmányok VI. kötetével – köszönti minden kedves Olvasóját!

Ezt a kötet – az eddigi kötetek szerkezetétől némileg eltérően – két fejezetre oszlik.

Az első fejezetben a emberi jogok és a büntetőjog történetét érintő két témakörből közlünk egy-egy tanulmányt.

Egyik Zinner Tibor egyetemi tanár munkája az 1945 utáni német kitelepítés – máig sem tisztázott és még kevésbé lezárt – kérdéséről értekezik. A tanulmány a professzornak a témát monografikusan feldolgozó – magyarul, németül és angolul – megjelent kötetének összefoglalója.

Kahler Frigyes tanulmánya: Esettanulmány, avagy egy 1957. decemberében elkövetett gyilkosság utóélete címmel egy bűnösüket kimentő koncepciós pert mutat be, azzal a nem titkolt reménnyel, hogy a jogállam választ tud adni egy majd fél évszázados jogtalanságra.

A kötet második fejezete aktuális büntetőjogi kérdéseket tárgyal.

Jungi Eszternek a javítóintézeti nevelésről írott tanulmánya és Király Rékának a Bűncselekmény fogalma a 13 – 14 éves korosztály gondolkodásában c. dolgozata a szerzők PhD. kutatásai körébe tartozó témák.

A fiatal- és gyermekkorúak kérdésköréhez kapcsolódik Tavasz Virág tanulmánya: A gyámhatóságok szerepe, részvétele a büntető eljárásban címmel.

Több szerzőt foglalkoztat a kábítószer fogyasztással kapcsolatos bűnözés és az ezzel kapcsolatos kérdések.

Kovács Gábor egyetemi adjunktus, orvosszakértő – aki ezen túl jogvégezett is – a bódult állapot fogalmát vizsgálja a vezetési képességet hátrányosan befolyásoló szerek használata esetén

Csik Attila; a jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélésről és ennek jogalkalmazói gyakorlatáról írt;

Horváth Szabina dolgozatában a vegyész szakértő a tevékenységét vizsgálja a kábítószeres ügyekben

Amikor a szerkesztő első sorban a szakmai közvéleménynek ajánlja a kötetet, köszönetet mond állandó támogatóinknak: dr. Havasné dr. Orbán Mária-nak a Győri ítélőtábla elnökének, dr. Horváth Györgynek a Veszprém Megyei és dr. Magyar Károlynak a Zala Megyei bíróság elnökének.

Köszönet a Munkabizottság tagjainak, akik a szakmai bírálatokban vettek részt. Külön köszönet illeti Fenyvesi Ottót és munkatársait a kötet szerkesztésében és a nyomdai munkákkal összefüggő szíves segítségért.

Kahler Frigyes

Készült a Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság,
a Veszprém Megyei Bíróság
és a Zala Megyei Bíróság anyagi támogatásával

Kiadó: az MTA Veszprémi Területi Bizottsága
Felelős kiadó: Mészáros Ernő, akadémikus, a VEAB elnöke
Szerkesztő: Kahler Frigyes
Nyomás: VSP Nyomda Kft., Várpalota

ISSN 1586-3077

DOLGOZATOK AZ EMBERI JOGOK ÉS BÜNTETŐJOG TÖRTÉNETE KÖRÉBŐL

„KI VELÜK” AZ EMBERTELEN KOLLEKTIVITÁS DIADALA: A MAGYARORSZÁGI NÉMETEK 1945 UTÁNI KITELEPÍTÉSE¹

Zinner Tibor²

A kelet-európai németek sorsának alakulása már a Győzelem Napját megelőzően a hitleri hadigépezet szétfűzésének menetéhez kötődött. A Vörös Hadsereg katonái megszállta országokban azonban mindez kevésbé függött a népességmozgásokat törvényszerűen előidéző drámai ütközetektől, és sokkal inkább behatárolta előbb a front utáni számos pacifikálós katonai művelet, majd utóbb a hosszú távú politikai cél, a sztálini praxis bevezetése és működtetése.

Hónapokkal a magyarországi Holocaust sohasem feledhető borzalmai után, noha kezdetben a hazai pártok még nem így szorgalmazták, utóbb lényegében mégis a személyes cselekedetektől független, mérlegelés nélküli kollektív büntetéssé lett a magyarországi németek, a „svábok” elűzése. Főképp azt követően, hogy a trianoni határokon túli magyarság sorsa elválaszthatatlanul összekapcsolódott ezzel. Olyan mértékadó tényező nem akadt – sem a határokon belül, sem kívül –, aki az embereket lakhelyükről elűző, barbár módon végrehajtott kelet-európai német kitelepítéssel szemben szót emelt volna. Azt tényként, előírásaként kezelték, érdembeli vita csupán az elűzés méreteiről és gyakorlatának mikéntjéről folyt. Különösképp riasztó helyzet jellemezte a kezdeteket, amikor még a jogfosztó intézkedések tételes kinyilvánítása előtt tízezreket zavartak el szülőföldjükről országhatárokon át. Utóbb, a nemzetközi nagypolitika kártyáit kézben tartó államok képviselőinek a kitelepítés emberséges voltát célzó megnyilatkozásai és a megvalósítás mindennapos, szenvedélyektől túlfűtött gyakorlata között feneketlen mélységű szakadék tátongott. A fennen hirdetett el-

¹ Az írás bővebb, gazdagon jegyzetelt könyvváltozatát magyarul és németül, angol nyelvű összefoglalóval, a magyar és a német igazságügyi miniszter előszavaival egy kötetben a Hivatalos Magyar Közlönykiadó Kft. adja ki. Ez a tanulmány az angol nyelvű összefoglaló fordítása.

² Dr. Zinner Tibor a Legfelsőbb Bíróság főosztályvezetője, egyetemi tanár

ők a nagyhatalmi politikai megvalósításának a leplezését célozták, nem szolgáltak más, mint a felmérhetetlen felelősség cinikus áthárítását.

A világegést követő számonkérési folyamatot mindenütt egyszerre jellemezte, hogy a jogos és jogtalan keveredett benne. Nem csupán a méltán igényelt felelősségre vonások, hanem tíz- és százezreket sújtó kényszerintézkedések sorjázta. A Csehszlovák Köztársaság, mint nemzetállam megvalósításának előbb ábrándja, majd erőszakos kísérlete éppúgy szerepet játszott a magyarországi németek különbségtétel nélküli, bűnösöket, vétkeseket és ártatlanokat egyaránt érintő kitelepítésében, mint az oroszszakszervek tettei, a személyes bosszú, a meg nem értés, a vagyoni iránti vágy és így tovább.

A történeteket taglaló írás fejezetei: „A »fasiszta maradványok« felszámolása,” a „Határokon túli jövőformáló tervek,” „A pártok és a „sváb-kérdés”,” „A Népgondoló Hivatal,” „A »nemzethűség« vizsgálatok”; „A magyarországi németek elűzésének moszkvai és prágai terve”; „Kormánydöntés(?) a kollektív felelősségre vonásról”; „A kitelepítés” és „A jogfosztás felszámolásának kezdetei”.

Mit tettek a magyarországi németekkel? Az évszázadok óta Magyarhonban élő németiség különbözőképp viszonyult az 1930-as évektől mind a hitleri Németország, mind Magyarország politikájához. A területgyarapodások után, az 1942-es határok között a már 720 291 fő közül 478 414 német anyanyelvűnek, és ebből 303 419 német nemzetiségűnek is vallotta magát. A Volksbundot, az ország területén működő legismertebb, német társadalmi-politikai szerveződést – annak kimutatása szerint – csak 30%-uk nem részesítette támogatásban. Az egyesület tagozataival együtt – 1942. október végi adatok szerint – 300 ezer tagot tömörített. Vezetőinek, egyes tagjainak számos cselekménye, valamint mások világháborús önkéntes szerepvállalása stb. – az esetenként ismert kényszerítő körülmények ellenére – meghatározta a rokonok, ismerősök, összességében a magyarországi németiség sorsát. Mindez egy olyan katonai üzemekkel és politikai harcokkal teli világban zajlott, ahol a világháború kimenekeire meghatározó erővel rendelkező, és ütőképes fegyveres arzenállal bíró, az ellenében feltétel nélküli kapitulációját végcélnak tekintő szövetséges politikai erők eleve meghatározták a belpolitika küzdőfeleinek mozgásterét.

A kitelepítésnél – jöllehet, bár nem a nürnbergi szellemiséggel és következetességgel, de – azt a „fordított eljárást” alkalmazták, miszerint „elvből minden németet kitelepítettek, s a mentesíthetőknek kellett bizonyítaniuk büntelenségüket”. A jogosan elmarasztalhatók mellett azonban eleve lehetővé tették a kollektív felelősségre vonást az ártatlanokkal szemben is azért, hogy az „áttelepítés”-ről szóló rendelet már címe megfogalmazásával is egyértelműsítette: nem csupán egyes személyekről, hanem „a magyarországi német lakosságnak Németországba való áttelepítéséről” intézkedik, illetve az 1. §-a szerint: „Németországba áttelepülni köteles az a magyar állampolgár, aki a legutolsó, 1941-es népszámlálási összeírás alkalmával német nemzetiségűnek vagy anyanyelvűnek vallotta magát, vagy aki magyarosított nevét német hangzásúra változtatta vissza, továbbá az, aki a Volksbundnak vagy valamely fegyveres német

alakulatnak (SS) tagja volt”. A 2. §-ban felsorolt szűkre szabott mentesültség az előbbieket érdemben nem módosíthatta.

A nemzetközi erőter szabta keretek között a németekkel szembeni fellépések egy komplex folyamat részeként zajlottak. Az ún. „fasiszta maradványok” elleni harc során egyaránt érintette őket az internálás, a népbírászkodás, a fasiszta egyesületek és pártok feloszlata, majd a kitelepítés. A hadiállapot megszűntét kimondó fegyverszüneti egyezmény egyik kötelezettségén alapult az 1945. február 27-én kihirdetett kormányrendelet, ami szerint „az ország területén tartózkodó minden német állampolgárt internálni kell, kivéve Németország zsidó nemzetiségű állampolgárait”.

Már az év elején jelezte Erdei Ferenc belügyminiszter az illetékeseknek, hogy az oroszok a Magyarországon tartózkodó vagy lakó németeket munkaszolgálatra viszik, ezért elrendelte a németek összeírását. A szovjet megszálló hatóságok önkényeskedtek, és az egyéni politikai felelősségtől, háborús bűnösségtől függetlenül elhurcolták a német nevű és származású, munkaképes korú nők és férfiak egy részét, egyes községek egész itt maradt német lakosságát egyszerűen elhajtották. Az ország mai területéről – az 1944. december 22-én kelt 0060-as sz. parancs alapján, az Ideiglenes Nemzeti Kormány létrejötte előtti időtől 1945. február végéig – 60–65 ezerre tehető a 2. és 3. Ukrán Front megszállta területekről Szovjetunióba deportáltak száma, akik között németek és német nevű magyarok (magyarok és zsidó származásúak) egyaránt voltak.

A földreform során 33 308 volksbundista 176 781 katasztrális hold földtulajdonát osztották szét. A tőlük elkobzott s szétozott föld ügye elválaszthatatlan az ún. „fasiszta maradványok” elleni, sokrétű, megtorló intézkedési sorozattól. A népbírászkodást bevezető rendelet népellenes bűnösnek minősítette a fasiszta, illetőleg demokraciellenes pártban, szervezetben vagy alakulatban tisztséget vállalt, avagy ezek tagjaként tevékenyen működő személyeket (így a Volksbund tagjait), velük szemben főbüntetésként kettőtől öt évig terjedhető börtönbüntetés kiszabását tette lehetővé. A népügyészségi, majd népbírósági (és miként az internálási) eljárás alá vontak sorsának alakulását – a büntetések letöltését vagy felfüggesztését – a kitelepítések határozták meg.

A határon innen és túl kezdetét vette a németiség vesszőfutása, függetlenül a második világegést megelőző vagy az alatti magatartásától. Azok a népek pedig, függetlenül attól, hogy hol és miképp éltek: elnyomott, megtört, esetenként így-úgy támogatott kisebbségként vagy államalakulatot alkotva, de nemzetállamaik a náci birodalom szövetségesei lettek, a világegés harcai közepette, majd a fegyverzaj elülte után osztoztak vereségében. A főbűnösnek megbélyegzett német nép mellett másutt, a kisebbségi lét keretei között pedig főként népcsoportokon belül a nem Hitler-barát lakosság és a nácik közötti különbségtétel tudatos elhagyása maga után vonta egyfelől a németek, valamint másfelől a hozzájuk hasonlóképp meghurcolandónak nyilvánított népek, népcsoportok, nemzetiségek kollektív bűnösségének szkizmáját, minden tetteiktől függetlenül. A magyarországi Hitler-barát németek és az itt élő, másként ér-

ő, valamint a környező államokból a világegés hadszíntereinek nyugatabbra tolódásával Magyarországra menekült németek kitelepítése egybekapcsolódott.

A németekkel szembeni hetekkel-hónapokkal későbbi politika nem szakítható el a Beneš-féle tervek: a szudétanémetektől, lengyelektől és magyaroktól megszabaduló „tisztá”, és az 1938 előtti határok között újrászervezendő Csehszlovák Köztársaság neveléséről, az ottani magyarság és a magyarországi németek kitelepítése így onódott egybe. Az Atlanti Chartán alapuló elveket a győztesek módosították. Köztük az is, hogy a nyilatkozatot aláíró államok nem folytatnak hódító, területszerző politikát, és olyan határváltoztatásokat sem hajtanak végre, „amelyek nem egyeznének meg az érdekelt népek szabadon kifejezett óhajával”. Beneš elérte, és az emigránsok külpolitikájának sarkkövévé vált az, hogy a világegés után a szlávokon kívül más nemzetiségek ne élhessenek Csehszlovák Köztársaság határai között, a többi nemzetiséget telepítsék ki az országból, mindezt antifasiszta célként fogalmazta meg. Előbb az angolok, majd Sztálin támogatását is megszerezte. Amíg másutt főképp a területszerzéssel függött össze a német és más őslakosság kitoloncolása, addig Magyarországon a németek kitelepítését mindenek előtt a (trianoni diktátummal a Csehszlovák Köztársasághoz csatolt) felvidékről kitoloncolandó magyaroknak való helytérítés gerjesztette. A magyar nemzetiségű lakosság kitelepítését az 1945. április 5-ei, ún. kassai kormányprogram hivatalos szintre emelte Csehszlovák Köztársaságban. Az elnöki dekrétumok a kisebbség állampolgári, anyanyelvi, nemzetiségi kisebbségi, vagyontartási, kulturális és összes emberi jogainak teljes elvonását célozták. Ezekről a Vorosilov irányította Magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság (a továbbiakban: SZEB) is értesült, és 1945 kora tavaszától erős kampányba kezdett. A magyar kormány és pártkörök igyekezett rábírni arra, hogy kezdjenek akciókat az ország német lakosságának a kitelepítése érdekében.

Miként viszonyultak a „sváb-kérdés”-hez a politikai pártok? Az ország környezetében a német kérdést a kollektív felelősségre vonás oldaláról közelítették meg. Ezért, noha a Moszkvából hazatért kommunisták előbb helytelenítették az áttelepítést, utóbb az MKP már nem elhatárolódott a németek kollektív kiűzésétől, hanem épp fordítva, támogatásban részesítette. Előretolta ötödik hadoszlopát, a Nemzeti Parasztpártot, illetve annak a sajtóorgánumban megjelent írást, mert az „a magyar nép szívéből beszélt”, ugyanis „ingatag marad” a magyar szabadság, amíg „a német barbárság e telepés zsoldosaitól meg nem szabadulunk”. A sztálini vonalat képviselő és „folyamatosan radikális németellenes intézkedéseket” követelő MKP vezetői nyilvánosan ritkán érveltek a kollektív felelősségre vonás mellett de a „belső, zárt üléseken” (ahol, és amikor lehetőségük nyílt rá) mellette szóltak fel. „Állandóan napirenden tartottuk” a „sváb-kérdés”-t – írta Rákosi Mátyás, a párt vezére.

A „gyűlölet politikája” a „minden sváb volksbundista” elvet valló Kovács Imre parasztpárti főtitkár 1945. április 7-ei megnyilatkozásával vette kezdetét. Ezzel szemben a szociáldemokrata Szakasits Árpád óvott az általánosítástól, felvetve a kollektív felelősségre vonás problémáját. A polgári demokrata párti Supka Géza támadhatatlannak tűnő érvelése szerint a „demokráciában nem szabad senkit azért sújtani csu-

pán, mert egy fajhoz tartozik”, illetve a Volksbundhoz való tartozásért szükséges a re-torzió, „de nem azért, mert svábok”. A kisgazdák egyfelől a kitelepítést szorgalmazták, másfelől azonban differenciáltabban is fogalmaztak.

Az országba érkezett, máshonnan elüldözöttek letelepítésével egyfajta rátelepítés vette kezdetét, és 1945. tavasz utójától felszaporodtak a baloldali sajtóban a németek kollektív felelősségre vonását, kitelepítését szorgalmazó írások, amelyek tartalmukat tekintve egybeestek Vorosilovnak a németek kollektív büntetését szorgalmazó elkép-zeléseivel.

Április 27-én a kormány tudomásul vette, hogy a menekültek ügyének elintézése „csakis az amúgy is megoldásra váró sváb kérdéssel kapcsolatosan képzelhető el. Szükségesnek mutatkozik az országban lakó, elsősorban a Tolna és Baranya megyei svábság gyors és radikális összeletelepítése”. E napon ülésezett az MKP Központi Titkarsága is, ahol határozatot fogadott el arról, hogy a földművelésügyi tárca élén álló Nagy Imre dolgozza ki a német kitelepítés tervezetét. A május 1-jén zajlott pártközi tárgyalások a németekkel szembeni kollektív felelősség felvetésének irányába mutat-tak. A május 4-én tartott minisztertanács elfogadta a belügyminiszter rendelet-tervezetét a Népgondozó Hivatal felállítására. Mint mondotta, annak egyik fontos része egy „igen kényes kérdés”, a németek kitelepítése, mert bekövetkezhet a „vissza-hatása... ezért nem a svábsággal, csak – s oly fontosnak vélte, hogy utóbb, saját kezével beírta a szövegbe – a fasiszta németekkel szembeni alkalmazásáról lehet beszél-ni”. Május 10-én tették közzé a határozatot a hivatalos lapban. Aki hozzájuthatott, nem lehetett kétsége afelől, hogy mi várható a közeljövőben. A hivatal valójában kormánybiztossággként funkcionált. Egyik legfőbb feladata a „hazatelepülő” magyarság (csángók, székelyek) letelepítése mellett a németek kitelepítésének előkészítése (majd részben végrehajtása) lett. A hivatal öt feladata közül a legutolsó „a fasiszta né-metek kitelepítésének végrehajtása” volt, a rendelet 7. §-a pedig azt tartalmazta, hogy erről „külön kormányrendelet intézkedik”. A németekkel szembeni társadalmi-politi-kai akciókat rendeletekkel „törvényesítették”.

A koalíciós pártok vezetői május 14-én, pártközi értekezleten egyeztették kitelepi-tési elképzeléseiket. Megállapodtak abban, hogy nem a magyarországi németsegről, hanem a „hitleristáknak a felelősségre vonásáról” intézkednek. Az SS-tagga és ekként német állampolgárrá váltak azért büntethetők, mert önkéntes lemondásukkal elvesz-tették a magyar állampolgárságukat, ezért internálják őket kitelepítésükig. A Volks-bund tagjainál a felszólalók többsége a „gyűjtőtábort és kitelepítésre előkészítésüket” tartotta szükségesnek, és ennek érdekében a külügyi tárca sürgőséggel tárgyaljon a SZEB-bel. Megfogalmazódott az is, hogy a politikailag felelősségre nem vonandó né-metek esetében lehetővé kell tenni az „önkéntes” kitelepedést is. A Magyarországon maradó kizárólag széttelepíthetők, és nem alkalmazható „semmiképp sem a gettó-szerű elzárás”. Tehát függetlenül attól, hogy a pártnapokon, avagy a pártok sajtójában a pártvezetők, illetve jelesebb pártfunkcionáriusok közül ki mikor és mit mondott a németek kitelepítése ügyében, a pártközi értekezleten a kollektív felelősségre vonást

lutasztó álláspont jegecesedett ki, elvi szintre emelték a tézist: „Magyarországon nincs sváb-kérdés, csak német fasiszták kérdése van”.

Az előterjesztő Erdei nem tagadta, hogy felhatalmazta egyes, „érdekelt” megyék főispánjait, hogy a határokon túlról érkező magyarok letelepítése érdekében „kiüríthetnek részben vagy egészben volksbundista sváb községeket”. Tolna megyében 22 község németjeit gyűjtőtáborba vitték. (Augusztus közepén a Lengyelben internált németek száma már 115 ezer fő volt.) Gyöngyösi János külügyminiszter fogalmazta meg a lényegét: „vajon a német kérdést a szövetséges nagyhatalmak nemzetközi vagy kisebbségi kérdésnek tekintik-e. A Szovjetunió itteni politikai szerve a leghatározottabban kijelentette, hogy a németek kérdését ők – Gyöngyösi szerint –, mint egyetemleges érvényű nemzetközi kérdést kezelik.” És a szovjet „álláspont ránk nézve politikailag a legfontosabb is, és kb. fedi a magyarságnak a sváb-kérdésben mutatott törekvéseit is”. De türelemre is intett, mert csak mindhárom nagyhatalom álláspontjának ismeretében lenne célszerű megkezdeni a kitelepítést.

Gyöngyösi május 15-én meglátogatta a szovjet követet. Arra kérte Puskint, hogy kormánya tegye lehetővé az internált volksbundista németek eltávolítását Németország Vörös Hadsereg által megszállt területére. Puskin adatokat kért Gyöngyösitől, aki a SZEB elnökéhez írott levelében 300 ezer német kitelepítését említette. Utóbb a külügyminiszter Puskinnak május 26-án küldött emlékeztetőjében már 200–250 ezer németről ejtett szót. Jegyzékének kulcsgondolata: „a magyar kormány a kitelepítést nem a faji alapon álló, a hitlerizmusra emlékeztető kollektív eljárással, hanem a magyar nemzet ellen elkövetett bűnösség és a nemzeti szocializmus mellett való állásfoglalás megtorlásaként szándékozott végrehajtani”.

A június 13-ai kormányülésen ismertette a külügyminiszter az előző nap készült amerikai memorandumban kifejtett álláspontot: a nemzetiségeket csak nemzetközi egyezmények alapján szabad áttelepíteni, a kisebbségi, illetve etnikai csoportot nem lehet háborús bűnösnek tekinteni. (Augusztus 18-án a magyar belügyminiszter megismerhette az angol álláspontot is Szviridov altábornagynak, a SZEB elnökhelyettesének leveléből. Ebben tudatta, hogy Potsdamban a szövetségesek hozzájárultak a kitelepítés végrehajtásához.) Minden annak függvényévé vált, miként orvosolhatók a Németországot megszálló szövetséges hatóságok egymás közötti problémái, konfliktusai. Nyilvánvaló lett, hogy a németek kitelepítése nem csupán magyar belügyi, hanem komoly nemzetközi vonatkozásokkal bír. A minisztertanács módosításokkal és kiegészítésekkel elfogadta Erdeinek a „magyarországi hitleristákra vonatkozó” javaslatát, a hivatalos lapban július 1-jén tették közzé a rendeletet.

Noha a május közepi pártközi értekezleten elvetették a kollektív felelősségre vonást, a rendelet mégis eltért ettől. Mit tartalmazott? A működési alapelvek részletes rögzítésével ún. járási bizottságokat állítottak fel a 16 évnél idősebb németek „nemzethűségi szempontból való megvizsgálása céljából... nemre, foglalkozásra, életkorra való tekintet nélkül”. A bizottság rögzíthette, hogy az illető személy hitlerista szervezetben „vezető szerepet” vitt, „tagja” volt vagy az ilyen típusú szervezetek „célkitűzéseit” támogatta, illetve azt is megállapíthatta, hogy az illető német „hitlerista...

szervezet vezetője, tagja, támogatója nem volt”, valamint „azt is, hogy egyes német nemzetiségű személyek a hitlerista terror ellenére is nemzethűségüknek és demokratikus érzelmüknek bizonyosságát adták”. A rendelet alapján a fokozatoktól függő különböző retorziókat léptettek életbe. A minisztertanács újabb, a németiség egy részét sújtó intézkedésekről szóló határozatai a korábbiakhoz képest a kitelepítésre várók körét szélesebben értelmezték. Gyöngyösi szerint mindez összefüggött „azzal a sugalmazással, amelyet a magyarországi sváb kitelepítési kérdésben orosz oldalról kapunk”, ebben rejlik a magyarázat.

Az MKP és Vorosilov igényeivel csengett egybe a külügyminiszter újabb, immár a SZEB-hez írott július 5-ei szóbeli jegyzéke, ebben 200 ezer „fasiszta sváb” kitelepítését sürgette. Négy nappal később azonban Gyöngyösit Puskin meglepte, a követ visszatáncolt, ugyanis „a svábok kitelepítése és Németországba való elhelyezése igen nehéz feladat”, mert egyfelől az ország „igen nehéz népességi és gazdasági helyzetben van”, másfelől „egy jelentős része Lengyelországhoz kerül”. A kitelepítéssel összefüggő álláspontot ezért a szövetségesek együttesen alakították ki – összhangban a Csehszlovák Köztársaságból és Lengyelországból történő kitelepítésekkel – a potsdami értekezleten. A magyar kormány egy időre így szabad kezet kapott, kihasználhatta egyfajta fait accompli megteremtéséhez a helyzetet, ami nem volt (mert nem lehetett) a szovjetek ellenére sem. A kabinet álláspontját alapvetően a Csehszlovák Köztársaság egyre erőszakosabb magyarelles intézkedései motiválták, a hazai németellenes akciókat sürgető lépései azonban (egyúttal sztálini indíttatásra utaló) politikai türelmetlenséget jeleztek, és hasonló törvénytelen ségekhez vezettek, az intézkedések egyre inkább a németiség kollektív felelősségének jegyében fogantak, a kivételezettek köre mások kegyének függvényeként alakulhatott. A helyzet, főként a végrehajtó közegek magatartása sokban emlékeztetett a csendőrség 1944. tavaszi, kora nyári zsidóellenes intézkedéseire. Július 17-étől a belügyminiszter elvárásainak megfelelő három jegyzék készült, amelyeken a Volksbund és a Deutsche Jugend budapesti, vidéki és ismeretlen lakhelyű vezetőit tüntették fel. Július 25-én határozott a kormány, a július 1-jén közzétett rendeletet érintő módosításokat elfogadták, két nappal később a hivatalos lapban is megjelent.

A SZEB július 17-ei ülésén vitatta meg a magyar kormány kérését „200 000 svábnak Magyarország területéről történő kitelepítéséről”. Vorosilov személyes véleményeként hangoztatta: a magyarok azt kérték, hogy a németekkel, mint a háborús bűnösökkel bánjanak, mivel azok is. „Magyarországon az ilyen sváb lakosság kb. 500 000 főt tesz ki.” Majd kifejtette, hogy a kormány közülük „szükségesnek tartja... a legaktívabb, a háborúban bizonyos szerepet játszott kb. 200 000 ember kitelepítését Magyarországról valahová... határaitól távolra”. A marsall támogatta e kérést, az angolszász vezérőrnagyok kormányuk döntésétől tették függővé álláspontjukat. Vorosilov szerint a magyar demokráciát nehéz lesz létrehozni és megerősíteni, „ha mind az 500 000 sváb, aki mind ellenséges volt, az országban marad”. Szerinte a nem kitelepítendő, további 300 000 főről a magyar kormány úgy vélekedik, hogy „jóindulatú állampolgárokká válnak”.

A marsall – utóbb kiderült, hogy okkal járta körül a németiség félmillió számát – nem véletlenül vetette fel azt, hogy a kitelepítés ügyét más államokban is feszegetik. Ugyanis a prágai kormány július 3-ai jegyzéke nem csupán 3 millió szudétánémet kiűzésének, hanem további 400 ezer magyar áttelepítésének jóváhagyását követelte Potsdamban, azt a szokásoknak megfelelően valótlán adatokkal támasztotta alá. A Sztálin által támogatott beneši elképzelést a nyugati szövetségesek elvetették, de a konferencia határozatai lehetőséget teremtettek arra, hogy ezeket a jelenvoltak utóbb különbözőképp értelmezzék, felelősségüket palástolandó. Ugyan a felvidéki magyarság kollektív elűzéséhez nem járultak hozzá, de magyarországi németek sorsa nyitva maradt: a kollektív kitelepítés lehetőségét nem vétőzták meg.

A külügyminiszter május végi emlékeztetője, majd a kormány július eleji SZEB-hez intézett szóbeli jegyzéke beláthatatlan következményekkel járt. Rákosi júliusban már azt hallhatta az ország északi szomszédjának kommunista vezetőitől Prágában, hogy június végén Sztálin egyetértett velük a magyarság kitelepítésében. Rákosi magánál a generalisszimusznál tájékozódott erről augusztus 7-én. Felidézte a neki küldött levelében, hogy mit hallott. „Őn... még azt is mondta: „Csapják jól pofán őket!”. Sztálin válasza nem ismert, a Potsdamban és utána történtek azonban önmagukért beszélnek.

Augusztus 2-án úgy határozott a három nagyhatalom Potsdamban, hogy a „Lengyelországban, Csehszlovákiában és Magyarországon maradt német lakosságnak vagy annak egy részének Németországba történő áttelepítésére vonatkozó intézkedéseket kell foganatosítani”. Egyetértés volt közöttük abban is, hogy a bekövetkező „áttelepítésnek... szervezetten és emberséges módon kell végbemennie”. A második világhégés végén e három ország közül egyedül Magyarország nem tartozott a győztesek közé. A háború többi európai vesztese, így Bulgária, Finnország, Olaszország és Románia esetében németellenes szankciókat nem írtak elő. Így nem csupán németellenes intézkedésről határoztak a potsdami „döntőbírák”. Beneš boldog lehetett. Vágya, a nemzetiségek, népcsoportok elűzésével, köztük a magyarság eltávolításának lehetőségével megteremtődtek a feltételek ahhoz, hogy a soknemzetiségű Csehszlovák Köztársaság „tisztá” nemzetállammá váljon. Kétlépcsős megoldással: előbb eltávolítják Magyarországról a németeket, majd helyükre érkezhetnek az elüldözendő magyarok.

A világhégés győztesei által meghatározott irányelveket az illetékes országok Szövetséges Ellenőrző Bizottságainak kellett tartalommal megtölteniük. Potsdam után a szövetségesek közötti együttes cselekvésre történő törekvést voltaképp paravánnak tekintették a szovjet mintájú rendszerváltoztatásokat kivitelezők. Azért volt csupán látszat, mert Szviridov Vorosilovra hivatkozva, de az angolszászok háta mögött – mutatván, hogy ki az úr a háznál a SZEB-en belül – 450 ezer német kitelepítésének előkészítésére szólította fel a magyar kormányt augusztus 9-én, az altábornagy az egész magyarországi németiséget „fasiszta maradvány”-nak, ezért kitelepítendőnek tekintette. Követeléseit teljesíthetetlenek voltak, ugyanis az 1941-ben regisztrált németekhez képest már 70–80 ezer fővel voltak kevesebben.

Az ukázt követően augusztus 13-án, délelőtt 11 órakor rendkívüli kormányülést tartottak, volt-e lehetőség arra, hogy feloldják a „SZEB szovjet elnökének igénye és a koalíciós pártok álláspontja közötti” ellentétet? Továbbra is negyedmillió kitelepítési kvótában gondolkodtak-e, mert Magyarországon ennek helyességét támasztották alá a járási bizottságoktól beérkezett adatok, miszerint a felülvizsgáltak közel egyharmadának semmiféle kapcsolata nem volt a Volksbunddal.

Az ülés előzményei közé tartozott, hogy Szviridov felszólítása után, 10-én Erdei elkészítette a minisztertanácsi előterjesztést a magyarországi németek kitelepítésének előkészítéséről. Ebben értékelte az előzményeket, aláhúzza, hogy az „eljárás nem azon alapult, hogy a német nemzetiségű magyar állampolgárokat különleges elbánás alá vonja, hanem az volt az alapja, hogy a fasiszta németeket politikailag felelősségre vonja, és ennek következtében kövessen el velük szemben különleges eljárást”. A Népgondozó Hivatal felállítása, szervezetének kiépülése óta kb. negyedmillió „politikailag megbélyegzett német nemzetiségű személy áll készen a kitelepítésre”, ami „egészében véve hosszas és kínos folyamat, amely megteremti a lehetőségét annak, hogy hosszas zavar, nyugtalanság és összeütközés kísérje végig vitelét”.

Ezzel szemben a potsdami határozat, közelebről Vorosilov üzenete – Erdei szerint – a „gyorsabb és radikálisabb” eljárás annak lehetőségét teremtette meg, hogy „Magyarország teljesebben és gyorsabban megszabaduljon attól a nemzetiségtől, amelynek nagy része van abban, hogy az ország mai állapotába jutott”. Az előterjesztő arról hallgatott, hogy a Beneš kárpótló Sztálin Vorosilov, illetve Szviridov útján továbbított követelése két helyen súlyos valótlanságot tartalmazott: egyfelől a potsdami határozatra hivatkozásával, másfelől az eredetileg tervezett kitelepítési létszámnál másfélszer több német elűzésének szorgalmazásával.

A kiindulópontot a német anyanyelvűeknek a Központi Statisztikai Hivatal irattárában fekvő népszámlálási lapjainak számbavétele jelentette. Erdei leszögezte, hogy „nem kollektív felelősségre vonásról, hanem a németeknek, mint népnek a kimozdításáról”, még hozzá „gyors” ütemű eltávolításáról van szó. Kitért arra, hogy kikkel szemben kell kivételt tenni. Erdei szerint „döntő szempont”, hogy a kitelepítés „magyar részről akár elveiben, akár gyakorlatában ne a tavalyi zsidó deportálásokat akár csak távolból is összehasonlítható akcióként jelentkezék”. Előterjesztése hét pontba sűrített munkatervet tartalmazott, és mellékelte hozzá egy feljegyzést. Tervezetében 22 internálótábort sorolt fel, a lakosság ottani számával és azt, hogy közülük hány százalék német, végül azt, hogy az öt régióra osztott Magyarországról összesen 450 774 német telepíthető ki.

Az amerikai (és a korábbi magyar) állásfoglalás szöges ellentétben állt Vorosilov követelésével. A kormányülésre készült a külügyi tárca vezetője is, akivel tudatta munkatársa, a Békeelőkészítő Osztály vezetője, Kertész István: ha a szövetségesek megváltoztatták a korábbi elveket, akkor Magyarország kérje, hogy az ilyen, kritériumokkal meghatározott fajelméleti alapú kitelepítést „a szövetséges főhatalmak... kifejezetten elrendeljék”.

A rendkívüli kormányülésen a pártok képviselői is részt vettek, az elvi kérdést Erdei ekképp exponálta: „egységes kollektív politikai felelősség alá vonjuk a németiséget, vagy pedig nemzetiségi alapon oldjuk meg a telepítést”. Abban kell dönteni, hogy a kivételektől eltekintve kollektíven, a teljes németiséget vagy az 1941-es népszámlálás alapján önmagukat német nemzetiségűnek vallókat telepítsék ki. Erdei javaslatát elfogadták, német nemzetiségű a lakosságból az a személy, aki a községekben „német nemzetiségűnek”, a városokban pedig „német anyanyelvűnek tartja magát”. A kormány akként határozott, hogy „a hazai német nemzetiség kitelepítését tartja szükségesnek, éspedig a magyarság akaratából”, szeptember 15-ig befejezve... A kormányhatározat egybecsengett az előterjesztés kulcsmondatával: „nem kollektív felelősségre vonásról, hanem a németeknek, mint népnek a kimozdításáról” kell határozni. A gyorsan elűzendőknek a szemforgató különbségtétel semmit sem jelentett, mert a lényeg a „kimozdítás” volt.

Délután 14 órakor véget ért a kormány ülése. Vorosilov, azaz Sztálin ukázának három óra, a kormányülés ideje alatt eleget lehetett tenni. Kertész másnap papírra vetette a történetek konklúzióját: szovjet kívánságra a magyar kormány végrehajtja a németek kitelepítését. Gyöngyösi így ismerhette meg az amerikai után a szovjet álláspontot is.

Augusztus 18-án a belügyminiszter, államtitkárával, Farkas Mihállyal együtt tanácskozást folytatott Szvirdovval és Beljanov vezérőrnaggyal. Az altábornagy tombolt, mert Vorosilovnak tulajdonította a kabinet a kitelepítésre vonatkozó ukázt, és a magyar félre hárította a felelősséget. Hiába érvelt azzal Erdei, hogy Magyarországon 1800 településről 22 helyre koncentrálják a németeket november 1-jéig, amikor megkezdhető kitelepítésük, mert Szvirdovot mindez nem érdekelte, vonatot nem bocsátanak a kitelepítéshez rendelkezésre – mondta –, és szerinte a németeket könnyűlet nélkül, „acélseprővel kell kisépenni...”. Az erős kéz politikáját követelte és Erdeit tette felelőssé a végrehajtásért, mert „a Belügyminisztérium nem demokratikus szerv, hanem forradalmi és diktatórikus”. Továbbá: a kitelepítendőket „kisebb csoportokban kell... az osztrák határig kísérni, ahol a szovjet katonai hatóságok beengedik őket osztrák területre, és ez tovább a magyar kormánynak ne okozzon gondot”. Ezek a kitelepítettek átszivároghatnak „az amerikai vagy angol zónába, és eljutnak Bajorországba, ahol megélhetésükről majd gondoskodnak önmaguk”. Ezzel a móddal megoldható, hogy az angolszászok ne tiltakozzanak, ha pedig azt tennék, akkor a magyarországi SZEB „külön fogja elintézni”. Az ilyen kitelepítés miatt a nyugatiak nem fognak tiltakozni. „Hasonlóképpen kis csoportokban rakták át a határon saját németjeiket a csehek és a jugoszlávok teljes könnyörtelenséggel, és bebizonyosodott, hogy csak ilyen módon oldható meg a németek Németországba való kitelepítése”. Mindez egybeesett Rákosinak az augusztus 13-i rendkívüli kormányülésen tett megjegyzésével: a „formaság lényegtelen”. Ha ugyanis egyszer „osztrák területre tették őket, magyar területre visszatérni nem fognak, és – Szvirdov szerint – nem is szabad, hogy a magyar hatóságok visszaengedjék őket”.

Az MKP Titkársága a németek kitelepítéséről augusztus 21-én tárgyalt, megbízta Rákosit, hogy beszéljen Vorosilovval, majd Erdeivel. Az e napon, az egyik pártaktíván felszólaló Révai József, az MKP sajtó- és propaganda osztályának vezetője már elkotyogta: „a sváb kérdésben álláspontunk két szóban kifejezhető: ki velük!”.

A szeptember 23-án napvilágot látott kommunista választási program úgyszintén hangsúlyozta a „svábok kitelepítésének azonnali megkezdését és a sváb földekre magyar földművesek telepítését”. A kitelepítendő körét nem a lemondással fenyegetőző Gyöngyösi, hanem mások határozták meg. És így járt számos, az ország, benne a nem szélsőjobboldali németiség további sorsáért aggódó politikus, akik nem érthettek egyet ezzel a nagyságrenddel. Az új primás, Mindszenty József is felemlelte szavát október 10-én a kormányfőhöz írott levelében. Tudatta, hogy már tavasszal más egyházi vezetőkkel együtt kérte az „állam hű” németiség megvédését. A főpásztor most is (miként a korábbiakban és később úgyszintén) eredménytelenül tiltakozott.

Október 10-én az angolszászok egybehangzó álláspontot képviselve újabb információkat, négy kérdésükre adandó választ kértek a magyar kormánytól a kitelepítendőkről (összlétszámukról, a 12 év alattiak és a 60 év felettiak adatairól, valamint valamennyi kitelepítendő számszerű felosztásáról nemük és foglalkozási összetételük szerint). Vorosilov ezt kiegészítette azzal, hogy akkor vizsgálják meg a „svábok vagyoni helyzetét” is. Ezért október 13-án a németekről statisztikai kimutatást követelt a SZEB. Ez a „kimutatható Volksbund-tagság, az SS katonai szolgálat és az 1941-ben bevallott német nemzetiség alapján” készült el, de már az új kormányfő, Tildy Zoltán továbbította a SZEB illetékeséhez november 23-án. A kimutatás 303 419 fő nevét tartalmazta kor, nem, foglalkozás és vagyoni helyzet szerinti csoportosításban. A kor szerinti megoszlást tekintve 12 éven aluli gyermek volt 60 562 fő (közel 20%), 60 év feletti 37 091 fő (12,2%), azaz összesen közel egyharmaduk, míg 205 766 fő (67,8%) 13-60 év közötti. A nők és a férfiak megoszlása alig tért el: 48, illetve 52% volt. A foglalkozás szerinti megoszlásnál az eltartott 172 868 fő (közel 60%) a meghatározó, a földdel rendelkező birtokosok száma és aránya alig kevesebb a munkásokénál: 59 404 (közel 20%), illetve 61 333 fő (alig több 20%-nál). A vagyoni helyzet szerint a 61 333 munkás és a 4 kh. alatti birtokkal rendelkező 39 067 fő együttesen 1/3-ot tett ki.

Október 15-én a kormány elfogadta Erdei előterjesztését a német állampolgárok honosításának és visszahonosításának hatálytalanítása tárgyában. Elvesztették magyar állampolgárságukat azok a németek (családtagjaikkal együtt), akiket a második világháború kitörésének napjától honosítottak vagy visszahonosítottak, a kivételekről a belügyminiszter dönthetett.

Újabb pártközi értekezletet tartottak október 31-én, ezúttal a csehszlovák-magyar kapcsolatokról. Kitudódott, hogy a németeknek Magyarországról és a magyaroknak a Csehszlovák Köztársaságból való kitelepítése között a junktimba hozás „fenyeget”. A végkifejletet az események zajlása közepette utóbb Visinszkij ekképp formulázta Párizsban a békekonferencián, 1946. szeptember 20-án: a 200 ezer Csehszlovák Köztársaságban élő magyarról szólva „a magyar kormány azt mondja, hogy nincs hely

zámukra Magyarországon. A valóságban van helye, vagy nincs helye? Ismert tény: Magyarországból Németország amerikai övezetébe át kell telepíteni... 500 000 émetet... Fölmerül a kérdés, hogy... a kitelepítés után marad-e Magyarországon egy a Csehszlovákiából áttelepített 200 000 magyarnak vagy sem? A beneši és sztálini hazugságoktól hemzsegő taktika eredményre vezetett.

November 20-án a Németországi Szövetséges Ellenőrző Tanács (a továbbiakban: SZET) úgy szabott irányt (és Budapesten leiratából ismertté vált), hogy félmillió fő kitelepítését teszi lehetővé, akik Németország USA által megszállt területeire telepítenők le. A SZEB november 28-ai összejövetelén Vorosilov tájékoztatta az angolszász ábornokokat arról, hogy a neki megküldött leirat alapján miként gyűjtik össze, majd telepítik ki a németeket 1946 júliusáig. Nem hallgatta el, hogy a magyar kormány „lényegesen kevesebb” (303 419) németet akar kitelepíteni, ezért szorgalmazta, hogy „a lehető leghamarabb utasítani kell a magyar kormányt arra, hogy a kitelepítés decemberben kezdődjék”. Az angolszászoknak – miután a döntést nem Budapesten határozták el – a bejelentéshez „nem volt különösebb hozzáfűzni valójuk”.

November 30-án a SZEB értesítést küldött a SZET előírásáról a magyar kormány-nak, amivel a titokban tárgyalóknak nem, másoknak viszont megdöbbenést okozott, tiltakozást váltott ki. Már másnap tudatta a kisczardapárti külügyminiszter a nagyhatalmak budapesti képviselőivel a hivatalos állásfoglalást. A magyar kötelezettség-vállalási igény félreérthetetlen volt: akképp kívánta szűkíteni a SZET-rendelet hatályát, hogy „csak azok a németek legyenek kiutasítva, akik Magyarország ügyét a hitlerizmusnak tett szolgálataik révén elárulták”. Ezt alátámasztotta azzal, hogy az ún. nemzethűség szempontjából 103 ezer főről vált ismertté, hogy hitlerista szervezetekben vezetőként vagy tagként tevékenykedett. S ha ezek adatait a Volksbund támogatóival kiegészítik, a számuk akkor sem haladhatja meg a 200 ezer főt.

A Csehszlovák Köztársaság kormányának kezdeményezésére decemberben megindultak a kétoldalú, a Szovjetunió és az USA által támogatott lakosságcsere-tárgyalások is. Az erőteljes magyarellenes politika májusban kezdődött, az erőszakos kitelepítés az ősz folyamán tömegessé vált, több mint 20 ezer „telepes” menekült Magyarországra. A tárgyalások végül a nem egyenlő – hanem a világháborúban vesztes és győztes – felek pozícióját tükröző, 1946. február 27-ei Budapesten megkötött lakosságcsere-egyezményhez vezettek. (Valamennyi vitás kérdésben azonban csak 1947. május 24-én állapodtak meg.) Mindezek a magyarországi németekkel szembeni kollektív felelősségre vonás irányába hatottak.

Jogfosztás jogfosztást szült, mert a Csehszlovák Köztársaságban élő magyarok és a Magyarországon élő németek sorsa novembertől-decembertől elválaszthatatlanul összekapcsolódott. A SZEB december 10-ei ülésén Vorosilov kb. 300 ezer fő rövid időn belül történő kitelepítését szorgalmazta. Napi egy vonattal, negyven vagonnal és 1000 fővel számolt, megjelölte a kitelepítettek útnak indításának első napját, december idusát is. Utalt arra, hogy hamarosan sok-sok magyar érkezik a határon túlról. Farizeus módon a kitelepítés „rendben és humánus» módon történő” végrehajtásának igénylésével zárult a SZEB ülése. December 10-én délután Vorosilov és Key tárgyalást

folytattak, és ezt követően az amerikai vezérőrnagy egyeztetett berlini felettségeivel. Még aznap egy kitelepítési forgatókönyvet tartalmazó levelet küldött a SZEB elnökének. Key rideg írásában – mintha nem is családok tízezreit érintené tartalma – szinte postai szolgáltatásként sorjázta az USA által szükségesnek vélt teendőket. Vorosilov másnap továbbította a levelet Tildyhez. Ez a magyar kormány és a SZEB közötti vitát lezárta, a 300–400 ezer német kitelepítését tartalmazó Key-féle levél átvételét követően határozni kellett.

Az MKP állampolitikai bizottsága december 14-én vitatta meg a BM rendelet-tervezetét. December 22-én, a rendkívüli minisztertanácson véglegesítette a kormány a kitelepítési rendelet tervezetét. A magyar kabinet a SZET november 20-ai állásfoglalása, „ezen alaposan félreértett rendelkezés” alapján döntött, és az ajánlott irányvonal alapján a németek kitelepítéséről hozott határozat már nem a ténylegesen felelőssé tehetőkkal szembeni álláspontra korlátozódott. A kollektív felelősségre vonás elvét a korábbiakban fő vonalaiban elutasító kormányálláspontra külső nyomásra, a világháborúban győztesek, a potsdami „ítélőbírók” igényének, a SZET állásfoglalásának engedelmessé módosult. A kormány kitelepítési rendeletében a három nagyhatalom állásfoglalásának a Szovjetunió által magyarázott és utasításként végrehajtásra továbbadott intézkedése, parancsa fejeződött ki. A kollektív felelősségre vonás elvének magyarországi alkalmazása együtt járt azzal, hogy az itt élő németekkel szemben az államhatalom magatartását nem az általuk el- vagy el nem követett cselekmények tényleges feltárásával határozták meg, hanem eleve, etnikai hovatartozásuk lett valamennyiük elmarasztalásának alapja, a bűnösök és ártatlanok közötti mérlegelés nélkül. A németek kollektív elűzésekor az ártatlanok bűnhődtek, a tényleges bűnelkövetők pedig elkerülték a felelősségre vonást. Az embertelen módon elűzendők számára érdekeltebbé vált, hogy a nagyhatalmi diktátum vagy a magyar kormány kényszerű döntése okozza tragédiájukat. A kitelepítést szem lesütve sem lehetett volna megtenni, így az annak végrehajtásakor alkalmazandó magatartásról, a humánus bánásmódról hiába papoltak szemforgató módon a rossz lelkiismeretű ítések. Az emberséges gyakorlat emlegetése nem szolgált mást, mint azt, „hogy az elhurcolás és az elűzés igazi felelősei elaltassák saját lelkiismeretüket”.

A kormány december 22-én tartott ülésén, Tildy elnöklete alatt 15 miniszter, valamint a Miniszterelnökség politikai és adminisztratív államtitkárai komoly vita után, Rákosi kérésére név szerint voksolva elfogadták az előterjesztett kitelepítési rendeletet. Akik aggályoskodtak, azokat az antidemokratikus rendeletet elfogadók leszavazták, a vitás kérdéseket (az utóbb, 1946. január 15-én kiadott) végrehajtási utasításban a belügyminiszternek kellett megoldania.

A kitelepítési kormányrendelet összhangban volt a SZEB 1945. november 30-án küldött értesítésével, a kollektív felelősség elvének álláspontját tette magáévá, mert mind a német nemzetiséget, mind a német anyanyelvűséget kitelepítési kritériumnak tekintette, azonban a kivételek esetében ettől eltért. A rendelet már nem az egyedi megtorlás jegyében fogant. Ez pedig ellentétes volt az USA korábbi álláspontjával is.

Rákosi nyíltan érzékeltette a németek kollektív felelősségét. Nemzetközi összefüggéseket emlegetett, s negyedmilliószámra ejtett szót, ugyan a németek kitelepítését „magunk kértük”, de „ők nem Auschwitzba mennek és nem gázkamrákba”. A kitelepítést „úgy kell végrehajtani, ahogy az a magyar nép érdekeit a legjobban szolgálja”. Ultimátuma ekképp szólt: „vagy most kell döntenünk, vagy soha”. A németek elűzésének végrehajtását Potsdamban ugyan a SZEB kapta feladatul, mégis ezen a ponton érhető tetten az MKP német kitelepítéssel összefüggő, 1945 elejétől folytatott valóságpolitikája. Kibújta a szög a zsákból: a kapott feladatát teljesítő, a Vorosilovval (valamint további szovjet elvtársakkal) és a belügyminiszterekkel egyeztető Rákosi nem szalaszthatta el az alkalmat. A kedvező nemzetközi feltételek mind a pártvezér, illetve legfőbb segítője, a közlekedésügyi miniszter aktivitását fokozták. Amire Gerő Ernő még április 11-én a Budapesti Nemzeti Bizottság ülésén, majd Révai augusztus 21-én utalt, az most a megvalósítás küszöbére érkezett. Félre lehetett söpörni a taktikázást, nyíltan és vehemensen, igaz, csupán kormányülésen, de követelni lehetett, mi több, kellett a kollektív felelősségre vonást: „ki velük!” Gerő, a maga céltudatosságával vetette fel annak szükségességét, hogy „pontosabban” jelöljék meg „azokat a kategóriákat, akik kitelepítendőek”. Így is történt.

A vitát (a pártjának minisztereivel szembehelyezkedő) Tildy a kitelepítés mellett érvelve összegezte, mert szerinte a kisgazdapártnak „több kára, mint haszna származik abból, ha e vita nyilvánosságra kerül”. Tildy kihangsúlyozta, hogy „a potsdami határozat alapján vagyunk a javaslat elfogadására kötelezve”.

A rendelet a német nemzetiséghez való tartozást és a német anyanyelvűséget előbbre valónak, fontosabbnak tekintette még a háborús bűnösségnél és az SS-tagságnál is. Elvben lehetővé vált a magyar állampolgárok közül az összes német nemzetiségű vagy német anyanyelvű kitelepítése, ettől kizárólag a kivételek esetében tért el. A rendeletet jogosan bírálhatták mindazok, akik rátapintottak mind a hibáira, mind az elvi bizonytalanságaira. Rámuthattak az anomáliákra, mert a rendelet nem csupán az 1944-es zsidóellenes jogszabályok epigonja, hanem a szomszédállamokban élő magyarság elleni fellépéshez egyúttal minta is lett.

Az életbe lépett rendelet bevezetője és az alig eltérő, a kitelepítés miatti felelősséget a felek között megosztva érzékeltető végrehajtási utasítás címe körül vita támadt. Mind a SZET, mind a SZEB tiltakozott a bevezető állítása miatt. A rendelet szövegének megváltoztatását óhajtották, akképp, hogy a kitelepítés a „SZEB engedélyével” történt, mert „a magyar kormány a saját kezdeményezéséből kérte a svábok kitelepítését”. Amiatt, hogy az eredeti rendelet a SZEB kitelepítési diktátumával magyarázta a kollektív felelősségre vonást, Vorosilov Tildy miniszterelnöknél tiltakozott, levelének kulcsmondata: „a SZET döntése csupán a magyar kormány kérelmének kielégítése”. Magyarország megszállt volta ellenére a kormány megmakacsolta magát, és nem tett eleget a SZEB követelésének. A rendelet „hivatkozása” miatt a magyar kormányt korholó álláspontok előzetes felelősségáthárítást takartak, a beneši politikához való nagykoalíciós, szövetséges hozzájárulásról nem ejtettek szót. Sőt, a több kormányállásfoglalást kikényszerítő követelésük egyúttal leleplezte az amerikai és

szovjet politikusokat, akik a nagyhatalmi gőg és arrogancia példáját szolgáltatták lépéseikkel és magatartásukkal. Nem magyar politikus ötlötte ki a 200 ezer „fasiszta sváb” helyett a félmillió elűzendő németre vonatkozó állásfoglalást, Berlinben nem a magyar illetékesek, hanem a győztes nagyhatalmak ülészetek.

A békekötés előtt és szovjet megszállás, illetve a „SZEB” ellenőrzése alatt álló magyar kormány magára vállalta a felelősséget. Ugyanis téves volt a potsdami határozatnak a magyar kormány által adott olyan értelmezése, amely szerint „a Főhatalmak határozata értelmében a németeket kollektíven kell Magyarországról kitelepíteni”. Ám az egyszerre bel- és külpolitikai, valamint nemzetgazdasági ügyet jelentő kitelepítés során keletkezett nézetkülönbségek valójában már tisztátalan lelkiismeretű emberek felelősségáthárító törekvéseit tükrözték.

A rendeletet a pártok annak megfelelően fogadták, hogy a jogszabály miként viszonyult korábbi álláspontjukhoz. A munkáspártoknak a kitelepítés ügyében való megosztottsága oda vezetett, hogy a pártok 1946. januárban megállapodtak arról, hogy módosítják a végrehajtási utasítást. Atrocitások közepette a január 19-én, a Budaörsről indított szerelvényvel megkezdődött a kitelepítés, márciustól pedig már a pártok igyekeztek különféleképp elérni mentesítő céljaikat. A mentesíthetők érdekében eljárók hónapokon át praktikákhoz folyamodtak, és a kitelepítést végzőkhöz hasonlóan, tisztességtelen eszközökkel kísérleteztek. Amíg a kitelepítők tömegesen, ártatlanokkal szemben (is), addig a mentesülést szorgalmazók vétkesek, sőt bűnösök érdekében (is) cselekedtek.

A kitelepítést nem csupán a koalíciós pártok, hanem a magyar kormány és a SZEB közötti számos konfliktus is tetézte. A kitelepítendőek kiválogatásáért a magyar kormánynak kellett felelnie, a SZEB csupán az utazás konkrét megszervezését és a rendben történő lebonyolításáért való felelősséget vállalta magára. Az anyagi terhek Magyarországot sújtották.

A magyarországi németység a világháborús vereséget kétszeresen szenvedte el: egyfelől nemzetközi méretekben, egy háborúban vesztes ország állampolgáraként, másfelől a világégésben alulmaradt országban utóbb vezető szerepet szerzett politikai erők nemzetközileg előírt és ezért támogatott erőpolitikájának következményeként. A németek eltávolításakor ártatlanok ezreit is elhurcolták, a Hitler-ellenes „Hűséggel a hazához” szervezet tagjainak nagy részét szintúgy kitelepítették. Alig volt olyan német család Magyarországon, amelyiket jogtalan vagyonek kobzás, összeköltöztetés vagy egyéb sérelem ne ért volna. „Az esetek egy minimális részénél tekintettel voltak a potsdami értekezlet azon intelmére, hogy az akciókat emberségesen kell végrehajtani”, a többenél nem. Ahogy a szövetségesek a nemzetközi nagypolitikában érvényesítették a feltétel nélküli kapituláció elvét, ekként valósult az meg a mindennapokban. A felelősségüknek csupán mértékét érinti, hogy a németek elűzését az angol-szászokhoz képest a Szovjetunió inkább akarta és cselekedte. A már korábról tudott szovjet igényeket Moszkvában, április 1-jén, ismételtlen leszögezte Dekazonov külügyminiszter-helyettes, a magyar ügyek legfőbb intézője. Szekfü Gyula követnek „nyomatékkal mondta, hogy *minden* [eredeti kiemelés – Z. T.] *svábot ki kell telepíte-*

ni". Az amerikaiak másra fektették a hangsúlyt, és az angolszász követeléseknek lett foganatja, mert a kitelepítendő újabb panaszainak orvoslását kérik egyúttal támogatták azt a magyar óhajt, hogy naponta két szerelvény indulhasson.

Április 25-én pártközi értekezlet elé vitték a németek ügyét. Május 10-én jelent meg a belügyi tárca ötponos, klasszikus, a korra jellemző ún. gumirendelete, sorrendet állítva fel a kitelepítendő között. A kitelepítést négy pont kötelező jellegűvé tette, egy pedig az „önkéntes” kitelepülést biztosította, de a gyakorlatban ez is a kényszer eszközöként funkcionált. Mindez eltért attól, amiben a pártok megállapodtak. A Népgondozó Hivatalt a működésében észlelt fogyatékoságok miatt megszüntették június 30-ával, a kitelepítést a BM folytatta. A július 16-án kihirdetett újabb kormányrendelet értelmében valamennyi korábban, és utóbb, a kitelepítés során áttelepített német elvesztette magyar állampolgárságát.

A sztálini vezetés szembesült az 1945. őszi magyarországi választások eredményeivel, és számot vehetett a beneši nemzetiségi politika következményeivel. Ezek hathattak a lakosságcsere tárgyalások lezárultánál, mert azok „nagyarányú egyoldalú kitoloncolások nélkül” fejeződtek be. Beneš törekvései megfeneklettek, a magyarországi németek kitelepítése új dimenziót kapott, a kitelepítendő számának radikális csökkentése következhetett be. Ez, és nem Nagy Ferenc kormányfő, valamint Szviridov hallgatolagos kompromisszuma vezetett a korábbi kitelepítési létszámtervek módosításához.

A hidegháborútól, a nagyhatalmi praktikák érvényesítési kísérleteitől a magyarországi németek kitelepítése elválaszthatatlan. A nemzetközi helyzetben bekövetkezett változások közepette a kollektív felelősségre vonás kudarcba fulladt, június 4-én az amerikaiak leállították, részben pénzügyi okokra, részben a kitelepítés körüli anomáliákra hivatkozva, mert „az eredeti feltételek mellett nem tudnak több németet fogadni”. Tárgyalások kezdődtek, s az amerikai és a magyar hatóságok kölcsönös engedelmények után 1946. augusztus 22-én 19 pontos megállapodást kötöttek. A magyar kormány ismételten közzétette az ismert amerikai állásfoglalást a sajtóban, mert az USA ehhez ragaszkodott. A kormány elfogadta, hogy amennyiben 1947. április 1. és december 31. között az amerikai övezetbe 100 ezer németet befogadnak, ezzel a kitelepítés teljesen befejeződik. Szeptember 1-jén a külügyi tárca és az USA németországi katonai kormányzatának megbízottai külön megállapodásban szabályozták a további kitelepítési feltételeket, és ebben hangsúlyt fektettek az emberieségi, egészségügyi, szállítási és szociális problémákra. Az augusztus 22-én kötött megegyezés gazdasági és pénzügyi következményei a magyar kormányt érzékenyen érintették. A pénzügyi feltételek eleve kilátástalanná tették a megállapodás végrehajtását, a kitelepítés november 8-án indult meg, de a hó végén az USA ismételten leállította, a már Németországban lévő több mint 100 ezer kitelepített élelem-, tüzelőanyag- és lakáshiányával indokolta a felfüggesztést, a kitelepítés csak „1947 márciusában indulhat újra”. A tervezett 52 szerelvénnyel szemben hat vonat hagyta el Magyarországot 6090 fővel.

Két nagy szakasza volt a magyarhoni németek elhurcolásának Németország amerikaiak által megszállt zónájába: az első, 1946 első felében, a második az év végétől

1947 májusának utolsó napjáig. A még Magyarországon töltendő hetek-hónapok a brutalitás és a kollektív felelősségre vonás, míg a németországi kezdeti időszakok a kegyetlen körülményekkel való szembesülés jegyében teltek el. A „ki velük” elvével megegyezett a kivitelezés drasztikus gyakorlata, amit „megalapozott” a pártok szélsőséges politizálása, számos pártorgánium útszéli hangneme, a világháborút túléltek bosszúvágya, a borzalmak emléke, a meg nem értés, a felfokozott nemzetiségi gyűlölködés, a hivatali hatalommal való visszaélés, a bűnbakkeresés (és azok találása), valamint nem utolsó sorban a nemzetközi helyzet alakulása.

1947. március 28-án a SZET arról tájékoztatta Vorosilovot, hogy a kitelepítést „előre nem látható időre” leállítják. Március 31-én a kormány intézkedett a lakosságcsere-egyezmény alapján Csehszlovák Köztársaságból áttelepített magyarok elhelyezése érdekében a Németországba való áttelepítésre kötelezett magyarországi német lakosság összeköltöztetéséről, akiknek minden ingó és ingatlan vagyona az államra szállt az általa (majdan) elvihető ingóságain kívül. A jogszabály az esetleg ellenszegülőket öt évig terjedhető fogházzal fenyegette.

A magyar belpolitikai életben kiéleződött feszültségek során a megszállók támogatását élvezők teret nyertek, és ez határozta meg a németek kitelepítésének második periódusát. A kiscsapatpárti politikai elit elleni kommunista összeesküvés időszakában az USA leállította a kitelepítést. Április 29-én a Moszkvába érkezett Rákosit fogadta Molotov, szovjet külügyminiszter. Megbeszélésükön eldőlt, hogy a Szovjetunió nem zárkózik el attól, hogy a kitelepítés Németország szovjetek megszállta zónájába irányuljon. A magyar kabinet május 17-ei kezdeményezése után kétoldalú tárgyalások kezdődtek, és a kormány június 12-én tartott ülésén Rajk László belügyminiszter bejelentette, hogy a németek kitelepítését lehetővé vált a szovjet zónába. A magyar kormány ekképp indokolta ezt a SZEB elnökéhez írott levélben: az ország „létérdeke” a németektől, ettől a „turbulens elemtől”, a még áttelepítendő 241 056 személytől való megszabadulás, mert különben a gazdaság nem állítható talpra, ellehetetlenül. A július 17-én ismertté vált szovjet válaszjegyzék a kedélyeket lelohasztotta: 50 ezer fő kitelepítését engedélyezték. Másnap az MKP szócsöve, a Szabad Nép ekképp harsogott: „Amerika leállította – a Szovjetunió újra lehetővé tette a svábok kitelepítését”. A végrehajtás során barbár rendőrségi akciók sorjáztak, az utolsó 1948. március 20-án.

A sztálini birodalmi politika elképzelései megvalósításához feszültségmentes kelet-közép-európai viszonyokat kívánt. Nem a magyar politikusokat, hanem főképp az északi szomszéd kormányát támogatta a nemzetiségi kérdésben, a magyarországi németek kitelepítésének biztosításával, illetve helyükre a Csehszlovák Köztársaságban élő magyarság áttelepülésének lehetővé tételével. Beavatkozásával saját, nagyhatalmi, birodalmi tervei megvalósításához, főképp a kelet-közép-európai kommunista hatalomátvételekhez teremtett nyugodt hátteret. Ha a szomszédos országokban folyó kitelepítéseknél a kollektív felelősségre vonás gyakorlatát támogatta, és ezt Magyarországon vazallusai útján is képviseltette, akkor nem zárkozhatott el a felmerült gondok megoldásában való részvételtől.

Az MKP KV Politikai Bizottsága szeptember 10-én Rajkot megbízta azzal, hogy szítse el a német kitelepítésre vonatkozó javaslatát, azonban „vigyázzon, hogy a kitelepítéseknél elsősorban a szociális szempontok szerepeljenek”. Pártközi értekezle-
t tartottak szeptember 18-án. A kitelepítés ügyében az október 10-én elfogadott kor-
ányrendelet, különös tekintettel az anyanyelvűsége és a családi kötelekekre, újra-
abályozta a kitelepítést. A Dinnyés Lajos vezette kormány rendelete egyfelől a ha-
sági kényszer, másfelől a családok szétszakítása lehetőségét jelentette. Ugyanakkor
mentesültek köre jelezte, hogy a koalíciós kormányzat és benne a Rajk irányította
M – az MKP osztálypolitikát hirdető vezetésének utasítására – jobban felmérte az
ország gazdasági és társadalmi szükségleteit, tekintettel volt bizonyos fokig a családi
kötelekekre. A meghatározó azonban főképp az volt, hogy a „ki velük” politika kivi-
lezhetetlen. November 26-án a kormány elfogadta a végrehajtási utasítást is, amit
másnap kihirdettek. A jogalkotó már nem a kitelepítésre, hanem inkább arra töreke-
zett, hogy a maradék, ki nem telepíthető németiség tulajdonviszonyait korlátozza.

Magyarország érintett 1555 községéből a Gazdasági Főtanácshoz megküldött bel-
ügyminiszteri előterjesztés 310 ezer német kitelepítésével számolt. A hatóság elbíralt
63 310 személyt, 1945. december vége és 1947 ősze között Németország amerikai-
k által megszállt zónájába kb. 127 ezer Magyarországról elűzött német érkezett, és
83 ezren vártak kitelepítésükre. 1947. augusztus 1-je és 1948 eleje között a szovje-
k által megszállt zónába további 50 ezer németet telepíthetett ki az illetékes ható-
ság, de ezek kb. ötöde elmenekült, így az odatelepítettek száma közelít a 40 ezer fő-
öz. Amikor a kitelepítés 1948. szeptember végén befejeződött, 133 ezer kitelepítés-
re kötelezett német élt Magyarországon. Ezek alapján, a második világháború végén
Szovjetunióba évekre elhurcolt 64 ezer fővel együtt a Magyarországról kitelepített
ideiglenesen kényszermunkára vitt németek száma 225-230 ezer fő körüli, a depor-
áltak közül kb. 16 ezer elhunyt a kényszermunkatáborokban.

A jogalkotó szerint a magyarországi németiség emberi és állampolgári jogfosztása
a minisztertanács 1950. március 24-én tartott ülése után, a másnap kiadott rendeletek-
kel szűnt meg. Ezután korlátozó intézkedéseket nem lehetett a németekkel szemben
alkalmazni, és a Magyarországon élő németek „egyenlő jogú” állampolgárokká vál-
tak, a maradék németiség ugyanúgy részesedhetett a magyarországi sztálinizmus to-
vábbi árnyoldalaiban, mint az ország többi lakója.

Az elűzötteket szállító egyik vagon falán így buggyant krétavégre a keserűség: „Itt
születtem, itt nőtem fel, kidobtak egy batyuval.” Hiába törölték le a felírást a vagon
utasai, a magyarországi németek kollektív kitelepítése a XX. századi történelmünk
egyik kitörölhetetlen ténye, szegényfoltja maradt.

ESETTANULMÁNY, AVAGY EGY 1957 DECEMBERÉBEN ELKÖVETETT GYILKOSSÁG UTÓÉLETE

Kahler Frigyes¹

1957. december 15-én – nem sokkal éjfél után – meggyilkolták Brenner János (1931-
1957) rábakhelyi római katolikus segédlelkészt. Az ügyben a gyilkosság napján meg-
indult a nyomozás, majd vádat emeltek és több ítélet is született. Egyik vádlottat – Tóka
Ferencet kétszer sújtották halálbüntetéssel, majd felmentették, évek múlva újabb gyanú-
sított került a nyomozóhatóság látóterébe Kóczán Tibor, akit jogerősen bűnösnek mond-
ták ki a bűncselekmény elkövetésében és – az elkövetés idején fiatalkorú vádlottat – 8
év szabadságvesztésre ítélték. Az ítélet azonban nem hozott megnyugvást. Mai napig él
az a közmegegyezőség, hogy a cselekmény nem úgy történt, – nem is történhetett – ahogy
azt a bíróságok megállapították. A következő oldalakon áttekintjük a Brenner – gyilkos-
ság legfontosabb mozzanatait.

Pertörténeti áttekintés

Brenner János meggyilkolása ügyében a nyomozást – az büntető eljárást a bűncse-
lekmény idején a Büntető perrendtartás (továbbiakban Bp.²), majd az azt felváltó Bün-
tető eljárás (Be.³) szabályozta – BM. Vas Megyei Rendőr-főkapitányság folytatta.⁴

1957. december 17-én előzetes letartóztatásba helyezték id. Tóka Ferenc (1917.) bün-
tetlen előéletű 5 gyermekes kaszagyári munkást. Ellene a Vas megyei Főügyészség vá-
dat emelt rablással párosuló emberölés büntette miatt.⁵ Az ügyben a Szombathelyi Me-
gyei Bíróság járt el első fokon B. 175/1958 szám alatt járt el. Az ítélet id. Tóka Ferencet
bűnösnek mondta ki és halálra ítélte.

Az ítélet ellen a vádlott és a védő fellebbezése nyomán a Legfelsőbb Bíróság
Bf.VIII.2512/1958 szám alatt járt el (Dr. Lakatos Imre tanácselnök, Dr. Kádár Géza elő-

¹ Dr. Kahler Frigyes bírő, jogtörténész egyetemi docens, a Veszprém Megyei Bíróság kollégiumvezetője

² 1951. évi III. tv. amelyet az 1954. évi V. tv. módosított.

³ 1962. évi 8. törvényerejű rendelet (tvr.)

⁴ A nyomozóhatóság hatáskörét a bíróságok hatáskörére vonatkozó szabály döntötte el és a Nyomozási Utasítás (NYUT) írta le. Bp.23.§.g.pont alapján a gyilkosság és szándékos emberölés büntette miatt az eljárás a megyei bí-
róság hatáskörébe tartozott, így a nyomozást a megyei rendőr-főkapitányság végezte. Az ügybe beavatkozó Budai
Béla szentgotthárdi párttitkár Klamerusz Béla és Dénes nyomozókat említette, akik az ügyben „jó munkát
végeztek”(MSZMP Archivum.6.fond 1958.4.őc.p.11) Illés László, Virág..... Kóczán György, valamint a szentgott-
hárdi rendőrkapitány – Kaposi György is eljár a nyomozás során: Császár Viktor Soós Viktor Attila: Magyar
Tarcziasz – Brenner János élete és vértanúsága 1931-1957 hn. 2003. p. 85-88. (továbbiakban: Császár -Soós)

⁵ Az elkövetés idején a cselekmény az akkor hatályos büntetőjogi szabályok szerint a BHÖ (A Hatályos Anyagi
Büntetőjogi Szabályok Hivatalos Összeállítása Bp. 1952) 437.pont 2 bck. szerint életfogytig tartó szabadságveszté-
ssel büntetendő rablással párosuló emberölés

adó bírósági és Dr. Béres Sándor szavazó bírósági). Az 1958. október 3. napján kelt végzésben az első fokú bíróság ítéletét – több okból, amelyekre részletesen ki fogunk térni – hatályon kívül helyezték és az első fokú bíróságot új eljárásra utasították. – Id. Tóka Ferenc előzetes letartóztatását a másodfokú bíróság fenntartotta.

A Szombathelyi Megyei Bíróság Dr. Fűvessy Sándor vezette büntető tanácsa ezt követően új eljárást folytatott le B.611/1958 sz. alatt. 1959. június 19-én kelt ítéletével I. rendbeli (rb.) gyilkosság és 1 rb. rablás büntette miatt a vádlottat halálra ítélte. A védelmi fellebbezés nyomán eljáró Legfelsőbb Bíróság (Dr. Lakatos Imre tanácselnök, Forgács Gáborné dr. előadó bírósági, Dr. Gaál József szavazó bírósági) Bf.VI.2198/1959/22 sz. végzésével az első fokú ítéletet ismét – több okból fennálló megalapozatlanság és a korábbi iránymutatás mellőzése miatt – hatályon kívül helyezte⁶ és az új eljárás lefolytatására a Fővárosi Bíróságot jelölte ki. Ez utóbbi intézkedés oka az volt, hogy a korábbi iránymutatást az első fokú bíróság nem teljesítette.⁷

A Fővárosi Bíróság Dr. Fábián Károly vezette büntető tanácsa B.III. 270/1960 szám alatt nyolc tárgyalási nap után 1960. augusztus 30. napján id. Tóka Ferencet a vád és következményei alól – bebizonyítottság hiányában – felmentette.

Idő közben a rendőrség látókörébe került Kóczán Tibor (1940.) nőtlen, többszörösen büntetett személy, akit 1965. április 11-én letartóztattak. A főügyészség ellene – időközben a büntető törvény megváltozott⁸ – nyereségvágyból elkövetett emberölés büntette⁹ miatt emelt vádat, amelyet fiatalokként követett el. A Szombathelyi Megyei Bíróság – Dr. Pukler Árpád tanácsa – 1965. augusztus 25. napján – B.367/1956 sz. alatt – előkészítő ülést tartott a vádlott távollétében. Itt a vádlott előzetes letartóztatását fenntartotta és számára Dr. Simon József ügyvédet rendelte ki védőül. Másnap Kóczán részletes jegyzőkönyvben visszavonta beismerő vallomását és sérelmezte, hogy távollétében tartották meg az előkészítő ülést.

A megyei bíróság elnöke elfogultsági kifogást jelentett be az ügyben (Be.59.§.) Ebben utalt a korábbi két halálos ítéletre, amelyek nem állták meg a helyüket, s most a vádlott a beismerő vallomását visszavonta „fontos érdek fűződik ahhoz, hogy más bíróság járjon el”.

A Legfelsőbb Bíróság 1965. szeptember 22-én (Dr. Vida Ferenc tanácselnök, Döbrentei Kornélné dr. előadó bírósági, Dr. Tordai Gyula, szavazó bírósági) B.IV.1091/1965/4 sz. végzésével az ügy tárgyalására kijelölte a Fővárosi Bíróságot.

A Budapesti Fővárosi Bíróság B.XVI. 5472/1956 sz. alatt tárgyalta az ügyet és 1966. január 18. napján hirdetett – 8 napi tárgyalás után – ítéletet dr. Bimbó István tanácselnök ítélőtanácsa. Kóczán Tibort bűnösnek mondta ki nyereségvágyból elkövetett emberölés büntetésében és ezért 8 évi szabadságvesztésre, mint főbüntetésre és 6 év közügyektől eltiltásra, mint mellékbüntetésre ítélte.

⁶ Bp.201.§.a/ és b/ pont; 203.§.(1) bck. a/ és b/ pont és (2) bck.).

⁷ Bp.208.§.

⁸ 1961.évi V. törvény a Büntető törvénykönyvről (Btk.)

⁹ Btk.253.§.(1) és (2) bck. b/ pont.

Az ítéletet az ügyész tudomásul vette, a vádlott és a védő a tényállás téves megállapítása és *enyhítés* végett fellebbeztek.

A Legfelsőbb Bíróság (Dr. Halász Sándor tanácselnök, Dr. Papp László előadó bírósági és Dr. Csorba Sámuel szavazó bírósági) 1966. november 14. napján – Bf.I.854/1966/35 sz. végzésével az első fokú bíróság ítéletét helybenhagyta, így az jogerős és végrehajtható lett.

Az ügy utóéletéhez tartozik, hogy a legfőbb ügyész helyettese 1969. április 28-án Tóka Ferenc javára perújítási indítványt nyújtott be¹⁰ a Fővárosi Bíróság B.III.270/1960/20 jogerős ítélete ellen, mert az bebizonyítottság hiányában mentette fel a vádlottat. A Kóczán Tibor elleni ítélettel azonban bebizonyosodott, hogy id. Tóka Ferenc nem követett el bűncselekményt. A legfelsőbb Bíróság B.IV. 402/1969/2 számú végzésével – 1969. május 12-én – a perújítást elrendelte és a Fővárosi Bíróságot érdemi tárgyalásra utasította.

Bár a Fővárosi Bíróság utolsó határozata nem áll rendelkezésre, nem kétséges, hogy a felmentés jogcímének indítványozott módosítása bekövetkezett. Ezzel id. Tóka János vonatkozásában végleg pont került az ügy végére.

Kóczán Tibor a rá kiszabott büntetést letöltötte.

Az írott források a lényegről

Brenner János meggyilkolása után – mint azt a törvény előírta – megindult az a büntető eljárás, amelynek iratanyaga – legalább is részben – az utókorra maradt. Egy közönséges büntető ügyben Magyarországon a rendőrségi nyomozás után a vádemelés (ügyész szak) majd a bírói szak következik. A hivatkozott eljárásjogi törvények, mind a nyomozati, mind a vádemelés, mind a bírósági szakban irányadóak voltak. A szabályok betartását legkevésbé a rendőrség vette komolyan. Különösen a kihallgatás meg nem engedett eszközei – bántalmazás, lelki kényszer, megfélemlítés – volt gyakori. Nem egyszer súlyosan korlátozták az állampolgári szabadságjogokat – kifejezett törvényi tilalom ellenére¹¹ – már a terhelte nyilvánítás előtt is.

Az ügyészség – általában a rendőrségi nyomozati anyagból készítette a vádiratokat (vagy a megszüntető határozatot) s csak ritkán végzett nyomozást. Ugyanakkor felügyeleti joga volt a rendőrségi nyomozás felett.

A *politikai befolyás* – amelyet az MSZMP illetékes titkára gyakorolt – *közvetlen* volt a rendőrség és az ügyészség felé. A bíróság politikai befolyásolása már nehezebb kérdés volt, és általában közvetetten történt (pl. „megbízható” párttag – bíróra szignálással, példálózással stb.). A Legfelsőbb Bíróság esetében ez a befolyásolás csak a különösen fontos politikai ügyekben volt kimutatható (Nagy Imre – per, az írók – pere, Brusznai – per stb.).

¹⁰ Bc.270.0.(1) bck 4.pont.

¹¹ Bp.91/B.§. és a hozzá fűzött kommentár: A büntető perrendtartás kommentárja (Dr. Molnár László és munkaközössége) Közgazdasági és jogi könyvkiadó Bp.1957.p.263.

A nyomozati és a bírósági iratok mellett az ügyekben lehetnek más – titkos – iratok is. Az un. operatív anyag pl. vizsgálat dosszié (V. dosszié), valamint a politikai titkosrendőrség (Politikai nyomozó osztály, később a III/III csoportfőnökség) ügynökjelentései, titkos házkutatások, lehallgatások és más titkosszolgálati eszközök alkalmazásáról készült anyagok. Ezek soha sem kerültek a nyílt nyomozati és bírósági anyaghoz. Kapcsolódhatnak még egy ügyszámról származó iratok, vagy más pl. ÁEH iratok is.

A Brenner – ügy politikailag frekvenciát számított – bár nem tartozott az un. nagy ügyek sorába – így azzal nem csak a rendőrség, de a pártszervek és az ÁEH is foglalkozott.

Az 1966. március 18-i Kóczán Tibor bűnösségét megállapító ítélet így fogalmazott: „A katolikus pap meggyilkolása Szentgotthárdon és környékén igen megbolygatta a lakosság nyugalmát, a városban és környékén elterjedthirek még politikai színezetet is adtak a bűncselekménynek.”¹²

A bűncselekmény elkövetése után az MSZMP szentgotthárdi járási bizottságának titkára hasonló megállapítást tett 1958 márciusában: „... megfelelő segítséget a lakosság részéről a nyomozó szervek különösen az első időben nem kaptak. A tettes felderítése politikai szemszögből nézve azért is hasznos volt, mert első időben különösen, de később is elég széles körben lehetett hallani egyrészt pártellenes véleményeket, ami abban fejeződött ki, hogy a *kommunisták csinálták*, másrészt a rendőrséggel kapcsolatban is voltak vélemények, hogy nem is akarják kinyomozni a tettest, mert egy papot gyilkoltak meg...”¹³ (Kiemelés tőlem K.F.)

A gyilkosság kérdése – kiemelten az *indíték* – foglalkoztatta az ÁEH illetékeseit is, valamint a III/III – as ügyosztályt. Mindkét szerv arról gyűjtötte az információkat, miként él tovább Brenner János emléke és miként vélekednek a haláláról.

A „Jóska” fedőnéven jelentő Varjas Győző – Kovács Sándor püspök titkára – Klamerusz Bélának a Politikai Nyomozó Osztály tisztjének (1958. március 18-án) miként emlékeztek meg „emlékgyűlésen” a győri kispapok Brenner Jánosról.¹⁴ „Aztán a püspök beszélgetett Brenner Jánosról az asztalnál is. Azt gondolja, hogy a tettesek nagy pártemberek lehetnek és így is nehéz. Nem a párt csinálta, hanem sajnálják embereiket. Elmondta a megmérgezett ember esetét is. Ez ugyanis most nagyon lábra kapott hír, hogy karhatalmista benne volt.”¹⁵

Mire alapozta Kovács Sándor püspök a Brenner gyilkossággal kapcsolatos véleményét? Nos itt fontos szerepet játszik a Brenner Jánost ért *korábbi élet elleni támadás*. Brenner János motorkerékpárral járt a filiába, amikor egy este hazafelé fel akarták tartóztatni úgy, hogy hasábfákat dobtak ismeretlenek az útjába. Az eset után Prazsák Mi-

hály állami egyházügyi előadó felhívta a püspököt káplánja elhelyezésére. Kovács püspök – miután Brenner János kijelentette, hogy nem fél – nem tett eleget Prazsák „ajánlásának”, mire ő kijelentette: „jó, akkor lássák a következményeit”.¹⁶

Prazsák kijelentése legalább is kétértelmű. Lehet életveszélyes fenyegetés (ehhez képest a készülő gyilkosságról tudott és egyetértett vele). Lehet a kijelentést olyan figyelemztetésnek is értékelni, amellyel Prazsák meg akart spórolni egy gyilkosságot. Bárho- gyan is áll a helyzet, tudnia kellett arról, hogy Brenner János életére törnek. Ez pedig a mellett bizonyít, hogy a gyilkosság elhatározása és kitervelése a hatalom berkeiben történt. A hatalomnak természetesen nem személyes bosszúból (féltekenység), vagy vagyoni haszonszerzési (rablógyilkosság) *indítékából* ö, hanem *kizárólag politikai okból*. Adott időszakban a cél az egyház elsorvasztása volt. Ennek egyik fő eszköze a fiatalok távoltartása a hitoktatástól. Meg kellett tehát félemlíteni a hitoktatásban buzgó papokat. Ennek egyik eszköze volt néhány buzgó hitoktató meggyilkolása.

A gyilkosság valódi indítéka ugyanakkor nem kerülhet a nagy nyilvánosság elé, mert az a „vallásos tömegeket” a hatalom ellen hangolja. Ezért a büntető eljárás során olyan magányos kell gyilkost találni, aki személyes indítékból hajtotta végre a tettet. Amennyiben ezt sikerül elhitetni, úgy a lakosság „megnyugtatása mellett” el lehet kezdeni az áldozat emlékének feledtetését is. Különösen ingerülten reagál a hatalom, amikor ez utóbbi nem sikerül.

Prazsák Mihály – egyházügyi előadó – jelenti az Egyházügyi Hivatalnak¹⁷ Dr. Kozma Ferenc plébánosról: „Árulkák volt káplánja, a meggyilkolt Brenner Ferenc (sic!) fényképeit az épülő templom fényképeit. A meggyilkolt káplánból szentet akar avatni (sic!) csinálják körülötte a cirkuszt.”¹⁸

Az 1959-es jelentében visszatért a témára: „Az ő káplánja (ti. Kozma plébánosé K.F.) volt Brenner János, akit meggyilkoltak. Ebből az ügyből tőkét akar kovácsolni. Árulták Brenner fényképét. Brennerből minden áron szentet akar csinálni. Búcsújáróhelyet akar kialakítani Brenner káplán meggyilkolásának révén. Az utóbbi időben azt akarta keresztülvinni, hogy a Brenner-ről készített szobrot az új magyar lakati templom elé tegyék. Jelenlegi új helyén még különösebb zavart nem okozott. Bár lehet, hogy megjött az esze, mert már eleget volt nevelgetve, rendőri segédlettel is.”¹⁹ (No comment!)

Az 1959 szeptemberi jelentés azt kifogásolta, hogy Kovács püspök így prédikált a rábakethelyi bérnálásán: „...ettől az oltártól indult el utolsó útjára »vértanú« papjuk az örökkévalóságba. Mint ismeretes itt a káplán, Brenner Józsefet 1957. december 14-én meggyilkolták. A püspöknek és a volt rábakethelyi plébánosnak mindenáron az a törek-

16 Hetényi Varga Károly: Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában I. Márton Áron kiadó Bp. 2000. p. 200. Vö. még: Császár-Soós: p. 67.

17 Ekkor – rövid ideig – a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatala – megyei szinten a Vas Megyei Tanács VB. Egyházügyi előadója volt a cím. 1959. szeptemberi havi jelentés már az önálló ÁEH-nak szolt, a jelentő az ÁEH szombathelyi megbízottja címet viselte. Prazsák jelentéséből faximilében: Császár-Soós: p. 245-247

18 MOL.XIX.A-21-d-007-83/1958 3.d.

19 MOL.XIX.A-21-d-0052-18/1959 6.d.

12 Fővárosi Bíróság B.XVI. 5472/1865/21 - Magyar Országos Levéltár (MOL)XX-5-d- B-402-1969

13 MSZMP Archívum 6.fond 1958.4.8c.p.11. Budai Béla járási titkár levele a BM. Vas megyei Rendőr-főkapitány-ság Bűnügyi Osztály vezetőjének. Közli Császár-Soós: p. 247.

14 TH. O – 14759/7 p.134-136.

15 Uo.

vése, hogy ebből a papból vértanút és szentet csináljanak. Olyan terveik is vannak, hogy az épülő magyarlakai templomba viszik majd hulláját és ott búcsújáró helyet létesítenek. No persze ebből nem lesz semmi. – Egyébként ugyan ezen a bérnáláson Kozma Ferenc dr. plébános házvezetőnöje azt magyarázta több asszony jelenlétében, hogy nem az a gyilkos aki el van ítélve (ekkor még Tóka állt a vád alatt!! K.F.) hanem a kommunisták. Majd azt hangoztatta, hogy Kozmát azért helyezték el a kommunisták mert más nyolc kommunista a gyilkos és attól tartanak a párt emberek, hogy a plébánosnak ezek meggyónják a titkot²⁰. Kozma elhelyezése miatt néhány rábakethelyi ember járt Dapsi honvédelmi miniszterhelyettes elvtársnál is, mint azon a részen megválasztott országgyűlési képviselőnél. Dapsi elvtársat „K”²¹ telefonon tájékoztattam, hogy miért helyeztük el Kozmát.”²²

Prazaák 1960. júniusi jelentésében még visszatért a Brenner ügryhöz. „Az 1957 decemberében meggyilkolt rábakethelyi káplánról (Brenner József) nem készíttetek szobrot, bár ez volt a tervük....Mária szobrot vettek. Az egész szobor ügyet megbeszéltem Koblov elvtársnővel, az agit. prop.²³ osztály vezetőjével, hogy csak abban az esetben hozatjuk vissza a templomból, amennyiben azon Brennerrel kapcsolatos felírás lenne. Persze ennek ellenére egyesekben, elsősorban a püspökben él olyan elképzelés, hogy idővel Brennerrel kapcsolatba hozzák az új templomot és majd kegyhelyet, búcsújáró helyet létesítenek Magyarlakon.”²⁴

Az a meggyőződés, hogy Brenner János politikai gyilkosság áldozata lett mind a mai napig teljes megalapozottsággal él. Jórészt Császár István és Soós Viktor Attila munkássága eredményeként tudjuk, hogy megörökítették Kurucz Erzsébet Vincenza SDS nővér visszaemlékezését, aki a gyilkosság színhelyén kívül még két helyet jelölt meg, ahol Brenner Jánost útja során megtámadták és bántalmazták. Egyik hely 100 m-re templomtól, a „Különböző ünnepi férficipők nyomai voltak. Nem bakancs, nem csizma, hanem ünnepi cipő. De a férficipőnyomok között egy női körömcipő nyoma is látható volt. Teljesen friss lábnyomok voltak... akár a rendőrségi bárlól is jöhettek”. A másod helyszínt a visszaemlékező a templomtól 200 m-re tette. „különböző helyen találtak meg egyes személyes dolgokat... többször elkapták de kiugrott a kezükből”.

Egy nevét felfedni nem akaró fültnán pedig – a két szerző által lejegyzett közlése szerint : „Vigyázzatok, arra fut...” „Ne bántsatok” „Istenem segíts” kiáltásokat hallott.

Az a tény, hogy a mind az egyházi vezetőkben, mind a hívek sokaságában élt a meggyőződés, hogy Brenner János politikai gyilkosság áldozata lett, amelyet – ha nem is a

20 Soós V. adatközlői szerint Kozma esperes tett olyan kijelentést, hogy „tud mindent” mert meggyónta valaki a gyilkosságot. Magam itt élek a gyanúval, hogy nem valódi gyónásról van szó. Egyik gyakran használt eszköze volt a politikai rendőrségnek, hogy ügynökeket gyónni küldte azzal a céllal, hogy a gyóntató pap álláspontját, vagy tudomását kifürkéssék. Ez esetben is sokkal inkább erről lehet szó K.F.

21 Az állami és pártvezetők közvetlen hivatali vonala.

22 MOL.XIX.A.21-d-007-59/1959. 5.d.

23 MSZMP Megyei Bizottsága Agitációs és Propaganda Osztály

24 MOL. XIX-A-21-d-007-16/1960 7.d.

párt közvetlen utasítására – „pártemberek” követtek el. Más ekkor elkövetett papgyilkosságok kézenfekvő módon arra sarkalta a hatalom gyakorlóit, hogy *mihamarabb olyan magányos tetteket produkáljanak, akinek az indítéka távol áll a politikától, kizárólag köztörvényes (bosszú, anyagi haszonszerzés vagy mindkettő).*

Mínderre a korabeli politikai viszonyok közepette meg volt minden lehetőség. Ez megmagyarázza, hogy a gyilkossági ügyben miért nyomoz a politikai nyomozó osztály tisztje. S – mint később látni fogjuk – a nyilvánvaló ellentmondásokat visszautasító bíróságok is evidenciaként kezelik a gyilkosság köztörvényes indítékát a rendelkezésükre álló nyomozati anyag alapján.

S itt a hangsúly a *nyomozati anyagon* van. Ezért vizsgáljuk meg a nyomozati anyagnak azt a részét, amely helyt kapott az ítéletekben.

A nyomozás anyaga az ítéletekben

A helyszín és a boncolás

leírását és a helyszínen elvégzett boncolás adatai Tóka Ferenc és a Kóczán Tibor el-
lenni ügyekben hozott ítéletekből állíthatjuk össze.

A személyi sérüléseket rögzítő boncjegyzőkönyv – a Tóka ellen hozott első ítéletet felülbíráló végzés szerint²⁵ -24 „sérülésről” ír – amelyeket a végzés nem részletezett – azzal, hogy ezek összhatásában a sértett halálához vezettek. A sérüléseket – a boncjegyzőkönyv nyomán – csak a Kóczán Tibort marasztaló első fokú ítélet rögzíti részletesen²⁶: „Az igazságügyi szakértők által végzett boncolásról felvett jegyzőkönyv tanúlsága (sic!) szerint kb.12 *késszúrás*, ezen kívül fojtogatás és erőteljes ütlegelések nyomait állapították meg”. 5 szúrás a mellkas baloldalán volt – közülük kettő megnyitotta a mellüreget. Fontos a sérülések elhelyezkedése: egyik felülről lefelé, a másik oldal irányból befelé hatolt, a többi 3 szúrás felületi sérülést okozott. A hátán a lapocka táján 3 felületi szúrás volt. „A nyaki részen négy szúrt sebet észleltek, melyek közül egyik a garatot is *átmetszette*.” Ezek a sérülések részletesen: „a fejen, a koponyatetőn, a halánték tájon, a homlokon a nyakrészen több késszúrástól eredő folytonosság megszakítás”²⁷ Ezen kívül le-
írnak *metszett* – kés okozta – sérüléseket is: a bal tenyéren „metszett sérülések”, valamint a jobb hüvelyk ujjon ugyancsak metszett sérülések, amelyek „kifejezetten védekező jellegű sérülések.” Megállapítják, hogy „a sértett fején zúzott sérülések keletkeztek, amelyek koponyacsont törést, lágyburki vérzést és agyrázkódást idéztek elő. A fojtogatás következtében a *nyelvcsont és a gégeporc szarvainak többszörös törése* következett be.” (Kiemelések tőlem K.F.)

25 Legfelsőbb Bíróság Bf.VIII.2512/1958/17 – továbbiakban:*. A helyszíni halottszemle jegyzőkönyve a nyomozati iratok 7-9. oldalon.

26 Fővárosi Bíróság B.XVI.5472/1965 – a továbbiakban **** p.12-13

27 *** p.4.

Az elszenvedett sérülése miatt létrejött légmell, vérvesztés és agyzúzódás következtében a sértett halála 15 perc alatt bekövetkezett. „gyors orvosi beavatkozás esetén sem lett volna megmenthető” – állapították meg a szakértők.

A halott első vizsgálatát Dr. Hantos László orvos – a rendőri szemlebizottság tagja – végezte.²⁸

A *dulakodás nyomait* rögzítő jegyzőkönyv – a helyszínelő bizottság reggel 8 órakor érkezett meg. Megállapították,²⁹ hogy a sértett holtteste a Somfai Sándor háza észak-keleti sarkától 4, 10 m-re, az út menti lakástól 4,3 m-re hanyatt feküdt a füves földön. „Az áldozat feje kissé jobbra volt fordulva, kezei ökölbe voltak szorítva, bal kezének mutató- és hüvelykujja között 3 hajszálal találtak.³⁰ A bal lába térdben fel van húzva és maga alá hátrafelé behajlított állapotban volt. A Brenner Jánoson talált fekete télikabát végig ki volt gombolva és hátul a vállak felé fel volt gyűrődve. Ezek az adatok azt a benyomást keltették, hogy a halottat vonszolták. Az orvosi szemle megállapítása szerint a Somfaiék háza mellett lévő iskola sövényétől 2 m-re a földön keresztül mintegy 3 m hosszúságú észak-déli irányba vonuló vonszolási nyomot valóban észleltek.”³¹ Leírja a szemle jegyzőkönyve, hogy a fehér „miseing”³² fel volt gyűrődve és csaknem teljesen vérrel volt átitatva. „A miseing nyakzsinórjánál volt összekötve, a fehér papi nyakszegély szintén véres volt. A sértetten lévő szürke nadrág térdtől lefelé és oldalt sárral volt szennyezve, és sáros volt a cipője is. A reverenda alatt lévő fekete pulóver több helyen véres volt, és általában egész öltözéke vérrel volt szennyezett....A holttest körül több dulakodási nyom volt tisztán észlelhető. A sértett fején, koponyatetőn, halántékon és a homlokon, a nyakrészen több késszúrástól eredő folytonossági hiányt észlelet a bizottság, a sérülések környékén pedig nagy kiterjedésű alvadtt vért. Az ing és reverenda baloldali melle részén késszúrástól eredő folytonossági hiányt találtak és az áldozat kézfejen szintén véres szennyeződést.”

A *vonszolási nyommal* kapcsolatban dr. Budavári Róbert orvos szakértő nyilatkozott. A legfelsőbb Bíróság megállapította³³: „A nyomozati iratok 7. oldalán található jegyzőkönyv szerint a vonszolási nyom az iskola sövénykerítésétől a Somfaiék gyepűjéig³⁴ tart, dr. Budavári szakértő szerint a nyomok a sértett holttestéig voltak követhetők. A helyszínelési jegyzőkönyv további adatai szerint a sértett ruházata, miséző ing, a reverenda, a télikabát hónaljig, illetve vállig fel volt gyűrődve, a boncolási jegyzőkönyv a ruházat leírásánál pedig azt emeli ki, hogy miséző ingen(sic!) és a reverendán gyűrődéseknek megfelelően sáv alakú véres, sáros szennyeződést észleltek. A sértett pantallóján, a derék részén a slicc környékén csöpögő vérzés nyomai voltak láthatók. Ezek a megállapítások dr. Budavári orvos

28 *** p.3.

29*** p.4.

30 Más helyen - **** ítélet szerint a sértett „jobb kezének körme alatt” volt a 3 hajszál.

31 ***

32 Uo. valójában karing

33 ** p.8.

34 határáig

szakértő azon előadását támasztják alá, hogy a sértett hónaljánál megragadva – miközben ruházatát is a vállig gyűrte, – a tettes hátrafelé hosszabb távolságon keresztül vonszolta úgy, hogy a földön lévő nyomokat a sértett cipőjének a sarka okozta. Csak így magyarázható, hogy a reverenda és a télikabát alsó része nem volt véres, míg az alattuk lévő nadrágon a sértett előre bukó fejétől illetve nyakától csepegő véryomok maradtak”

Nézzük tovább a helyszínt: „A sértett fejétől északi irányban, kb. 5, 50 m távolságban a fűvön egy nagyobb méretű rúdlámpa része feküdt, amelynek alsó része több helyen behorpadt, s azon véres foltot észleltek. A lámpafej hiányzott. A holttest fejétől 5, 40 –re a fűvön látták a rúdlámpa alját, rugóval együtt, a sértetlen állapotban lévő lámpafej is ugyan abban az irányban 6, 40 m távolságra... A holttesttől keleti irányban 3, 10 . távolságban a fűvön feküdt a papi stóla, több helyen és nagyobb terjedelemben vérrel szennyezett állapotban. A stóla mellett mintegy 20 cm távolságban a fűvön 1 db. Barna színű gombot találtak, amelyben benne voltak az elszakadt cérnaszálak...mintha erő kifejtéssel szakították volna le, majd 5, 10 m távolságban egy újnak látszó khaki színű kalap feküdt, zöld színű zsinórral. Az úttestet szegélyező bokros részen a holttesttől 13 m távolságra, egymás közelében 3 db. Rúdlámpa elemet találtak.

Ugyancsak a földút északi irányában 12 m-re és az iskola szögétől 2 m távolságra találtak a vászonanyagból készült aranyszegélyű szentségtartót, a burzát. Aranyszínű *zsinórján éles szélű szakadást* (kiemelés tőlem K.F.) és észleltek. Ezen a helyen találtak egy lila bársonyzacskót, valamint egy nagyobb méretű nikkelezett keresztet, közelében egy ajtókulcsot, mellette egy összetört, barnakeretes szemüveget, továbbá nagyobb méretű papi imakönyvet. Tisztán észlelhető volt e hely füves részének kisebb véres szennyeződése.”³⁵

Nincs ugyanakkor adat arra nézve, hogy a buzában benne volt e a szentségtartó és az Oltáriszentség. Nem ismert az sem, hogy a lila bársonyzacskó tartalmával mi történt.

A gyilkosság helyszínén felvett jegyzőkönyv rögzít olyan bűnjeleket, amelyek vitán felül nem a sértett birtokából kerültek földre. Ezek fontos bizonyítékok voltak, illetve lehettek volna, ha szakszerű elemzésnek és értékelésnek vetik alá valamennyit. Ilyen bűnjel

a kalap.

A kalapról annyit tudunk – a helyszíni szemle jegyzőkönyvéből – hogy az a holttesttől 5, 10 m-re – keleti irányba – volt a földön. Rögzíti a jegyzőkönyv, hogy a kalap „újnak látszó khaki színű.” A Fővárosi Bíróság ítélete így írja le a kapapor „khaki színű zöld zsinóros kalap”. Egy másik ítéletből még kitűnik, hogy a zsinór makkban végződik.³⁶ A bűnjelek között külön kezelnek egy kalapcímkét is.

A Legfelsőbb Bíróság végzéséből³⁷ tudjuk: „1953 óta ilyen jellegű kalap nem került ki” a gyártótól. „*A kalap pedig mégis alig használtak látszik.*” (Kiemelés tőlem K.F.)Ez

35 Uo.

36 **** rendelkező rész

37 * p.14.

annyit tesz – a nyelvtani értelmezés szabályai szerint – hogy – figyelemmel arra is, miszerint a kalapot már 4 éve nem gyártják – a tulajdonosa csak igen ritkán hordhatta. Ez tehát az akkor használt fogalmak szerint (ma már kevéssé használják ezt a meghatározást) *ünneplős kalap* volt.

Tudjuk azt is, hogy a kalapon volt „határozott szag,”³⁸ a szagmintát a bűnügyi technikus rögzítette és konzerválta is. A rögzített szag – ezt is tudjuk – *nem Tóka Ferenc*től származott. Ezt az elvégzett – nyomozó kutya közreműködésével végzett – azonosítási eljárás igazolta. Ennek ellenére képes volt a Szombathelyi Megyei Bíróság teljesen szakszerűtlen – nyugodtan mondhatjuk dilettáns – „szakértői” magyarázkodás alapján mellőzni a helyes eredményt³⁹ csak azért, hogy a célba vett Tóka elítélhető legyen. Tóka egyik vallomását úgy „igazította” a nyomozó hatóság, hogy elismerje, az övé a kalap és abban követte el a gyilkosságot. Még azt is vallotta, hogy a kalapot „egy ismeretlen vend asszonytól vette” a felesége. Más ugyancsak „beismerő” vallomásában⁴⁰ arról beszélt, hogy a gyilkosság éjszakáján „barna színű micisapkát (sildes) tett a fejére”.

Később látni fogjuk – a Legfelsőbb Bíróság szedte ízekre – mennyit is ért Tóka Ferenc többszöri beismerő vallomása. Tóka beismeréseiből két sor sem állta ki a tárgyilagos mérlegelés és a logika próbáját. A nyomozó hatóság azonban ennek a valósághoz nem is közelítő – ámde az ő koncepciójának megfelelő – beismerésnek rendelte alá a tárgyi bizonyítékokat is, miért is arra törekedett, hogy elfogadtassa: a helyszínen lefoglalt kalap csakis Tóka Ferencé lehet. Így lett a kalappal kapcsolatos „bizonyítás” az ügy egyik koncepció elemé.

Nem változtatott a lényegen az sem, hogy idő közben Kóczán Tibor lett az ügy gyanúsítottja. Ekkor a bizonyítási törekvés arra irányult – legalább akkora buzgalommal, mint Tóka esetében, hogy a kalap Kóczán Tiboré.

Sajnálatos, a bíróságok is követték a nyomozóhatóságot abban, hogy nem a tárgyi bizonyítéknak tulajdonítottak nagyobb erőt, hanem a sokkal bizonytalanabb és manipulálhatóbb emlékezetnek.⁴¹ A Fővárosi Bíróság így arra utal, hogy a vádlott (ti. Kóczán) „nyolc kalap közül választotta ki a saját kalapját.”

Ez a felismertetés azonban koránt sem teljes értékű, sőt nagy is labilis. A Legfelsőbb Bíróság a Kóczán ellen folyó eljárásban másodfokon hozott végzéséből⁴² tudjuk, hogy a vádlott úgy nyilatkozott: „ez a kalap *ugyanolyan*, mint a cselekmény elkövetésekor általa viselt kalap” (kiemelés tőlem K.F.) és hasonló módon nyilatkozott – *8 év* távlatából!! C – a vádlott néhány volt ipari tanuló társa is: Topor István, Axnix Géza, Horváth Pál, Domonik Gyula és Török István. Tudjuk azt is, hogy voltak tanúk, akik nem ismerték fel a kalapot⁴³, de őket még csak nem is nevesíti a bíróság.

A bíróság – indokolás kötelezettségének kikerülésével – nem ad számot arról, hogy miért a felismerést vélelmező tanúk vallomását fogadta el és miért nem azokét, akik nem ismerték fel a bűnjelet. Ennek csak abban kereshető az oka, hogy le kellett volna írni: 8 év távlatából az emlékezet igen bizonytalan, ha csak valamilyen különleges benyomás nem rögzíti az emlékképet. Vajon mi indokolja, hogy egy osztálytárs teljesen szokványos kalapjára ilyen idő távlatából hitelt érdemlően emlékezzen valaki? Jól tudta ezt a bíróság is, hiszen ugyan ebben az ítéletben pl. Pesti Tibor vallomását – akivel Kóczán együtt utazott a bűncselekményt megelőző napokba – éppen azért nem fogadta el a budapesti útkon történetekre nézve, mert „meglehetősen bizonytalan volt, nyolc év távlatából ugyanis nem tudott visszaemlékezni a történetekre.”⁴⁴ Miért éppen a kalap lenne kivétel? Ezt a kérdést a bíróság nem válaszolta meg. Magunk azt a magyarázatot tudjuk adni, hogy ez illett a formálódó legendába.⁴⁵

Továbbá: a marasztaló ítélet szerint a kalap – amelyet „már az ipari iskola idején is hordott”⁴⁶ a vádlott fején volt december 14-én. Fentebb láttuk a kalap *újszerű* állapotban volt. Így azt aligha „hordhatta” a vádlott, legfeljebb esetenként lehetett a fején. A „hordás” alatt ugyanis rendszeres napi használat értendő, amelyet itt az ítélet évekre tesz („ipari tanuló évei alatt”).⁴⁷ Csakhogy ez a megállapítás – amely talán azt igyekszik megtámogatni, miért emlékeznek 8 év után is egyes tanúk – ellentétben áll a vitán felüli ténnyel, hogy a kalap újszerű volt.

Arról hogy idő közben mi lett a konzervált szagmintával semmit sem közölnek az ítéletek.

A bíróságok tehát – mindkét eljárásban – a nyomozó hatóság nyomán – a kalap tulajdonosát abban a személyben jelölték meg, akinek a bűnösségét éppen megállapították.

Különösen durva ez a „mérlegelés” Tóka esetében, ahol a szag azonosítása *kizárta* a gyanúsítottat (később vádlottat).

Kóczán ügyében nem ennyire otromba, de legalább ennyire törvénytörő az eljárás. Nincs elégséges adat arra, hogy kimondja az ítélet a bűnjel *azonos* a vádlott kalapjával. A nagymérvű hasonlóságról valló vádlott és a tanúk vallomását a bíróság *mérlegeléssel* pótolja. Csakhogy ez a mérlegelés így az eljárásjogi törvénybe ütközik, ugyanis *bizonytalan tény értékel a vádlott terhére, ez pedig – az in dubio pro reo elv és a tételes jog szerint szigorúan tilos!* (Pedig a Tókát felmentő ítélet akár figyelmeztető lehetett volna, hogy ne az objektív bizonyítékokat „rendeljék” a nagyon is labilis vallomások alá).

38 ** p.11.

39 ** p.12.

40 * ítélet hivatkozik a nyom ir.455.old-ra.

41 **** p.16 és 24.

42 Bf.I.854/1966/35 - a továbbiakban ***** p.9.

43 *****p.9. „a tanúk többsége ismerté fel” tehát voltak akik nem!!

44 *** p.28.

45 A legendát, mit fogalmat itt és a továbbiakban a titkosszolgálati fogalomnak megfelelően használjuk. Olyan, a valós történeteket elfedő, a hatóságok által kialakított történet, amelyet a közvéleménnyel el akarnak fogadtatni, akár hamis bizonyítékok koholásával is.

46 ****p.5

47 *****p.9.

Törvénysértés nélkül annyi állapítható meg a feltárt bizonyítási anyag alapján, hogy nem kizárható, ám nem bizonyos hogy a kalap Kóczán Tiboré. S persze tisztázni kellett volna, hogy a szag azonosításra a minta rendelkezésre áll – e ?

A kalap semmilyen bizonyítékot nem jelent arra nézve, hogy Kóczán követte el a gyilkosságot – különösen nem, hogy egyedül tette el. Amennyiben elégséges adat állt volna rendelkezésre annak megállapítására, hogy a bűnjel a vádlotté, az annyit bizonyít: Kóczán *jelen volt* a bűncselekmény színhelyén.

A helyszínen talált másik idegen bűnjel a

barna gomb a cérnaszálak.

A szóban forgó bűnjel – tisztázódott – a gyilkosság idején került a helyszínre. A *barna* gomb, amelyben frissen elszakított cérnaszálak is voltak,⁴⁸ *bakelitből* készült és nem származhatott Tóka Ferenc öltözékéről⁴⁹. (Ez a végzés szükségesnek látta szakértő bevezetését annak tisztázására, hogy nem korábban oda került tárgyról van e szó.) A Tókat felmentő ítélet rendelkező részéből tudjuk, hogy a gomb „sötét színű, kb. forint nagyságú”⁵⁰ volt. Ne firtassuk most, hogy a bíróság elég nagyvonalúan kezeli a gomb leírását. Azt azonban meg kell állapítani, hogy az akkor 1 Ft-os alumínium érme 20 mm átmérőjű. Ebből pedig az következik, hogy *ez a gomb sokkal inkább egy barna öltöny zakójának a gombja*, mint felső (lóden) kabáté. (1957. – ben a férfiak jórészt sötétkék vagy barna konfekció öltönyt hordtak ünnepi ruházatkén, amelynek a gombja „kb. forint nagyságú” volt. A lóden kabátra, amely ugyancsak igen gyakori ruhadarab akkoriban, rendszerint nagyobb bakelit gombok, vagy bőrgombok voltak.)

Tény, hogy a gomb kérdésében nincs szakértői vélemény, amely annál is sajnálatosabb, mert a gombban lévő céma szakértői vizsgálata is sok mindenre választ adhatott volna. Erre azonban a hatóságok nem voltak kíváncsiak. Meg kell jegyezni, hogy egy főben járó ügyben minden létező nyomot gondosan meg kell vizsgálni, mert ellenkező esetben fontos információk mehetnek veszendőbe. Itt is így történt mondhatnánk, ha később a Kóczán ügyben nem fogadták volna el az eljárási bíróságok, hogy a gomb Kóczán Tibor barna lóden kabátjáról származik. Az első fokú bíróság csak utalás szerűen⁵¹ a másod fokú hallgatólágon úgy kezelte tényként a gomb származását, hogy nem foglalkozott a kérdéssel. Nem tette ezt annak ellenére, hogy részletezi a tényállás Tóthdeutsh György tanúnak és a vádlott édesanyjának a vádlott ruházatával kapcsolatos vallomását.

48 ** p.9. vö. még * p.17.

49 ** p.5.

50 *** rendelkező részt.

51 **** p.23,

A tanúnak „feltűnt a vádlott zilált külseje, sáros ruhája, leszakadt cipőtalpa.”⁵² *Leszakadt kabátgombról azonban nincs szó*, pedig legalább annyira feltűnő, mint a leszakadt cipőtalp.

„Vádlott édesanyja látva a vádlott sáros, piszkos külsejét, majd észlelte, hogy vádlott inge ujjá véres, megkérdezte hol volt, mit csinált, mitől lett véres az inge, és miért néz ki ilyen ziláltan... Édesanyja ezt követően kimosta az ingét, vádlott pedig maga kitisztította ruháját és a lódenkabátjából a sár és vér szennyeződést”⁵³ Szó sincs azonban a hiányzó gomb pótlásáról. Ha hiányzott volna a gomb a lódenről aligha maradhatott volna ki a tanúk vallomásából, hiszen ez egy igen fontos közvetett bizonyíték. Annak ellenére, hogy a vádlott ruházata már nem volt meg az eljárás idején a bíróságnak tisztázni kellett volna szakértővel mindent, amit a gombbal kapcsolatban tudni lehetett. Nem tette meg és ez súlyos hiba.

További fontos bizonyítékot képeznek azok a

hajszálak,

amelyeket a sértett kezében talált a helyszínelést végző bizottság. „...a meggyilkolt sértett bal kezében *ismeretlen – de saját hajszálat* is – fedeztek fel, s azok a hajszálak, melyek nem a sértettével azonosak a vizsgálat szerint a vádlott (ekkor Tóka Ferenc K.F.) hajszálaival sem azonosíthatók *feltétlenül*.” (Kiemelések tőlem K.F.)⁵⁴

Annak előrebocsátásával, hogy a mai vizsgálati eszközök – ide értve a DNS vizsgálókat is – lényegesen pontosabb ténymegállapításokra képesek, mint az ötvenes évek végének tudása, a hajszál vizsgálatok eredménye legalább olyan siralmas, mint a plébánián talált vérrrel kapcsolatos szakvélemény.

Kóczán Tibor esetében sem jobb a helyzet. Itt azt véleményezték, miszerint „nem tudták megállapítani, hogy a vádlottól származik-e tekintettel a cselekmény elkövetésétől eltelt hosszú időre.”⁵⁵ Nem zárja ki ugyanakkor a vizsgálat – akár csak Tókánál – hogy a hajszálak Kóczántól származnak („hasonló”!!). Az idő múlás ez esetben elfogadhatatlan kifogás. Nem is indokolják, mi az oka az azonosítás lehetetlenülésének.

Tókával kapcsolatban súlyos szakmai tévedés: *a szakértő nem zárta ki*, hogy a hajszál Tókától származik. Tisztességes vizsgálat ezt a lehetőséget kizárta volna.

Kóczán esetében is egyértelmű eredményre lehetett volna jutni.

Mindkét vádlottnál teljesen más kérdés, hogy szakmai elégtelenség, vagy az éppen érvényes legenda érvényben tartásának szándéka áll – a semmit mondó vélemények mögött.

52 **** p.16.

53 Uo.

54 * p.16-17.

55 **** p.26

A plébánián

rögzített helyszíni adatok ugyancsak szerepelnek a bírósági ítéletekben. A helyszínelő bizottság a rábakethelyi plébániára ment és ott az utcai bejárati ajtót nyitva találta. „A nyitott folyosóra felvezető lépcső második vonalában a jobboldali falon 1 m magasságban, a folyosó baloldali első oszlopának belső sarkától 30 cm és 1 m magasságban véres szennyeződést észleltek. (ti. a szemlebizottság K.F.) Ugyancsak véres szennyeződést észlelt a negyedik lépcső vonalában, 1, 20 m magasságban a jobb falon, valamint az 5. lépcső vonalában szintén a jobb falon, 1, 30 m magasságban. Véres szennyeződést találtak a meggyilkolt káplán folyosóra nyíló ablakának jobb alsó sarkában, valamint az ablak alatt (folyosó kövezetén), egymás mellett két kerek vérfoltot. Ugyancsak vérfolt látható a lakásba nyíló ajtótól 80 cm-re a falon. Két véres szennyeződést észleltek még az ajtóbejárat jobboldalán 20 cm távolságra, a folyosó kövezetén. Vérfolyt volt a folyosóról nyíló kamra ablakának jobb oldali alsó sarkában, valamint a jobb oldali keresztvas vonalában.”⁵⁶

A Tóka Ferencet elítélő ítéletek a véryomokat annak tulajdonították, hogy Tóka keze, amelyet a december 14-i disznóölésen megvágott vérezni kezdett. Helytállóan mutatott rá a Legfelsőbb Bíróság, hogy „a paplaknál talált vérfoltok közül a közvetlen a bejárati ajtó küszöbén, a folyosó oszlopán, a földtől 30 cm-es magasságban lévő vérfolt nem véres kézzel való tapogatózásra, hanem véres lábbelire és nadrágra utal, arra, hogy az ott járt személy, azaz a tettes ruhájától, csizmájától került a bíróság nem tudjuk. Tekinthetjük ezt amolyan tudat alatti nyilatkozatnak is. Talán a „cipőt” nem akarták említeni? Később már így ír a végzés: „A plébánián talált vérfoltok nem csupán csepegő vérzés nyomaira, hanem véres cipőjű, ruhájú és erősen vérző személy ott létezésére utaltak.”⁵⁸

Valójában ez is olyan talány, amely megfejtetlen maradt, sőt komoly erőfeszítést sem tettek a hatóságok a plébánián talált véryomok felderítésére. A jelentős mennyiségű vérzés okozta különböző minőségű nyomok kérdése megoldatlan. Úgy azonban, ahogy később a Kóczánt marasztaló ítélet tényállásba vette.⁵⁹ Ez az ítélet is visszatért a „vérző ujj” történetére – csak most Kóczán ujjának sérülését a védekező sértett harapása okozta. A megharapott ujj „erősen vértett, így a paplak lépcsőjén, folyosóján vércseppeket hullatott el összevérezve a falat tapogatózás közben, az ajtó kilincse körül, fent az ajtó felső részét, valamint az ablak párkányát amikor a kulcsot kereste.” A tényállás tehát ismét hallgat arról, ami nem illik a képbe, noha korábban a Legfelsőbb Bíróság másik tanácsa arra felhívta a figyelmet! S ezt már nem tekinthetjük szakmai hiányosságnak. Nem lehet nem látni: A legendához kellett a vérző kezű betörő – ha nem vágta el a kezét, akkor megharapták – mert a nyereségvágyból való ölés megállapítása a mindenképp feletti cél. Arról, hogy – miután a kulcsok nem voltak meg – miért nem hatolt be a tet-

56 ****p.5.

57 ** p.9.

58 ** p.14.

59 **** p.13.

tes, holott akár az ajtó, akár az ablak befejezésével ezt könnyedén megtehetné volna – nincs magyarázat. Tény, hogy behatolási kísérlet nem történt: „A plébánia épületén erőszakos behatolás megkísérlésének nyoma sincs”⁶⁰

Tudjuk azt is, hogy a véryomokból – amelyet a falról lekapart malterrel együtt küldtek be vizsgálatra – vettek mintát a bűnügyi laboratórium *nem tudta határozottan értékelni*.⁶¹ A vizsgálat kizárta, hogy a vérminta A – vércsoportú személytől származik, megengedte ugyanakkor a „0”-s vércsoportot. Sajátos, hogy az ügyben megvádolt mindkét személy „0”-s vércsoportú volt.

A helyszíni véryomok rögzítése ez esetben is úgy történt, hogy azokból érdemben értékelhető eredmény ne kerüljön az anyagba. Hiszen semmi sem akadályozta a helyszínelőket abban, hogy a vérből oldószerrel nagyobb mennyiséget biztosítsanak, ami alkalmas a vércsoport meghatározásra.

A helyszíni szemle kiterjedt *Brenner János szobájára* is. Megállapították, hogy az ágy meg volt bontva, olyan állapotban „mint amelyben már feküdtek”. A sarokban lévő kis asztalon egy doboz Kossuth cigaretta – benne 1 db cigaretta – és egy bontatlan doboz Terv – cigaretta. Az asztalon hamutartóban égett gyufaszál és cigarettavég.

S itt megint nem azt kell kifogásolni, hogy a cigaretta végeken lévő nyál-nyomokból nem biztosítottak DNS mintát, de azt igen is meg lehet volna kísérteni, hogy a nyál mintát más módon azonosítsák.

A templom kulcsok

sorsa is fontos szerepet játszik az ügyben. A jelentős méretű 16 cm nagyságú⁶² templom kulcsot – és a hozzá tartozó egyéb zárt helyek kulcsait (összesen 9 db kulcsot)⁶³ – 1958. május 30-án Mesics Imre⁶⁴ találta meg Zsida felsőmező – dűlőben – a kethelyi plébániától kb. 800 m-re, a gyilkosság színhelyétől 2 km távolságban – egy áteresztő betoncsőben.⁶⁵

A kulcsok kérdése mindkét ügyben komoly gondokat okozott. A Tóka Ferencet marasztaló első ítéletben úgy vélték (részben a nyomozati anyag alapján), hogy a kulcsokat Tóka Ferenc hazavitte – majd miután elmondta a feleségének a gyilkosságot – letartóztatása előtt 1957. december 17-én átadta kulcsokat a feleségének és megbízta: tüntesse el azokat.⁶⁶ Tóka és felesége ellentmondó vallomásokot tettek (kamrában a kulcs, a dögkútba dobta, átdobta az osztrák határon!) mind valótlannak bizonyultak.⁶⁷

60 ** p.14.

61 A * hivatkozik a nyom iratok 81.old. szakvéleményre.

62 * p.16.

63 ** p.11 és *** rendelkező rész

64 Sajátos egybeesés, hogy az első vádirat szerint Tóka Ferenc éppen özv. Mesics Józsefnek hívta Brenner Jánost.

65 ** p.3.

66 * hivatkozás az 1958. február 14-i nyom vallomásra nyom. ir. 468)

67 * p.13.

Végül a kulcsokat – az első fokú ítélet után – a fent leírt helyem megtalálták. A Legfelsőbb Bíróság⁶⁸ egy igen fontos kérdést tett fel a kulcsokkal kapcsolatban, amelyre sehol sem kapunk választ az eljárásban, sőt később a kérdés feledésbe is merült: „hogyan lehetséges az, hogy a már jóval korábban megkezdődött mezőgazdasági munkák dacára, az arra járó-kezők mégsem fedezték fel, a fénykép szerint elég könnyen észrevehető kulcsokat, amelyek csak az első fokú ítélet meghozatala után kerültek elő?”

Tóka Ferenc második marasztaló ítéletét megelőző pótnyomozás során új történet születik.⁶⁹ E szerint a halálos ágyán fekvő és ott kihallgatott Horváth János a nyomozó előtt „azt mondta, hogy»eláruljalak, megmondjalak, ne mondjalak? Eh nem mondalak meg«. A tanú ez után elhalálozott. A nyomozó hatóság ebből azt a következtetést vont le, hogy a kulcsokat a néhai Horváth János rejtette el Tóka feleségének (?) kérésére !!! Mindezt magáévá tette a vádhatóság és a bíróság is! Ezt a legendát két „kicsempészett” és „elfogott” levél volt hivatva alátámasztani, amelyben a vádlott a lányát bízta meg a templom kulcsinak elrejtésével. A Legfelsőbb Bíróság az egész legendát elvetette.⁷⁰

Az a levél, amely látótérbe hozta a néhai Horváthot soha sem került elő, a másikkól – ez vádlott lányának szólt – kiderült, hogy a legendagyártás terméke. Az ügyész a levelet az utolsó tárgyaláson csatolta be „annak feltárása nélkül, hogy a vádlott a levelet kivel, mikor, hogyan akarta kicsempészni és hogy az miként került a hatóság kezébe....*A levél olyan nyomtatvány hátlapjára van írva, amelyet kizárólag a belügyi szervek használtak.*”⁷¹ (kiemelés tőlem K.F.)

Nem tudjuk pontosan, hogy ezt az öngyilkossággal felérő levelet milyen ígéretet, vagy fenyegetések hatására írta meg az vádlott. A Legfelsőbb Bíróság erre – később még visszatérünk rá, hiszen az ügy nyomozásának lényegét érinti – azt az alapos magyarázatot találta, hogy a vádlott letartóztatott feleségének és fiának szabadon bocsátása fejében cselekedett.⁷² Más szóval a legalantasabb lelki kényszert alkalmazta a rendőrség a legkegyetlenebb ÁVO – s hagyományok szerint.

Az ügy Kóczán – szakaszában a kulcsokról újabb történet születik. Kóczán Tibor először azt vallotta, hogy a Rábába dobta azokat – a bicskájával együtt, amellyel a gyilkosságot elkövette. Később azt a helyet jelölte meg, ahol azt az ifj. Mesics Imre valóban megtalálta.⁷³

Kóczán úgy magyarázta a feltalálási hely ismeretét, hogy Mesics elbeszéléséből tud a kulcsokról. Később ezt Mesics tagadta. Mindez kevésbé fontos. Az a tény sem bizonyítja Kóczán *kizárólagos* gyilkos voltát, ha nála voltak a kulcsok és ő dobta azokat a feltalálás helyére. A tényállás szerint még december 15-én tette a kulcsokat a „betoncsatorna végébe.”⁷⁴ Ez a ténymegállapítás azért több, mint aggályos, mert az a fontos kér-

dés, amelyet a Legfelsőbb Bíróság megfogalmazott a Tóka ítéletnél megválaszolatlan maradt. Ha pedig nem igazolt, hogy a kulcsok fekédhettek-e több mint 5 hónapig a bárki által látható helyen addig nem igazolt Kóczán állítása sem.

A tényállás egyetlen szóval sem említi sehol sem a kulcsok állapotát! Vélhetően nem minden szándék nélkül. A laikus is jól tudja, ennyi időt a csatorna végében nem lehetnek a kulcsok rozsdásodás nélkül. Ha nem voltak rozsdásak, akkor a kulcsok nem a gyilkosság hajnalán kerültek a csatornába, s nyitott több kérdés is (hol voltak eddig, ki tette oda és miért akkor?) amelyre nem illet a válasz a legendába.

A sértett személyi igazolványa

Nem volt sem a gyilkosság helyszínén, sem a plébánián. Az igazolványt „teljesen száraz állapotban, vértől mentesen”⁷⁵ (kiemelés tőlem K.F.) találta meg 1957. december 15-én – reggel 8 óra tájban – Ják – Balogunyom és Kisdaróc vasútállomás közelében a vasúti pályán. ifj. Boda Imre – az igazolványt előbb Kethelyre vitte, majd hírt véve a sértett haláláról az okmányt a helyi rendőrségen adta le.

Amíg Tóka volt az ügy vádlottja – róla tudjuk, hogy semmilyen véres szennyeződés nem volt a ruháján. Csupán a keze vérezhetett, mert 14-én a disznóölésen elvágta az ujját. Azt is tudjuk, hogy a sértett igen erősen – több sebből – vérzett.⁷⁶ Ha Tóka – mint azt a marasztaló ítéletek megállapítják – átkutatja a vértől lucskos ruházatban fekvő sértettet kizárt, hogy ne legyen véres a vádlott és a személyi igazolvány. „*Megmagyarázhatatlan, hogy véres kézzel megfogott személyi igazolvány....sem lett véres*”⁷⁷ (Kiemelés tőlem. K.F.) – írja a Legfelsőbb Bíróság. Erre utal a későbbi hatályon kívül helyező végzés és a felmentő ítélet is. Az elkövetés „olyan közeli testhelyezetre utalnak, amelynek folytán a vádlott keze, ruházata véres kellett, hogy legyen”⁷⁸ – állapította meg a Legfelsőbb Bíróság.

A Kóczán Tibort marasztaló első fokú ítélet⁷⁹ már leírja, hogy a vádlott ruházatán volt véres szennyeződés. Később megállapította: ”Miután sértett (sic!) elveszítette eszméletét, vádlott a zsebkést zsebre tette, majd átkutatta áldozata zsebét pénzt keresve...Amikor megtalálta áldozata zsebében a személyi igazolványt tokban...”⁸⁰ A bírói tapasztalat szerint – amint arra a legfelsőbb Bíróság korábban már utalt – *kizárt*, hogy a leírt körülmények között elvett személyi igazolvány – még ha az tokban⁸¹ is volt – a véres szennyeződéstől mentes legyen.

68 * p.18.

69 ** p.3.

70 ** p.10-11.

71 ** p.16.

72 ** p.16.

73 **** p.22.

74 **** p.15.

75 ***p.6

76 ** p.8.

77 ** p.9.

78 ** p.8.

79 ****

80 **** p.11-12.

81 *** rendelkező részben a „fémkeretes igazolvány tokot” kiadni rendelte Brenner János szüleinek

Megválaszolatlan, miért vérmertes a személyi igazolvány (és a tok). Az ítélet ezt a kérdést most már egyszerűen kikerüli. A lehetséges válasz ugyanis nem illik a legenda történetébe. A személyi igazolvány akkor lehet csak minden véres szennyeződéstől mentes, ha az akkor került ki a sértett birtokából, amikor még a sértett nem vérzett. Ennek csak egy gyakorlati módja lehetett, jelesül, ha a sértettől elkérték az igazolványt, más szóval valaki igazolásra szólította fel, aminek a sértett eleget tett. Ez egyben magyarázatot ad arra is, miért volt kigombolva a sértett télikabátja.

Mindez azt feltételezi, hogy valaki, vagy valakik igazoltatásra jogosult személyként lépjenek fel. Az átvett személyi igazolványt azután el kellett tüntetni, s erre szolgált az igazolvány „utaztatása” valaki által. Erre később visszatérünk.

Szólni kell még az

elkövetés feltételezett eszközeiről is.

Az egyik eszköz, amelyet a bíróságok megvizsgáltak – s amelyről később megállapította a jogerős ítélet, hogy nem lehetett az elkövetés eszköze – a Tóka Ferenctől lefoglalt *zsebkés* volt. Ez egy 6, 5 cm hosszú 2, 5 cm⁸² penge szélességű „oldal erősen mozgó (nyakó) fanyelű zsebkés” volt, amely „hegy nélküli”⁸³ is. Már az első hatályon kívül helyezésnél komoly aggály merült fel arra nézve, hogy a szóban forgó eszközzel „5 db – köztük az elég vastag felöltőt – ruhaneműt átvágva” okozhatták e a boncjegyzőkönyvben rögzített sérüléseket. Tóka második elítélésekor nem befolyásolta mindez a bíróságot.

Kóczán bicskája soha sem került elő. Azt állítólag a Rábába dobta. Így csak a vallo-másból tudjuk, hogy a gyilkosság – állítólagos – eszköze egy zsebkés, amelyet vádlott apjától ajándékba kapott 1957-ben. A zsebkés kb. 10 cm-es fa nyelű 10 cm hosszú és 1 cm széles pengével készült.

Arra nézve, hogy a ruházaton fellelhető nyomok milyen szúró – vágó eszközre (eszközökre) utalnak vizsgálat nem történt.⁸⁴

Az elkövetés másik eszköze egy *rúd elemlámpa* volt, amellyel az ítéletek egybehangzó megállapítása szerint a vádlott koponyatöréssel járó sérülését okozta a tettes.

Amikor a vád még Tóka ellen irányult, a tényállás úgy szólt, hogy a sértett a kb. 30-es rúd elemlámpával világított, amikor a templomba ment az Oltáriszentségért, majd a vádlott a megsúrt sértettől elvette a lámpát és a sértettet azzal fejen ütötte.⁸⁵ Hasonló álláspontot fejtett ki Tóka második elítélését kimondó ítélet is.⁸⁶ A Legfelsőbb Bíróság azonban ezt a megállapítást „fizikai képtelenségnek” minősítette: „mit csinált a zsebkés-

82 * p.11. Az ítélet tévesen írt 2,5 mm pengeszélességet, ez helyesen cm.

83 * p.16.

84 **** p.10.

85 * p.3.

86 ** p.2.

sel az első szúrás után (ti. Tóka K.F.) , ha zsebkés volt a kezében miért kellett a lámpát kiesavarnia sértett kezéből és azzal ütlegelni, lehetett egyidejűleg a lámpa és a zsebkés is a vádlott kezében?”⁸⁷

A Kóczánt marasztaló ítéletben már óvatosabb a bíróság és változtat a tényálláson úgy, hogy a sértett „utasította a vádlottat, hogy a villanylámpával világítva állandóan haladjon előtte.”⁸⁸ A támadáskor a vádlott „eloltotta a jobb kezében lévő zseblámpát, azt lóden kabátja zsebébe tette előrántotta nyitott zsebkését és bal kézzel oldalról előre nagy erővel sértett baloldali mellkasába szúrt.”⁸⁹ (Most azt ne vizsgáljuk, hogy mindez hogyan lehetséges a télikabát sérülése nélkül, erre még visszatérünk.) Később, amikor a vádlott és a sértett a földre kerültek: „A vádlott fekvő helyzetében elővette kabátja zsebéből a rúd elemlámpát és azzal addig ütötte sértett fejét, ahol érte, míg a lámpa darabokra nem tört és darabjai szétszóródtak a dulakodás környékén.”⁹⁰

Azzal, hogy a lámpát „átadta” a bíróság a vádlottnak az út elején mintha megoldódott volna az ellentmondás. Csakhogy ez nem így van! Semmi oka sem volt a sértettnek arra, hogy a templomig ő világítson, azután meg átadja a lámpát. Ebből viszont az a logikus következtetés, hogy a sértett a nála lévő lámpával védekezett. Akkor viszont mi okozta a koponyatörést? Nevesíteni kellett tehát valamilyen vonalas kemény tárgyat az elkövetés eszközeként. Így a lámpát a támadó kezébe kellett adni (vagy úgy, hogy elveszi, mint Tóka, vagy úgy, hogy a sértett adja át). Azt már *nem merete megkérdézni szakértőtől* egyik hatóság sem, hogy a lámpát hány erőbehatás érte és hogy alkalmas e a koponyasérülések okozására, pl. mennyi a tömege? Ha ugyanis a lámpával a sértett védekezik – nem túl nagy hatásfokkal, hiszen a lámpa üveges része egy csapás után leesik, az elemek kiesnek és akkor csak a könnyű üres nyél marad (így találta ezt a helyszínelő bizottság is) – akkor mi okozta a koponya törést. A rendelkezésre álló – főleg a helyszín dulakodás nyomai és a sérülés hordozta – információk azt igazolják, hogy a sértettet igen *kemény* – vonalas – *tárggyal* (fa vagy fém tárgy) *többször*; nagy erővel fejbe verte valaki, az akinél nem kés, hanem ütőeszköz volt. Ez volt az, amit minden áron leplezni akart a lámpa, mint elkövetési eszköz tartalmú fejtegetés.

Összefoglalva: mindaz, amit az ítéletek a helyszínen feltárt tárgyi bizonyítékokról mondanak egyrészt arról tanúskodnak, hogy voltak olyan nyomok, amin egy szakszerű és a valóságot feltárni kívánó nyomozás elindulhatott volna. Ezt nem tették meg – elmulasztva azoknak a szakértői vizsgálatoknak az elvégzését, amelyek az ügy feltárása szempontjából mellőzhetetlenek lettek volna – a így a nyomok által hordozott valós információkat kirekesztették az eljárásból. Ettől kezdve ezek a fontos bizonyítékok oly módon értékelődtek le, hogy objektíve nem befolyásolhatták a tényállás megállapítását. *Más szóval nem zavarták a legenda működését.* Mégis a *helyszín leírása és a boncolás*

87 **p.9.

88 **** p.8.

89 Uo.p.10.

90 Uo.p.11.

anyaga, valamint a tárgyi bizonyítékok által máig hordozott információ fontos szerepet játszik a valós tényállás rekonstruálásában.

Tényállás vagy legenda?

Tovább vizsgálva az ítéleteket (ide értve természetesen a hatályon kívül helyezéseket tartalmazó végzéseket is) elemezzük a megállapított tényállást, amely most már jórész csak igen kétséges terhelti- és tanúvallomásokon alapszik. Már most előre bocsátjuk, a tényállás alapvető hiányossága, hogy azokat a tanúkat – még ma is él közülük – akiknek tudomása nem illett bele a hatóságnak a gyilkosságról kialakított legendájába *nem hallgatták ki*. Ezekkel a vallomásokra a következő fejezetben kitérünk.

Most vizsgáljuk meg az ügyet alapvetően befolyásoló tényezőként jelentkező

indíték és motívumok

kérdését. Ennek az ügynek ugyanis a kulcskérdése: mi okból gyilkolták meg Brenner János? A már hivatkozott forrásokból kitűnik: a hatóságok minden áron meg akarták cáfolni, hogy a gyilkosság indítéka politikai ok.

Ezért az első megközelítésben a *szerelemfélétségből* való elkövetés lett volna a legkívánatosabb a nyomozó hatóságnak. A gyilkosság után „mindenki a gyilkosságról beszélt. Beszélték, hogy szerelmi ügy” – állapította meg a Fővárosi Bíróság.⁹¹ Más forrásokból⁹² tudjuk, hogy a rendőrség erőszakkal és az akkori jog szerint is megengedhetetlen eszközökkel (egyik fiatal lányt nőgyógyászati vizsgálatnak is alávetették bizonyítandó szexuális kapcsolatát a sértettel, de a vizsgálat érintetlenségének megállapításával végződött) próbálkozott a szerelemfélétséget, mint indítékot igazolni eredmény nélkül. Az ítéletben említett „beszélték” aligha volt más, mint a rendőrség által terjesztett híresztelés. Miután ez az indíték végkép igazolhatatlannak bizonyult, megszületett az új ötlet: *személyes gyűlölet és nyereségvágy kombinációja*. Erre Tóka Ferencet találták alkalmas alanyának. Tóka testvére ugyanis – a sértett hatására – papi pályára lépett. Ezt a tényt már az első ítélet olyanként értékeli, amely miatt a vádlottban gyilkos indulatok keletkezhetnek. Ez az indítóok csak a végletesen vallásgyűlölő – helyileg Budai Béla nevével fémjelzett párt és a Prazsák Mihály – Telepó Sándor, valamint Klamerusz Béla – Kaposi György által képviselt állami hatalmi szervek által volt elfogadható, egyben elégséges is Tóka Ferenc és családja letartóztatására. Tóka egy „vallomásában”⁹³ beismerte: amikor december 14-én éjszaka Kern Andráséktól a disznótorból hazatért eszébe jutott minden gyűlölete a sértett ellen. A Legfelsőbb Bíróság ezt az indítóokot nem fogadta el: „a harag» és »bosszú» mo-

91 *** p.8.

92 Császár - Soós adatközlő: Lamatsch Endre akkor szentgotthárdi káplán, Monek Emőke akkor postai dolgozó, és Somfalvi Katalin.

93 A „vallomás”-t a legfelsőbb Bíróság idézőjelesen használja, mert Tókának a nyom. iratok 485.old.tett 1958.febr.5-i-én kelt vallomása nem felel meg a perrendtartás követelményeinek Vö.: - p.2 és 10.

tívuma nem látszik elég meggyőzőnek ilyen tett így való végrehatására...⁹⁴ Ezt az álláspontot a Legfelsőbb Bíróság megerősítette: „sértettel szembeni ellenszenv...nem elegendő motívum és meggyőző motívum”.⁹⁵ Az első fokú bíróság a második halálos ítéletben sem tágitott »gyűlölet« motívumtól. „ha nincs Brenner János káplán, akkor az öccse nem lett volna pap. Akkor minden gyűlölete eszébe jutott a pappal szemben.”⁹⁶

A »gyűlölet« még egy okból jött volna jól a hatóságoknak. A sértetten rögzített sérülések nagy száma és a sérülések jellege igen kegyetlen elkövetésre utal. Az ismert a kriminalisztikai irodalomban, hogy az ilyen – különösen kegyetlen – elkövetési magatartás vagy elmebeteg, vagy igen primitív tettest feltételez. Ha mindkettő kizárható – mint jelen esetben – akkor a gyűlölet motiválta elkövetés a legvalószínűbb.

Az első fokú bíróság a második Tóka elleni ítéletében – nyilván maga is gyengének érezvén a Tókában keletkezett gyilkos indulatot testvére papi pályára lépése miatt – erősítendő a köztörvényes magányos gyilkos képét kombinálja az a »nyereségvágy« indítékával, amely a harag hevében keletkezett benne. A Legfelsőbb Bíróság ezt az álláspontot sem fogadta el. Okfejtése figyelemre méltó: „harag hevében felöltött rablási vágy...még kevésbé ésszerű. A harag és a bosszú és az előre elhatározott rablás ilyen összekapcsolása az élettapasztalat és a pszichológia szerint is aggályos.”⁹⁷

A Kóczán elleni eljárásban már szó sem esik a »gyűlölet motívumról«, a »nyereségvágyhoz« azonban annál jobban ragaszkodtak a bíróságok.⁹⁸

A »nyereségvágy« *indíték* alapja az a gyűjtés volt, amelynek során templomépítésre 40 – 50 000 Ft gyűlt össze. Ezt az összeget akarta megszerezni – a hatóságok koncepciója szerint a tettes⁹⁹(Tóka is és Kóczán is), ezért követte el a gyilkosságot. Kétségtelen, a szóban forgó összeg igen jelentős 1957-ben, amikor is egy munkás egy havi jövedelme 1200 – 1800 Ft, a bírói fizetés 2200 Ft, 1 kg. kegyér 3 – 3, 60 Ft, 1 kg. hús 30 Ft. És egy kisebb paraszt ház 10 000 Ft. Az összeg nagysága kétségtelenül vonzó lehet egy rablónak, csak az a kérdés, hol kell keresni. A plébános vallomása szerint „csak teljesen tájékozatlan személy kereshette a pénzt a plébánián.”¹⁰⁰ A Tókát elmarasztaló két halálos ítélet azért kitart a mellett, hogy Tókának lehettek olyan gondolatai, miszerint a pénzt a plébánián megtalálhatja. Oly annyira erőltette ezt a gondolatot a két marasztaló ítélet (s az ítéleteket befolyásoló nyomozás) hogy Tókáék teljes anyagi romlásának tüntették fel azt 200 Ft (!) adósságot, amelyet december 15-én fizettek meg egyik szomszédjuknak.¹⁰¹ Az ugyanakkor senkit sem érdekelt, hogy a család rendezet anyagi körülmények között élt.¹⁰²

94 * Lakatos Imre tanácselnök pótlapon lévő saját kezű kiegészítése.

95 ** p.13

96 *** p.8 és 9.

97 ** p.13.

98 **** p.6.

99 * p.2.

100 * p.9.

101 ** p.14; és ***

102 Tóka Ferenc kaszagyári munkás, 1600 Ft havi jövedelmmel, volt háza és 473 négyszögöl telke. 5 gyermeke közül ekkor már csak kettő élt otthon, mindketten keresők. *** p.1 és 2.

Miután a Tóka elleni vád összeomlott és jogerős felmentő ítélet született a hatóság 8 év múlva indította a Kóczán Tibor elleni eljárást. Később kitérünk majd arra is, hogy mi magyarázza ezt a semmivel sem indokolható időmúlást, majd a nagy buzgóságot Kóczán elítélését érdekelben.

Tény, hogy a Kóczán elleni eljárásnál is a nyereségvágy maradt az indítók. A Kóczán marasztaló első fokú ítélet hosszan elemezte a fiatal kőműves – akinek egyébként a havi jövedelme 1500 – 1700 Ft volt – pénztelenségét.¹⁰³ A könnyelmű, italozó, költekező és rovott múltú fiatalember (Kóczán Tibor 1940-ben született, a cselekmény idején 17 éves) felmondta munkahelyét és elköltötte fizetését – így az ítélet – megrettent, hogy fog szüleinek számat adni a pánzeről: „szülei pedig úgy tudták, hogy lényegében két hónapi fizetéssel kell megérkeznie ... 3000 Ft-i összeget tesz ki.”¹⁰⁴ „Vádlott ekkor italtól befolyásolt állapotban elhatározta, hogy ha bűncselekmény elkövetése útján is, de valamilyen formában pénzt fog szerezni, hogy otthon szüleiivel el tudjon számolni.”¹⁰⁵ (Kiemelés tőlem K.F.) Így születik meg a gondolat: elcsalja a sértettet a plébániáról azzal, hogy apja súlyos beteg, szentségeken akar részesülni. „Amíg a pap eltávozik apja meglátogatására, az idő alatt kirabolja a plébániát”¹⁰⁶ A sértett azonban nem engedi el a távozni akaró vádlottat, ezért támad rá és gyilkolja meg, majd visszatér a plébániára, de nem találja annak kulcsait, így eltávozik.

Az ítélet indítékot megállapító része megalapozatlan és súlyos önellentmondásban szenved. A vádlott személyiségét és jövedelmét tárgyaló részben a bíróság rögzíti, hogy Kóczánnak „fizetését nem kellett hazaadnia szüleinek, azt teljes egészében magára költötte, sőt még szüleitől különböző támogatásokban részesült, így többek között igen gyakran kapott élelmiszercsomagot.”¹⁰⁷ *Ilyen tényállás mellett semmi oka sem volt a vádlottnak arra, hogy a szüleitől való félelmében súlyos bűncselekmény árán is törekedjen pénzt szerezni! A bíróság egész okfejtése hamis.*

Ahhoz, hogy a nyereségvágyból való elkövetést végleg elvethessük még egy fontos tényre kell felhívni a figyelmet. Már idéztük a helyszínen készült jegyzőkönyv megállapítását, amely szerint a plébánia épületébe behatolási kísérlet nem történt. Az egykori plébánia épületbe (ma már csak fénykép maradt fenn róla) – egy betörő igen könnyen behatolhatott, ha akart. A behatolást – minden segédeszköz nélkül – ajtó vagy ablak befejezésével, vagy az ablak betörés módszerével igen egyszerűen végre lehetett hajtani. Az a tény, hogy behatolási kísérlet nem történt azt a következtetést is magában foglalja, hogy senki sem akart a plébániáról pénzt szerezni. Nem tartható tehát a nyereségvágyból elkövetés!

Egy gyilkosság persze lehet motiválatlan is. A bírói gyakorlat ismer ilyen eseteket, de az elkövető minden ilyen esetben kóros elmeállapotú (elmebeteg, gyengeelméjű, tudat-

103 **** p.4 – 7.

104 **** p.6.

105 **** p.7.

106 **** p.8.

107 **** p.4.

zavarban szenvedő) volt. Kóczán Tibor elmevizsgálata azonban a kóros elmeállapotot kizárta,¹⁰⁸ s már ilyen személy sem került a nyomozás látókörébe. Így a motiválatlan elkövetést is kizárhatjuk.

Eljutunk tehát a valós indítékhoz: ez pedig politikai ok, jelesül a hitoktatásban kiváló eredményeket elérő, pasztorációs területéhez ragaszkodó pap likvidálása.

A magányos gyilkos teóriájának igazságtartalmát vizsgálándó tekintsük át azokat az adatokat, amelyek

a sértett és a támadó erőviszonyairól, a helyszínen a küzdelemről

tanúskodnak s amelyről hiteles leírásunk van. Brenner János sértettéről a bíróság megállapította: „27 éves, kisportolt, józan életű... izmos fiatal férfi.”¹⁰⁹ Más helyen „a fiatal viszonylag erős fizikumú sértett” –ről olvashatunk.¹¹⁰ A sértett tehát egy magányos támadóval szemben minden bizonnyal győztesen kerülhetett volna ki a küzdelemből. A Tókával szemben halálos ítéletet kimondó bíróság az erőviszonyok teljes figyelmen kívül hagyásával állapította meg, hogy a Tókanál 15 cm –el magasabb sértettet a vádlott álló helyzetben – felfelé szorítva – fojtogatta és eltörte gége csontjait! Ezt bírálva a Legfelsőbb Bíróság álláspontja: figyelemmel „...a sértett javára billenő erőviszonyokra, ez a fojtogatásra alapított »terv« így igen ésszerűtlen volt”. Mindezen az sem változtatna ha igaz, hogy a sértett erős „8-10 dioptriás szemüveget viselt.”¹¹¹

Arra nézve, hogy milyenek voltak az erőviszonyok a kisportolt, magas és erős fizikumú sértett és a 17 éves ittas¹¹² Kóczán viszonylatában már nincs bírói ténymegállapítás. Ez pedig igen fontos kérdés. Annál is inkább mert a helyszíni szemle anyaga – s ezt a bírói határozatok is magukévá teszik igen nagy küzdelemről számol be: „több dulakodási nyom tisztán észlelhető volt”¹¹³ – írja a szemle jegyzőkönyve. 30-40 méteren át folyt a küzdelem tudjuk meg, „a sértett szívósan védekezett.”¹¹⁴ A dulakodás – állapította meg a Legfelsőbb Bíróság – 10-15 percig tartott.¹¹⁵ A felsorolt tények ismeretében azt a kérdést nem feltenni és vizsgálni, hogy a sértett és Kóczán viszonylatában ez a „szívós” negyed órányi – 30 – 40 méteren keresztül folyó élet-halál harc lehetséges volt – e a két személy fizikai erőnléte mellett vagy óriási szakmai hiba, vagy olyan pervezetési koncepció, amely leplezni akarja a valós tényeket.

108 ***** p.6.

109 * p.16.

110 ** p.8.

111 **** p.8. Látni fogjuk, ez a megállapítás valótlan, 2 és 3 dioptriát hordott a sértett. K. F.

112 **** p.8.

113 *** p.4.

114 ** p.8.

115 *** p.2.

A több dulakodási nyom arra utál, hogy a sértettet több támadás érte, az egyeseket sikerrel hártott el, addig míg a koponyatorést okozó ütéstől el nem vesztette az eszméletét.

Szólni kell még a *vonszolási nyomról* is, amely „az iskola sövényétől Somfalviék gyepűjéig” tartott. Ezt a kérdést a Legfelsőbb Bíróság még az ügy indulásakor tette fel – „a vonszolási nyomnak milyen szerepe lehet az ügyben?”¹¹⁶ – de a második első fokú ítélet sem adott rá választ.¹¹⁷ Pedig a Legfelsőbb Bíróság azt is hangsúlyozta: „a vonszolás tényét a cselekmény lefolyásából kizárni nem lehet.”¹¹⁸

Ez a kérdés a Kóczán ellen indított eljárásban is megválaszolásra vált, de egyetlen bíróság sem válaszolta meg, hanem hallgatott. Miért? A válasz bizonyosan azért maradt el, mert könnyebb megmagyarázni a haldokló vonszolását több elkövető esetében, mint a magányos gyilkos koncepciójában.

Tekintsük át azokat az adatokat is, amelyek a sértett, az elkövető és más személyek

útvonalára

vonatkoznak.

Nézzük ehhez a mellékelt térképet is. Az első – Tóka Ferencet marasztaló – ítélet szerint a sértett a „hegygerincen át Zsida felé”¹¹⁹ ment az ún. miseúton (ezen a helyiek a Rábakethely és Zsida közti egyik földutat értették). A sértett, aki Mesics Józsefné gyónatására igyekezett a „miseúton elindult a falu [ti. Zsida] felé.”¹²⁰ A plébániától történt elindulástól számítottan 1,5 km-re – mintegy 30 perc gyaloglás után – éri a támadás a sértettet. A Kóczán elleni ítélet ugyan ezt a távolságot 1800 m-re teszi.¹²¹

Későbbi adat szerint¹²² Somfalviék háza a kethelyi plébániától 3 km távolságban van, s Dr. Hantos László orvos, aki először látta a sértett holttestét 2 km. távolságra lakott Somfalviéktól.¹²³ Tudjuk azt is, hogy a rendőrség a Somfalvi háztól kb. 1 km. távolságra volt,¹²⁴ s hogy a Somfalvi háztól kb. 50 m-re lakott Kóczán Imre, akihez a sértettet állítólag hívták.

Az anyag még egy útvonalról tesz említést. E szerint Kóczán – a gyilkosság elkövetése után – a miseúttal nagyjából párhuzamos – de annál rövidebb – földúton ment vissz-

116 * p.17.

117 ** p.7.

118 ** p.8.

119 * p.3.

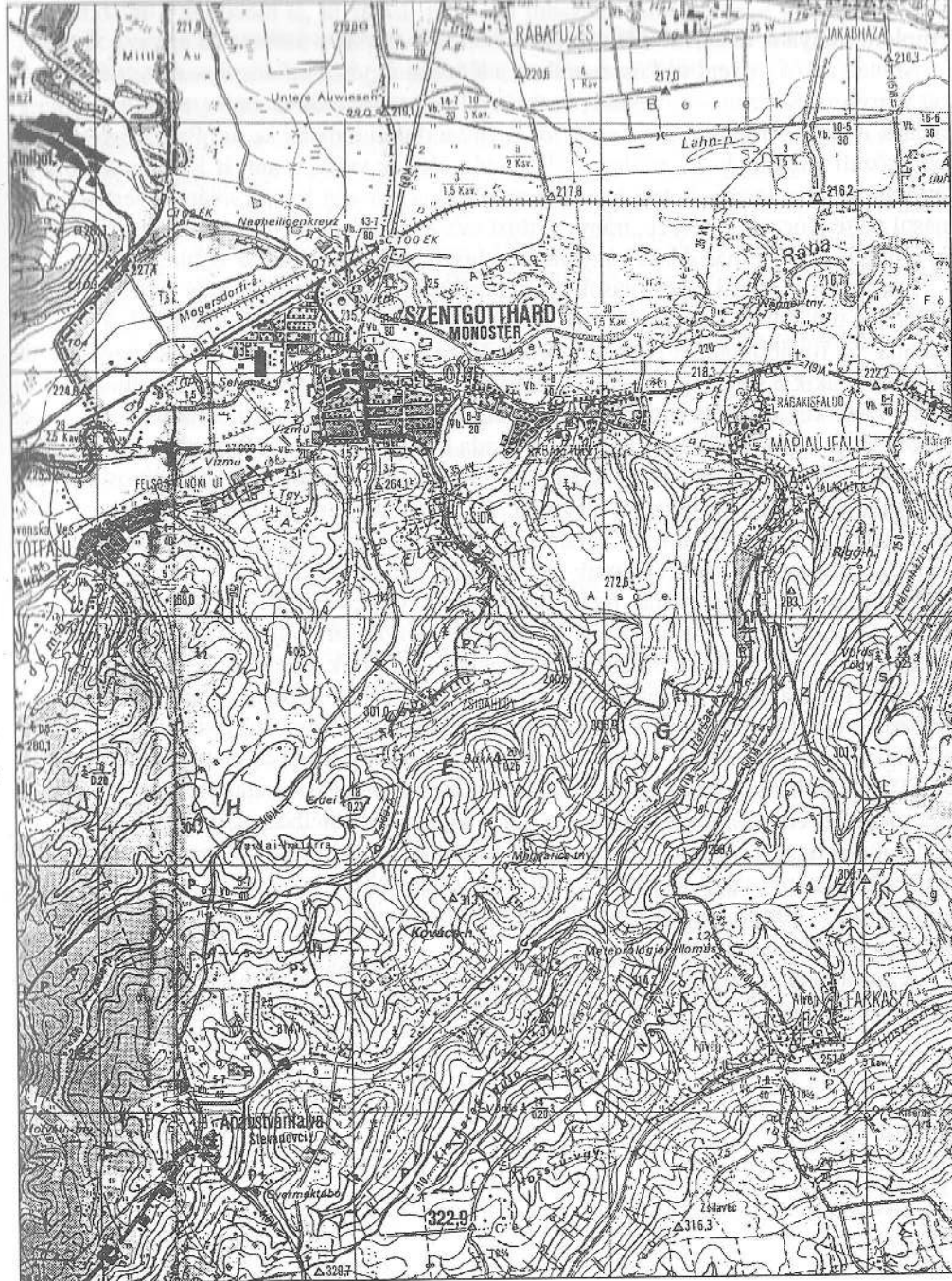
120 *** p.8.

121 **** p.10.

122 *** p.2.

123 *** p.3.

124 Uo.

szia a plébániára – amit azután megsem rabolt ki. Ez az út „a mezőn át a rábakethelyi templom irányába haladva”¹²⁵ vezetett.

Miután a Tóka elleni vád összeomlott, a Kóczán-ügyben módosult a *sértett és a vádlott mozgása*. Kóczán – a megállapított tényállás szerint először beteg apjához. „Végig mentek a templomtól vezető dombtetőn, majd a domb oldalán az un. Pukhelyszer felé [egy közeli tanya K.F.] fordultak.”¹²⁶ Mielőtt elérték volna a tanyát Kóczán közölte a sértettel: nem is az apja beteg, hanem a nagybátyja Kóczán Imre Zsidán. A sértett tudomásul vette Kóczán közlését „irányt változtatva a völgyben lévő lápos területen keresztül elindultak most már Zsida irányába.”¹²⁷ Így jutnak el a támadás színhelyére.

Emberek mozgását látták mások is az éjszakai órában. Horváth János tanú 1/2 és 3/4 1 táján az udvaráról látta: fény megy a Pukhelyszer felé. „A völgyben eltűnik a fény” – vallotta¹²⁸. További tanúk: Németh László, Várrai György és Háklár Jenő szentgotthárdi lakosok – akik a selyemgyárban voltak bálban – 1/2 1 tájban indultak rábakethelyi lakásukra. „Amikor a szentgotthárdi football pályához értek, amely egy dombos magaslaton van, beláttak egészen Rábakethelyig, sőt Zsida községig. Ekkor a Pukhelyszer irányába, Zsida község felé haladva imbolygó lámpa fényét látták mindhárman, homályosan sötétben imbolygó alakokat is láttak mozogni, de nem tudták megállapítani, hogy a lámpa fényénél hány ember haladt.”¹²⁹ A három tanú az ítélet szerint akkor látta a lámpa fényét amikor a vádlott és a sértett a domb tetejére ért Zsida felé haladva.¹³⁰

Egy másik igen figyelemre méltó adat viszont Monek Ferenc és Németh Imre nyomozati vallomásából származik: *ők két személy láttak két lámpával a miseút táján*¹³¹. Ez az adat a későbbiekben eltűnik az ítéletekből. Nem illik a képbe.

Ha az útvonalakat és az észlelt mozgásokat megpróbáljuk összerakni koránt sem két embernek egy lámpával való mozgása bizonyosodik. A Német–Várrai–Háklár vallomással foglalkozó értékelésnél megjelenő imbolygó alakok mozgása, amelyről nem tudták megállapítani hány személyt látnak aligha két ember mozgására utal. Azt ugyanis, hogy egy vagy két ember mozog még jól el lehet különíteni sötétben is, ha egyáltalán lehet észlelni a mozgást. A fenti fogalmazás sokkal inkább kettőnél több ember mozgására utal. S hogy nem csak a sértett és a vádlott volt jelen abban a végzetes órában a helyszínen utal a két lámpa fényénél haladó két személy, akik nem lehettek a vádlott és a sértett, egy lámpával haladtak.

A személyek mozgására vonatkozó zavaros adatok – fel nem oldott – ellentétek mellett az elkövetésre is több és nem kevésbé zavaros „tényállás” született.

125 ***** p.4.

126 ***** p.9.

127 Uo.

128 ***** p.9.

129 ***** p.9-10.

130 Uo.

131 - p.18.

A legenda jelleghesnek egyik gyenge láncszeme a *sértett és a vádlottak viszonya*.

Míg Tóka Ferencnél állították, hogy tudott a plébánián őrzött pénzről, holott nem is járt a plébánián, de még „a templomot sem látogatta a vádlott”,¹³² a személyes kapcsolat a sértett iránti gyűlöletre van kihegyezve, amelyet Tóka állítólag testvére papi pályára való irányulása miatt táplált a vádlottal szemben. Erről már szoltunk fentebb.

Kóczán esetében még lehetetlenebb állítások sorakoznak az ítéletekben. Az első fokú ítélet tényként rögzíti, hogy a vádlott „iskolás évei alatt rendszeresen ministrált a katolikus templomba (sic!), így tökéletesen ismerte a parókiát, az ott meghonosodott szokásokat...”¹³³ „Vádlott abban az időben is járt ministrálni, amikor mint ipari tanuló Győrben tartózkodott, így valahányszor szombat vasárnaponként hazament Rábakethelyre továbbra is eljárt ministrálni a templomba”.¹³⁴ Azt is tényként állapítja meg az ítélet: Kóczán Tibor tisztában volt a helyi szokásokkal a bűncselekmény idején. Tudta, „hogy a két pap közül az egyik vasárnaponként mindig elment Zsidára, Farkasfalvára vagy Máriaújfalura, ahol misét tartott... nagyobb ünnepek előtt... pedig gyóntatni is kijártak...”¹³⁵

Tudjuk, hogy a vádlott *1955 januárjában* ment kőműves tanulónak Győrbe és *1957 februárjában* tett szakmunkás vizsgát.¹³⁶

A sértett *1955. szeptember 1. napjával* kezdte meg papi működését Rábakethelyen. Ehhez képest több mint disszonáns az ítélet azon megállapítása, hogy „Vádlott egyébként látásból ismerte Brenner János segédlelkészt, de azzal soha nem beszélt, így Brenner János egyáltalán nem ismerte vádlottat.”¹³⁷ Nem tudjuk, mire alapozta az ítélet ezt a megállapítást. Ha eltekintünk azoktól az ismereteinktől, hogy Brenner János milyen nagy tördéssel foglalkozott a hívekkel, különösen a fiatalokkal – ez alól a rendszeresen ministráló Kóczán miért lenne kivétel? – elfogadhatatlan, hogy a szertartásokban részt vevő sértett és vádlott ne ismerhette volna egymást. Ez ellentmond a józan észnek. Azt csak sejtjük, miért kellett a bíróságnak ez az abszurd állítás. Talán, mert így nem jelentett nehézséget annak indokolása, hogy a fiatalkorú vádlott, aki személyesen is kötődött a sértetthez, honnan vette a bátorságot a különösen kegyetlen módon elkövetett ölési cselekményhez. Az egy fel nem tett – és így meg sem válaszolt – kérdés lesz, hogy a sértett miért hiszi el az általa ismeretlen, ittas fiatalembernek miszerint nem is az apja beteg, hanem ay ellentétes irányba lakó nagybátyja. Erre a kérdésre még visszatérünk.

132 ** p.12.

133 ***** p.7.

134 Uo.

135 Uo.

136 ***** p.3;4.

137 ***** p.8.

miként történt a sértett „elcsalás” – a a plébániáról?

A tényállás legelfogadhatóbb része, hogy a sértett – akit beteghez hívtak – felöltötte a karinget, stólát vett, majd magához vett egy szertartáskönyvet, keresztet, a betegek kenetét tartalmazó tartót egy lila, nyakba akasztható tokba és elment a templomba, hogy magához vegye az Oltáriszentséget, amelyet a burzába téve magával vitt. Ami ez után az ítéletekbe került az már *a legenda világába tartozik.*

Igazolni törekedett a hatóság, – ez áll a nyomozóhatóságra és az első fokon eljáró bíróságra egyaránt – hogy a sértett miként került a zsidai iskola mellé. Így hát a „betegnek” Zsidán kellett lenni. A Tóka – kombináció esetében a „beteg” Mesics Józsefné volt, aki Zsidán lakott és tényleg beteg volt. Erről a sértett is tudhatott, hiszen plébánosa is el látta Mesicsné a szentségekkel. Ez a legenda még hihető is lehetett volna, ha nem dől össze az egész konstrukció. Erőssége az volt, hogy egyenes útvonalat jelölt meg – a miséutat – így könnyen kikerülhető volt – a nyomozó hatóság számára – a mozgó fények és árnyalakok léte – csak hogy a Legfelsőbb Bíróság ezt a kombinációt nem fogadta el.

A Kóczán – variáció már bonyolultabb. Itt már számolni kell a fényekkel és az árnyakkal. Úgy kell alakítani a történetet, hogy a fény és az árnyak csak a sértettől és a vádlottól származhatnak. Ezt szolgálja a Kóczánt marasztaló ítélet legabszurdabb tényállásrészre: A vádlott apjához hívta a sértettet, ezért a Pukhelyszer felé mentek, úgy, hogy a vádlott vitte a rúdelem lámpát a sértett előtt. „A vádlott már közeledett sértettel a szülei lakásához és kétségbeesett, hogy mi lesz, ha sértett be megy (sic!) a szüleihez, mert édesapjának nincs semmi baja. ekkor az az ötlete támadt, hogy Brenner János sértettet nem édesapjához, hanem nagybátyához(sic!) Kóczán Imréhez fogja elvinni, aki Zsida községben lakik. Rögtön közölte Brenner János segédlelkéssel, hogy *nem édesapja halálos beteg, hanem Kóczán Imre nagybátya. Sértett minden további nélkül elhitte vádlott közlését és irányt változtatva a völgyben lévő lápos területen keresztül elindultak most már Zsida község irányába.*”¹³⁸ (Kiemelés tőlem. K.F.)

Ez a bekezdés *nem kevesebbet állít, mint, hogy a sértett nem volt ép elméjű.* Normális ember ugyanis aligha hiszi el az ittas fiatalembernek (akit nem is ismer?), – s aki eddig apja halálos betegségéről beszélt – hogy tévedett, egy más irányban jóval távolabb lakó rokona a halálos beteg. Ezt szó nélkül *elhinni* ellentétben áll a józan ésszel és a normális élettapszaltalattal. Ilyen tényállás csak súlyos bizonyítékok alapján állapítható meg.

A bíróság azonban nem vett fel arra nézve semmilyen bizonyítást, hogy a sértett gondolkodásmódja más esetekben is hajlott hasonló képtelenségek elfogadására. Ilyen bizonyítás eredményessége mellett lehetett volna csak elfogadni az egyébként józan ésszel ellentétes vádlotti állítást, ha a bíróság tényleg a valós tényállás felderítésére törekszik.

Ha körültekintően felderíti a nyomozás – ennek hiányában a bíróság – a *sértett személyiségét*, kiderülhetett volna, hogy ez a vádlotti vallomás elfogadhatatlan. Csakhogy ez a vádlotti vallomás nagyon is kellett a legendához. Ezért a hatóságok egy ki nem mondott fikciót állítottak fel: a sértett pap, tehát hívő, tehát hiszékeny – mondhatni – gyermekemeg ember, akivel a legésszerűtlenebb dolog is szó nélkül elfogadtatható. Ez a fikció a tárgyalt korszakban – más ügyekben is – elfogadott volt.

Arra, hogy ezek a „jobbnál-jobb” ötletek honnan származnak, más szóval kik sugallták a számos ellentétes vádlotti beismerést még visszatérünk, hiszen erre nem csak következtetni tudunk, de ténymegállapítást is tett a legfelsőbb Bíróság.

A legzavarosabb rész azonban maga

az ölési cselekmény

amely három variációban történő megfogalmazását érdemes figyelmesen végiggondolni.

– Az első variációt Tóka első elítélésekor állapította meg a Szombathelyi Megyei Bíróság. E szerint¹³⁹ a vádlott „a sértettet – valószínűleg – hátba szúrta, a sértett menekülni akart, egy sövény akadályozta, a vádlott utolérte és szúrta ahol csak érte, közben a sértett segítségért kiáltozott, majd a vádlott elkapta a nyakát, szorította, lerántotta a földre, a sértettől elvett rúdelem lámpával sértett fejét ütötte, amíg az elernyedte, a vádlott felállt, de a következő pillanatban a sértett is felkelt, bukdácsolva menekült és elhaló hangon segítségért kiáltozott, a vádlott megint elkapta, leteperte a sértett azonban ismét feltámolygott, átvergődött Somfalvi Sándorék sövénykerítésén, megközelítette a házat, összerogyott, vádlott ide is követte és megegyeszer(sic!) beleszúrt”.

Nem ismételjük meg e helyen a Legfelsőbb Bíróságnak már idézett bírálatait (az erőviszonyok, a fojtogatás lehetetlensége) amelyből kitűnik: a cselekmény így nem történhetett. Rá kell azonban mutatni még arra is, hogy a sértett hátán csak felületi sérülések voltak, ez aligha akadályozta meg a jóval erősebb sértettet a hathatós védekezésben. Arról sem esik szó, hogy a többszörösen koponyatörött sértett miként tudott felkelni és tovább menni.

Az elkövetésnek ez a módja – amelyet a vádlott több variációs beismerése alapján fércelt össze az első fokú bíróság – minden esetre elfogadhatatlan volt a Legfelsőbb Bíróság számára.

– A második variáció – ugyancsak Tókát marasztalva – annyiban különbözött a korábbiól, hogy itt az ölési cselekmény a fojtogatással kezdődik „két kézzel a nyakát megragadva földre teperte”¹⁴⁰ a vádlott a sértettet. „A sértettnek sikerült azonban kiszabadulnia, menekülni igyekezett. Dulakodás közben elszórta a kezében volt kegyeszeret, rituálé és kereszt a zsebéből kiesett a paplak előszobájának kulcsa, de leesett a sértett sötét-

139 * p.3-4-

140 ** p.2.

keretes szemüvege is. A vádlott a menekülő sértett után vetette magát és a készenlétben tartott zsebkését előkapva ezen a helyen a sértettre legalább két szúrést mért. Egyet a nyak illetve a mell irányába egyet pedig a sértett hátára. Az iskola sarkánál Somfalviék sövénykerítése mellett a sértettet újból a nyakánál fogva a földre rántotta, s értett kezéből kiragadott rúd elemlempával pedig a sértett fejét erőteljesen ütlegelni kezdte. A lámpa ekkor több darabra tört és kb. 10 méteres térségen belül Somfalviék kertjében megtalálhatók voltak a lámpa darabjai is. A már igen legyengült sértett ekkor újra menekülni igyekezett, Somfalviék kertjén át azok házána irányába. A vádlott ekkor újra késhez nyúlt, és még hét szúrást mért főleg a szív tájékára a szívosan védekező sértettre.”¹⁴¹

A Legfelsőbb Bíróság ezt a tényállást is – (amely ugyan csak a vádlott beismerésén alapszik!) elfogadhatatlannak találta – teljes joggal – mert megalapozatlan és iratellenes. „Nincs kellően felderítve az ölési cselekmény végrehajtásának módja”¹⁴² írja a Legfelsőbb Bíróság, majd részletezi, hogy a tényállást megállapító bíróság önkényesen válogatott a sértett beismerő vallomásaiból, nem vizsgálva annak igazságtartalmát. „A szabad bírói mérlegelés tiszteletben tartása mellett sem tekinthető az ilyen módon megállapított tényállás megalapozottnak, s a feltételezések nem olyan következtetések melyekre a tényállás megnyugtatóan alapítható.”¹⁴³

Ezen a helyen mutatott rá a fellebbezési bíróság azokra a hiányosságokra, amelyet már fentebb az erőviszonyok, a helyszín, az lámpa elvétele és más objektív bizonyítékok értékelése kapcsán már említettünk. Így az elkövetés második variációja sem volt tartható.

A harmadik variáció – immár Kóczán Tibor főszereplésével, az ő beismerő vallomásaiból összerakva – a Fővárosi Bíróság megfogalmazásában a következő¹⁴⁴: Miután Kóczán Tibor „elcsalta” a sértettet és „Somfalvi Sándor kertje végében jártak, amikor a vádlott *hirtelen elhatározással* bal kezével kinyitotta a balzsebében lévő zsebkését, eloltotta a jobb kezében lévő zseblámpát, azt lóden kabátjának zsebébe tette, előrántotta nyitott zsebkését és balkézével oldalról, előlről nagy erővel sértett baloldali mellkasába szúrt. Sértett a hirtelen szúrástól megingott, de segítségért kezdett kiabálni, mire vádlott jobb kézzel ököllel több csapást mért arcára, ami ellen sértett *felemelve kezét védekezett*, miközben hátrált a támadás elől, vádlott pedig jobbkézével(sic!) tovább ütötte, bal kézzel pedig szurkálta sértettet ahol érte. Sértett a nagy vérvesztéstől egyre jobban elgyengülve megpróbált *menekülni* vádlott támadása elől, miközben elhaló hangon segítségért kiáltzott. Miközben sértett megfordult, vádlott többször a hátába szúrt, majd elgáncsolta sértettet, rávetette magát és mellkasán, nyakán még további szúrt sebeket ejtett. Miközben sértett hörögve jajgatott, vádlott fekvő helyzetben elővette kabátja zsebéből a rúdelemlempát és azzal addig ütötte sértett fejét, ahol érte, amíg *a lámpa darabokra tört* és darabjai szétszóród-

tak a dulakodás környékén. Miután sértett még erősen hörögött, vádlott attól való féltelmében, hogy a hörögésre valamely ház lakói felfigyelnek, megragadta kezével a sértett nyakát, azt fojtogatni kezdte, ennek következtében sértett nyelőporca eltörött. Dulakodás közben sértett védekezni akarván vádlott szúrásai ellen, többször megragadta a kés pengéjét, aminek következtében sértett tenyerén jellegzetes vágott sérülések keletkeztek, majd védekezés közben az őt fojtogató vádlott hüvelyk ujját is megrapta a köröm alatt.” (Kiemelések tőlem K.F.) Az ítélet szerint „a dulakodás 10—15 m-es körzetben zajlott le”¹⁴⁵, itt szakad le a vádlott lódenkabátjának gombja, s a helyszínen maradt a kalapja. A „sértett jobbkezeének körme alatt védekezés közben benne maradt vádlott hajszála is.”¹⁴⁶

A Legfelsőbb Bíróság ezt a tényállást elfogadta,¹⁴⁷ azzal, hogy a vádlott keze a harapás következtében „erősen vérzett.”¹⁴⁸

Az ítéletek valójában figyelmen kívül hagyták mind azokat az aggályokat, amelyeket korábban a Legfelsőbb Bíróság megfogalmazott. E mellett több alapvető kérdésben egyszerűen iratellenes megállapításokkal is találkozunk.

A helyszínt leíró jegyzőkönyv alapján korábban helyesen hívta fel a figyelmet a Legfelsőbb Bíróság arra, hogy a „szívos” sértetti védekezés 34-40 m-en keresztül folyt. A 10-15-es körre szűkített – és ezzel a valóságtól jócskán „eltérített” elkövetési hely már egészen mást sugall. Nyoma sincs a „szívosan” védekező sértettnek. Az az ellenállás, amit az ítélet leír valójában passzív menekülés – legjobb esetben is – enervált lökdösdés, de nem egy erős testalkatú, kisportolt fiatal férfi védekezése egy 17 éves ittas fiatalember „bicskás” támadásával szemben. Ezt a támadást a sértett akár a bicska elvételével el tudta volna hárítani.

Miért kellett megfogni a késpengét? Ez a tény nem volt kikerülhető, a sértett jellegzetes sérülései miatt. Egy ilyen rövid – 10 cm pengehosszúságú – zsebkés esetén a magas termetű, erős sértett igen könnyen meg tudja fogni a vádlott kést tartó kezét és kicsavarja a kezéből a bicskát. A penge többszöri megragadása olyan kétségbeesett védekezésre utal, amikor a sértett mozgásában erősen korlátozott, vagyis valaki *lefogja*, vagy több támadó ellen kell védekezni.

Valójában az egész történet feltételezés, amelyet semmilyen objektív bizonyíték nem támaszt alá. Ilyen lehetne pl. a sértett télikabátján fellelhető szúrások leírása. Annak megválaszolása sem mellékes, hogy miként vágták le a burzát a sértett nyakáról, s most már végkép nem esik szó *a sértett testének vonszolásáról sem* (aminek, mint fentebb láttuk a Legfelsőbb Bíróság nagy jelentőséget tulajdonított).

Ugyan csak magyarázatra szorult a „nyelvcsont és a gégeporc szarvainak többszörös törése”. Ezt az ítélet a kézzel való „fojtogatással” megoldottnak vélte. Csakhogy: a bon-

141 Uo.

142 ** p.6.

143 ** p.7.

144 **** p.10-11.

145 **** p.11.

146 Uo.

147 ***** p.4.

148 Uo.

colási leletben egy szót sem találunk a fojtogatás szükségszerűen keletkező felszíni nyomairól, amelyek a kézzel való fojtogatásnál jelen kell, hogy legyenek. Ezeket az ujjbegyek okozta hematomákat jól fel lehet ismerni, s mert ezek olyan nyomok, amelyeknek leírása nem mellőzhető, így meglétük esetében szerepelnének a boncjegyzőkönyvet idéző korábbi ítéletekben. A bírói gyakorlatban – ez jól ismert jelenség – a hasonló – fojtogatási nyom nélküli gégeporc, nyelvcsont – töréses sérülések úgy keletkeznek, hogy a sértett nyakára *rálépnék*.¹⁴⁹

Kísértetiesen hasonló sérülést ír le a híres Tóth Ilona – perben az ítélet.¹⁵⁰ Itt a tényállás szerint Gönczi Ferenc vádlott „két lábbal Kollár István torkára állt.”¹⁵¹

Aligha lehetett ez másként Brenner János esetében.

Figyelemmel a rendkívül brutális elkövetés egyéb jegyeire alappal lehet következtetni arra, hogy az elkövetők egyike rálépett a sértett nyakára, s ettől keletkeztek a sérülések.

Az már egy másik kérdés: egy befejezett emberölési ügyben miként lehet eljárni igazságügyi orvos szakértő bevonása és az elkövetés részleteinek tisztázása nélkül.

Mi támasztja alá a kézzel való fojtogatást? Nos, semmi!

A lámpával való ütlegelés „míg a lámpa darabokra tört” – ugyancsak egy iratellenes megállapítás. *A lámpa nem tört darabokra*. Üveges részét a lámpatestről leesve találták meg a helyszínen *sértetlenül, 5, 40 m távolságra!* A megállapított tényállás valósága esetén egy *összetört* lámpát kellett volna találni a *holttest mellett* (hiszen vonszolásról sincs szó!).

Végül a vádlott megharapott ujjak, amely oly annyira vérzett, hogy a plébánián „több helyen összevérezte a falat”¹⁵² – s ezt a sérülést az ítélet szerint a vádlott *nem vette észre*¹⁵³ – ugyancsak olyan megállapítás, amely ellentétben áll minden józan élettapasztalattal. Köztudomású, hogy egy ilyen harapás rendkívül fájdalmas, így nem lehet nem észrevenni, s akkor még nem szóltunk az erős vérzésről, ami még akkor is fennállt, amikor a vádlott – több mint egy kilométer gyaloglás után a plébániára ért.

A jogerősen megállapított tényállás minősíthetetlenül rossz, az elemi szakmai elvárásoknak sem tett eleget.

Még egy jellemző példa minderre, ahogy Kóczán Tibor jellemét ábrázolják:

149 Vö.: részletesen Buris László: Az igazságügyi orvostan kézikönyve (Medicina Bp. 1991.) p.227-230;235-238 és a vonatkozó ábrák: 131,132,133;136,137,138.

150 Fővárosi Bíróság B.VII.164/1857/46 (1957.ápr.8) Legfelsőbb Bíróság Népbírói Tanács Nbf.III.5019/1957/96(1957.jún.20).Jelenleg Fővárosi Levéltárban.

151 Az ítélet felülvizsgálatára indított perújítási nyomozásban prof. Buris László szakvéleménye szól a sértett nyakán keletkezett sérülésekről a boncjegyzőkönyv alapján.

152 ***** p.3-4.

153 „A vádlott ekkor még nem tudott arról, hogy dulakodás közben a hüvelyk ujját a sértett megharapta, ami erősen vérzett” ***** p.13.

154 **** p.17

A Fővárosi Bíróság megállapította, hogy a „vádlottat a gyilkosság után *bántotta lelkiismerete*, nem tudott egy munkahelyen sokáig maradni, egyre jobban züllött, ivott különböző bűncselekményeket követett el.”¹⁵⁴ A következő oldalon: „Kóczán Tibor vádlottat *annyira bántotta a lelkiismerete*, hogy 1959. őszén egy alkalommal elment a Szombathegyi Megyei Bíróságra, ahol a Brenner János sértett terhére elkövetett gyilkosság büntette miatt Tóka Ferenc ügyét tárgyalta a Megyei Bíróság és kb. 1 órán keresztül hallgatta a tárgyalást.”¹⁵⁵ (Kiemelések tőlem. K.F.) Mindebből a bíróság arra a végkövetkeztetésre jutott: „Vádlott mindvégig tudomással bírt arról, hogy helyette egy ártatlan embert kétszer halálra ítélték, a könnyelmű, meggondolatlan minden gátlás nélküli életvezetésű vádlott azonban e körülmény *egyáltalán nem rendítette meg*.”¹⁵⁶ (Kiemelések tőlem. K.F.)

Egészében és részleteiben ritka oktalán okfejtés.

Vajon valamennyi bíró felkészültsége elégtelen volt, aki eljár az ügyben? Aligha. Az viszonyt tény, hogy a munka elnagyolt, ellentmondásos, megalapozatlan és több vonatkozásban iratellenes is.

Az elkövetés után nyolc évvel elővett ügyet a bírák – a rendelkezésre álló nyomozati anyagra támaszkodva – mielőbb be akarták fejezni. A *legkisebb ellenállás irányában haladtak*: egyszerűen elfogadták a vádirati tényállást. Ezzel szentesítették azt a legendát, amelyet a nyomozó hatóság ácsolt össze, hogy elfedje a valódi történetet és mentse a tetteseket. Mindez csak a felsőbb pártszervek jóváhagyásával volt lehetséges.

A marasztaló tényállások minden esetben a vádlottak beismerő vallomásai alapján történtek. Jogos tehát a kérdés:

Hogy születtek a főbenjáró tett beismerő vallomások?

Tóka Ferencet 1957. december 17-én történt letartóztatása után nyomban kemény kihallgatásoknak vetették alá. Erről sokkal később ő maga számolt be a sajtónak.¹⁵⁷ Valósággal a szájamba rágták, hogy mit kell mondanom. Honnan tudtam volna, hogy hogyan ölték meg a papot, hiszen ott sem voltam” – emlékezik vissza Tóka Ferenc. S beszámolt fizikai bántalmazásról is: „Nem egyszer leültettek egy három lábú székre, közel a falhoz. A kezemet hátrabilincseltek, s ha ilyenkor meglöktek, vagy megütöttek a szék felborult, de úgy, hogy én mindig a falba vertem a fejemet. Egyéb ként vigyáztak rá, hogy ne nagyon hagyjanak látható nyomokat. Inkább testre ütöttek, rugdaltak. A felesék közben kérdeztek. *Belém verték, hogy mit kell mondanom.*”¹⁵⁸ (Kiemelés tőlem. K.F.)

Az első beismerő vallomást mégis csak 1958. február 7-én tudták jegyzőkönyvezni.¹⁵⁹ (A február 6-i kihallgatás oly annyira nem felelt meg a kihallgatás elemi eljá-

155 **** p.18.

156 **** p.29

157 2. Csala L. Péter: Halálra ítélve in: Vasvármegye 1990. szept.

158 Uo.

159 * p.9.

rásjogi szabályainak, hogy a Legfelső Bíróság csak idézőjelben említi: „a „vallomás” szerint.)

Tudunk egy február 14-i vallomásról is, ahol – már a kulcsokkal kapcsolatban említettük – a vádlott egy nem létező történetet adott elő arról, miként adta át a feleségének a sértettől elvett kulcsokat.

A február 17-i vallomásában a vádlott a gyilkossági szándék kialakulásáról vallott (vagy inkább teljesítette az ezzel kapcsolatos rendőri kívánságot).

A Legfelsőbb Bíróság értékelte még a február 19-i, február 26-i – helyszínen felvett – vallomást, továbbá a március 13-i beismerő vallomást. Részletesen kitér a rejtélyes celatársak előtt tett beismerésekre,¹⁶⁰ akiknek a szavahihetősége ugyancsak aggályokat okozott a bírácoknak.

A második halálos ítélet után a Legfelsőbb Bíróság már szokatlanul keményen fogalmazza meg a beismerő vallomások kritikáját. „A vádlott vonatkozó beismerései Kétségtelenül valótlanak.”¹⁶¹ S megtudjuk azt is – a Legfelsőbb Bíróság lényegében elfogadta a vádlotti védekezést – a vádlott „azért akart beismerő vallomást tenni, hogy fiát és feleségét hazaengedjék...”¹⁶²

A rendőrség ugyanis a *vádlott családját is letartóztatta* és – túl a vádlott fizikai bántalmazásán – családjá szabadságával zsarolta és kényszerítette beismerő vallomásra Tóka Ferencet, akit – erről fentebb már szóltunk – alkalmasnak ítélték arra, hogy az ő elítélésével fedezzék azokat, akik a hatalom érdekében végrehajtották a sértett meggyilkolását.

A Tóka Ferenc felmentő ítélet is utal a súlyosan jogsértő – és tegyük hozzá erkölcsileg alávaló – eljárásra,¹⁶³ és figyelemmel volt a Legfelsőbb Bíróság figyelemfelhívására is, hogy ti: Tóka csak olyan „tényeket” „ismer be”, amelyekről a rendőrségtől szerzett tudomást. Ahogy 1990 -n Tóka Ferenc fogalmazott: „Belém verték, hogy mit kell mondanom”.

Ha mindehhez hozzá számítjuk a hamis leveleket és más – az akkori jog szerint is bűncselekményt megvalósító – eljárást, aligha lehet bármilyen bizalmunk is a nyomozásban, annak pártatlanságában, jóhiszeműségében. Súlyos szégyene a két halálos ítéletet kihirdető első fokú bíróságnak, hogy nem tette kritika tárgyává mindezt, a Legfelsőbb Bíróság első szakszerű iránymutatása után sem, hanem – a kisebb ellenállás mentén – továbbra is a „beismerés” mentén haladt, szemben az a józan ésszel.

160 * p.13.

161 ** p.10.

162 ** p.4.

163 *** p.8.

164 **** p.3. A Gödöllői Járásbíróság 1958.dec.9-én tolvajszövecségben elkövetett lopás és közveszélyes munkakerülés miatt B.1.679/1958 sz.ítéletével 10 hó börtönre; a Szombathelyi Járásbíróság 1959.dec.1-én B.934/1959 sz. ítéletével házközösségben elkövetett lopás és tiltott határátlépés miatt 1 év 6 hónapra; a Szentgotthárdi Járásbíróság 1961.jún. 26-án kelt B.77/1961 számú ítéletével csalás és lopás miatt 1 évi börtönre; ugyan ez a bíróság 1962. dec. 22-én B.161/1962 sz. ítéletével visszaesőként elkövetett lopás és más bűncselekmények miatt 2 év és 6 hónapi szabadságvesztésre ítélte.

Mi a helyzet Kóczán esetében? Ezt a kérdést azonban más kérdésekkel együtt kell feltenni és megválaszolni, mert csak így értelmezhető a Kóczán ügy. Meg kell válaszolni: miért Kóczánra esett gyanú? Miért 8 év múlva?

Az ítéletek anyagából tudjuk, hogy a többszörösen büntetett¹⁶⁴ Kóczán Tibort – aki éppen más ügyben töltött börtönbüntetést – szabadulása előtti napon, 1965. április 11. napján helyezték előzetes letartóztatásba Brenner János meggyilkolásának gyanújával.

Kóczán Tibor – tudjuk meg az ítéletből – igen nehezen kezelhető gyermek volt, 12 – 14 éves korától követett el csalást és lopásokat, s egyik iskolatársának szemét is kilötte esüzlival. Az általános iskola befejezése után kőműves tanulónak állt fiatalember egyre inkább rászokott az italra, s már fiatalom munkakerülő alkoholista lett.¹⁶⁵

Az első fokú ítélet szerint Kóczánt 1965. február 22-én hallgatták ki „még nem mint gyanúsítottat”.¹⁶⁶ Arról faggatták, hogy hordott e kalapot 1957. december 14-én este. (Most azt ne vizsgáljuk, hogy az ilyen kihallgatás súlyos eljárási szabálysértést valósított meg akkor hatályban volt eljárásjog szerint is.)

A következő kihallgatásra március 11-én került sor – immár gyanúsítottként – „amikoris(sic!) bűnösségére is kiterjedő, teljes részletekben menő, ténybeli beismerő vallomást tett.”¹⁶⁷ Másnap, – március 12-én a beismerést a megyei főügyész és a megyei rendőrkapitány jelenlétében megismételte.

Nem érdektelen, miként fogalmaz az ítélet: „...Olyan nyilatkozatot tett, miszerint nem emlékszik arra, hogy a kulcsot hol dobta el. Ugyanakkor a kihallgatása alkalmával a tett színhelyértől a paplakig történő színhely útvonalát (sic!) másképpen jelölte meg, mint ahogy azt a későbbi beismerő vallomásai során tette.”¹⁶⁸

Március 1-én „már elmondta, milyen útvonalon tért vissza a tett színhelyéről a parókiaig, pontosan megjelölte a kulcsosomó eldobásának helyét, a vízáteresztő csatorna végét...”¹⁶⁹

„1965. március 20-i, április 1-i, és 2-i –i kihallgatása alkalmával apróbb részletekre vonatkozó ténybeli beismerő vallomást tett. 1965. április 8-án kirendelt védője Dr. Simon József szombathelyi ügyvéd jelenlétében bűnösségére is kiterjedő, ténybeli beismerő vallomást tett, amikor a védője kérdéseket intézett hozzá, sőt figyelmeztette őt arra, hogy eddigi vallomásait bátran visszavonhatja, mert nem köteles beismerő vallomást tenni.”¹⁷⁰ A vádlottnak ez a vallomása – erre alapította az ítéleti tényállást a Fővárosi Bíróság. A beismerő vallomás szövege nyilvánosságot is kapott a sajtóban.¹⁷¹

165 **** p.3-4.

166 **** p.19.

167 Uo.

168 **** p.19.

169 Uo.

170 **** p.19-20.

171 Takács Anna :Ki(és miért) gyilkolt 1957-ben Rábakethelyen? in: Vasvármegye 1990.december 16.

172 **** p.20.

173 Uo.

A vallomások azután tovább folytatódnak: 1965. április 22-én. Ekkor történt a kalap – állítólagos – kiválasztása.¹⁷² „Ezt követően vádlottat még április 23-án és május 6-án apróbb részletekre kiterjedően hallgatták ki, majd május 10-én védője jelenlétében a helyszíni szemlén bemutatta hogyan vezette áldozatát Somfalvi Sándor kertjéig, hogyan gyilkolta meg, hogyan tért vissza a paplakhoz, majd onnan az állomásra.”¹⁷³

Ezzel a rendőrségi kihallgatások befejeződtek. 1965. június 8-án a Vas megyei Főügyészségen „a vádlott ...ismét bűnösségére is kiterjedő, ténybeli beismerő vallomást tett.”¹⁷⁴ Ezt követte a vádemelés.

A Szombathelyi Megyei Bíróság 1965. augusztus 25 -n előkészítő ülést tartott az ügyben „amikor is vádlott valamennyi nyomozati vallomását visszavonta, indokolva ezt azal, hogy azért tett a nyomozati eljárás során beismerő vallomást, hogy a rendőrségen bosszút álljon, valamint a vele egy cellában lévő – szerinte rendőrségi besúgó – tekintélyét lejárassa.”¹⁷⁵ A tárgyaláson Kóczán ugyancsak hangoztatta ártatlanságát, kijelentve, hogy valamennyi nyomozati vallomását visszavonja.

Ez után a egyes részletekre tért rá, igazolandó, valótlán az a vallomása, mi szerint a gyilkosság éjszakáján Zsidán tartózkodott és innen ment Szentgotthárdra, hogy a hajnali 1/2 4 –kor induló vonattal Szombathelyre utazzon, majd az onnan 1/2 6-tájban induló és Szentgotthárdra 3/4 8 körül érkező vonattal érkezzen, azt a látszatot keltve, hogy „most érkezett haza vidéki munkahelyéről.”¹⁷⁶

Kóczán tehát alibit akart igazolni a gyilkosság idejére.

Arra hivatkozott, hogy a vonaton elkövetett zseblopása után menekült az őt leleplező Hajmási József rendőr elől ezért leszállt Rátóton. Gasztony községbe ment Bükki Józsefhez, majd igen ittas állapotban a rátóti állomáson éjszakázott.

Az alibi igazolása nem sikerült.

Meggyőző bizonyítékok szólnak a mellett, hogy Kóczán Tibor a gyilkosság éjszakáján valóban a 1/2 4-es vonattal utazott szombathelyre. Nem csak Erőss Ferencné tanú¹⁷⁷ látta a Rába hídján a lódenkabátos vádlottat egy bőrrönddel a kezében, hanem azonosítani lehetett a személyét a vonaton is (Bittner Ferenc és Bartha József református lelkészek valamint Hőke Ilona kalauznő vallomása alapján).¹⁷⁸ Hajmási József, Róthdeutsch György és Büki József tanúk cáfolták a gasztonyi illetve rátóti tartózkodást.¹⁷⁹ Ezzel az alibi igazolása végkép összeomlott.

Azt a tény ugyanakkor, hogy ti. a vádlott közreműködött a gyilkosságban – elhívta a sértettet és vezette egy darabig – csak *bűnsegédi* magatartást igazol, de nem a gyilkosságban való *tettesi* szerepet.

A bíróság e körben semmit sem tett

174 Uo.

175 Uo.

176 **** p.14.

177 **** p.24

178 **** p.22 – 23.

179 **** p.25.

– annak vizsgálatára, hogy az objektív adatok, mennyire támasztják alá, vagy cáfolják a beismerő vallomásokat. Erről fentebb már részletesen szövegtünk;

– a beismerő vallomások elmélyült elemzésére.

A vádlott beismerése koránt sem egy, az objektív adatokkal egybevágó következetes vallomás, hanem számos – a nyomozóhatóság elvárásainak egyre megfelelőbb módosítással – kialakított történet. A már bírálat tárgyává tett részleteket (pl. kalap felismerése) nem kívánjuk megismételni. Hivatkozunk ugyanakkor a templomkulcsokra nézve tett vallomásra¹⁸⁰. A vádlott előbb úgy nyilatkozott, hogy azt a Rába folyóba dobta a kulcsokat a zsebkésével együtt. Később „egész pontosan meghatározta, hol dobta el a kulcsokat, ahol azt ifj. Mesics Imre tanú valóban megtalálta.”¹⁸¹ A vádlott arra hivatkozott, hogy a tanútól tudott a kulcsok helyéről. Mesics cáfolta, hogy beszélt volna Kóczánal a *kulcsokról*. A bíróság ezt elfogadta. Mesics tanú vallomása azonban koránt sem fogadható el feltétel nélkül. A két fiatalember ismerte egymást és nem egyszer beszélgettek. Éppen a falut felzaklató eseményről – amelynek Mesics személye éppen az által vált érdekessé, mert megtalálta a kulcsokat – ne beszéltek volna? S mihez köthető Mesics emlékezetének pontossága, amikor évek múltak el a gyilkosság és a Kóczán elleni eljárásban történt kihallgatás között? Figyelemmel arra, hogy a rendőrség a tanúkkal szemben koránt sem az eljárásjogi törvényekben meghatározott módon lépett fel, – s az időmúlás is igen jelentős – Mesics *pontos* emlékezete több mint elfogadhatatlan.

A bíróság nem fogadta el a vádlott védekezését – mi szerint a gyilkosság egyes részleteit „azért tudta megtenni, mert igen sokat hallott Brenner meggyilkolásának körülményeiről...”¹⁸² Az ítéletnek ez a megállapítása önmagában ugyancsak kérdéses, mert semmivel sem cáfolja meg a vádlott nagyon is valószínű állítását.

Kóczán védője is felvetette – teljes joggal – a bíróság előtt, hogy Kóczán beismerése sem ér többet, mint annak idején Tóka Ferencé¹⁸³.

Láttuk Tóka esetében a beismerés súlyos – bűncselekményt is megvalósító – kényszer alatt történt. Mi a biztosíték, hogy ugyan az a rendőrség, ugyan olyan politikai környezetben Kóczán esetében nem él meg nem engedett eszközökkel és nem kényszerítette az újabb gyanúsítottat a beismerő vallomásra.

1990-ben azután Kóczán számolt be kihallgatásának körülményeiről: „Egy hónapig magánzárkában voltam, nem szólt hozzám senki. Csak azután kezdődött meg a vizsgálat, vagy ahogy a valóságot jobban fedi, a megdolgozásom. Mindenáron azt akarták, hogy vállaljam el a gyilkosságot. Egyszer az egyik rendőrtiszt elém állt, kinyitotta az ablakot és azt mondta: »Tibi, vagy azt vallja, hogy maga tette, vagy kiugrik az ablakon!« Végül nem volt más választásom, mindent elvállaltam és aláírtam. Örültem, hogy az életemet meghagyták.”¹⁸⁴

180 **** p.22.

181 Uo.

182 **** p.21.

183 **** p.27. vö. még: ***** p.7.

184 Csala L Péter: Ki (és miért) gyilkolt 1957-ben Rábakethelyen in: Vasvármegye 1990. dcc.16

A bíróság érve, hogy ti. a védő jelen volt egyes kihallgatásokon elégtelen hivatkozás. Számos kihallgatáson ugyanis a védő nem volt jelen és ekkor a gyanúsított teljes mértékben ki volt szolgáltatva a kihallgatás legszélsőségesebb törvénytelen módszereinek, akárcsak annak idején Tóka Ferenc.

A bíróság másik érve, hogy ti: „Tóka Ferenc a tárgyalás folyamán tényekkel tudta megcáfolni a nyomozati vallomásaiban foglaltakat, míg vádlott ilyen irányú próbálkozása nem járt eredménnyel.”¹⁸⁵ – két okból is csúsztatás!

Egyrészt nem Tóka, hanem a Legfelsőbb Bíróság zúzta szét a Tókának épített csapdákat, másrészt Kóczán esetében az eljáró bíróságok – lényegében, mert a gyilkosság idejére nézve bejelentett alibi bizonyítást sikerült megcáfolni -egyszerűen mellőzték a gyilkosság elkövetésére vonatkozó vallomás tüzetes összevetését az objektív bizonyítékokkal.

A Legfelsőbb Bíróság is a vádlott megcáfolt alibije körül forgott, a meg is talált egy pontot, amely a vádlott „vallomását megelőzően felderítve nem volt.”¹⁸⁶ Ez pedig a rendőrklubban tartott táncmulatság, amelyről „csak úgy lehetett tudomása (ti. Kóczának K.F.) hogy aznap este megérkezett Szentgotthárdra, és hazafelé menve, valóban betért a Rendőrklubba.”¹⁸⁷ Ez a tény azonban semmit semmi újat sem mond a gyilkosság elkövetését illetően.

A Legfelsőbb Bíróság összességében megismétli az első fokú bíróság által már felsoroltakat és megcáfoltnak tekinti a vádlott védekezését,¹⁸⁸ a nélkül, hogy egyetlen sort is szentelne a helyszín és a boncolás tényeinek, a mind azoknak a körülményeknek, amelyeket oly sarkalatosnak talált Tóka esetében.

Az sem merült fel egyik bíróság ítéletében sem, hogy a rovott múltú Kóczán ugyan miért nem törte be az ajtót, vagy ablakot, amikor állítólag oly nagy zsákmány volt a plébánián?

A jogerős ítélet – amely Kóczán Tibort – mint fiatalkorú elkövetőt 8 évi szabadságvesztésre és 6 évi közügyektől eltiltásra ítélte 1966. november 14-én szentesítette az eredeti koncepciót: Brenner Jánost magányos gyilkos ölte meg nyereségvágyból, s a magyar állam eredményesen felkutatta és megbüntette az elkövetőt. Ezzel a legenda készítés – úgy tűnt – sikerült.

A számos hibától terhelt ítélet még a jogállam válaszára vár.

185 **** 27.

186 ***** p.7-8.

187 ***** p.8.

188 ***** p.9.

II. FEJEZET

A BÜNTETŐJOG AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

A JAVÍTÓINTÉZETI NEVELÉS, MINT BÜNTETŐJOGI SZANKCIÓ

Jungi Eszter¹

A hatályos magyar büntető törvénykönyvben a javítóintézeti nevelés intézkedésként szerepel, amely kizárólag fiatalokban elkövetett bűncselekmények miatt alkalmazható. Ennek megfelelően szabályai a Btk. Általános Rész VII. fejezetében, a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések között találhatóak.

Története azonban a XIX. századig nyúlik vissza. Gyermekek számára felállított menhelyek, árva házak már korábban is léteztek, de ebben az időszakban fogalmazódott meg annak igénye, hogy a bűnelkövető fiatalokról külön erre a célra rendelt intézetek kialakításával kell gondoskodni.

A javítóintézet mai fogalmának megfelelő korai intézmények felállítása a XIX. század első negyedének végére, a modern börtönrendszerek és az első javító fogházak kialakulásának idejére esik. A reformmozgalomban az Amerikai Egyesült Államok játszott úttörő szerepet. Ennek ékes bizonyítéka, hogy 1824-ben New Yorkban House of Refuge elnevezéssel nyílt meg az első olyan intézet, melynek célja kifejezetten a fiatalkorú büntetettek javító nevelése volt. „Ez az intézet teremti meg az amerikai társadalomban a reformation, az átalakító nevelés eszméjét s azt a gondolatot, ami egy félszázad múlva vezéreszmévé növi ki magát, hogy a fiatalkorú büntettest nem büntetni, hanem nevelni kell...” 1826-ban Philadelphiában, majd 1827-ben Bostonban nyitották meg a következő hasonló intézeteket.²

Az amerikaiak szóhasználatában a javítóiskola (reform school) elnevezés egy gyűjtőnév volt, amely magában foglalta a bűnelkövető fiatalkorúak részére szolgáló javítóintézeteket (schools for delinquent children vagy reformatory-schools), továbbá a nem bűnelkövető, de elhagyott és züllésnek induló vagy iskolakerülő ifjak részére készült ipari vagy munkaiskolákat (industrial schools, training schools), sőt a fiatalkorúak speciális fogházait, a reformáló-házakat (reformatory) is. Egy 1910-ben összeállított kimutatás szerint az Egyesült Államokban 115 reform school működött, melyekben 43.702 fiút és 12.961 lányt neveltek. A 115 intézményből 15 fogháznak minősülő reformatory

¹ Dr. Jungi Eszter bíró, Győr- Moson- Sopron Megyei Bíróság, PhD hallgató ELTE ÁJK Büntetőjogi Tanszék

² Finkey Ferenc: A fiatalkorúak büntetőjoga Észak-Amerikában, Budapest, 1913. p. 170. (A mű beszámoló a szerző Egyesült Államokban 1910-ben tett tanulmányútjáról)

volt. A fennmaradó 100 intézet azonban meglehetősen sok hasonlóságot mutatott. Ezek között voltak tehát bűnelkövetők (delinquent children) számára felállított javítóintézetek és csavargóknak (dependent children) létesített ipari iskolák. E kétfajta intézményt az 1872-ben alakult Nemzeti Közjótékonyági és Javítóintézeti Konferencia vezéreszméit követve igyekeztek működtetni. A kezdetben népszerű közösségi (congregate) rendszert felváltotta a cottage-plan, melynek lényege, hogy a hatalmas épülettömbök, 200-300 gyermek egyidejű befogadására kialakított háló- és munkatermek helyett számos önálló, legfeljebb 25-40 gyermek befogadására alkalmas kis házat építettek, melyeket úgynevezett családi-rendszerben foglaltak el a fiatalok. Ez azt jelentette, hogy egy-egy cottage lakói egy-egy intézeti családot alkottak, melynek élén az intézet alkalmazásában lévő családfő és családanya állt. Fő célkitűzésük az átalakító nevelés volt. Ennek jegyében arra törekedtek, hogy az intézetek kerüljék a fiatalok megbélyegzését, sőt külsőségeikben (pl. egyenruha, berendezési tárgyak) kifejezetten a rendes nevelő és közoktatási intézményekkel álljanak egy szinten. A beutalás határozatlan időre, de legfeljebb a nagykorúság eléréséig szólt. Ezalatt lehetőség volt a fiatal kísérleti szabadláb-
ra helyezésére („on parole” – becsületszóra), melynek ideje alatt pártfogó (parole officer) kísérte figyelemmel az elbocsátott személyt.³

Magyarországon viszonylag korán, a büntető törvénykönyv 1843-ban elkészült javaslatának vitájában már felmerült a „javító iskola” fogalma. A törvényjavaslat bizottsági tárgyalása során indítvány született, hogy a „felállítandó kerületi börtönök székhelyén javító iskola létesíttessék, melyben a fiatal, talán legcélszerűbben a 16-ik életévüket meg nem haladott egyének az intézet nevének megfelelő bánásmód mellett taníttassanak”.⁴

Azután a törvénykönyv tervezete és vele együtt a javító iskolák gondolata is hosszú időre feledésbe merült. A fejlődés következő állomása az 1880. szeptember 1. napján hatályba lépett új büntető törvénykönyv, az 1878. évi V. törvény, más néven Csemegi-kódex volt.

Ezen Btk. 84.§-a értelmében: „Aki akkor, midőn a büntettet vagy vétséget elkövette, életkorának 12. évét már túlhaladta, de tizenhatodik évét még be nem töltötte, ha cselekménye bűnösségének felismerésére szükséges belátással nem bírt, azon cselekményért büntetés alá nem vehető. Az ilyen kiskorú azonban javító-intézetbe való elhelyezésre ítéltethetik, de abban életkora huszadik évén túl nem tartathatik.”

Mindebből látszik, hogy a „javítóintézeti elhelyezés” névvel illetett jogintézmény kizárólag fiatalokban elkövetett cselekmények relatíve határozatlan tartamú szankciója volt, melynek alkalmazása azonban átnyúlhatott az elkövető felnőtt korára is. A bíróság tehát csak általánosságban ítéltette javítóintézetben való nevelésre a vádlottat, de a javítóintézetben tartás időtartamát nem határozhatta meg. Ugyanakkor a belátási képes-

séggel bíró fiatalokkal szemben büntetést kellett kiszabni, nem részesülhettek javítóintézeti elhelyezésben.

Pótlólagos megoldásnak számított a Btk. 42.§-a: „Fogházra ítélt, de éltük huszadik évét túl nem haladott egyénekre nézve, javításuk céljából, a bíróság ítéletileg elrendelheti, hogy hat hónapnál tovább nem terjedő büntetésüket, vagy ha az tovább terjedne, annak egy részét, - mely azonban hat hónapot túl nem haladhat, - magán elzárásban állják ki. A bíróság az ítéletben azt is kimondhatja, hogy az ily ifjú egyének magán elzárás helyett javító intézetbe szállíttassanak, sőt azt, - ha az ítéletben ki nem mondatott, de a javítás tekintetéből célszerűnek mutatkoznék, a felügyelő bizottság ajánlatára az igazságügyi miniszter elrendelheti.”

Ezen kívül az 1879. évi XL. törvény, a magyar büntetőtörvénykönyv a kihágásokról 19. és 65.§-ával lehetővé tette, hogy a 20. életévüket be nem töltött, elzárásra ítélt egyének az elzárás tartamára, illetve 16. életévüket be nem töltött csavargók legfeljebb egy évre javítóintézetbe küldhetők.

A Btk. és Kbt. hatályba lépését követően, valamint az 1901-ben meghozott gyermekvédelmi jogszabályok után szükségesség vált a végrehajtást biztosító megfelelő intézményhálózat kialakítása. A királyi javítóintézetek tekintetében a viták három téma körül csúcsosodtak ki, ezek pedig: a rendszer jellege, a növendékek összetétele és az intézeti tartózkodás időtartama. A rendszer jellegét tekintve példaként szolgálhatott a svájci megoldás, ahol a gyermekek nyílt helyen, laza felügyelet mellett mozoghattak. Ugyanakkor a francia és olasz intézetek inkább hadapród iskolákhoz hasonlítottak. Németországban pedig a nevelők és a felügyelők szerzetesrendhez hasonló szigorú testületbe tömörültek, s ez nyomta rá bélyegét az intézetekre is. „Népünk hevülékeny természetűe folytán nem ígérkezett célszerűnek a különben kitűnő svájci rendszer elfogadása” – írta Kun Béla miniszteri tanácsos és Ládai István bíró.⁵

Bár elutasították a börtönszerű zártságot, szükségesnek látták, hogy a javító intézet bekerített területen legyen, ahol a polgári életviszonyoknak megfelelő családi nevelést honosítsanak meg. A növendékek vegyes rendszerben kerültek elhelyezésre. A befogadás történhetett a Btk. vagy Kbt. hivatkozott szakaszai alapján, gyámhatósági ajánlás nyomán, vagy az atyai hatalmat gyakorló személy kezdeményezésére. A javítóintézetekbe nem kizárólag bíróilag elítélt fiatalok kerültek, s a bűnelkövetőket nem különítették el a többiektől, hanem elsősorban belső tulajdonságaik alapján, nevelési szempontok szerint csoportosították őket. Ennek elvi oka az volt, hogy távol tartsák az előítéleteket, gyakorlatilag azonban a vegyes rendszert az indokolta, hogy hiányoztak az anyagi eszközök a kétféle intézményhálózat kialakításához. Ezt annál könnyebb volt elfogadtatni, mivel az amerikai javítóintézetek többsége is vegyes rendszerben és hatékonyan működött. A Btk. 42.§-án és a Kbt. 19.§-án alapuló beutalás határozott időre szólt, ettől eltekintve a fiatalok határozatlan időre, legfeljebb 20. életévük betöltéséig maradhattak az intézetben. Ennek indoka az volt, hogy a befogadáskor még nem tudha-

³ Finkey Ferenc i.m. p.166-178.

⁴ Kun Béla -Ládai István: A fiatalok kriminalitása ellen való küzdelem Magyarországon, Budapest, 1905. p.56.

⁵ Kun-Ládai i.m. p.58.

tó, mennyi idő szükséges a gyermek neveléséhez. Az 1880-as évektől egymás után nyitották meg kapuikat a királyi javítóintézetek: Aszódon (1884), Kolozsváron (1886), Rákospalotán (1890), Székesfehérváron (1895) és Kassán (1903). A rákospalotai intézet kizárólag lányok számára készült, míg a többi fiúgyermeket fogadott be. Nevelőként tanítókat és lelkészeket alkalmaztak, akik a fő hangsúlyt a munkáltatásra és az oktatásra helyezték.⁶

1899-ben az öt intézet együttes befogadóképessége 385 fő volt, ami 1904-re 940 főre emelkedett.⁷

Évtizedekkel később Szabó András éles kritikaként fogalmazta meg a Csemegi-kódex szabályaival szemben, hogy „A kor uralkodó lélektani felfogása és a klasszikus büntetőjog ezen alapuló cselekménytana a fiatalkorúakat 'kicsi felnőttekként' kezelte és nem vette figyelembe, hogy az életkor együttjár a pszichés jelenségek és a cselekvés minőségileg különböző fejlődési szakaszaival.”⁸

Hasonlóan foglalt állást Czipóth Edit is, aki kifejtette, hogy gyakorlatilag a Csemegi-kódex alapján a fiatalkorúakra a felnőttekre vonatkozó főbüntetéseket kellett szelídített formában alkalmazni.⁹

Azonban nemcsak az utókor, hanem már a kortársak is ezen a véleményen voltak. „A fiatalkorú büntettek számának állandó emelkedése bizonyítja, hogy büntetőtörvénykönyveink a fiatalkorúak kriminalitása ellen nem adtak hathatós eszközöket sem a büntető bíróságok, sem a büntetésvégrehajtás, illetőleg a javítóintézeti ügy vezetőinek kezébe.” – írta Bernolák Nándor.¹⁰

Európa-szerte reformmozgalmak indultak el. „Az új kriminológiai iskolák a szabad akaraton alapuló 'klasszikus' felelősséggel szemben a determinizmuson alapuló 'objektív' felelősséget hirdették. A bűncselekmény helyett a bűnöző személyét állították a büntetőjog és a kutatás középpontjába. Javaslatot tettek a proporcionális büntetési elv feladására, s az egyénisített, a bűncselekmény elkövetőjének egyéniségéhez igazított büntetési tételek bevezetésére.”¹¹

A fiatalkorúakra figyelemmel, általánosítva több európai állam idevonatkozó jogalkotását megállapítható, hogy az új büntetőjogi elvek három fő kérdés köré csoportosultak: 1. a fiatalkorúak korhatárának megállapítása a felelősséggel, illetve a büntetéskezeléssel kapcsolatban; 2. a fiatalkorúak belátási képességének figyelembevétele; 3. a büntetési rendszer kialakítása a fiatalkorúak egyéniségéhez, züllöttség fokához igazítva.¹²

6 Kun-Láday i.m. p.58-60.

7 Kun-Láday i.m. p.71.

8 Szabó András: A fiatalkorúak és a büntetőjog, Budapest, 1961. p. 11.

9 Czipóth Edit: A fiatalkorúak próbára bocsátása, in: Büntetőjogi Tanulmányok, Kahler Frigyes szerk. Veszprém, 1999. p.201.

10 Bernolák Nándor: A büntető törvények és a büntető novella, Budapest, 1908. p. 98.

11 Vigh József: A fiatalkori bűnözés és a társadalom, Budapest, 1964. p. 36.

12 Vigh József i.m. p.37-38.

A változtatás igénye az első büntetőnovellában, az 1908. évi XXXVI. törvényben öltött testet, melynek szabályai túlnyomórészt a fiatalkorúakat érintették. A bevezetett reformokat Angyal Pál így dicsérte: „E törvény a megtorlás területéről a megelőzés mezejére vezet át, melyen a züllött és romlás veszélyének kitett valamint büntetett gyermekek, illetve fiatalkorúak ellen nem az elrettentés, hanem inkább a felemelés, megmentés és erkölcsi átalakítás eszközeivel küzdünk.”¹³

A méltatást költői képekkel folytatta, esetelve, hogy akik a klasszikus iskola légkörében nevelődtek, „azoknak tüdejét gyors légzésre készíti a modern irányok hegyi levegője” és eddig nem látott tájak nyílnak meg „az új iskola egy kilátó-tornyáról, a BN magaslatáról”.¹⁴

A módosító törvény alap gondolatai a következők voltak: megtorlás helyett megmentés és nevelés; intézkedéseket fogantatosítani a 12 éven aluli gyermekek érdekében is; felemelni a fiatalkor felső határát; belátási képesség helyett fejlettséghez kötni a büntetési lehetőséget; az egyénisítés elvének megfelelő intézkedések bevezetése.¹⁵

(A törvényt a végrehajtása tárgyában kiadott 27.100/1909. számú igazságügy miniszteri rendelet egészítette ki.)

A részletes szabályokat nézve szembeötlő, hogy a korábbi javítóintézeti elhelyezés elnevezés „javító nevelésre” változott. Az új törvény büntethető fiatalkorúnak a 12-18 éves korosztályba tartozó és a szükséges fejlettséggel rendelkező elkövetőket tekintette. Amíg a Csemegi-kódex szempontjából a javítóintézet kivételes jogintézmény volt, a Bn. a fiatalkorú büntettek elleni intézkedések központjává kívánta tenni.

A miniszteri indokolás szavai szerint alkalmazni kell minden olyan esetben, ha a fiatalkorú fejlődése érdekében a javító nevelés szükségesnek mutatkozik.¹⁶

A törvény a javító nevelést négy változatban fogalmazta meg.

1./A Bn. 15.§-a értelmében: az ellen, aki a büntett vagy vétség elkövetésekor életének tizenkettedik évét meg nem haladta (gyermek), sem vád nem emelhető, sem bűnvádi eljárás nem indítható, azonban, ha a gyermek eddigi környezetében erkölcsi romlásnak van kitéve vagy züllésnek indult, a hatóság a gyámhatóságot értesíti, a gyámhatóság pedig a gyermek javító nevelése iránt az erre nézve irányadó szabályok értelmében intézkedik. /1877:XX. tc. és 1907. évi 60.000 B.M. sz. rendelet/

E körben tehát a javító nevelés a 12. életévüket be nem töltött gyermekek érdekét szolgálta. Alkalmazásában a bíróság általában közvetítő szerepet játszott. Ellenben a miniszteri indokolás felhívta a figyelmet arra, hogy halaszthatatlan szükség esetén a gyermek minden külön eljárás nélkül ideiglenes felvétel végett a legközelebbi állami gyermekmenhelyre szállítható. E sürgős intézkedést bármely hatóság megteheti, amely

13 Angyal Pál: Fiatalkorúak és büntetőnovella, Pécs, 1911. p.29.

14 Angyal Pál: Fiatalkorúak... i.m. p.39-40.

15 Bernolák Nándor i.m. p.100.

16 Bernolák Nándor i.m. p.115.

a bűncselekmény folytán eléje került gyermek erkölcsi veszélyéről tudomást szerez, ekkor az 1907. évi 60.000 B.M. számú rendelet szerint kell eljárni.¹⁷

Degré Miklós zalaegerszegi királyi törvényszéki bíró ugyan kívánatosnak tartotta volna, hogy fiatalkorúak esetében is hasonló megoldáshoz folyamodjanak, s az intézetbe utalás a jogerőre való tekintet nélkül azonnal fogamatba vehető legyen. Jogszabályi háttér hiányában azonban maradt az a lehetőség, hogy ilyenkor a fiatalkorút szükség szerint megbízható személy felügyelete alatt más alkalmas helyen kellett elhelyezni.¹⁸

2./ A Bn. 16.§-a szerint az, aki a büntett vagy vétség elkövetésekor életének tizenkettedik évét már meghaladta, de tizennyolcadik évét még be nem töltötte (fiatalkorú), ha a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége nem volt meg, büntetőjogi felelősségre nem vonható. Ugyanakkor, ha az ilyen fiatalkorú eddigi környezetében erkölcsi romlásnak van kitéve vagy züllésnek indult, a bíróság a fiatalkorúnak javító nevelését rendeli el.

Ezekben az esetekben a bíróság önállóan, külön gyámhatósági eljárás nélkül intézkedhetett. Lényegében a javító nevelésnek ez a változata hasonlított leginkább a Csemege-kódexben írt javítóintézeti elhelyezéshez.

Az első két változat közös sajátossága, hogy büntetőjogi felelősség megállapítása nélkül kerülhet sor a nevezett intézkedés alkalmazására. Ahogy azt a Bn. elemzése kapcsán Czipoth Edit is kifejtette: „A büntetőjogi felelősség háttérbe szorulását jelzi, hogy bűncselekmény hiányában erkölcsi züllöttség, környezeti veszélyeztetettség esetén is lehetett büntetőjogi kényszereszközöket alkalmazni.”¹⁹

3./ A Bn. 17.§ alapján az ellen a fiatalkorú ellen, akinek a büntett vagy a vétség elkövetésekor a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége megvolt, a következő intézkedések tehetők: 1.dorgálás; 2.próbára bocsátás; 3.javító nevelés; 4. fogház- vagy államfogházbüntetés.

E vonatkozásban a javító nevelésnek már kifejezetten büntető szankció jellege volt.

Részletes szabályait a Bn. 24.§ adta meg: Javító nevelést rendel a bíróság, ha a fiatalkorú eddigi környezetében a romlás veszélyének van kitéve, züllésnek indult vagy értelmi és erkölcsi fejlődése érdekében a javító nevelés más okból szükségesnek mutatkozik. A javító nevelést a bíróság határozatlan időtartamra mondja ki, de az a fiatalkorú huszonegyedik életévének betöltésén túl nem terjedhet. A javító nevelés céljára állami és az igazságügyminiszter által arra alkalmasnak talált más intézetek szolgálnak.

A kísérleti szabadon bocsátásról a Bn. 25.§-a rendelkezett akként, hogy nincs helye bírói eljárásnak sem a kihelyezésnél, sem a visszaszállításnál: A javító nevelés alatt álló fiatalkorút, ha legalább egy évig az intézetben volt és teljesen megjavultnak látszik,

a felügyelő hatóság meghallgatása után az igazságügyminiszter két évi próbaidőre kísérletileg szabadon bocsátja. A próbaidő kifogástalan elteltével a szabadonbocsátás véglegesség lesz. Ellenkező esetben az igazságügyminiszter elrendelheti a kísérletileg kihelyezettnek az intézetbe való visszaszállítását, ha az huszonegyedik évét még be nem töltötte.

Érdekes módon a korabeli felfogás még a húsz év körüli fiatalokat is nevelhetőnek tartotta. Erre nemcsak a fenti rendelkezések szolgáltattak bizonyítékot, hanem például az 1912-es fiatalkorúakra vonatkozó belga törvény, mely szerint a kényszernevelés a 25. életév betöltéséig foganatosítható.²⁰

4./ A javító nevelés következő változata az utólagos javító nevelés volt, amely a mai kor jogszabályait leginkább az 1974-ben bevezetett és 1989-ben megszüntetett szigorított őrizetre emlékeztetheti. Az utólagos javító-nevelés szabályait a Bn. 28.§ tartalmazta: A bíróság akár a fogházbüntetést megállapító ítéletben, akár utóbb a felügyelő hatóság javaslatára elrendelheti, hogy a fiatalkorú a fogházbüntetés kiállása után utólag még javító nevelésben részesíthessék, ha attól gyökeres erkölcsi átalakítása remélhető.

Természetesen ez esetben is volt helye kísérleti szabadon bocsátásnak.

A miniszteri indokolás hangsúlyozza, hogy az utólagos nevelés nem újabb büntetés, hanem a fiatalkorú és a társadalom érdekében alkalmazott, szükséges állami intézkedés.²¹

Angyal Pál úgy tekintett a szabadságvesztésre, mint arra a módszerre, mellyel a gyermeklelket borító durva kéreg eltávolítható, hogy azután a lélek belső anyagát neveléssel formálhassák: „A célszerűség eszméi nyomulnak előtérbe s mert nem az útjainkra vetődött köveket kell széttörnünk, nem is közúzóhoz folyamodunk, hanem a viasz módjára idomítható gyermeklelket törekszünk átgýurni. S ha ezt már némi kéreg borítja, úgy először is ettől szabadítjuk meg azt a még mindig alakítható belső matériát és csak azután fogunk hozzá annak erkölcsi és szociális irányban való kiműveléséhez.”²²

Javító nevelés akkor is elrendelhető volt, ha a cselekmény elbírálásakor a fiatal már nagykorú volt. „A bíróság feladata, hogy oly kivételes esetekben, mikor a fiatalkorú cselekménye felett csak tizennyolc éves korának betöltése után határoz, vegye figyelembe, hogy fejlettebb emberrel áll szemben, mint aki a rendelkezések megállapításánál általában lebegett a törvényhozó szeme előtt.”²³

A Bn. hatályon kívül helyezte a Btk. 42.§ -n és a Kbt. 19. és 65.§-ában írt javítóintézeti lehetőséget mondva, hogy ezek a megoldások nem szolgálták a nevelhetőséget és az így beutalt fiatalok rövid ottlétükkel csupán megzavarták az intézet rendjét.²⁴

17 Bernolák Nándor i.m. p.103.

18 Angyal Pál: Fiatalkorúak... i.m. p.73-74.

19 Czipoth Edit i.m. p.202.

20 Vigh József i.m. p.38.

21 Bernolák Nándor i.m. p. 120.

22 Angyal Pál: Fiatalkorúak... i.m. p.75.

23 Bernolák Nándor i.m. p.108.

24 Bernolák Nándor i.m. p.397.

Ez a Bn. azon kivételes szabályai közé tartozott, mellyel nem „hozzátett” a Btk-hoz, hanem „elvett” belőle.

A miniszteri indokolás külön kiemeli, hogy a javító nevelést állami gyermekmenhelyeken és társadalmi intézetekben is végre lehet hajtani. Ugyanis a Bn. „meg kívánja szüntetni azt a gyakorlatilag egyébként soha teljesen keresztül nem vitt rendszert, hogy a büntetett fiatakorút egészen más nevelésben kell részesíteni, mint azt, aki büntetett vagy vétséget még nem követett el. A züllésnek indult és a romlás veszélyének kitett gyermekek és fiatakorúak közt nevelés szempontjából kétségtelenül kell különbségeket tenni. E különbség azonban csak az életkor, a jellem kisebb vagy nagyobb fokú romlottsága, az állami gondozásba vett fiatakorú életviszonyai szerint tehető. E szerint nem lehet kizárólag döntő a bűncselekmény elkövetése.” Megegyezés született arra nézve, hogy „A romlottabb és szigorúbb elbánást igénylő fiatakorúak, tekintet nélkül arra, elkövettek-e büntetett vagy vétséget, vagy nem, királyi javítóintézetekbe, az enyhébb elbánást igénylő fiatakorúak ellenben állami gyermekmenhelyekbe s az ezekkel kapcsolatos vagy ezeket kiegészítő társadalmi intézetekbe szállíttatnának.”²⁵

Mivel a királyi javítóintézetek addig is vegyes rendszerben működtek, a miniszteri indokolásban írt elvek nem jelentettek radikális változásokat.

A fiatakorúak büntetőjogának eljárási alapjait a fiatakorúak bíróságáról szóló 1913. évi VII. törvény rakta le.

A Tanácsköztársaság idején a Forradalmi Kormányzótanács LXXII. rendeletével létrehozták az Igazságügyi Gyermekvédelmi Átmeneti Bizottságot, amely egy ideiglenes szerv volt, később átalakult volna Gyermekbizottsággá. Ebben az átmeneti időszakban büntetés kiszabása tilos volt, csupán javító-nevelő intézkedés meghozatalára volt lehetőség. A szervet kivették az igazságügyi minisztérium hatásköréből és népjóléti hatáskörbe utalták. Megkezdődött a kiegészítő szociális nevelés kialakítása is, amely a „gyermek- és fiatakorúaknak a tőkés társadalmi rend által előidézett válságos helyzetének megszüntetésére törekedett”. A rendszer bukása után a Tanácsköztársaság ilyen irányú rendeleteit hatályon kívül helyezték.²⁶

Ezt követően ismét a Csemegi-kódex módosított szabályai léptek életbe, s huzamos időn át nem következett be változás.

A büntető törvénykönyv általános részéről alkotott 1950. évi II. törvény 9.§-ában megtartotta a 12. életévet, mint alsó korhatárt, de ettől eltekintve szűkszavú rendelkezései lényegében nem érintették sem a gyermekkorúak, sem a fiatakorúak helyzetét. A lakónikus miniszteri indokolás alapján: „Eddigi jogszabályainkkal egyezően a Btá. 9.§-a szerint is az, aki a bűncselekmény elkövetésekor életének tizenkettedik évét még nem

²⁵ Bernolák Nándor i.m. p.115-116.

²⁶ Füzesi Mónika: A fiatakorúak bíróságáról (1908-1930) in: Viski Emlékkönyv, Wiener A. Imre szerk. Budapest, 1994. p.129.

öltötte be (gyermek), büntetőjogi felelősséggel nem tartozik; vele szemben csak nevelő- és óvóintézkedéseket lehet tenni. Az ilyen személy ugyanis még nem áll azon a fejlettségi fokon, amely büntetőjogi felelősségrevonását indokolta tehetné.”

A fiatakorúak védelmét néhány szórványos rendelkezés biztosította. Így a 49.§ /1/bek., mely szerint biztonsági őrizet csak azzal szemben alkalmazható, aki a büntetett tizenhatalcadik életévének betöltése után követte el. A másik az 53.§ volt, melynek értelmében ha külön törvény másként nem rendelkezik, az egyébként halállal büntetendő büntetett büntetése életfogytig tartó börtön, ha azt olyan személy követi el, aki tizenhatalcadik életévét már meghaladta, de huszadik évét még nem töltötte be. A 66-68.§ pedig a mentesítésre nyújtott enyhébb szabályt.

Hamarosan megalkották az 1951. évi 34. számú törvényerejű rendeletet a fiatakorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntető eljárási rendelkezésekről, melyet az 1954. évi 23. sz. tvr. módosított, s ezek végrehajtására adták ki a 11/1954. (IX. 22.) IM. számú rendeletet. A fiatakorúak büntetőjoga formailag tehát kiszakadt a büntető törvénykönyvből, viszont ugyanaz a jogszabály tartalmazta a fiatakorúra vonatkozó speciális anyagi és eljárási rendelkezéseket.

A törvényerejű rendelet bevezető gondolatai szerint: „A Magyar Népköztársaság különös gondot fordít az ifjúság fejlődésére és nevelésére (Alkotmány 52.§) s ezt a gondoskodást érvényesíti a fiatakorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntető eljárási szabályok megállapításánál is. Evégből a fiatakorúakkal szemben nem alkalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek azoknak fejlődését gátolhatnák és a szabályozásnál olyan intézkedésekre törekszik, amelyek alkalmasak arra, hogy a fiatakorúak helyes irányban való fejlődését előmozdítsák és őket a társadalom hasznos tagjává neveljék.”

Az Ftvr. világosan különbséget tett büntetés és intézkedés között, kidolgozta a halmozatért járó egységes büntetés és egységes intézkedés fogalmát is. Megtartotta a 12. és 18. életévet mint korhatárt, a fejlettségi kritériumot azonban eltörölte és a javító nevelés korábban felállított változatai közül csak a harmadikat őrizte meg.

Az intézkedéseknek ekkor még csak egyfajta „büntetéspótló” másodlagos szerepük volt, ez kitűnik abból a szöfordulatból, hogy „büntetés helyett” indokolt esetben intézkedés alkalmazható.

A 3.§ alapján tehát a bíróság, ha az eset körülményeit mérlegelve a fiatakorú nevelése érdekében célszerűnek látta, az elkövetett bűncselekményre megállapított szabadságvesztés büntetés, illetőleg pénzbüntetés helyett a fiatakorúval szemben javítónevelést rendelt el, vagy őt gyógypedagógiai intézetbe utalta, próbára bocsátotta vagy bírói megrovásban részesítette. Ez utóbbiakat a tvr. egyértelműen intézkedéseként nevesítette.

A 4.§ (1) bekezdése kimondta: „Javítónevelést akkor kell elrendelni, ha a fiatakorú nevelése és fejlődése addigi környezetében nem biztosítható és ezért helyes irányban való fejlődése érdekében intézeti nevelése szükséges.”

A javítónevelés relatíve határozatlan tartamú intézkedés maradt, melynek előírt leg-
rövidebb tartama 1 év volt. Ezt követően a fiatal az intézeti tanács döntése alapján egy éves próbaidőre időlegesen elbocsátható volt. Az intézetben tartózkodás felső korhatá-

töltötte, javítónevelést kimondani vagy azt foganatosítani nem lehet; ha olyan személy, akivel szemben korábban javítóintézeti nevelést mondtak ki, huszadik életévét betölti, a bíróság ítéletének a javítónevelésre vonatkozó rendelkezését hatályon kívül helyezi és helyette megfelelő új határozatot hoz.”

A tvr. által bevezetett jelentős újítás volt egyrészt az, hogy a javító nevelést erre a célra rendelt intézetben kellett végrehajtani, szakítottak tehát a vegyes rendszerrel, melynek kritikája már korábban is megfogalmazódott néhány műben: „a rossz anyag könnyen megfertőzheti a kevésbé rosszat”²⁷.

A másik fontos újításnak azt tartom, hogy az Ftvr. leválasztotta a gyámhatósági jogköröket a fiatalkorúak bíróságáról. Ez szorosan összefügg a ténnyel, hogy megszünt a Bn. által bevezetett javító nevelés 1. és 2. változata.

A gyógypedagógiai intézetbe utalás fogalmát – a javító nevelés mintájára – értelmi fogyatékosok számára dolgozták ki.

Lényeges módosításokat hozott az 1954. évi 24. számú tvr., melyek által megnőtt az intézkedések súlya a fiatalkorúak büntetőjogában. E jogszabály szerint a fiatalkorúval szemben, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét még nem töltötte be, csak megrovás, próbára bocsátás, vagy javítónevelés, illetve gyógypedagógiai nevelés alkalmazható. A felső korhatár tovább csökkent az új szabályozással, mely szerint olyan személlyel szemben, aki tizenhetedik életévét betöltötte, javítónevelést kimondani nem lehet. Ha olyan személy, akivel szemben korábban javítónevelést mondtak ki, tizennyolcadik életévét betölti, a bíróság ítéletének a javítónevelésre vonatkozó rendelkezését hatályon kívül helyezi és helyette megfelelő új határozatot hoz. A bíróság akként is rendelkezhet, hogy az ilyen személy annak az oktatási évnél a végéig, amelyben tizennyolcadik életévét betöltötte, tanulmányait továbbra is a javítónevelő-intézetben folytassa.

Míg korábban az ügyészség intézkedett az elítélt javítóintézetbe szállítása iránt, az Ftvr. végrehajtási rendeletének 14.§-a előírta, hogy fiatalkorú ügyében az elsőfokon eljáró bíróság a javítónevelést elrendelő bírói határozat meghozatala után – annak jogerőre emelkedésére tekintet nélkül – haladéktalanul köteles a javítónevelésre utalt fiatalkorúnak a budapesti átmeneti nevelőintézetbe való átszállítása iránt intézkedni. Ezzel megvalósult a Degré Miklós által is szorgalmazott előzetes végrehajthatóság, amely azóta is állandó eleme a javítóintézeti nevelés végrehajtási szabályainak.

Egyébként az említett 1954-es IM. rendelet 8.§-a az előzetes letartóztatással is kapcsolatba hozta a javítóintézeteket akként, hogy a fiatalkorút, akinek előzetes letartóztatását azért rendelték el, mert eddigi környezetében meg nem hagyható, Budapesten a budapesti átmeneti nevelőintézetben, egyéb helyen pedig a felnőttek letartóztatására rendelt helyiségben, de az előbb említett fiatalkorúaktól is elkülönítve kell elhelyezni.

Az akkori javítóintézetek életébe bepillantást enged az Országos Gyermek- és Ifjúságvédelmi Tanács Titkárságának 1958. február 20-án keltezett jelentése, amely többek között azt tartalmazza, hogy „A javító-nevelő intézetek elhelyezésére szolgáló épületek sokhelyütt alkalmatlanok, egészségtelenek. A budai átmeneti intézet pl. romos, erősen tűzveszélyes, hasznosítható nappali termék hiányában és zsúfolt hálótermeivel nemcsak alkalmatlan, de egészségtelen is fiatalok elhelyezésére. (A gyógypedagógiai alanyokat sem tudják elkülöníteni a többi gyerektől.) Az intézet semmi beruházási költségvetési keretet nem kapott, megfelelő mosdóhelyiségeket és tisztasági felszerelést sem tud biztosítani a gyermekeknek.”²⁸

A jogerősen elítélt fiatalkorúakkal szemben alkalmazott büntetéseket és intézkedéseket vizsgálva a javító-nevelés a következő százalékos arányokat mutatta:

1951	5,3 %
1952	11,0
1953	9,7
1954	12,6
1955	13,5
1956	10,6
1957	9,3
1958	8,1
1959	9,7
1960	9,7
1961	12,9

A gyógypedagógiai nevelés aránya 1957-től 1960-ig minden évben 0,3% volt, korábban is nagyjából e körül mozgott.²⁹

Elméletileg a javítóintézeti vegyes rendszer felszámolása nemcsak azt jelentette, hogy a bűnelkövető fiatalokat különválasztották a többi növendéktől, hanem azt is, hogy a bűnelkövetőket nevelhetőségük alapján szintén osztályozni kell. Ahogy Szabó András kifejtette: „Javítóintézeti nevelésünk fejlődésének ügyét gátolja a javítóintézetek specializálásának megoldatlansága.” „Homogén csoportok kialakítása nélkül sikeres javító intézeti nevelés nincs.”³⁰

A következő Btk., az 1961. évi V. törvény szakított az Ftvr. által megteremtett elkülönülő jogi szabályozással és a Bn. módszerét követve, az Általános Részen belül, de külön fejezetben foglalkozott a fiatalkorúakkal. Eljárásjogi téren ugyanehhez a megoldáshoz folyamodott az 1962-es Be.

Ezt a folyamatot László Jenő akként jellemezte, hogy „Az Ftvr. és az azt módosító 1954. évi 23. számú tvr. már abban az irányban haladt, amely a fiatalkorúak büntetőjo-

²⁸ Vigh József i.m. p.265-266.

²⁹ Vigh József i.m. p.255.

³⁰ Szabó András i.m. p.316-317.

²⁷ Füzesi Mónika i.m. p. 130.

büntetőjogba, ezzel egyidejűleg azonban a nevelés céljának minél hathatósabb megvalósítására törekedett. Az 1961. évi V. számú törvény (a Btk.) tovább haladt ebben az irányban, és a fiatalkorúakra vonatkozó büntető jogszabályokat szervesen magába a kódexbe építette be. Ezzel a büntetőjogi rendszer harmonikus egységét biztosította.”³¹

A szabályozás formája tehát eltért a korábitól, néhány lényeges tartalmi elem is változott, de az Ftvr. szabályaihoz hasonlóan az új törvény is azt az elvet követte, hogy az ifjúságvédelem büntetőjogi eszközeit el kell különíteni a büntetőjogon kívüli eszközöktől, melyek igénybevétele nem a büntető eljárásra tartozik. A miniszteri indoklás ezt így kommentálta: „A külön szabályok értelme és feladata nem a felnőttkorúakra vonatkozó anyagi büntetőjogtól való elszakadás, hanem az általános büntetőjogi szabályok maradéktalan érvényesítése azoknak a körülményeknek a figyelembevételével, amelyek a fiatalkorúak társadalmi helyzetét, értelmi-pszichikai sajátosságait jellemzik. A szabályozásban kifejezésre jutó elvi állásfoglalás elejét veszi olyan törekvéseknek, amelyek a fiatalkorúak bíróságát kizárólag pedagógiai fórummá változtatnák és a büntetőjogi eljárás elé olyan általános gyermek- és ifjúságvédelmi feladatokat állítanának, amelyeknek ellátása igazgatási szervek hatáskörébe tartozik (pl. erkölcsi züllés eseteinek bírói elbírálása, a bíróság által foganatosított szociálpolitikai intézkedések stb.)”³²

Az 1961-es Btk. továbbra is határozottan szétválasztotta a büntetéseket és intézkedéseket, egyszersmind gondosan kidolgozta ezek egymással való kapcsolatát. Az intézkedésekről már nem mint a büntetést helyettesítő eszközökről beszél, hanem elvi élel szögezi le, hogy a fiatalkorúval szemben rendszerint nevelő intézkedést kell alkalmazni. Emellett részletesen foglalkozott az egységes intézkedéssel és az összbüntetéssel.

A büntetőjogi felelősségre vonás alsó korhatárát 14. életévre emelte, a javító nevelés nevét javítóintézeti nevelésre változtatta és végrehajtásának lehetőségét a 18. életévre leszállította. A korhatárok változására tekintettel az alkalmazás időbeli lehetőségei így beszűkültek.

A Btk. nevelő intézkedésnek tekintette a bírói megrovást, a próbára bocsátást és a javítóintézeti nevelést. (Gyógyító intézkedésként a kényszergyógykezelés mellé beillesztette a gyógyító nevelést, amely a gyógypedagógiai intézetbe utalás utódja lett.) A 91.§ /1/ bek. értelmében: „Javítóintézeti nevelést a bíróság akkor rendel el, ha a fiatalkorú eredményes nevelése csak intézeti elhelyezéssel biztosítható.”

A korhatárok megváltoztatása miatt csak részben igaz László Jenő megállapítása: „A törvény e szövegezése tudatosan szélesebb körűen határozza meg a javítóintézeti nevelés elrendelésének feltételeit, mint tette a korábbi jogszabály.”³³

31 László Jenő: A fiatalkorúakra vonatkozó különös büntetőjogi rendelkezések, in: A fiatalkorúak bűnözéséről cikkgyűjtemény BM. Tanulmányi és Kiképzési Csoportfőnökség, 1966. Csomor Béla-Hajda Károly szerk. p.82.

32 A büntető törvénykönyv kommentárja, szerk. Halász Sándor, Budapest, 1968., VI. Fejezet, írta Kádár Miklós, p.475-476.

33 László Jenő i. m. p.92.

A tartamot a bíróság továbbra sem jelölheti meg, az legalább egy év. Ezt követően a fiatalkorú ideiglenesen elbocsátható egy évre. A 18. életévét betöltött fiatal el kell bocsátani, de az oktatási év végéig tanulmányait az intézetben folytathatja. A törvény a halmazati büntetéshez hasonlóan használta az egységes intézkedés fogalmát. Összbüntetésbe foglaláskor, ha szabadságvesztés és javítóintézeti nevelés találkozott, az előbbi elnyelte az utóbbit. Javítóintézeti nevelés és javító-nevelő munka találkozásakor ellenben a bíróság határozhatta meg, melyiket kell végrehajtani.

A fenti szabályokat kiegészítette még a 6/1962. (VI.21) IM. számú rendelet a fiatalkorúakkal szemben alkalmazott intézkedések végrehajtásáról és egyes eljárási rendelkezésekről, amely megtartotta a javítóintézeti nevelés egyik sajátosságát, az előzetes végrehajthatóságot.

Az 1961-es szabályozás nyomán öltött testet a fiatalkorúak büntetőjoga a következő Btk-ban, az 1978. évi IV. törvényben.

A speciális szabályok az Általános Részen belül, szintén külön fejezetben kaptak helyet. A korhatárok változatlanul maradtak, az intézkedések elsődlegességének hangsúlyozása is megfigyelhető, s a javítóintézeti nevelés neve sem változott. Az 1978-as Btk. eredeti szövegezése szerint tehát a javítóintézeti nevelés fiatalkorban elkövetett bűncselekmény miatt alkalmazható, relatíve határozatlan tartamú szankció volt, melynek kötelékéből a fiatal ideiglenesen elbocsátható. Aki tizenkilencedik életévét betöltötte, az intézetből el kellett bocsátani, de a bíróság a tanulmányok folytatása végett elrendelhet, hogy a javítóintézeti nevelés annak az oktatási évről a végéig tartson, amelyben az elkövető tizenkilencedik életévét betölti. Az egységes intézkedés fogalma megszűnt, s szabadságvesztés és javítóintézeti nevelés találkozásakor összbüntetésként a szabadságvesztést kellett végrehajtani akként, hogy annak tartama a javítóintézeti nevelésre tekintettel meghosszabbítható volt.

Az intézkedés határozatlan tartamában rejlő bizonytalanságot egyre több bírálat érte.

„A fiatalkorúakra vonatkozó európai büntetőjogi rendszerek összehasonlítása azt mutatja, hogy a törvényhozás terén mutatkozó – olykor jelentős – különbségek ellenére a fejlődési tendenciák és az alapul szolgáló kriminálpolitika, valamint a gyakorlat tekintetében az egyező, az összhangban álló vonások dominálnak, amelyek megismerése számunkra is igen hasznos és fontos lehet... A szabadságelvonó szankciók körében a – relatíve – határozatlan tartamú jogkövetkezmények kiiktatása, ill. visszaszorítása figyelhető meg.”³⁴

Nagy Ferenc rámutatott arra, hogy a felnőttek büntetőjogához nagyon is közelítő fennálló hazai megoldás nem veheti kellőképpen figyelembe a fiatalok fejlődési sajátosságait, s a szabályozás nem kínál elegendő és megfelelő választási lehetőséget a bíróságok számára.³⁵

34 Nagy Ferenc: A fiatalkorúak büntetőjoga reformjának szükségességéről, in: Magyar Jog. 41. évf. 1994. évi 5. sz. p.285.

35 Nagy Ferenc: A fiatalkorúak... i. m. p.289. és p.291.

... Szarka Attila az aszodi intézet igazgatójaként a relatív határozatlanságból fakadó bizonytalansági tényezőket nevelési szempontból elemezve jutott arra a következtetésre, hogy jogszabály-módosításra van szükség. Ennek célja egyrészt az előzetes letartóztatásban töltött idő beszámíthatóságának biztosítása, másrészt a javítóintézeti nevelés minimum-maximum időtartamának meghatározása. Határozott tartam esetében „az intézetek több szolgáltatást tudnának biztosítani, motivációs rendszerüket bővítik, a neveltek konkrét lehetőségeket kapva vállalhatják a további intézeti tartózkodást. Erre minden év több példával szolgál.”³⁶

Az elmélet és a gyakorlat oldaláról tehát egyaránt nagy nyomás nehezedett a javítóintézeti nevelés szabályaira. Az áttörést a büntető jogszabályok módosításáról alkotott 1995. évi XLI. törvény hozta meg, melynek jelentősége a fiatalok büntetőjogában felér az 1908-as büntető novella által bevezetett reformokkal. Eredményeként a javítóintézeti nevelés határozott tartamú intézkedéssé változott, amely egységes intézkedésbe foglalható, s tartamába az előzetes letartóztatásban töltött idő beszámítható. Ugyanakkor maga az előzetes letartóztatás is végrehajtható javítóintézetben. Az új szabályok érintették még a próbára bocsátást, bevezették a vádemelés elhalasztását, szigorú rendelkezéseket fogantatosították az emberkereskedelem áldozatává vált kiskorúak védelmében és átalakították a fiatalok elleni büntető eljárást.

A módosító törvény miniszteri indokolása kiindulási pontként hivatkozik a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezményre. Az új törvény feloldotta azt az ellentmondást, mely abból fakadt, hogy a fiatalok számára – különösen akkor, ha előzetes letartóztatásban volt – sokszor előnyösebb, ha vele szemben rövid tartamú szabadságvesztést szabnak ki, mintha a bíróság javítóintézeti nevelést alkalmazna, de a fiatalokkal szemben a büntetési célok – így különösen a nevelési célok – eléréséhez a javítóintézeti nevelés rendszerint alkalmasabb, mint a szabadságvesztés. „Javítóintézeti nevelés alkalmazásakor a fiatalok kikerül ugyan eddigi környezetéből, de olyan intézetben helyezik el, ahol életkori sajátosságainak megfelelő oktatása-nevelése jobban biztosított, mint a szabadságvesztés végrehajtása során.”

Minderre figyelemmel a javítóintézeti nevelés hatályos szabályozása a következő:

Btk. 118. § (1) Javítóintézeti nevelést a bíróság akkor rendel el, ha a fiatalok eredményes nevelése érdekében intézeti elhelyezése szükséges.

- (2) A javítóintézeti nevelés tartama egy évtől három évig terjedhet.
- (3) A bíróság azt, aki a javítóintézetben legalább egy évet eltöltött, ideiglenesen elbocsátja az intézetből, ha a kiszabott javítóintézeti nevelés felét már letöltötte és alaposan feltehető, hogy az intézkedés célja további javítóintézeti nevelés nélkül is elérhető. Az ideiglenes elbocsátás tartama azonos a javítóintézeti nevelés hátralevő részével, de legalább egy év.
- (4) A bíróság az ideiglenes elbocsátást megszünteti, ha a fiatalok az ideiglenes elbocsátás alatt elkövetett bűncselekmény miatt szabadságvesztésre ítélik vagy javítóintézeti nevelést rendel el. Ha a fiatalokkal szemben a bíróság más büntetést szab ki vagy intézkedést alkalmaz, illetve a fiatalok a pártfogó felügyelet szabályait megszegi, a bíróság az ideiglenes elbocsátást megszüntetheti.

³⁶ Szarka Attila: Gondolatok a javítóintézeti nevelést érintő problémákról, 1991. október, kézirat, p.3.

(5) Az ideiglenes elbocsátás megszüntetése esetén az ideiglenes elbocsátáson töltött idő a javítóintézeti nevelésbe nem számítható be.

A Btk. 119.§-a szerint az ideiglenesen elbocsátott fiatalok pártfogó felügyelet alatt áll. Az egységes intézkedés szabályait a Btk. 120/A.§, míg az előzetes fogvatartás beszámításának rendelkezéseit a 120/B.§ tartalmazza. A Be. 454.§ /2/ bek. alapján a fiatalok előzetes letartóztatású javítóintézetben is végrehajtható.

Az anyagi és eljárási jogszabályokat a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. számú tvr. (Bv. tvr.) és a javítóintézetek rendtartásáról alkotott 30/1997. (X.11.) NM. sz. rendelet teljesíti ki.

A javítóintézeteket az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium tartja fenn, az igazságügy- miniszter pedig szakfelügyeletet gyakorol a bírósági határozatok végrehajtásáról. Az NM. rendelet 3.§ /1/ bek. értelmében: „A javítóintézeti nevelés és az előzetes letartóztatás végrehajtása során a fiatalokkal emberi méltósága tisztelgetésével, életkori szükségletei figyelembevételével kell bánni, és a törvényben meghatározott korlátozások kivételével gondoskodni kell jogai minden megkülönböztetés nélküli biztosításáról, védelméről.”

A javítóintézet tehát – jellegénél fogva – továbbra is csak fiatalok között elkövetett bűncselekmény miatt alkalmazható, bár nemcsak fiatalokkal szemben. Elméletileg elrendelhető akkor is, ha az elkövető az elbíráláskor már betöltötte 18. életévét. (Más kérdés, hogy ez esetben az elbocsátási korhatárra tekintettel nincs sok értelme.) Alanyi szempontból tehát olyan életkorban célszerű alkalmazni, amikor az intézet még reális lehetőséget kap a fiatal személyiségének fejlesztésére. Mivel a tartam a minimális 1 éven túl években és hónapokban is meghatározható, viszonylag tág tere van a bírói mérlegelésnek. Azonban az sem hagyható figyelmen kívül, hogy az előzetes letartóztatás miatt egyáltalán nem biztos, hogy a bíróság által megállapított teljes tartamot javítóintézetben tölti le az elítélt. Előfordulhat például, hogy huzamos ideig büntetés-végrehajtási intézetben volt a kényszerintézkedés ideje alatt, az előzetes letartóztatás teljes idejét a javítóintézeti nevelésbe beszámítják, s az amúgy arányosan meghatározott javítóintézeti tartamból ténylegesen csak kevés időt tölt ott a fiatalok.

Tárgyi oldalról nézve javítóintézeti nevelés elrendelésére bármely bűncselekmény elkövetése esetén sor kerülhet.

Bár a törvény pozitív feltételt ír elő azzal, hogy „ha a fiatalok eredményes nevelése érdekében intézeti elhelyezése szükséges”, gyakorlatilag ugyanúgy érvényesül a megfelelő családi környezetből kiemelés tilalma, mint a kitiltás szabályainál. Az alkalmas családtól való elszakítás ugyanis nem szolgálhatja a fiatalok eredményes nevelését.

A Btk. 108.§-ból kiindulva a mérlegelésnél a szankciók sorrendje a következő: 1. szabadságelvonással nem járó intézkedés, 2. szabadságelvonással nem járó büntetés, 3. szabadságelvonással járó intézkedés, 4. szabadságelvonással járó büntetés.³⁷

Ez ellentmond a súlyosítási tilalomról alkotott szabályoknak (Be. 354.§ /4/ bek. a/ pont), melyek szerint terhére bejelentett fellebbezés hiányában nem lehet másodfokon

³⁷ Büntetőjog Általános Rész, Budapest, 2002., szerk. Wiener A. Imre, 3.8 Fejezet, írta Margitán Éva, p. 249.

szankciónak kell tekinteni, mint az önálló intézkedést.

Ez az ellentmondás leginkább a javítóintézeti nevelés és a felfüggesztett szabadságvesztés kapcsolatában csapódik le. A bírói gyakorlat továbbra is követi a BH. 1981/1-10. számú eseti döntésben adott iránymutatást, mely szerint súlyosítási tilalom folytán nem szabható ki büntetés önálló intézkedés helyett. (Ugyanakkor a vádlottnak önálló intézkedés helyett büntetés kiszabására irányuló fellebbezését a javára bejelentettnek kell tekinteni, ha a fellebbezésből egyértelműen kitűnik, hogy a vádlott az önálló intézkedést súlyosnak tartva, annak alkalmazását sérelmezi.) A jogeset eredetileg a munkaterápiás intézeti kezelésről és a javító-nevelő munkáról szólt, de a döntés mondanivalója tökéletesen illik a javítóintézeti nevelésre és a felfüggesztett szabadságvesztésre. Az ellentmondás elkendőzhető azzal az elméleti tétellel, hogy a felfüggesztett szabadságvesztés nem önálló büntetés, a bíróság ilyenkor is „szabadságvesztést” szab ki, ami pedig szabadságelvonással járó büntetés még akkor is, ha nem kerül sor nyomban (vagy később sem) végrehajtására. Ez a „kendő” persze nem fedi el azt a különbséget, hogy az ítélet meghozatalát követően több korlátozást kell elszerveznie a javítóintézetnek, mint a felfüggesztett szabadságvesztés hatálya alatt állónak. Ezért gyakran előfordul, hogy a fiatalok azzal az indokolással fellebbez, hogy javítóintézet helyett felfüggesztett szabadságvesztés kiszabását kéri. A vádlottnak természetesen nem kell ismernie a szankciók súlyossági sorrendjét és a Be. 354.§ szabályait, az így bejelentett fellebbezés is joghatályos (az előbbieken már kifejtettek szerint), hiszen tartalmából kitűnik, hogy a terhelt enyhítést szeretne. A tárgyaláson szóban bejelentett ilyen jellegű fellebbezéshez azonban célszerű nyomban kioktatást fűzni arról, hogy beállt a súlyosítási tilalom, s enyhítésre ebben a formában nincs lehetőség.

A javítóintézet és a felfüggesztett szabadságvesztés kapcsolata más vonatkozásban is bonyolult. E helyzet rendezésére született meg a BK 171. állásfoglalás, melynek lényege, hogy a javítóintézeti nevelés hatálya alatt álló fiatalokkal szemben általában nem célravezető végrehajtásban felfüggesztett szabadságvesztés kiszabása, ugyanakkor ha a fiatalok a végrehajtásban felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt újabb bűncselekményt követ el, nincs akadálya annak, hogy a bíróság a fiatalok javítóintézeti nevelését rendelje el.

Mivel a javítóintézeti nevelés büntetés helyett alkalmazott intézkedés, mellette nincs helye mellékbüntetésnek.

Az ideiglenes elbocsátásról a büntetés-végrehajtási bíró dönt. Az ideiglenes elbocsátás megszüntetése a pártfogó felügyelet magatartási szabályainak megszegése miatt szintén az ő hatásköre. Amennyiben újabb bűncselekmény ad okot a megszüntetésre, arról az újabb ügyben ítélező bíróság dönt. Ha pedig a 19. életév betöltése miatt távozik a fiatalok az intézetből, az intézet igazgatója bocsátja el.

A következő táblázat a javítóintézeti nevelésre ítélt számszerű arányait szemlélteti.

Év	Jogerősen elítelt fiatalok száma	Ebből javítóintézeti nevelés %- n
1985.	6.067	12,4
1986.	6.513	9,5
1987.	6.655	9,3
1988.	6.220	7,7
1989.	6.362	6,0
1990.	5.156	7,0
1991.	6.200	6,4
1992.	6.898	5,8
1993.	6.606	3,9
1994.	7.537	4,1
1995.	8.717	2,8
1996.	7.768	2,6
1997.	7.447	3,8 ³⁸
1998.	7.844	4,6
1999.	8.802	3,6
2000.	7.822	4,6
2001.	8.295	5,9 ³⁹

A Győr-Moson-Sopron Megyei Főügyészség adatai szerint Győr- Moson- Sopron Megyében 1993. évben 2, 1996-ban 2, 1997-ben 4, 1998-ban 7, 1999-ben 8, 2000-ben 22 (!), 2001-ben 10, 2002-ben 14, 2003-ban 7, míg 2004. évben szeptember 7. napjáig bezárólag 6 vádlottak ítélték a bíróságok jogerősen javítóintézeti nevelésre.

Az utóbbi évek statisztikáit összevetve a korábban már ismertetett mutatókkal, megállapítható, hogy a javítóintézeti nevelés terén az 1950-es, 60-as évekre elért 12-13%-os arányok az 1980-as évek közepétől kezdtek csökkenni. Ekkorra már nyilvánvalóvá lett az a feszítő ellentmondás, ami a fiatalok által előzetes letartóztatásban töltött idő beszámíthatatlansága és a javítóintézeti nevelés alkalmazásának szükségessége között húzódott. A bíróság gyakran inkább azt a megoldást választotta, hogy az előzetes letartóztatásban lévő fiatalok végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték, az előzetes fogvatartásban töltött idő beszámításával. Javítóintézeti nevelés elrendelése esetén ugyanis az előzetes letartóztatás ideje a javítóintézeti nevelés minimális tartamával együtt már aránytalanul hosszú szabadságelvonást jelentett volna (s ráadásul az is bizonytalan volt, hogy a fiatalok a minimális 1 évet, vagy annál többet tölt majd az intézetben).

³⁸ Tájékoztató a gyermekkorúak és a fiatalok bűnözésével összefüggő egyes kérdésekről 1998. év Kiadja a Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztálya p.34.

³⁹ Tájékoztató a gyermekkorúak és a fiatalok bűnözésével összefüggő egyes kérdésekről 2001. év Kiadja a Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztálya p.44.

hatása az ítélkezésben csak lassan mutatható ki. A javítóintézeti nevelés alkalmazásának kismértékű emelkedése ugyanakkor összefügg a fiatalkorúakra kiszabott szabadságvesztések 4-5%-os csökkenésével.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy az 1878-tól napjainkig eltelt időben a javítóintézeti nevelés szilárdan beépült a fiatalkorúak büntetőjogába. Szankciópótló eszközből szankcióvá, azon belül is intézkedéssé vált. Intézkedésként először büntetéspótló, másodlagos szerepben tűnt fel, majd büntetést helyettesítő jelleget kapott, sőt a mérlegelés sorrendjében megelőzi a szabadságelvonó büntetéseket. A bizonytalanságokkal kísért határozatlan tartam határozott formát öltött, az ingadozó korhatárok a 14. és a 19. életévnél rögzültek. A veszélyeztetett fiatalok nevelésére szolgáló intézetek differenciálódtak, a büntető eljárás keretében elítélt fiatalkorúakat már kifejezetten erre a célra rendelt intézmények fogadják be, ahol különböző részlegek, csoportok kialakításával további differenciálásra nyílik lehetőség. Szervezeti és hatásköri szempontból is szétváltak a gyámhatósági és bírósági feladatok. A javítóintézeti nevelés végrehajtása során egyre több szerep jutott a bírónak. Például kezdetben az igazságügy miniszter, majd az intézeti tanács bocsáthatta el ideiglenesen az elítéltet, ma ez már a büntetés-végrehajtási bíró feladata. A javítóintézet és a végrehajtandó szabadságvesztés közötti választás nehézségei megszűntek, ezután inkább a javítóintézeti nevelés és a felfüggesztett szabadságvesztés viszonya került előtérbe.

Az előzetes letartóztatás javítóintézetben történő végrehajtását azonban megnehezíti, hogy ilyen intézet csupán Aszódon és Budapesten található. Folyamatban levő eljárás alatt a terhelt gyakori utaztatása bonyodalmakat okoz. A javítóintézetben levő előzetes fogvatartott esetleg többet van „házon kívül”, mint az intézetben, főképp a nyomozati szakban, ahol napi rendszerességgel foganatosítanak jelenlétét igénylő eljárási cselekményeket. Az utazás idővesztéssel, költséggel jár, felborítja az intézeti napirendet. Ezért alakult ki az a gyakorlat, hogy a nyomozás idején a letartóztatott fiatalot inkább a nyomozóhatósághoz közel eső helyen tartják fogva, s csak az eljárás második szakaszában szállítják át javítóintézetbe, holott összességében a javítóintézet már az előzetes letartóztatottak számára is kedvezőbb körülményeket nyújt, mint egy büntetés-végrehajtási intézet. Ezen a gondon csak regionális javítóintézetek kialakításával lehet segíteni.

A 19. életév betöltése a javítóintézeti tartózkodás végső határideje, melyen túl a tanulmányokra hivatkozással sem hosszabbítható meg az intézeti nevelés. Ahogy írásában Szarka Attila is jelezte, a fiatalok igényelték a határozottságból adódó biztonságot, így jövőjük sokkal inkább tervezhetővé vált. Ugyanakkor sokan azt is igénylik, hogy az intézet szervezésében megkezdett tanulást, munkát folytathassák.⁴⁰

⁴⁰ lásd 35. jegyzet

Ebből két következtetés vonható le. Egyrészt a javítóintézeti nevelés felső korhatárát indokolt kitolni, hiszen a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézete is 21 éves korig foglalkozik az elítéltekkel. Ezzel a jogalkotó bizonyos vonatkozásban már kifejezésre juttatta, hogy 18-19 éves kor fölött sem mondhatunk le a speciális nevelés lehetőségéről. Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy a bűnelkövető fiatalok döntő részének szocializáltsága hiányos, családi környezetükben nem kapták meg azt a nevelést, melyre szükségük lett volna ahhoz, hogy személyiségük helyes irányban fejlődjön. Ezek a hiányosságok megkésett fázisban, mesterséges intézeti körülmények között maradéktalanul nem pótolhatók. A gyermekkorban adott és kapott lelki sebek varázsütésre nem gyógyulnak be, számos fiatal életük végéig elkísérnek. A javítóintézet azonban mégis alkalmas arra, hogy a hátrányok egy részét leküzdje a fiatalkorúak javára. Az éretlen személyiségek pusztán a 19. életév betöltésével nem válnak éretté. A nevelés folyamata nem gyorsítható fel. Sok esetben a bíróság a 17-18 éves elkövetőt azért nem ítéli javítóintézetre, mert tisztában van vele, milyen kevés időt töltene ott.

Európa szerte több országban megfigyelhető tendencia, hogy a fiatalkorúak büntetőjogának rendelkezéseit a 18-21 éves fiatal felnőttekre is alkalmazzák.⁴¹

Így a javítóintézet felső korhatárának emelése nem lenne idegen sem a jogtörténeti előzményektől, sem a fiatalkorúak büntetőjogának hatályos szabályaitól, sem az általános európai irányvonalától.

A másik következtetés, ami a javítóintézetek aktuális helyzetéből adódik, hogy a fiatalok nem szakíthatók el minden átmenet nélkül az intézettől. A megkezdett tanulmányok befejezése, a megszerzett munkahely megtartása motivációs tényező lehet, a fiatal egy időre még szeretne az intézetben (az intézet közelében) maradni a hivatalos határidők lejárta után is. Ez utógondozás keretében valósítható meg, s ekkor már nem a bíróság által kimért szankciót tölti, tehát az intézeti neveltekre alkotott rendtartás nem vonatkozik rá.

A javítóintézeti nevelésről nem terelheti el a figyelmet, hogy évente alig néhány száz fiatal érint. Ők többségében ugyanis halmozottan hátrányos helyzetű elkövetők, akiknél a veszélyeztetettség már tényleges veszélybe csapott át azzal, hogy bűncselekményt követtek el. A bűncselekmények pedig – melyeknél a bíróság egyáltalán megfontolás tárgyává teszi a javítóintézeti nevelés elrendelését – rendszerint súlyos megítélésűek. Általános élettapasztalat, hogy fiatal korban a személyiség még jobban hajlítható, mint a későbbi években, amikor már bizonyos személyiségjegyek túlzottan megszilárdultak. Az intézeti keretek között végzett nevelésről, mint lehetőségről, a büntetőjog nem mondhat le, még akkor sem, ha ez egyfajta „kényszernevelés” (ahogy a korabeli belga jogszabályok durva egyszerűséggel nevezték). A javítóintézet ugyanis legalább esélyt ad a fiatalnak, s az már számos tényező együtthatásán múlik, hogy ezzel az eséllyel milyen irányba fordul az élete.

⁴¹ Nagy Ferenc i.m. p.285.

„A bűnokről és a büntetésekről” megjelent, melyben máig ható bölcsességgel ezt írta: „Végül a legbiztosabb, de legnehezebb eszköze a bűnök megelőzésének a nevelés tökéletesítése...” A nevelés „nem annyira az ismeretek meddő sokaságából áll, mint inkább azok helyes megválasztásából és pontosságából, hogy mind az erkölcsi, mind a fizikai jelenségek esetében, melyet a véletlen vagy a szorgalom tár az ifjak zsenge lelke elé, az eredetivel kell helyettesíteni a másolatot, hogy az erényre az érzelmek könnyen járható útján kell buzdítani, hogy a rossztól a szükségesség és a hátrány csalhatatlan útján kell őket eltéríteni...”⁴²

⁴² Cesare Beccaria: A bűnokről és a büntetésekről, fordította Madarász Imre, Budapest, 1998. p.65.

Király Réka¹

A PhD -témám, a gyermekbűnözés kriminológiai szempontú kutatása keretében 2001. márciusában a soproni általános iskolák pedagógusainak segítségével a 7. osztályos tanulók körében anonim kérdőíves felmérést végeztem, melynek során azt vizsgáltam, található-e összefüggés a gyermekek szociológiai helyzete és a bűnözéssel kapcsolatos gondolatai között.

A kérdőív eredményeinek megértéséhez röviden ismertetném az *alapfogalmakat*:

A büntetőjogban és a kriminológiában gyermeknek azt nevezzük, aki a bűncselekmény elkövetésekor a 14. életévét nem töltötte be, így a Btk. (1978. évi IV. törvény) 23.§-a szerint nem büntethető. Ez a megdönthetetlen vélelem természetesen nem jelenti azt, hogy a 14. életévét be nem töltött személy esetleg ne ismerné fel a cselekménye társadalomra veszélyes voltát, ne tudná azt, hogy amit tesz, az tilos, és törvény is bünteti.

A korhatár alapja az, hogy az általános iskolát a gyermekek nagy része ekkor fejezi be, a kamaszkor kezdetén már kellő tudással, tapasztalattal, erkölcsi értékkel kell rendelkezniük, és emiatt van lehetőség büntetőjogi felelősségre vonásnak a 14. év feletti kiskorúak esetében.

Attól függetlenül, hogy a 14. életévét még be nem töltött elkövető büntetőjogilag nem vonható felelősségre, létező jelenség a gyermekkorúak bűnözése, melyet a kriminológia tudománya tud vizsgálni.

A gyermekbűnözés morfológiai jellemzői közül kiemelném, hogy az egységes rendőrségi és ügyészségi bűnügyi statisztika adatai szerint Magyarországon a gyermek bűnelkövetők száma évente kb. 3500-4000 (természetesen figyelembe kell venni az adat hi-telességéhez a nagyfokú látenciát). Ez a szám az összes bűnelkövető kb. 3,5%-át, az összes gyermekkorú kb. 0,25%-át jelenti.

A gyermekbűnözés etiológiáját vizsgálva különbséget tehetünk biológiai és mikro-, illetve makrotársadalmi tényezők között. A kérdőív főleg a mikrokörnyezeti elemekkel (család, barátok, iskola, média) foglalkozott.

A gyermekbűnözés megelőzési rendszere rendkívül lényeges abból a szempontból, hogy sikere esetén a leendő felnőttek bűnözésének tudnánk gátat szabni. A gyermekek-nél a bűncselekmény elkövetése sokszor csak tünet, mely minél korábbi beavatkozást indokló súlyos veszélyeztető tényezőket jelez. A gyermekkorú bűnelkövetők esetében a speciálisan kiskorúakkal (és családjukkal) szemben alkalmazható, megelőző intézkedé-
sek állnak előtérben, melyek alkalmazását az 1997. évi XXXI. törvény szabályozza.

¹ Dr. Király Réka bíró, Soproni Városi Bíróság, PhD. hallgató ELTE Kriminológiai tanszék

abban, önbevallással töltötték ki, így a szülői befolyásolás lehetősége nem állt fenn. Az iskolák többsége örömmel tett eleget a felkérésnek, és ahol kezdetben bizalmatlanul fogadtak, a tanulók válaszaival átoltatásakor ott is meggyőződtek arról, hogy a kérdőív számukra is hasznos ismereteket közvetített a diákokról.

Az értékeléskor a tanulók által megjelölt válaszoknál el kellett fogadnom, hogy azok mindenben megfelelnek a valóságnak.

A felkért 10 általános iskolából 7 önkormányzati, 3 egyházi fenntartású intézmény, azonban nem volt jelentősége a válaszok szempontjából ennek a különbségnek, az egyházi iskola diákjai nem adtak „jobb” vagy „rosszabb” válaszokat, sőt, még a megelőzés lehetőségei között sem tüntették fel gyakrabban az egyházat.

A kérdőív két részből állt: az első általános, a szociológiai háttérrel próbálta felmérni, míg a második rész a gyermekek bűnözéssel kapcsolatos gondolatait vizsgálta.

A kérdőív első része általános felmérő jellegű volt a gyermekek szociális háttéréről, önismertéről, életmódjáról.

Eszerint a tanulók nagy része kétszülős családban nevelkedik, többségük kapcsolata a szüleivel jó, kiváló (akadtak azonban olyanok is, a „megfelelő”, „lehetne jobb is”, illetve a „rossz” választ adták).

A szülők iskolai végzettségére és foglalkozására rákérdezésnek nem a szülők társadalmi státusza meghatározása volt a célja, hanem hogy egyáltalán tudják-e ezeket a gyermekek a szüleikről, érdeklődnek-e erről, mesél-e a szülő nekik a munkájáról. Sokan nem tudtak pontos választ adni ezekre a kérdésekre.

A 7. – 11. kérdések a szabadidő eltöltésére, a barátok számára, az iskolai teljesítményre, a belső tulajdonságokra kérdeztek rá. Céljuk a gyermek önismertete is volt, hogy ha máskor nem, talán a kérdőív kitöltésekor pár percre elgondolkodjanak azon, milyen is ő valójában, milyen tulajdonságát tartja fontosnak.

A gyermekek szabadidejük nagy részét zenehallgatással, tévénézéssel, sporttal, csavargással, bevásárlóközpontokban vásárolgatással (főleg a lányok), illetve játékgépezéssel (a fiúk), számítógépezéssel, internetezéssel töltik. (Megjegyezném, hogy az olvasás sorban az imént felsoroltak után következett csak.)

Az iskolai teljesítmény megítélése általában reális, a tanuló szerinti és az érdemjegyek (tanárok) szerinti válaszok többsége egybeesett.

A 11. kérdésben a hazudásra, lopásra, verekedésre, csalásra adott válaszok szintén nem ellenőrizetők, de érdekes, hogy volt olyan, aki bár itt nyilatkozott arról, hogy pl. egyszer lopott, de ahol konkrétan erre rákérdeztem (a kérdőív második részében), ott nem jelölte be ismét ezt.

A 12. kérdés a családi háttérrel szőtt. Megnyugtató volt, hogy a családok többségében segítenek a gyermeknek a tanulásban, naponta beszélgetnek, érdeklődnek egymás iránt, vannak közös programok. Sajnos akadt olyan válaszadó is, aki a napi beszélgetésekhez az „utálom” szót írta, vagy a szülői nevelés elfogadásához azt fűzte, hogy „kénytelen vagyok elfogadni, mert ők az idősebbek”.

A 13. kérdés a káros szenvedélyekről érdeklődött. Úgy tűnik, ez a korosztály még csak a kipróbálásig jutott el a cigaretta és az alkohol esetén. Legtöbbször kíváncsiságból kóstoltak alkoholt, vagy csak ünnepekkor iszik pár kortyot, ha a szülője megengedi. Gyakori válasz volt az is, hogy a haverok miatt iszik/cigarettazik, mert bulikon ez kötelező.

Felhívnam a figyelmet arra, hogy bár törvény tiltja a 18 éven aluliaknak az alkohol és a cigaretta eladását, ennek ellenére a többség főleg boltból szerezte ezeket be.

A kábítószer fogyasztására nagyon nagy többségük a „nem” választ adta, a több száz diák közül ketten nem nyilatkoztak, míg páran voltak, akik „gyakran”, vagy „naponta, diltől beszerezve” jutnak hozzá.

A kérdőív második része a gyermekek bűnözési ismereteire, esetleges érintettségére kérdezett rá, valamint pár kérdés erejéig a megelőzés lehetőségére is próbáltam ráirányítani a figyelmüket.

Az 1. (a bűnözés helyzete súlyos és kismértékű értékek között) és a 2. kérdés (a bűnelkövetők száma egy évben hazánkban) igazából csak tippelés volt, hiszen mindenki a maga érzete szerint töltötte ki a számokat. (Bár hatásosan jelezte, hogy a diák mennyire veszi komolyan a kérdőív kitöltését, hiszen többen írtak millió, sőt 10 000 000 nagyságrendet.)

A gyermekek nagy része tisztában van a büntethetőségi korhatárral, bár akadtak, akik a 16. vagy 18. életévet jelölték meg. Azok, akik bevallásuk szerint már összeütköztek a törvénnyel, vagy ismernek ilyen személyt (például volt már családi körben büntetőjogi felelősségre vonás, lásd a 17. kérdés), kivétel nélkül tudták a helyes választ.

Két kérdés (egy kortárral kapcsolatban a 4., konkrétan egy baráttal kapcsolatban a 8.) foglalkozott azzal, hogy mi a gyermek véleménye, illetve mit tenne, ha kiderülne, hogy kortársa/barátja bűncselekményt követ el. Szomorú, hogy szép számmal akadtak olyanok, akik passzivitást jelző választ adtak (nem érdekli, nem értesítené a rendőrséget, nem beszélné meg a szülőjével).

Az 5. kérdéssel arra voltam kíváncsi, hogy a gyermekek szerint a korosztályuk miért követ el bűncselekményt. A tudományos kutatások e téren első helyen említik a szülő felelősségét (nem megfelelő szülői felügyelet, ellenőrzés hiánya, negatív példa, rendezetlen családi körülmény, alkoholista életmód). A diákok többsége szintén a szülőt hibáztatja, továbbá véleményük szerint a barátok, az alkohol, a kábítószer hatása, illetve a hőködni vágyás is oksági tényező.

A 6. és 7. kérdésre adott válaszokból kitűnik, hogy az írott és az elektronikus médiában a diákok nagy része figyelemmel kíséri a bűnügyi tudósításokat. Közülük legtöbbször a Híradót, a kereskedelmi tévéadók magazinműsorait, sorozatait nézik.

Az erőszakos filmek, számítógépes játékok rájuk gyakorolt hatását elismerik, sőt, volt, aki szerint tanulni is lehet belőlük.

A 9-15. kérdések konkrétan a tanulóra kérdeztek rá, követett-e már el bűncselekményt. Voltak olyanok, akik bejelölték, hogy nem vétettek, mégis a további válaszokban leírták, hogy mi miatt vonták felelősségre. A válaszok igazságtartalmát elfogadva a „szokásos” lopást, verekedést, falfirkálást elkövetők köréhez viszonyítottan az egyik végle-

... az alkotják, akik bűncselekménynek értékelik a szülőnek hazudást, a piros lámpánál átmenetelt, a buszon potyautazást, a csúnya beszédet, a cigarettázáson rajtakapást, a véletlen ablakbetörést, míg a másik véglet az, aki leírta, hogy „sorozatban gépkocsikat törtem fel”, vagy „rendesen betörtem egy házba”, „kábitószereztem”.

Positívnak tartom, hogy többségüknek volt lelkiismeret-furdalása, féltek a lebukástól, ez jelzi, hogy az erkölcsi gátak működnek. Természetesen voltak olyanok is, akik bevallásuk szerint semmit nem éreztek a bűncselekmény elkövetésekor, és nem volt utána lelkiismeret-furdalása sem.

A kérdőív tanulságos része volt, amikor a tanulóknak a 16. kérdésben különféle eseteket (pl. bolti, strandi lopás, iskolai verekedés, ablakból kődobálás) kellett megítélniük abból a szempontból, hogy helyeslik-e vagy sem, illetve nem tudják eldönteni. A válaszok összességéből arra lehet következtetni, hogy a gyermekek sokszor nem tudják, mi a jó és mi a rossz, nem érzik, nem tudják az erkölcsi különbségeket.

Ahogy az előbbieken bemutatott, konkrétan a tanuló bűncselekmény elkövetéséről, úgy ez utóbbi, mással megtörtént esetek értékelésére adott válaszok azt jelzik, hogy a gyermekek erkölcsi értékítélete fejlődőben van. Nagyon kevesen értékelték úgy a felsorolt eseteket, hogy az kívánatos lett volna, ez is megerősíti azt a feltevést, hogy a normák korosztálynál még csak kialakulófélben vannak. Ugyanakkor elkeserítő, és feltétlenül odafigyelést igényel, hogy egyértelműen negatív eseteket is többen helyeselték (például azt, amikor két iskolás lány krétaporral mérgezi a tanárukat), vagy nem tudtak dönteni az eset helytelenítése mellett.

A 18.-19. kérdésekkel a tanulók prevencióról alkotott véleménye után érdeklődtem. Remélném, hogy többségük fontosnak tartja a család szerepét, jóval kevesebben jelölik meg a barátok, az iskola ebbéli szerepét. Megtudtam továbbá, hogy igénylik a felvilágosító órákat, a beszélgetéseket, elfogadják az oktatás, a nevelés, a példamutatás határába bár akadnak, akik szerint a büntetések szigorítása, az aszónai javító-nevelőintézet, hogy az alapos verés a megfelelő eszköz a gyermekbűnözés megelőzésére. (Ezeket a válaszokat olvasva felmerült bennem, hogy bizonyára otthon hallhatott ezekről a gyermek, szeszabb esetben őt magát is veréssel nevelhetik.)

A 20. kérdésre adott válaszokból számomra az derül ki, hogy igénylik a tanulók a bűnösségről és a bűnmegelőzésről szóló órákat (lányok inkább, mint a fiúk), felfogják a téma jelentőségét.

Bár akadnak, akik az „igen” válaszadást azzal indokolták, hogy az ilyen órákon többet megtudna a lopásról, de megnyugtató az a válasz, hogy a diákok „nem követne el bűncselekményt, ha tudná, mennyire veszélyes”. A „nem” válaszadók szerint a bűnügyi tévélő órák tartása „felesleges”, „rám úgysem vonatkozik”.

A kérdőívek értékelésekor meggyőződtem arról, hogy a gyermekek életkorukból függően fogékonyak mind a jóra, mind a rosszra. A társadalom jövőjének érdekében ezt a képességet kell kihasználniuk a szakembereknek arra, hogy megmutassák a helyes utat, figyeljék a veszélyekre a figyelmet, a bűnözéssel kapcsolatos információkat megosszák velük. Így a gyermekek tetteikért vállalt felelősségérzete növekedne, különbséget tudnát tenni a helyes és helytelen között. Ezzel egyrészt a gyermek megtanulná, mi bünte-

tendő, milyen magatartása ütközik törvénybe, vagyis elérhetővé válna, hogy ne kövesse el bűncselekmény, másrészt hatékony segítség lenne abban, hogy felismerve a veszélyeket, ne válhasson bűncselekmény áldozatává.

Lehetőséget kell adni a gyermekeknek, hogy e fontos és súlyos kérdéseket feltehessek, azokra megfelelő válaszokat kapjanak, őszintén beszélhessenek a féltelmeikről, kétségeikről, a tiltások indokairól (lásd a káros élvezeti szerek kipróbálásának fő oka a kíváncsiság).

Meg kell erősíteni a pozitív erkölcsi értékeket valló diákokat a hitükben, meg kell védeni őket a kortársaktól, illetve idősebbektől eredő csábításoktól.

Továbbá fel kell tárnai a családbeli devianciát, segítséget adni az okok megszüntetéséhez. Mindezekhez az iskolák hathatós háttérrel nyújthatnak.

A kérdőívre adott válaszok értékelése természetesen még hosszasan időt vesz igénybe, hogy a kutatási téma hipotézise (a családi környezet meghatározó szerepe a gyermek bűnözéssel kapcsolatában, vagyis a kedvezőbb helyzetű családban felnövő gyermek kevésbé, vagy egyáltalán nem kerül kapcsolatba a bűnözéssel) igazolható legyen.

Az azonban már most kiolvasható a válaszokból, hogy a gyermekek biológiai érettsége nem párosul megfelelő értelmi-erkölcsi szinttel, pontosabban az akceleráció nem jár együtt a kívánatos felelősség- és a kötelességtudattal.

Ez engem ismét arról győzött meg, hogy a 14. életév-korhatár leszállításának nincs meg a kellő alapja, hiszen felelősségre vonni csak olyan valakit lehet, aki már eléggé érett ahhoz, hogy a tettei következményét belássa, tudja, hogy hibásan cselekedett, és tudja, hogy azért (bármilyen formában is, de) büntetés jár.

A gyermekek értelmi fejlettségének kiteljesítéséhez – a kérdőívre adott válaszok alapján is – a felvilágosítás nem halogatható tovább. Vagyis meg kell teremteni azokat a feltételeket, lehetőségeket, hogy a gyermek – pontosabban a családja révén a gyermek – megtanulhassa, mi a helyes, és mi a helytelen, mik az alapvető emberi együttélési normák. A felelősségre vonás nem járható út addig, amíg esélyt se adunk a helyes útra térésre, amíg naponta bombázzuk a gyermekeket az utcán, a tévében, otthon az erőszakkal, az intoleranciával, az én-központúság abszolútizmusával. Úgy kell nevelni őket, hogy megértsék, a szabadság addig terjed, amíg a másik embert nem sérti, nem pedig azt jelenti, hogy mindent szabad, ami nem tilos. Ez utóbbi filozófiának beláthatatlan következményei lehetnek a társadalom jövője szempontjából.

Összefoglalva tehát a prevenció az, amely kiutat mutathat e felfordult, anómiás világ-ból, hiszen éppen már a legkisebb korban úgy kell nevelni az embert, hogy a szabadságának korlátait ismerje és elfogadja, hogy felnőve az erkölcsi alapelvek szerint éljen, és a gyermekeit is erre tanítsa majd.

Az alábbiakban közlöm a kérdőív teljes szövegét:

Ez a kérdőív nem dolgozat, nem felmérés. Kérlek, őszintén, a legjobb tudásod szerint töltsd ki, úgy, ahogy valójában gondold a helyes választ. A választ írd rá a pontozott helyre, vagy húzd alá. Ahol több választ is igaznak tartasz, mindegyiket jelöld meg! Ha egyéb véleményed van a kérdéssel kapcsolatban, azt is írd oda!

1. Hány éves vagy? (év).....(hónap)

2. Nemed: lány / fiú

3. Kikkel élsz?

• szüleimmel: együtt élnek / egyedül nevel édesanyám / egyedül nevel édesapám / annak a szülőmnek, akivel lakom, élettársa van / elváltak / mostoha szülő nevel / nevelőszülő nevel / özvegy

• testvér(hány)

• nagyszülővel/nagyszülőkkal

• nevelőintézetben, gyermekotthonban

• egyéb:

4. Milyenek értékeled a kapcsolatodat a szüleiddel?

kiváló / jó / megfelelő, de lehetne jobb / rossz / nagyon rossz

5. Mi édesapád iskolai végzettsége?

8 általános iskola alatti / 8 általános iskola / középiskola / főiskola, egyetem / nem tudom

És édesanyádé?

8 általános iskola alatti / 8 általános iskola / középiskola / főiskola, egyetem / nem tudom

Dolgozik-e édesapád?

• igen – mi a foglalkozása?.....

• nem – munkanélküli / nyugdíjas / rokkantnyugdíjas / egyéb:....

Dolgozik-e édesanyád?

• igen – mi a foglalkozása?.....

• nem – munkanélküli / nyugdíjas / rokkantnyugdíjas / egyéb:....

7. Mivel töltöd a szabadidődet? Naponta körülbelül hány órát töltesz el vele?
sport (milyen sportágban)..... (óra)
olvasás (kedvenc könyved).....(óra)
zenehallgatás (zenei stílus, kedvenc együttes, énekes)(óra)
tévé, mozi, videó (film típusa, kedvenc film, műsor)(óra)
kirándulás (kivel, mikor)(óra)
játékterem, videójátékok (kivel, hol, mennyit költesz rá).....(óra)
számítógép, internet (hol).....(óra)
vásárolgatás (mit, hol, mennyit költesz el)(óra)
csavargás (hol, kivel, meddig).....(óra)
koncert, buli (hol, kivel)(óra)
egyéb:.....

8. Hány jó barátod van?
egy sincs / egy / kettő / három / négy / öt / hat / hét / több

9. Milyenek értékeled az iskolai teljesítményedet?
kiváló / jó / közepes, lehetne jobb / gyenge

10. Milyenek értékelik a tanárok az iskolai teljesítményedet?
kiváló / jó / közepes /gyenge

11. Milyenek értékeled magad? (húzd alá a válaszokat!)
szorgalmas - lusta / segítőkész – önző / tisztelettudó- szemtelen / bátor – félénk /
jókedvű – szomorkodó / durva – nem szeretem az erőszakot /
engedelmes - szófogadatlan /
egyéb, amit Te jellemzőnek tartasz magadról:

Szoktál hazudni? nem / néha / gyakran

Loptál már? nem / egyszer / kétszer / háromszor / többször

Szoktál verekedni? nem / ritkán / gyakran

Mennyire gyakran csapsz be másokat? sose / ritkán / gyakran

Kit szoktál becsapni?.....

12. Milyenek tartanak a szüleid? Mít mondanak rólad? Az előbb felsorolt tulajdonságokból válassz, vagy írd le a véleményüket!

Elfogadod-e, ha nevelnek?

- igen, mert • tudom, hogy jót akarnak • ők az idősebbek • egyéb:.....
- nem • mert idegesítenek • más elveim vannak • egyéb:.....

Segítenek-e a tanulásban?

igen / nem, mert • nem igénylem • nem érnek rá • nem értenek hozzá • egyéb:.....

Megbeszélgetitek-e a napi történéseket? igen / nem, mert:.....

Vannak-e közös programjaitok (pl. vacsora, kirándulás, sport, mozi) ?

nincsenek / vannak, éspedig:.....

Megbeszélitek-e a tévéműsorokat? igen / nem

13. Kipróbáltad-e már

- a cigarettát? nem / egyszer / ritkán rágyújtok / hetente többször / naponta
- az alkoholt? nem / egyszer / alkalmanként iszok / többször / naponta
- a kábítószer? nem / egyszer / alkalmanként fogyasztok / gyakran / naponta

Ha kipróbáltad, miért tetted?

- a cigarettát: kíváncsiságból / haverok vittek bele / menőnek akartam látszani / egyéb:.....
- az alkoholt: kíváncsiságból / haverok vittek bele / menőnek akartam látszani / egyéb:.....
- a kábítószer: kíváncsiságból / haverok vittek bele / menőnek akartam látszani / egyéb:.....

Honnét szerzed be a

- a cigarettát: boltban veszem / otthonról / barátoktól / ismerőstől / idegentől / ellopom / egyéb:.....
- az alkoholt: boltban veszem / otthonról / barátoktól / ismerőstől / idegentől / ellopom / egyéb:.....
- a kábítószer: boltban veszem / otthonról / barátoktól / ismerőstől / idegentől / ellopom / egyéb:.....

A következő rész témája a **bűnözés** (a bűncselekmények összessége). A **bűncselekmények** azok a cselekmények, mulasztások, amelyeket a Büntető Törvénykönyv büntet, és amelyek veszélyesek az egyes emberekre, tárgyakra. Sok tilalomra erkölcsi alapelvek figyelmeztetnek (pl. ne ölj!).

A bűncselekmények nagy része felderítetlen marad (nem tudják kinyomozni, ki volt az elkövető, vagy nem is fedezik fel a tettet), ezek főleg kisebb súlyúak, illetve olyanok, amelyeknél az áldozat belátására bízzák, hogy indít-e eljárást. Egyes bűncselekményeknek szabálysértési kategóriájuk is van, így pl. a lopás 10000 Ft érték alatt szabálysértésnek minősül.

1. Szerinted milyen ma a bűnözés helyzete hazánkban?
súlyos / nagy / átlagos / kis mértékű
2. Mit gondolsz, körülbelül hányan követnek el bűncselekményeket Magyarországon egy évben? (Hazánk lakossága kb. 10 millió.)

50 000 / 100 000 / 150 000 / 200 000 / 250 000 / 300 000 / 350 000 /
ha ennél több, mennyi?.....

3. Tudod-e, hány éves kortól büntethető valaki?
nem / éves korától kezdve
4. Mi a véleményed arról, ha egy kortársad bűncselekményt követ el?
nem tudom elfogadni / nem érdekel / csodálom a bátorságát /
én is megtenném / egyéb:...

Barátkoznál-e ilyenekkel? igen / nem

5. Szerinted mi az oka annak, hogy a gyerekek is követnek el bűncselekményt?
a szülők, családi viszály - hűsködés, menőnek látszani,
társak előtt feltűnősködés
baráti társaság - a társadalom hibás ezért
alkohol, kábítószer - egyedül az elkövető felelős a tettéért
személyes szükséglet (élelmiszer, ruha) - tévéműsorok
hecc, csínytevés - egyéb, éspedig:.....
6. Figyeled-e a tévében, rádióban, újságokban a bűnügyi tudósításokat?
nem / ritkán / alkalmadtán / gyakran / igen, rendszeresen
melyik bűnügyi műsort, sorozatot nézed? (mi a címe?).....

semmilyen hatásuk nincs
van hatásuk: rossz / kevés / erőteljesen befolyásol / tanulni lehet belőlük

8. Mit tennél, ha tudomásodra jutna, hogy egy barátod bűncselekmény elkövetésére készül?
nem szólnék róla, távol tartanám magamat az ügytől, mert
megbeszelném a szüleimmel / a szüleivel / tanárral
értesíteném a rendőrséget
az esettől függene (miért? melyik cselekményt jelentened?)
egyéb

9. Követtél-e már olyan dolgot, amelyről úgy gondoltad vagy tudtad, hogy az bűncselekmény?
nem, semmi ilyent nem tettem
nem, mert az csak csínytevés volt
igen, követtem már el bűncselekményt egyszer / kétszer / háromszor / többször / nagyon sokszor

10. Ha követted el bűncselekményt vagy csínytevést, felelősségre vontak-e emiatt?
nem: titokban maradt / nem árultam el
igen: ki vont felelősségre? szülő / tanár / iskola / gyámhivatal / rendőrség / más hatóság / egyéb

1. Mi volt ez a cselekmény?
lopás / csalás / verekedés / falfirkálás / zsarolás / randalírozás / pofonvágás / ablakbetörés / egyéb (írd le !):.....

2. Hányan vettek részt benne?
egyedül tettem / ketten / hárman / négyen / bandában voltunk

Ha többen voltatok, kikkel követted el?
osztálytársak / barátok / ismerősök / szülők / testvér / nagyszülők / idegen / egyéb:.....

Miért követted el?
rábeszéltek, a haverok vittek bele
kellett a pénz, tárgy (pl. élelemre)
megtetszett a tárgy, megkívántam
akinek ártottam, azt gyűlöltem, irigyeltem

sérelmet toroltam meg
amúgy is gazdag volt az áldozat
heccből
egyéb:.....

14. Kinek a sérelmére követted / követték el?
szülő / testvér / nagyszülő / egyéb rokon / osztálytárs / barát / ismerős / szomszéd / idegen / egyéb:.....

15. Hogyan érezted magad a cselekmény elkövetésekor?
féltem
büszke voltam magamra, hogy megtettem
nem éreztem semmit
ideges voltam

Volt-e lelkiismeret-furdalásod utána? igen / nem
Féltél-e a lebukástól? igen / nem

16. Hogyan ítéled meg az alábbi cselekményeket? Jelöld meg + jellel, ha helyesled (te is megtennéd), – jellel, ha nem helyesled, Ø jellel, ha nem tudod eldönteni!

- egy lány kozmetikumokat (rúzs, púder, parfüm) dug el a boltban a táskájában, mert nincs rá pénze, és este házibuliba megy;
- egy kisgyerek „Sport” szeletet tesz zsebre a boltban;
- két fiú úgy rendezi le a nézeteltérésüket, hogy az iskolatársaikból álló kör közepén összeverekednek, társaik két táborra szakadva biztatják őket;
- egy kisgyerek gúnyolja a másikat, szidalmazza a szüleit, aki erre behúz neki egyet;
- nyáron a strandon a fürdőzők felügyelet nélkül hagyott táskájából
 - élelmiszert vesznek el, megeszik
 - pénzt vesznek el, és elköltik élelemre
 - pénzt vesznek el, elköltik játékgépre
 - órát vesznek el, odaadják a szülőnek
- gyerekek kövekkel dobálják egy lakatlan ház ablakait;
- a pénzermés bevásárlókocsiban hagyott érméket kiveszik;
- telefonon ismeretleneket felhívhatnak, trágár szavakat mondanak a kagylóba;
- fiúk egy ház padlásablakából téglákat dobálnak ki az utcára;
- idősebb iskolatárs a fiatalabbtól rágót, cigit, pénzt kér, ha nem visz neki, akkor veréssel fenyegeti;
- két iskolás lány egy általuk nem kedvelt tanár iskolatejes dobozába sorozatosan krétaport szór;

nem / igen • édesapa / édesanya / testvér / nagyszülő / egyéb rokon

18. Szerinted kinek a kötelessége visszatartani a gyerekeket a bűncselekmények elkövetésétől?
szülők, család / iskola / barátok / rendőrség, bíróság / újságok, tévé / egyház / egyéb:.....
19. Szerinted hogyan lehetne megelőzni a gyermekek bűnelkövetését?
beszélgetések, felvilágosító órák / rendőrség értesítése / példamutató magatartás / nevelés, oktatás / büntetések szigorítása / egyéb javaslatod:.....
20. Szívesen részt vennél-e olyan órákon, amelyek a bűncselekmények veszélyeiről szólnak, és miért?
igen, mert.....
nem, mert.....

Légy szíves, ha bármi észrevételed, véleményed, tapasztalatod, kérdésed, kérésed van a témával kapcsolatban, írd ide!
Köszönöm a segítségédet!

A VEZETÉSI KÉPESSÉGRE HÁTRÁNYOSAN HATÓ SZER ÁLTAL ELŐIDÉZETT BÓDULT ÁLLAPOT FOGALMA A JÁRMŰVEZETÉSBEN

Kovács Gábor¹

Bevezetés:

Az ittas vagy bódult állapotban elkövetett járművezetés bűncselekményét csak speciális alany valósíthatja meg. A bűncselekmény alanya egyrésztől csak jármű vezetője lehet, másrésztől a járművezetők közül is csak az, aki alkohol, vagy más vezetési képességre hátrányosan ható szertől befolyásolt állapotban van. A bűncselekmény alkoholos befolyásoltságban elkövetett módjára vonatkozó szakirodalom bőséges, a hivatkozható ítélkezési gyakorlat kialakultnak, egységesnek tekinthető², továbbá az e téren kialakult szakmai, jogi és szakértői álláspont is csaknem homogén. Az ittasság bizonyíthatósága, az ittasság mértéke (az úgynevezett határértékek), és az ahhoz kapcsolódó befolyásoltság foka, valamint annak megítélése évtizedek óta csaknem változatlan.³ Kisebbségi átmeneti – bizonytalanság, csak az újabb mérőeszközök⁴ bevezetését követő időszakokban merült fel.⁵

A fentiekkel ellentétben, a vezetési képességre hátrányosan ható szer általi befolyásoltság kérdésével foglalkozó szakirodalom alig hivatkozható, ítélkezési gyakorlatra utaló bi-

¹ Dr. med, dr. jur Kovács Gábor, egyetemi adjunktus (SZE), igazságügyi orvosszakértő, a Szombathelyi Igazságügyi Szakértői Intézet igazgatója.

² A KJK Kerszöv CompLex CD jogtára (2004. március 31. állapot) 128 jogesetet közöl a Btk. 188. §-hoz. A felsorolt jogesetek áttanulmányozása alapján megállapítható, hogy az ittas járművezetés terén az ítélkezési gyakorlat egységes. Az esetek döntő hányadában csak az egyes új mérőeszközök kapcsán felmerült bizonyítási kérdések képezték a jogi probléma alapját. Az ittasság bizonyíthatósága, az ittasság mértéke (a határértékek), és az ahhoz kapcsolódó befolyásoltság foka, valamint annak megítélése évtizedek óta csaknem változatlan.

³ Az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 13. számú módszertani levele 1994. november 30-án jelent meg. A módszertani levél szabályozza az alkoholos befolyásoltság fennállásának véleményezésével kapcsolatos bizonyítási és szakértői kérdéseket, valamint a kilégzett levegőalkohol meghatározását követő szakértői véleményalkotás szabályait is rögzíti.

⁴ Takács Lajos: Az ittas járművezetés felderítésének gyakorlati problémái, Belügyi Szemle (2000/2.) p. 85-89

⁵ Lásd: BH 2000. 435: I. Az ittas járművezetés megállapítása szempontjából a járművezetőnél a közúti ellenőrzés során az ún. Sercs-Ethylometer és a Siemens-Alcomat készülékkel 0,41-0,5 mg/l. alkoholtartalomra utaló mérési eredmény esetén az alkoholos befolyásoltság megítélése érdekében általában indokolt a vérvétel, illetőleg a szakértő bevonása; ugyanakkor az említett készülékekkel a 0,5 mg/l. alkoholtarték feletti mérési eredmény esetén rendszerint indokolatlan és szükségtelen mind a vérvétel, mind pedig a szakértő bevonása [Btk. 188. §, Be. 68. § (1) bek.]. II. A Sercs-Ethylometer és a Siemens-Alcomat készülékek a kilégzett levegő alkoholtartalma alapján szolgáltatnak az alkoholos befolyásoltságra vonatkozó mérési eredményeket, amelyekből azonban a véralkohol-értékre való átszámításra nincs objektív lehetőség (Btk. 188. §). valamint BH 1998. 468: Az Alcomat típusú alkoholszondával mért levegőalkohol-koncentrációértékek a véralkohol-értékre való átszámítása útján lehet megalapozottan állást foglalni abban a kérdésben, hogy a vádlott a közúton a gépi meghajtású járművet szeszese italtól befolyásolt állapotban vezette-e [Btk. 188. § (1) bek., Sztv. 116/A. § (1) bek. a) pont, Be. 216. § (1) bek. b) pont].

emberi szervezetre gyakorolt hatásával kapcsolatos orvosi, szakértői gyakorlat korántsem egységes. Az ide sorolható anyagok körét a Btk. nem határozza meg, az adott vegyületek kimutathatóságának ténye és az előidézett befolyásoltág bizonyíthatósága elkülönül. Jelen dolgozat a bódult állapot kapcsán felmerülő bizonyítási nehézségekre irányítja a figyelmet, kiemelve az alkohol és a vezetési képességre hátrányosan ható anyagok közötti lényeges különbséget, valamint az ebből fakadó jogalkalmazási nehézségeket.

Történeti áttekintés:

A közlekedési eszközök megjelenésével és elterjedésével felmerült az e téren megvalósítható, büntetőjogi szankcionálást igénylő cselekmények meghatározásának igénye. Az első önálló szabályozást a Csemegi-kódex alkalmazta, a „közveszélyű magatartások” körében, néhány, közlekedés biztonságával kapcsolatos magatartás tilalmazásával.⁶ A később hatályba lépő „kihágási büntető törvénykönyv”⁷ kibővítette a közlekedés során megvalósítható bűncselekmények körét, további, veszélyeztető magatartások beiktatásával. Érdekes módon, sem a korábban felsorolt, sem pedig az 1948. évi III. büntetőnovella megalkotása során sem tartották szükségesnek a szeszital hatása alatti járművezetés tilalmazását, csak az előidézett eredményt értékelték. Az 1961. évi V. törvényben jelenik meg először a szeszital hatása alatti járművezetés önálló szabályozása.⁸ Az 1971. évi XXVIII. törvény érdemi változást nem hozott a cselekmény megnevezésében, és annak ellenére, hogy az 1978. évi IV. törvényben (továbbiakban Btk.) közlekedési bűncselekmények már önálló fejezetben szerepelnek, az ittas járművezetés tényállásának szövege csaknem húsz évig változatlan maradt.⁹ Az 1998. évi XXXVII. törvény bővítette ki a tilalmazott magatartások körét, az alkoholon kívül, más, vezetési képességre hátrányosan ható szerekre. A törvényhez fűzött indokolás szerint a módosítást az tette szükségessé,¹⁰ hogy a vezetési képességre az alkoholon kívül, más vegyületek is hasonlóan hátrányosan hatnak.¹¹

Csemegi-kódex: 1878. évi V. törvénycikk 434.§,

1879. évi XL. törvénycikk 120.§

1961. évi V. törvény 194. §

1978. évi IV. törvény 188.§ 1999. március 1-ig hatályos szövege: „188. § (1) Aki szeszcs italból befolyásolt állapotban vasúti vagy légi járművet, valamint gépi meghajtású vízi járművet vagy úszó munkagépet, avagy közúton gépi meghajtású járművet vezet, vétséget követ el, és egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.”

Az 1998. évi LXXXVII törvényhez fűzött miniszteri indokolás szerint: „A törvény kiegészíti a Btk. 188. §-át, és a szeszcs italtól befolyásolt állapotban történő járművezetéssel egyezően rendeli büntetni, ha a vezető a vezetési képességre hátrányosan ható szers befolyása alatt részt a forgalomban. A forgalom biztonságához fűződő érdekek megköveteli, hogy a büntetőjog minden, a vezetési képességre hátrányosan ható szers befolyása alatt történő közlekedéssel szemben ugyanolyan eszközökkel lépjen fel.”

Az újhoz fűzött Kommentár: „A módosítás azt a hiányt pótolja, hogy a 188.§ szerinti bűncselekményért nem volt büntetőjogilag felelősségre vonható az, aki szeszcsitalt nem fogyasztott, de kábítószerrel, vagy ennek minősülő, bódító hatású és a járművezetésre hátrányosan ható szers befolyása alatt vállalkozott járművezetésre.”

A jelenleg hatályos normaszöveg megalkotását alig egy évvel megelőzően, – statisztikai elemzés alapján – Nyíri Sándor arra a következtetésre jutott tanulmányában, hogy a közlekedési bűncselekmények körében előforduló statisztikai számokból, nem lehet olyan következtetésre jutni, hogy a kábítószer hatása alatti vezetést kriminalizálni kellene!¹²

A közzétett tanulmányban, az 1992 és 1996 között ismertté vált közlekedési bűncselekményeket elemezte a szerző, és az elvégzett adatgyűjtése szerint 1992-ben 9, 1993-ban 3, 1994-ben 4, 1995-ben 11, 1996-ban 3 ismertté vált közlekedési bűncselekményt követtek el kábítószer hatása alatt.

Álláspontom szerint kizárólag a fenti statisztikai elemzésből nem vonható le okszerű következtetés arra nézve, hogy a kábítószer hatása alatti járművezetés pönalizálása szükségtelen, (legfeljebb annak módja vitatható).

Nagy valószínűséggel – többek között – a későbbiekben részletezett bizonyítási nehézségek eredményezhettek akkor is, és ma is jelen bűncselekmény magas latenciáját, így ilyen irányú statisztikai megközelítéssel a büntetőjogi szabályozás indokoltsága nem vizsgálható.

Nemzetközi kitekintés

Németországban, az 1996. januárban hatályba lépett büntetőnovella kibővítette a kábítószer hatása alatti járművezetés szankcionálási lehetőségét.¹³

A törvénymódosítás célja a droghasználat kiszorítása a közlekedésből, valamint, egy úgynevezett előrehozott felelősségi formában, a veszélyeztetés önálló szankcionálása.¹⁴ A változtatás kapcsán számos aggályt fogalmaztak meg. E felvetések elsősorban a kánnabisz származékok elhúzódó kimutathatósága, valamint az úgynevezett „null-tolerancia” elve köré csoportosíthatók. (Figyelemmel arra, hogy az alkoholos befolyásoltág esetén csak a 0,8 ezreléket meghaladó véralkohol koncentráció von maga után büntetőjogi szankciót, azonban, a törvénymódosítás a drogok esetében a legkisebb kimutatható mennyiség esetén is lehetővé tette az eljárás megindítását.)

Az osztrák büntető törvénykönyvben nem található önálló tényállás sem az ittas járművezetésre, sem pedig annak bódult állapotban elkövetett módjára. A kérdést egy, a közlekedés rendjéről szóló rendelet szabályozza, tiltva mind az ittas, mind, pedig a bódult állapotban történő járművezetést.¹⁵ Hasonlóan rendelkezik például Ohio (USA) állam büntető normája is, kimondva, hogy szeszcsitaltól, vagy kábítószerrel befolyásolt állapotban elkövetett járművezetést elkövető személy egyaránt vétséget valósít meg.¹⁶

12 Dr. Nyíri Sándor: A kábítószer és közlekedés. in: Belügyi Szemle (1997/11) p.114.

13 Dr. Utasi Judit: A drogfogyasztás szerepe a közlekedésben. in: Belügyi Szemle (1996/10) p.59.

14 Bicnick,R.: Drogenkonsum und Strassenverkehr. STV (1995/8)

15 Dr. Nyíri Sándor: A kábítószer és közlekedés. in: Belügyi Szemle (1997/11) p.113.

16 Ibid: 112.

A vezetési képességre hátrányosan ható szer fogalmát sem a törvény, sem más jogforrás nem határozza meg.

A szabályozás, a KRESZ¹⁷ 1984 óta hatályos rendelkezésének adaptációja.¹⁸ E jogszabály egyrészt, a közlekedésben való részvétel általános feltételei között jelöli meg a biztonságos vezetésre képes állapot követelményét, másrészt két biológiai állapotot külön is kiemeli: a vezetési képességre hátrányosan ható szer befolyása alatti állapotot, illetve a szeszesital fogyasztásából származó alkohol szervezetben való jelenlétét. A KRESZ-hez fűzött magyarázat szerint: „a vezetési képességre hátrányosan ható szer fogalmán elsősorban a kábítószereket kell érteni. Ezek mellett azonban gyógyszerek is hathatnak hátrányosan.”¹⁹

A Btk módosítása számos elméleti és gyakorlati kérdés elé állította a jogalkalmazót, amelyek olyan mértékben nehezítik a 188. §. gyakorlati alkalmazhatóságát, hogy megállapíthatjuk, a tényállás rendelkezése – bár kétség kívül szabályozási hiányt pótol – a gyakorlati alkalmazásában mégsem tekinthető problémamentesnek.

A felvetődő kérdések – többek között – az alábbiakban jelölhetők meg:

A Btk. rendelkezése a KRESZ-ben megjelölt vegyületszóra vonatkozik, vagy fogalmi köre attól eltér?

A Kommentár²⁰ szerkesztői szerint a válasz egyértelmű, az egyes szerek körét a kábítószerek és a pszichotróp anyagnak minősülő vegyületek képezik, továbbá az olyan elsősorban központi idegrendszerre ható – gyógyszerek alkotják, amelyek hátrányosan hatnak a vezetési képességre.²¹ A kábítószerek és pszichotróp anyagok köre jól

1975. (II. 5.) KPM-BM együttes rendelet (KRESZ): „4. § (1) Járművet az vezethet, aki a) a jármű vezetésére jogszabályban meghatározott, érvényes engedéllyel rendelkezik, és a jármű vezetésétől eltiltva nincs; b) a jármű biztonságos vezetésére képes állapotban van, továbbá c) a vezetési képességre hátrányosan ható szer befolyása alatt nem áll, és szervezetében nincs szeszes ital fogyasztásából származó alkohol.”

Fülöp Ágnes, Grád András, Müller Mária: Droggal és alkohollal összefüggő bűncselekmények. (HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2000) p.79
Ibid, p.80 alatt idézi

CD CompLex Kommentár: „A vezetési képességre hátrányosan ható szer fogalmát a törvény nem határozza meg. Nyilvánvaló azonban, hogy ilyen szereknek tekintjük a kábítószert... a pszichotróp anyagokat... Ezeken a fenti szereken kívül igen gyakori a gyógyszerek - elsősorban az idegrendszerre ható gyógyszerek - sok esetben nagy mennyiségű, illetve alkohollal történő bevétele, amely ugyancsak hátrányosan hat a vezetési képességre.”

Az 1/1968. (V. 12.) BM-EüM együttes rendelet 1. §-ának (1) bekezdése határozza meg a kábítószer fogalmát. az 1965. évi 4. törvényerejű rendelettel kihirdetett „a New Yorkban, 1961. március 30-án kelt Egységes Kábítószer-egyezmény” alapján nemzetközileg kábítószernak nyilvánított, továbbá a Magyar Köztársaságban kábítószernak minősített anyagokat és készítményeket, valamint azok bármilyen töménységű folyékony vagy szilárd hígításait kell tekinteni. A kábítószernak minősülő anyagok és készítmények jegyzékét a rendelet 1-3. melléklete tartalmazza. A pszichotróp anyagok fogalmát a 1/1980. (VI. 24.) EüM-BM együttes rendelet 1. §-a határozza meg. E szerint pszichotróp anyagnak kell tekinteni az 1979. évi 25. törvényerejű rendelettel (a továbbiakban: egyezmény) kihirdetett a pszichotróp anyagokról szóló, Bécsben 1971. február 21. napján aláírt egyezmény alapján nemzetközileg pszichotróp anyagnak nyilvánított, továbbá a Magyar Köztársaságban annak minősített anyagokat, valamint azok bármilyen töménységű hígításait. vagy szilárd készítmények- A pszichotróp anyagok jegyzékét a rendelet melléklete tartalmazza

meghatározott, ugyanakkor az ide sorolható „gyógyszerek” csoportja egyértelműen nem definiálható. Vannak természetesen olyan gyógyszerek – kábító fájdalomcsillapítók – amelyek vezetési képességre gyakorolt negatív hatása nem vonható kétségbe, ugyanakkor számos központi idegrendszerre ható gyógyszer a vezetési képességre „hátrányosan” csak alkalmazásának első napjaiban, heteiben *hat*, illetve *hathat*. Azaz, bár az adott gyógyszer a szervezetből laboratóriumi vizsgálattal kimutatható, annak vezetési képességre gyakorolt tényleges hátrányos hatása egyértelműen csak a kezelés kezdeti szakaszában vetődik fel. Ezt követően ilyen hatás fennállása egyértelműen nem igazolható. E döntő hatástani változás a biológiai mintából kimutatott gyógyszer esetén nélkülözhetetlenné teszi a szakértő igénybevételét, bár megjegyezzük, hogy az esetleges cselekménykori befolyásoltság tényére, ilyen esetben nagy valószínűséggel – még a kellő előzményi adatok ismeretében sem – adható határozott orvos szakértői vélemény.

Figyelemre méltó különbség észlelhető a normaszöveg szeszesitalra vonatkozó és az egyéb anyagokra vonatkozó kitétele között.

Míg szeszesital esetén egyszerű befolyásolt állapotot kíván meg a jogalkotó, addig az egyéb vegyületek esetén „hátrányos befolyást”. Jelenthet-e tartalmi különbséget az eltérő megfogalmazás? A nyelvtani értelmezés szerint felvetődhet annak lehetősége, hogy valamely szertől *befolyásolt állapot* és a *hátrányosan ható szer* befolyása alatt állás fogalma eltér egymástól.²²

Álláspontom szerint a lényegtelennek tűnő nyelvtani különbség nem elhanyagolható tartalommal bír, ugyanis – az alkohol negatív hatásának kétségtelen vélelme mellett – éppen e megfogalmazás teszi lehetővé, hogy az emberi szervezetre befolyással bíró gyógyszerek esetén, a tényleges érvényesülő, valós *hátrányos* hatást, azaz negatív befolyást értékelhesse a jogalkalmazó.

Véleményem e téren eltér más szerzők²³ álláspontjától, hiszen az orvosi javallatra történő gyógyszer fogyasztása – még ha az adott vegyület befolyással is van a szervezetre, azaz hatással van arra – nem vonhat maga után automatikusan szankciót. (E a negatív befolyás egyes gyógyszerek esetében csak a gyógyszer szedésének úgynevezett beállítási időszakban, vagy az orvosi és gyógyszerészeti utasításokat megszegve, attól eltérő dózisban, illetve illegálisan szedett gyógyszerek esetén véleményezhető.)

Szükséges kiemelni, hogy a tényállás címében megjelölt fogalom és a tényállási elemek tartalma között lényeges belső ellentmondás van.

A tényállás címében megjelölt *bódult* állapot nem azonosítható a hátrányos befolyásoltsággal, amint a részegség sem azonos szeszesitaltól befolyásolt állapottal.

22 Fülöp Ágnes, Grád András, Müller Mária: Droggal és alkohollal összefüggő bűncselekmények. (HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2000) p.81

23 Fülöp Ágnes, Grád András, Müller Mária: Droggal és alkohollal összefüggő bűncselekmények. (HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2000) p.83

...hatását keltve, mintha a káros hatású anyagok közül a központi idegrendszerre negatív, tompító, vagy hallucinogén hatást kifejtő szerek képeznék a szabályozás tárgyát, bódulatot keltve) holott, a pszichostimulánsok, a kóros élénkítő anyagok éppen úgy hátrányos hatást fejtenek ki a vezetési képességre.

Mit értünk tehát hátrányos befolyásoltság alatt?

A kifejtettekben kitérünk, hogy a fogalomra jogszabályi definíció nem hivatkozható. Orvosi értelemben, negatív megközelítéssel, a hátrányos befolyásoltság állapotát általában, azon hatások összességében jelölhetjük meg, amelyek: az észlelést, érzékelést, a reflextevékenységet és az észlelésnek megfelelő, kóros késedelem nélküli, adekvát válaszcselekvést negatív irányban befolyásolják.

A szabályozás elhelyezése a Btk-ban.

Az 1998-as kodifikáció során – a felmerült jogalkotási igényre figyelemmel – szintén kínálkozott az a jogtechnikai lehetőség, hogy az ittas járművezetés tényállását bővítsék ki azokra az anyagokra is, amelyek – az alkoholhoz hasonlóan – hátrányosan hatnak a járművezetésben.

E kodifikációs megoldás, bár akkor célszerűnek és okszerűnek is mutatkozott – véleményem szerint – mégsem aggálytalan, mivel így egymástól jelentősen különböző hatású, biológiai tulajdonságú és eltérő kimutathatóságú vegyületek által előidézett, orvosiilag is jelentős különbséget mutató állapotok kerültek azonos jogi környezetbe. Sem az egyes szerek jellege, sem azok szervezetben belüli felszívódása, lebomlása, hatása, elvárt tartama (metabolizmusa) és az egyéb bizonyítási kérdések sem engedik az alkohollal azonos befolyásoltsággal azonos véleményezést.²⁵

A „bódult állapot” bizonyítási kérdései az ittaság tükrében:

Amint azt, az 1. számú táblázat szemlélteti, az ittas járművezetésnél a cselekmény bizonyítása – bár nagyobb számban akadnak összetettebb esetek is, azonban ennek ellenére – egyszerűnek ítéltető. A bizonyításhoz igénybe vehető eszközök köre az egyszerű, tájékozódó jellegű, kézi levegő alkohol meghatározást végző készüléktől (ALCOHOLION), a standardizált, és bizonyítékként is felhasználható eredményt adó légalkohol mérő berendezésen át (SERES Ethylometer) a laboratóriumi, gázkromatográfiás módszerrel történő véralkohol meghatározásig terjed. A mintavételkor végzett orvosi vizsgálat eredménye (az úgynevezett klinikai tünetek) tovább bővíti a felhasználható adatok körét. A szeszesital emberi szervezetre gyakorolt hatását – az egyéni reakciók ellenére – a vizsgáló orvos nagyobb biztonsággal és rutinnal állapítja meg, mint a jelentős

id: p. 194. A szerző a kifejtettekkel egyezően kiemeli, hogy a bódulat fogalmának nyelvtani értelmezése helyett a kábítószer és pszichotróp anyag teljes hatástani köre, így a pszichostimulánsok is a jogalkotó által tilalmazott körbe tartoznak.

id: p. 191.

Alkohol	Egyezőség/különbség	Kábítószer
Vizsgálata egyszerű, módszere kialakult: vérvétel, vagy levegőalkohol	↔	Bonyolult, több lépcsős vizsgálat, kidolgozás alatt álló módszerek.
„Rutin” orvosi vizsgálat, befolyásoltság mértékétől függő tünetek	↔	A befolyásoltság mértékével nem arányos és nem specifikus tünetek
Egyszerű, standard analitikai módszerek.	↔	Speciális, csak részben standardizált módszerek.
Cselekménykori befolyásoltság mértékére	↔	Nem végezhető „visszaszámolás”
„visszaszámolás” elvégezhető	↔	A kimutatott érték a befolyásoltsággal csak laza összefüggésben áll.
Egységes határértékek (enyhe, közepes, súlyos, stb.)	↔	Nincs határérték (!)
Közel lineáris dózis-hatás összefüggés	↔	Dózis-hatás összefüggés többszörös szórást mutat!
Kialakult szakértői gyakorlat	↔	Eseti, bizonytalan véleményezés.

1 számú táblázat

Az alkohol és a vezetési képességre hátrányosan ható szerek általi befolyásoltság bizonyítási kérdései.²⁶

²⁶ Enyedi László, Dr. Fülöp Ágnes, Dr. Mclegh Gábor, Radványiné Novotny Olga, Dr. Varga Tibor: Közlekedési büntetőjog (HVG-Orac) Budapest 2001. p.264.

rendkívül sokarcú tüneteket. Az alkohol, laikusok számára is közismert hatása – nagy közélettel –, csaknem lineáris összefüggést mutat az elfogyasztott mennyiséggel. Az ittaság mindenki által ismert jellegzetességei alapján a befolyásoltság mértéke a fennálló „klinikai” tünetek alapján is becsülhető.

A kábítószerknél és pszichotróp anyagoknál valamint a gyógyszereknél ilyen lineáris, vagy bármely matematikai függvénnyel leírható és a teljes populációra egyaránt érvényes dózis-hatás összefüggés nem jelölhető meg. E vegyi anyagok – az alkoholtól eltérően – más-más biokémiai mechanizmus útján hatnak az emberi szervezetre, létrehozva hatásukat. Ez a hatás – éppen e szerek eltérő hatástanából adódóan – akár ugyanazon egyénnél, adott szer használatára esetén is, alkalmanként, jelentősen eltérő lehet. Még jelentősebb különbség mutatkozik ugyanazon szer alkalmi és rendszeres fogyasztójánál, valamint azoknál, akiknél az adott szerre biológiai függőség már kialakult. Az egyes esetekben, az azonos klinikai tüneteket akár százszoros dózis idézi elő. Ilyen jelentős eltérés – még az egyéni alkoholtűrő képességre is figyelemmel – a szeszital esetén nem állhat fenn. Éppen ez a tény jelzi, hogy a kérdéses vegyület szervezetből való mennyiségi kimutatása sem elegendő az általa előidézett befolyásoltság mértékének megállapításához.

A szeszital hatásától eltérően, itt a klinikai tünetek „súlyossága” sem ad kellő információt, hiszen a tudomány nem ismeri „nagyon”, vagy „kicsit belőtt” drogfogyasztás fogalmát. A szerek rendkívüli sokfélesége, a szintetikus drogok állandó változtatása és a létrehozott biológiai hatás sokfélesége sem ad lehetőséget a klinikai tünetek alapján való határozott véleményezésre.

A „befolyásoltság” megállapításához – a fentiekre is figyelemmel – minden esetben szükséges igazságügyi orvos szakértői vélemény beszerzése. A vezetési képességre hátrányosan ható szer befolyása alatt történt gépjárművezetéstől csak az eset összes körülményeinek, az elsődleges orvosi vizsgálat, a tájékoztató és megerősítő toxikológiai és etilalagos alkoholos vizsgálatok adatai alapján, azok összefüggésében adható vélemény.

A befolyásoltság bizonyításához szükséges:

- orvosi/orvosszakértői vizsgálat,
- vizelet és vér mintavétel. (amennyiben a klinikai tünetek a vezetési képességre hátrányosan ható szer fogyasztásának gyanúját támasztják alá, szükséges 20 ml alvadégtartalmú vér és minimálisan 20 ml vizelet biztosítása)
- a vizeletmintából előzetes tájékoztató tesztvizsgálat (A vizsgálat pozitív eredménye csak a gyógyszer vagy kábítószer-fogyasztás gyanúját támasztja alá, arra nem ad felvilágosítást, hogy a kimutatott vegyület milyen kémiai szerkezetű, a tesztvizsgálat általában nem alkalmas a hatóanyag-koncentráció becslésére sem.)
- a biztosított biológiai mintákból megerősítő laboratóriumi vizsgálat.

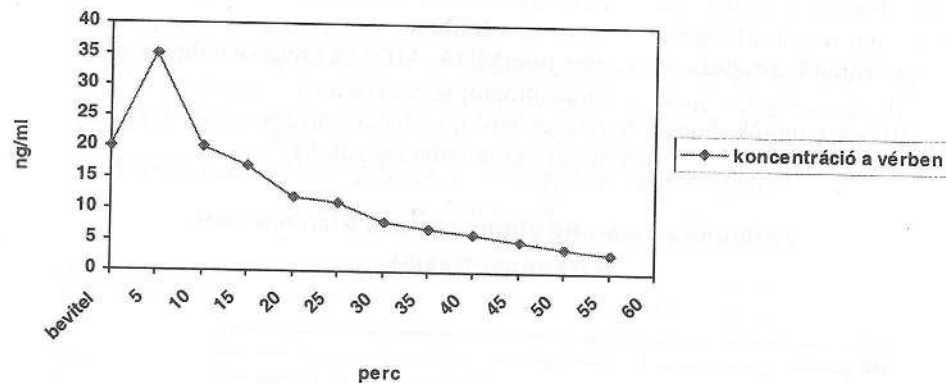
A megerősítő, laboratóriumi vizsgálatok elvégzése során mind a vér, mind a vizelet teljes, úgynevezett „nagy-műszeres” mennyiségi és minőségi hatóanyag analízist végeznek.

A laboratóriumi vizsgálat már bizonyító erejű adatot szolgáltat az adott biológiai mintában található hatóanyagok pontos kimutatásával, illetve azok mennyiségi megjelölésével.

Nyomatékosan ki kell emelni, hogy a biológia mintából végzett mennyiségi hatóanyag kimutatás – amint azt az 1. számú táblázat is szemlélteti – nem alkalmas az elfogyasztott anyag mennyiségének megállapítására és a „befolyásoltság” mértékének meghatározására sem.

A pozitív eredmény kizárólag a vezetési képességre hátrányosan ható anyag szervezetben való jelenlétét igazolja.

10 mg amfetamin szájon keresztül bevétele után vércikázati koncentráció

1. ábra

A szájon keresztül szervezetbe jutó amfetamin következtében kialakuló vércikázati koncentrációt szemlélteti.

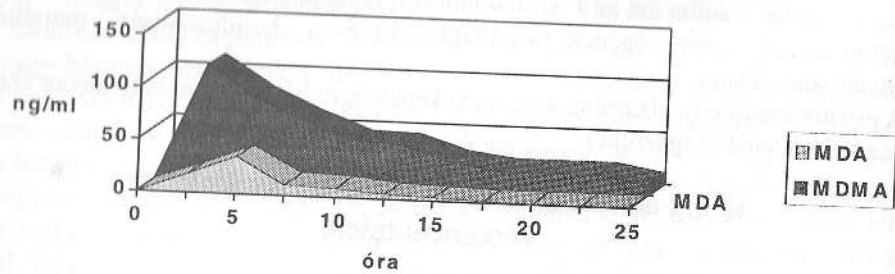
(Itt is kiemeljük, hogy a tényleges biológiai hatás lényegesen eltér az adott szerek vérből való kimutathatóságának idejétől.)²⁷

Nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény sem, hogy a cselekménykori alkoholos befolyásoltság mértékének bizonyításához az etilalkohol mennyiségi kimutatása elegendő támpontot szolgáltathat, mivel az alkohol anyagcsere jól definiálható, egyénenként relatíve kis eltérést mutat. Ennek alapján a véralkohol koncentráció és így az alkoholos befolyásoltság mértéke – az esetek többségében – meghatározható.

Az egyes, tilalmazott vegyületek anyagcsereje, szervezetben belüli raktározódása és kiürülése – az alkoholhoz képest – rendkívül nagy időbeli határok között mozog, azaz

27 Lj.: Supra 26. p.257

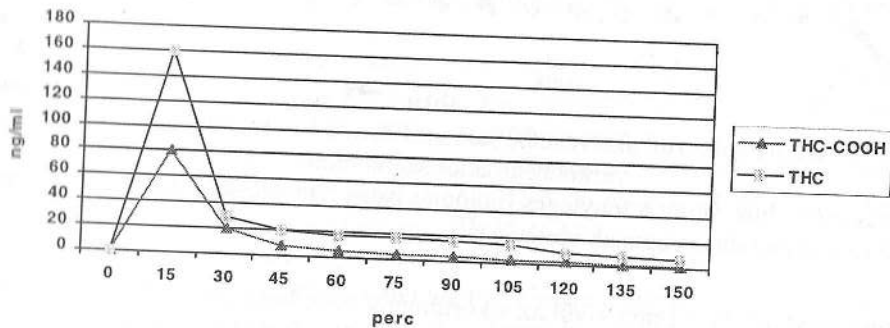
50 mg MDMA, illetve 50 mg MDA szájon keresztül bevétele utáni vérkoncentráció alakulása

2. ábra

A szájon keresztül szervezetbe jutó MDA, MDMA következtében kialakuló vérkoncentrációt szemlélteti. (Itt is kiemeljük, hogy a tényleges biológiai hatás lényegesen eltér az adott szerek vérből való kimutathatóságától.)²⁸

Marihuana cigaretta elfogyasztása után mérhető vérkoncentrációk.

3. ábra

Jól látható, hogy a marihuana cigaretta elfogyasztását követően hamar kialakul a vér csúcskoncentráció. A grafikon az egyszeri fogyasztást követő értékeket mutatja. (Cut off érték: 50 ng/ml)²⁹

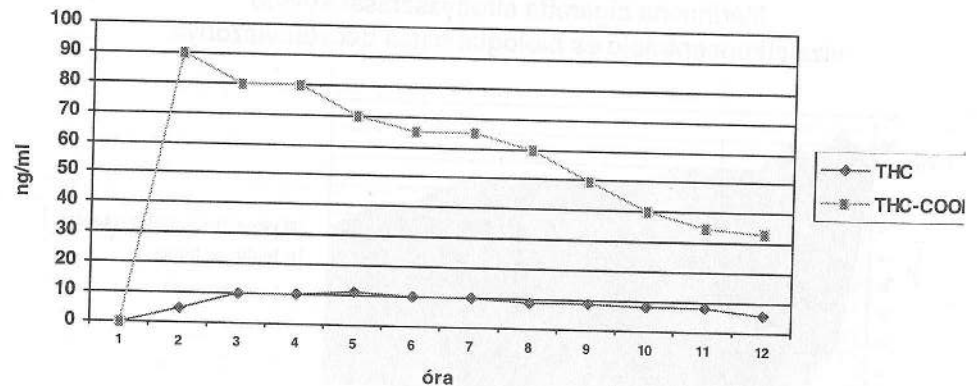
J.: Supra 26. p.257
J.: Supra 26. p.259

a kimutathatóság és a tényleges biológiai hatás jelentős időbeli eltérést mutat. A laboratóriumi vizsgálatoknál így számos esetben a minta pozitív eredményt ad – mivel a vizsgált anyag illetve annak aktív bomlásterméke a szervezetben még jelen van – ugyanakkor érdemi befolyást már nem fejt ki.

A *marihuana* – illetve hatóanyaga a kannabisz – különleges helyet tölt be a kábítószerek között. E szer külön kezelését orvosszakértői szempontból inkább a metabolizmus kívánja meg, semmint az a társadalmi, politikai vita, amely annak „lágý” drogok közé sorolása körül kialakult.

A 3. számú ábra szemlélteti a marihuana tartalmú cigaretta fogyasztását követő hatóanyag-tartalom változást a vérben. Az adott hatóanyagra leggyakrabban alkalmazott kimutathatósági határérték (úgynevezett „cut-off érték”) 50 ng/ml, amely értéket a grafikonnal összevetve megállapítható, hogy a cigaretta elszívását követően legfeljebb 30 percen belül biztosítható olyan minta, amely a kimutathatósági határérték feletti eredményt ad. Ismerve azt a körülményt, hogy a kannabisz tényleges biológiai hatásának időtartama ennél lényegesen hosszabb – legalább 2–4 óra – megállapítható, hogy a tényleges befolyásoltság időtartama alatt is negatív vérkoncentráció adódhat.(A

Cannabis szájon át történő elfogyasztását követő vérkoncentrációk

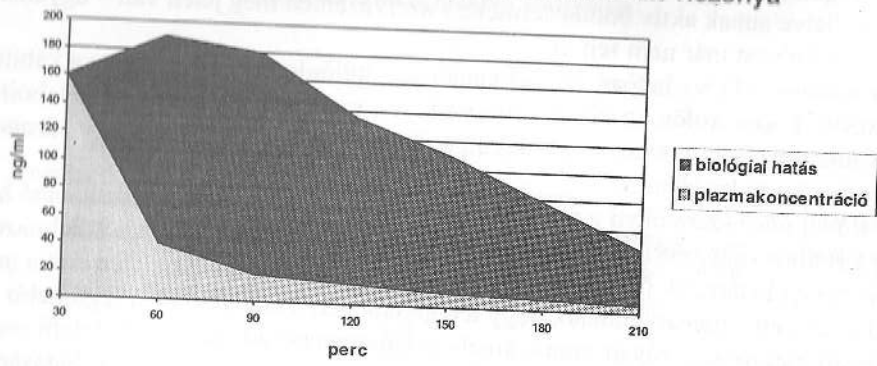

4. ábra

Jól látható, hogy a marihuana szájon át történő bevitelét, elfogyasztását követően a cigarettaénál lassabban emelkedik a vérszint és később alakul ki a vér csúcskoncentráció. A csúcskoncentráció nem éri el a marihuana cigaretta fogyasztásánál mért értéket. A grafikon az egyszeri fogyasztást követő értékeket mutatja. (Cut off érték: 50 ng/ml)³⁰

30 Lj.: Supra 26. p.259

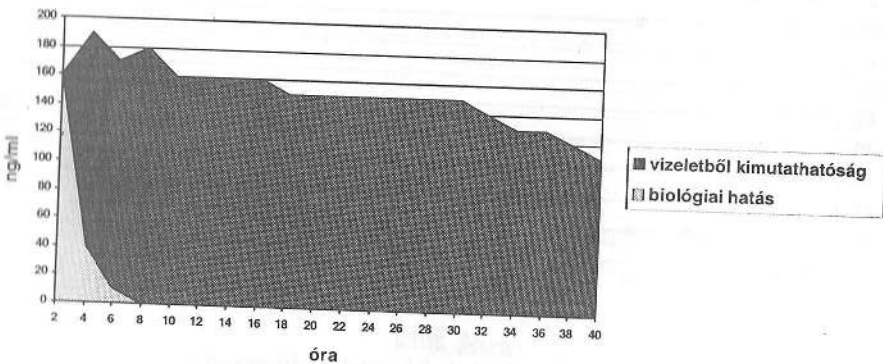
Marihuana cigaretta elfogyasztását követő plazmakoncentráció és biológiai hatás becsült viszonya

5. ábra

Jól látható, hogy a marihuana cigaretta elszívását követően gyorsan emelkedik a vérszint és biológiai hatás a vérszinttől lényegesen eltér. A vérszint már a cut off érték alá süllyed, azonban a biológiai hatás még több óráig is fennállhat. A grafikon az egyszeri fogyasztást követő értékeket mutatja.
(Cut off érték: 50 ng/ml)³¹

Marihuana cigaretta elfogyasztását követő vizeletkoncentráció és biológiai hatás becsült viszonya

6. ábra

Jól látható, hogy a marihuana cigaretta elszívását követően a biológiai hatás néhány óra múlva nem áll fenn, ugyanakkor a metabolit a vizeletből még napokig kimutatható. A grafikon az egyszeri fogyasztást követő értékeket mutatja.
(Cut off érték: 50 ng/ml)

Lj.: Supra 26. p.264.

kannabisz tényleges biológiai hatástartama és kimutathatósága közötti különbséget a 5. és 6. ábra szemlélteti, a tényleges hatására vonatkozó további adatokat a 2. számú táblázat tartalmazza.)

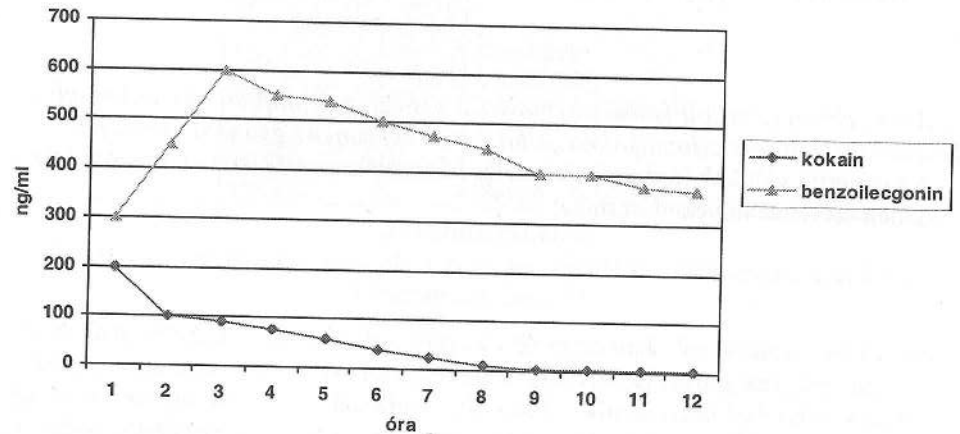
A kannabisz kimutathatósága a vegyület kiürülése miatt is különleges. Krónikus fogyasztás esetén, ugyanis metabolitja akár hetekig (2-4 hét) is kimutatható a vizeletből. (2. számú táblázat)

Összegezve megállapítható, hogy a marihuana fogyasztása esetén két irányú problémával kerülünk szembe:

- Egyrészt, a szer metabolitja a tényleges befolyásoló hatást követően napokig is kimutatható a vizeletből.
- Illetve, a másik oldalról megközelítve: még a tényleges befolyás fennállásának teljes ideje alatt sem mutatható ki a véréből.

Mindezek, a marihuana által előidézett bizonytalan klinikai tünetekkel párosulva gyakorlatilag lehetetlenné teszik a „vezetési képességre hátrányos befolyás” tényleges, cselekménykori fennállásának bizonyítását.

Kokain orron keresztül történő "felszippantását" követő vérkoncentrációk kokainra, és bomlástermékére a benzoilecgoninra.

7. ábra

A kokain orron keresztüli felszippantása esetén a vérszint igen gyorsan a csúcskoncentrációig emelkedik. (Így az ábrám már csak a kiürülés látható) A vérszint kokain esetén hamar a cut off érték alá süllyed, azonban metabolitja több óráig még kimutatható a cut off érték felett.

A biológiai hatás pedig alig egy óráig állhat fenn. A grafikon az egyszeri fogyasztást követő értékeket mutatja.
(Cut off érték: 300 ng/ml)

...szerzők is felhívják a figyelmet arra a lényeges tényre, hogy az alkoholon kívüli pszichotróp anyagok esetén a szervezetből kimutatott anyagmennyiség ismeretében is csak bizonyos korlátok között adható vélemény egy adott időpontban fennálló hatás, vagy másképp, a befolyásoltság tekintetében.³²

Összegezve megállapítható, hogy a bizonyítás célja és az elérhető eredmény sem lehet azonos az etilalkohol kimutatásánál elvártnal.

- A mérés alapú bizonyítás – önmagában – nem vezet a befolyásoltság tényét is bizonyító eredményre, ahhoz további körülmények eseti vizsgálata is szükséges.
- Nem hagyható figyelmen kívül, hogy ellentétben a kábítószerral való visszaélés bizonyításával – ahol elegendő a szer biológiai mintából történő kimutatása – a közlekedési tényállás kapcsán az anyagra és annak a vezetés idején fennálló *aktuális hatására* kell a bizonyítást lefolytatni.
- Megállapítható, hogy sem az egyes anyagok vizeletből való kimutathatósága, sem pedig a vérben detektált koncentrációja és a tényleges biológiai hatás az esetek többségében nem áll párhuzamban.
- A klinikai tünetek legtöbbször bizonytalanok, nem szükségszerűen jelzik a hatás fennállását, és igen nagy egyéni különbségeket mutatnak³³
- Mindezek miatt olyan jellegű összefüggés – mint amilyen a véralkohol koncentráció és az alkoholos befolyásoltság mértéke között fennáll – a kábítószerek és pszichoaktív anyagok esetében nem állapítható meg.

A fentiekben felvázolt komoly bizonyítási nehézségek alapján okszerűen tehető fel a kérdés, mit tesz a jogalkalmazó ha a bűncselekmény gyanúja merül fel?

Az ismertté vált kábítószerral visszaélés bűncselekmények száma az utóbbi tíz esztendőben erőteljes növekedést mutat.

Ibid: p.196

Enyedi László, Dr. Fülöp Ágnes, Dr. Melcgh Gábor, Radványiné Novotny Olga, Dr. Varga Tibor: Közlekedési bűntetőjog (HVG-Orac) Budapest 2001. p.264.

08

Kábítószer	Metabolit	Kimutathatóság időtartama	Biológiai hatás időtartama
Kokain	benzoilekgonin	vér: 5óra vizelet:12 óra, metabolit: 3nap	60-90 perc
Amfetamin	amfetamin	Vizeletből: 2-4 nap	2-10 óra
Metamfetamin	amfetamin	Vérből:1-3 nap Vizeletből: 3-5 nap	2-6 óra
MDMA		Vérből: 24 óra Vizeletből: 2-4 nap	2-6 óra
Morfin	Morfin-glükuronid	Vizeletből:3-4 nap	4-6 óra
Heroin	morfin	Vizeletből:3-4 nap	4-6 óra
Kannabisz	?-9-THC	Eseti használatnál: Vizeletből:2-7 nap Vérből: 4-8 óra	2-3 óra
		Krónikus használat: Vizeletből: akár 4-6 hét	
		Vérből: 8-10 óra	

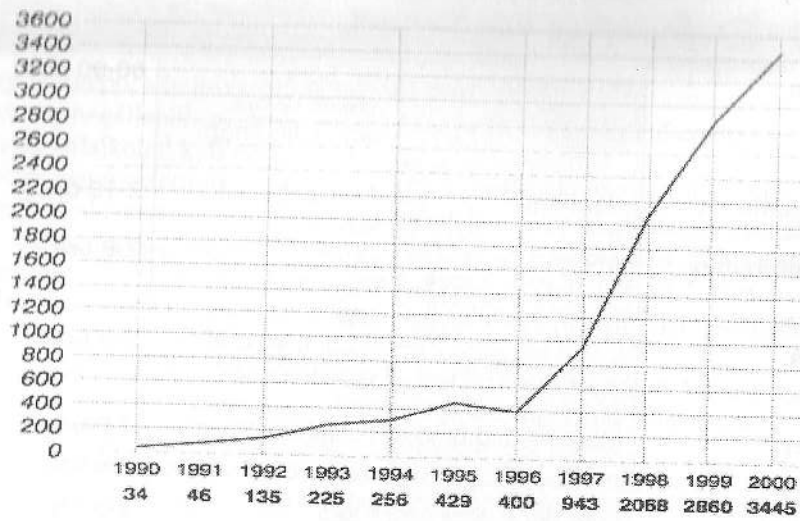
2. számú táblázat

Az egyes kábítószerek és bomlástermékeik jelenléte a szervezetben, valamint kimutathatóságuk.³⁴

Okszerűen feltehető, hogy a drogfogyasztók számának folyamatos, és rohamos emelkedése, szükségszerűen a közlekedésben résztvevőknél is meg kell jelenjen.

Ha a hivatkozott adatokhoz hozzátesszük, hogy a közlekedési balesetek áldozatainak véréből véletlenszerű vizsgálattal, 4-6%-ban volt kimutatható kábítószer³⁵, akkor meg kell vizsgálnunk, hogy a bűnügyi statisztikai adatok a várthoz hasonló, emelkedő gyakoriságot mutatnak, vagy sem? A statisztikai összehasonlítást kézenfekvő az ittas járművezetéssel való összevetéssel kezdeni:

34 Vorecs Tibor: A kábítószer-fogyasztás bizonyításának lehetőségei in: Bűnügyi Szemle (2000/2) p.76
35 Lj.: Supra 26. p.247

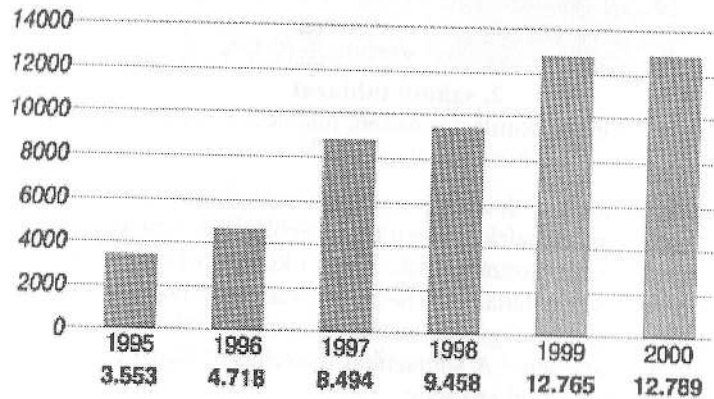

8. ábra

Az ismertté vált visszaélés kábítószerrel bűncselekmények számának növekedése 1990–2000 között.

(Forrás: ESZCSM–OPNI)

Hasonló növekedés tapasztalható a kábítószer fogyasztók körében is.

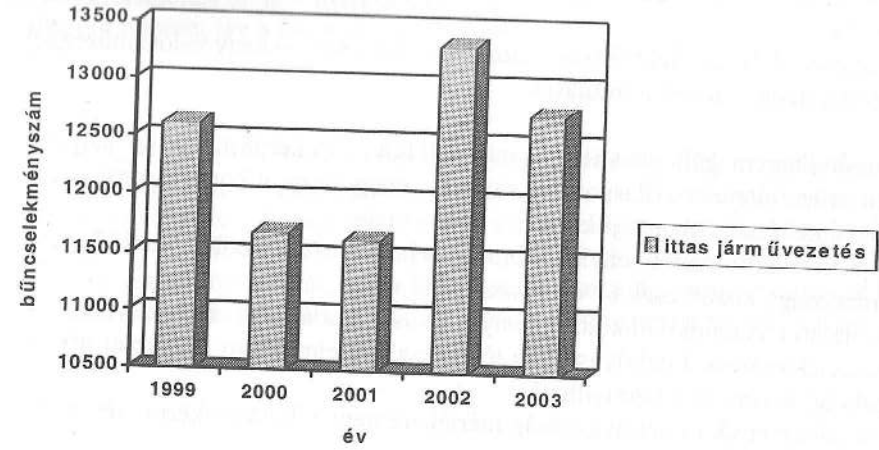

9. ábra

A kezelésben részesült kábítószer-fogyasztók száma Magyarországon 1995-2000 között.

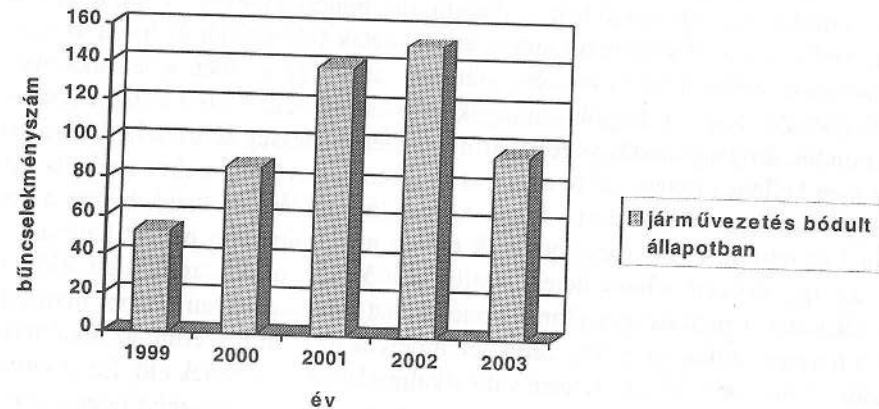
(Forrás: Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet)

Ismertté vált ittas járművezetés bűncselekmények száma az ERÜBS adatai alapján.

10. ábra

Ismertté vált járművezetés bódult állapotban bűncselekmények száma az ERÜBS adatai alapján.

11. ábra

statisztikai adatok tanulmányozása alapján megállapítható:

- Az ismertté vált bűncselekmények száma mindkét esetben az ellenőrzéstől, és nem az állampolgárok ingadozó jogkövetésétől függ.
- A Btk. 188.§-nak bódult állapotban elkövetési módja az ittas járművezetés 1%-át teszi ki.
- A regisztrált bűncselekmények száma az utóbbi esetben nagy valószínűséggel nem tükrözi azok valós előfordulását.

Ez utóbbi ténymegállapítás alapján indokolt felvetni a kérdést, mi okozhatja e lényeges statisztikai eltérést? Álláspontom szerint a magyarázat a korábbiakban ismertetett bizonyítási nehézségekben rejlik:

- A pszichoaktív szerek tényleges biológiai hatása és a vérből/vizeletből való kimutathatósága között csak távoli összefüggés van.
- A bizonyítás rendkívül költségigényes és csak korlátozott eredményt ad.
- A cselekménykori befolyásoltság ténye csak vélelmezhető, helyszíni orvosi vizsgálattal is nehezen bizonyítható.
- A cselekménykori befolyásoltság mértékére nem adható szakértői vélemény.

Lehet, hogy a hatóság kerüli az ilyen kétes eredményt adó ügyeket?

Ha a feltett kérdésre igennel is válaszolhatunk, meg kell keresnünk azt a lehetséges jogi megoldást, amely a büntetőnormával szemben támasztott igényeket kielégíti.

A korábbiakban ismertettem a német büntetőjogi szabályozást, amely a „null-tolerancia” elvét vallja, azaz az aktív hatóanyag legkisebb koncentrációjának kimutatása esetén, klinikai tünetek nélkül is megállapítható a bűncselekmény. A null toleranciaként ismert szabályozással szemben számos érvet hoztak fel külföldi és hazai szerzők is.³⁶ Álláspontjuk szerint a teljes intoleranciát csak abban az esetben lehet alkalmazni, ha megállapítható, hogy a drogok önmagukban veszélyesek, illetve véleményük szerint nem minden drogfogyasztás vezet a járművezetési képesség sérüléséhez, továbbá azokat is meg kellene büntetni, akik az orvos által rendelt gyógyszereket szednek. Ez utóbbi – nyilván nem orvos-szakmai érveken alapuló – állítás cáfolható, hiszen a korábbiakban kifejtettem, hogy a gyógyszerek esetén az alkalmazási előirat határozza meg, hogy az úgynevezett néhány hetes „beállítási időszakban” a kezelés alatt álló személy nem alkalmas a biztonságos járművezetésre, azt követően ilyen állapot nem áll fenn. Más a helyzet azoknál a gyógyszereknél, amelyek az előirat szerint, az alkalmazás teljes időtartama alatt járművezetésre való alkalmatlanságot idéznek elő. Ez utóbbi szerek szedése esetén tilos járművet vezetni, e szerek önmagukban veszélyt jelentenek.

³⁶ Dr. Utasi Judit: A drogfogyasztás szerepe a közlekedésben. in: Belügyi Szemle (1996/10) p.60.

Talán éppen a „null-tolerancia” ellenérvei alapján a belgiami szabályozás az ittaságnál alkalmazott véralkohol-koncentrációhoz hasonlóan, határértékeket ad meg, amelyeknél eleve vélelmezi a befolyásoltság tényét és annak mértékét is.

A korábban hivatkozott adatok alapján – a kimutathatóság és a tényleges biológiai hatás diszkrpanciája miatt – nyilvánvaló, hogy az ilyen szabályozás nem a valós befolyásoltságot bünteti, így a hazai jogi környezetbe nem adaptálható.

Összegzés:

Milyen megoldás kínálkozhat? Felvethető egy önálló tényállás megalkotása, amely – a belga minta alapján – nem határozza meg tényállási elemként a befolyásoltságot, hanem bizonyos vér/vizelet koncentráció esetén eleve vélelmezi azt. Az ilyen, önálló – veszélyeztetési – tényállás megalkotása reális megoldási lehetőség. Az ilyen tényállás eleme az adott szer biológiai mintából való kimutathatósága. Így a meghatározott határértékek elérése esetén a veszélyeztetési tényállást megvalósultnak tekinthetjük.

Tavaszi Virág¹

Bevezetés

„Minden gyermekben, bármilyen körülmények között is született, és bárkik voltak is a szülei, potenciálisan az emberi faj születik meg ismét, és valamennyiünk számára rendkívüli felelősség az emberi élet iránt.”

James Agee

Ezen felelősségem ismeretében készítettem e tanulmányt, amelyben röviden szólok a jelenlegi gyermekvédelmi rendszer kialakulásáról és a jelzőrendszer működéséről, ill. ismertetem a megyei gyámhivatalok bűnmegelőzési feladatait. Megpróbálok összefoglalni a büntetőeljárás és a gyámügyi eljárás találkozási pontjait - a gyermekjóléti szolgálatok szerepének hangsúlyozásával - az egyes gyermekvédelmi hatósági intézkedéseken keresztül, ill. foglalkozom a feljelentés sorsával, és kiskorúak törvényes képviseletével a büntetőeljárás során. A büntetőeljárásban résztvevő hatóságok közül a rendőrség feladatait és szerepét ismertetem részletesen, tekintettel arra, hogy ez a szerv áll a legszorosabb kapcsolatban a gyermekvédelmi intézményekkel. Külön fejezetben érintem a gyermekbántalmazást és a családon belüli erőszakot és az annak kapcsán megvalósuló bűncselekményeket.

A jelenlegi gyermekvédelmi rendszer kialakulása

Az 1997. november 1-jén lépett hatályba a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. tv. (a továbbiakban Gyvt.) Ennek végrehajtására született a 149/1997. (IX.10.) Korm. rendelet (a továbbiakban Gyer.) a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és a gyámügyi eljárásról. A törvény hatalmas előrelépés volt a hazai gyermekvédelem történetében, rendelkezései újszerűek és korszerűek voltak.

A Gyvt. megalkotását és elfogadását megelőzően az 1901. évi gyermekvédelmi törvény volt az egyetlen átfogó jogszabály. A gyermekvédelemre vonatkozó szabályok fokozatosan beépültek a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvénybe (Csjt.). Ez azonban a gyermekvédelem hatósági intézkedéseit csak keretjogszab-

¹ Dr. Tavasz Virág gyámügyi ügyintéző fogalmazó – Győr- Moson- Sopron Megyei Közigazgatási Hivatal Gyámhivatala

meg. A veszélyeztetett gyermekek problémájának kezelését alapvetően hatósági feladatnak tekintették, ezért a Csjt. a megelőző gyermekvédelmet is a gyámhatóság hatáskörébe utalta. Ugyanakkor a szociális ellátórendszer átalakulásával megjelentek olyan ellátások is, amelyek a gyermekek családban történő nevelkedését segítik elő.²

A Gyvt. hatályba lépése előtt a gyermekvédelmi rendszer nem kellő hatékonysággal működött. Ennek többféle oka volt:

- Hiányzott a strukturált és kötelező együttműködés az intézmények és a szakemberek között: nem volt világos, kinek mi a feladata.
- A gyámhatóság gyakran nem volt képes kiválasztani a lehetséges megoldások közül a családnak és a gyermeknek leginkább megfelelő, kényszerűen és automatikusan cselekedett – abban volt érdekelt, hogy a gyermek kikerüljön a családjából, így nem kellett tovább foglalkozni a család gondjaival, segílyt biztosítani, együttműködni, partnereket keresni.
- A GYIVI a gyermekvédelmi intézmények között privilegizált helyzetben volt, jogállás, feladat-és hatáskörei tisztázatlanok és szabályozatlanok voltak.
- A hatósági és a szociális munka elemei kibogozhatatlanul összekeveredtek...
- Nem volt olyan szakember, aki segítette volna a koordinációt, az együttműködést.
- Nem volt forrás-menedzser, aki a pályázati lehetőségeket figyelemmel kísérte volna, pénzt és esélyt biztosítva az intézményeknek.
- Nem volt esetgazda, aki az érintett gyermek és család problémáinak megoldását szem előtt tartva minden érdekelt szakembert és segítőt bevont volna a közös munkába.

Újszerű a Gyvt. szabályozásában, hogy az addigi állami egyszektorú gyermekvédelem helyébe a többszektorúság elve lép, azaz aktív szerepet kell vállalniuk az önkormányzatoknak, civil szervezeteknek, egyházaknak. A másik újdonság volt a hierarchikus ellátórendszer lebontása és horizontális intézményrendszer kialakítása. Mindezek mellett a törvény a szükségletek piacát célozta meg, így az intézmény-centrikus gyermekvédelmet a gyermek-centrikus védelmi forma váltotta fel.³ A különböző szakterületek szakemberei közötti együttműködés kialakítása alapvető célja volt az új gyermekvédelmi rendszernek.

A törvény a preventív és a családba visszahelyező megoldásokat tekinti elsődlegesnek. Alapelvként rögzíti, hogy a hatósági gyermekvédelmet minden esetben meg kell, hogy előzze a valamennyi rászoruló gyermekre kiterjedő ellátórendszer működése, amelynek igénybevétele önkéntes. A reform szétválasztja a hatósági és a szolgáltató tevékenységet. Garanciális jelentősége van azon jog érvényesülésének, hogy kizárólag csak anyagi okból ne lehessen a gyermeket családjától elválasztani.

² Dr. Filó Erika – Dr. Katonáné dr. Pehr Erika: Gyermekvédelem, gyámügy; hvgorac, Lap- és Könyvkiadó 1998.

³ Búki Péter: Még mindig csak rúgkapálunk?; in: Család -Gyermek- Ifjúság 3/1998, p. 2-7.

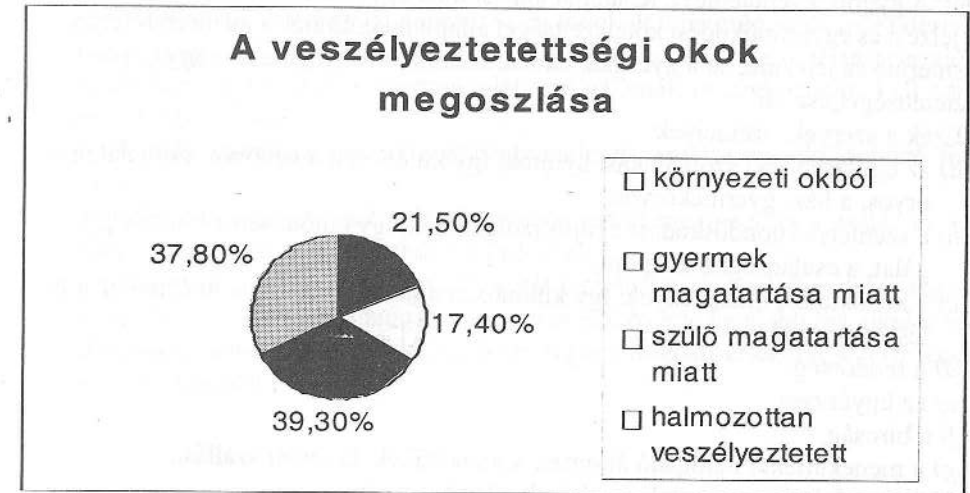
A Gyvt. rögzíti a gyermeki jogokat, amelynek során a Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény alapelveit veszi át. Ezek részben általános emberi jogok (emberi méltósághoz való jog, szabad véleménynyilvánításhoz való jog, lelkiismereti- és vallásszabadság), részben a gyermekek helyzetéből adódó speciális jogok (saját családjában történő nevelkedéshez való jog, helyettesítő védelemhez való jog, származása, vérszerinti családja megismeréséhez való jog, különélő szülővel való kapcsolattartás joga).

A Gyvt. meghatároz olyan alapvető fogalmakat, amelyek a rendszer alappilléreinek is tekinthetők:

Ilyen a veszélyeztetettség, amely olyan – magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult – állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését veszélyezteti – okai:

- anyagi
- egészségügyi
- magatartási: a gyermeknél általában a korábbi veszélyeztetettség következtében kialakult agresszivitás, bűnözés vagy szorongás, csavargás, pszichés problémák
- környezeti: a szülők életvitelében, nevelési tevékenységében felmerülő negatívumok, amelyek a gyermek megfelelő fejlődését gátolják vagy akadályozzák.

A Győr- Moson- Sopron Megyei Közigazgatási Hivatal Gyámhivatalában dolgozó gyermek-és ifjúságvédelmi koordinátor felmérése alapján a megyében az alapellátásban gondozott veszélyeztetett gyermekek száma 2004. június 30-án 1033 fő volt.

A gyermekvédelmi jelzőrendszer működése

A kapcsolatrendszer megértéséhez azonban ismernünk kell a gyámügyi hatósági szerveket. A különböző jogszabályokban „gyámhatóság” összefoglaló elnevezéssel érintett szerv valójában két szervet takar. Gyámhatóság alatt értjük mind a települési önkormányzat jegyzőjét, mind a városi és megyei gyámhivatalokat.

A Gyvt. újszerűsége, hogy elválasztja egymástól a szolgáltatást nyújtókat és a hatóságokat. A rendszer fontos kiindulási pontja a gyermekvédelmi jelzőrendszert működtető *gyermekjóléti szolgálat*, amely már Győr -Moson-Sopron megye valamennyi településén működik: hol egyéni családgondozó foglalkoztatásával, vagy intézmény működtetésével, ezen belül társulás formájában, vagy ellátási szerződést kötve teljesítik az önkormányzatok ezt a törvény által előírt feladatot. A szolgálatok az információáramlás központjai, alapvetően szervezési, szolgáltatási és gondozási feladatok végez. Ellátásainak igénybevétele önkéntes, a gyermek szülője csak törvényben meghatározott esetekben kötelezhető valamely ellátás igénybevételére – szerepel a Gyvt. alapelvei között.

A gyermekjóléti szolgáltatás olyan, a gyermek érdekeit védő speciális személyes szociális szolgáltatás, amely a szociális munka módszereinek és eszközeinek felhasználásával szolgálja

- a gyermek testi és lelki egészségének, családban történő nevelkedésének elősegítését,
- a gyermek veszélyeztetettségének megelőzését,
- a kialakult veszélyeztetettség megszüntetését,
- a családjából kiemelt gyermek visszahelyezését.

A Gyvt. rögzíti a nem gyermekvédelmi alapfeladatot ellátó, de a gyermekvédelemhez kapcsolódó egyes szervek kötelező feladatát, jelzési és együttműködési kötelezettséget. A gyermekvédelemhez feladattal kapcsolódó egyes szervek számára a Gyvt. 17. §-a jelzési és együttműködési kötelezettséget állapít meg. Ennek a jelzőrendszernek kell felismernie és jeleznie, ha a gyermek bántalmazását, elhanyagolását vagy egyéb veszélyeztetettségét észleli.

Ezek a szervek, személyek:

- a) az egészségügyi szolgáltatást nyújtók, így különösen a védőnői szolgálat, a házi orvos, a házi gyermekorvos,
- b) a személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatók, így különösen a családsegítő szolgálat, a családsegítő központ,
- c) a közoktatási intézmények, így különösen a nevelési-oktatási intézmény, a nevelési tanácsadó,
- d) a rendőrség,
- e) az ügyészség,
- f) a bíróság,
- g) a menekülteket befogadó állomás, a menekültek átmeneti szállása,
- h) a társadalmi szervezetek, egyházak, alapítványok.

A jelzőrendszer tagjai kötelesek:

- jelzéssel élni a gyermek veszélyeztetettsége esetén a gyermekjóléti szolgálatnál,
- hatósági eljárást kezdeményezni a gyermek bántalmazása, ill. súlyos elhanyagolása vagy egyéb más, súlyos veszélyeztető ok fennállása, továbbá a gyermek önma-ga által előidézett súlyos veszélyeztető magatartása esetén.

Ezek a személyek, szolgáltatók, intézmények és hatóságok kötelesek egymással együttműködni és egymást kölcsönösen tájékoztatni. Minden szakterületnek a saját kompetenciája szerint kell meghatározni feladatait.

A gyermek veszélyeztetettségét a legtöbb esetben nem egyetlen ok jelenti, ezek az okok halmozódnak. A gyermekkel való rossz bánásmód a szülők, ill. a házastársak más problémájára is visszavezethető. Gyakran derül ki, hogy ugyan egyszerre több szakember is foglalkozik a családdal, a segítségnyújtás nem összehangolt.⁴ Ezért elengedhetetlen a jelzőrendszer tagjainak együttműködése, és a kompetenciahatárok tisztázása.

Gyakran tapasztalható, hogy a gyermekvédelmi feladatot ellátó, vagy ahhoz feladattal kapcsolódó szolgáltatók számára szakmai problémát jelent, hogy elkülönítsék a bántalmazásra és/vagy elhanyagolásra (rossz bánásmódra), ill. a gyermek egyéb veszélyeztetettségére utaló jeleket.⁵

A jelzőrendszerben résztvevő szakembereknek gyakran gondot okoz, hogy jelzéssel éljenek-e a gyermekjóléti szolgálatnál, vagy hatósági intézkedést kezdeményezzenek-e a gyámhatóságnál.

Amennyiben a jelzőrendszer tagjai közvetlenül a gyámhatóságnál kezdeményeznek intézkedést, a gyámhatóság (jegyző) mérlegeli, hogy saját hatáskörébe tartozó döntés meghozatala szükséges, vagy más szervet kell megkeresni a kiskorú sorsának rendezése érdekében.

Amennyiben a jelzőrendszer tagjai a gyermekjóléti szolgálathoz fordulnak jelzéssel, a családgondozónak mérlegelnie kell a helyzet ismeretében, megszüntethető-e a szülő együttműködésével a veszélyeztetettség, vagy indokolt a hatóság közreműködése.

Fontos, hogy a jelzési kötelezettség a gyermekjóléti szolgálat oldalán visszajelzési kötelezettséget jelent, azaz a gyermekjóléti szolgálatnak is tájékoztatást kell adnia a megtett intézkedésekről.

Ennek helyszínei lehetnek az esetmegbeszélések, amelyeknek különböző formái vannak:

- esetkonferencia: egy adott család ügyében tartott megbeszélés a család és a családdal foglalkozó szakemberek bevonásával
- szakmaközi megbeszélés: a gyermekjóléti szolgálat és a jelzőrendszer tagjainak részvételével, előre meghatározott témakörben, évente legalább hat alkalommal
- települési tanácskozás: a jelzőrendszer tagjai átfogóan értékelik a jelzőrendszer éves működését.⁶

4 Módszertani füzet 2004. A gyermekvédelmi feladatot ellátó szervek szerepe és felelőssége a gyermekbántalmazás és elhanyagolás megelőzésére és kezelésére – készítette: dr. Katonáné dr. Pehr Erika főosztályvezető-helyettes, ESZCSM Gyermek- és Ifjúságvédelmi Főosztály

5 Módszertani füzet 2004. A gyermekvédelmi feladatot ellátó szervek szerepe és felelőssége a gyermekbántalmazás és elhanyagolás megelőzésére és kezelésére – készítette: dr. Katonáné dr. Pehr Erika főosztályvezető-helyettes, ESZCSM Gyermek- és Ifjúságvédelmi Főosztály

6 15/1998. (IV.30.) NM rendelet 15. §-a alapján

A tapasztalatok alapján elmondható, hogy a megyében a jelzőrendszer hét év után megfelelően működik, bár vannak még hiányosságok: előfordul, hogy egyes jelzőrendszeri tagok nem vesznek tudomást a számukra előírt jelzési kötelezettségről. Egy ügyben például a családban élő három gyermek évek óta ki volt téve apja bántalmazásának, majd mikor egyikük – nem bírva tovább a folyamatos verést és megalázást – szölt a háziorvosnak, és megmutatta a testén lévő nyomokat, az nem jelzett a gyermekjóléti szolgálatnak; mondván, neki nem kell minden családi veszekedésbe beleavatkoznia!

A rendőrség részéről a gyermekjóléti szolgálatokkal történő együttműködés megfelelő: az Országos Rendőrfőkapitány 13/2003. (III.27.) ORFK Intézkedése – főként a családon belüli erőszak kezelésére – rendszeres együttműködést és kölcsönös jelzési és visszajelzési kötelezettséget írt elő. A rendőrséget utasították, hogy kössön együttműködési megállapodást a városi önkormányzatok jegyzőjével és a városi gyámhivattal, valamint adatlapon jelezzon a gyermekjóléti szolgálatok, gyámhatóságok felé, ill. kezdeményezzen hatósági intézkedést, ha eljárása során kiskorú veszélyeztetettségét állapította meg.

Győr- Moson- Sopron megyében a rendőrség a gyermekjóléti szolgálatokkal és a megye valamennyi városi gyámhivatalával kötött együttműködési megállapodást, de a települési jegyzőkkel is folyamatosan történik mindez.

Bűnmegelőzéssel kapcsolatos feladatok a megyei gyámhivataloknál

A megyei gyámhivataloknál 2003. július 1-je óta gyermek- és ifjúságvédelmi koordinátorok dolgoznak, hatáskörükbe alapvetően bűnmegelőzéssel kapcsolatos feladatokat tartoznak.

A koordinátorok elsődleges feladata és célja a bűnelkövetés és a bűnismétlés megelőzését célzó programok indításának koordinálása

- a veszélyeztetett gyermekek,
- bűncselekményt elkövetett, de nem büntethető gyermekek,
- büntetőeljárás alá vont gyermekek számára.

Emellett folyamatosan figyelemmel kíséri a bűnmegelőzési pályázati kiírásokat, a pályázati lehetőségekről tájékoztatást nyújt, valamint a pályázatok benyújtásához és a pályázaton elnyert támogatások célszerű felhasználásához segítséget ad, a bűnmegelőzési programokról nyilvántartást vezet, összehangolja a településeken és a megyében indított bűnmegelőzési programokat.

Feladata ellátása érdekében együtt kell működnie a helyi önkormányzatokkal, civil szervezetekkel, gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltatást nyújtó személyekkel és intézményekkel, közoktatási intézményekkel, pártfogó felügyelői szolgálattal, rendőrséggel, ügyészséggel, bírósággal, drogmegelőzést és drogrehabilitációt végző intézményekkel.

A gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmény gyanúja esetén a feljelentés megteremtéséhez nyújt segítséget.

A Győr- Moson- Sopron Megyei Közigazgatási Hivatal Gyámhivatalánál dolgozó koordinátor kérdőívek segítségével mérte fel a megyében a gyermek-és fiatalkori bűnözés, valamint a bűnmegelőzés helyzetét. A kérdőíveket a helyi önkormányzatok jegyzőinek, a gyermekjóléti szolgálatoknak, a gyermekek- és családok átmeneti otthonainak, valamint a gyermekvédelmi szakellátás intézményeinek készítette el, és azokat negyedévente elemzi.

A 15/1998. (IV.30.) NM rendelet 2003. évi módosítása előírja, hogy a gyermekjóléti szolgálatoknak minden év március 31-ig települési tanácskozást kell szervezniük a jelző- és észlelőrendszer szereplőinek részvételével, és ahová meg kell hívni a gyermekvédelmi koordinátort is. A résztvevők a jelzőrendszeri tagok írásos tájékoztatóit is figyelembe véve átfogóan értékelik a jelzőrendszer éves működését, valamint áttekinthetik a település gyermekjóléti alapellátásának formáit, és szükség szerint javaslatot tesznek működésük javítására.⁷

A gyermekvédelmi koordinátor megítélése szerint a megtartott települési tanácskozások sikeresek, és alkalmasak a felmerült problémák megbeszélésére. Olyan fórumot teremtenek, ahol a résztvevők álláspontjuk ismertetésével befolyásolhatják a jelzőrendszer működésével kapcsolatos döntéseket.

A gyámügyi eljárás és a büntetőeljárás találkozási pontjai hatósági intézkedések alapján

Ebben a fejezetben azokat a gyermekvédelmi hatósági intézkedéseket ismertetem, amelyeket vagy a rendőrség kezdeményez/kezdeményezheti, vagy párhuzamos az eljárás a rendőrség és a gyámhatóság előtt. Mindegyik esetben felvázolom az intézkedés lényegét, majd a büntetőeljárással való kapcsolódási pontokat.

Védelembé vétel:

Ha a szülő vagy más törvényes képviselő a gyermek veszélyeztetettségét az alapellátások önkéntes igénybevételével megszüntetni nem tudja, vagy nem akarja, de alaposan feltételezhető, hogy segítséggel a gyermek fejlődése a családi környezetben mégis biztosítható, a települési önkormányzat jegyzője a gyermeket védelembé veszi.⁸

A védelembé vétellel egyidejűleg sor kerül a gyermekjóléti szolgálat családgondozójának kirendelésére is.

A jegyző *mellőzheti* a védelembé vételt, ha az eljárás során azt állapítja meg, hogy a gyermekvédelmi gondoskodás más formáját kell alkalmazni. Ebben az esetben vagy saját hatáskörében dönt az ideiglenes hatályú elhelyezésről, vagy más gyermekvédelmi intézkedés céljából az ügyet az illetékes gyámhivatalhoz átteszi. Amennyiben azonban

⁷ 15/1998. (IV.30.) NM rendelet 15. § (7) bekezdés

⁸ 1997. évi XXXI. tv. 68. §

...állapítja meg, hogy nem áll fenn a gyermek veszélyeztetettsége, a védelembe vételi eljárást meg kell szüntetni.

A jegyző köteles a gyermeket védelembe venni, ha a gyermek veszélyeztetettség fennáll, és az alapellátás önkéntes igénybevételével sem szüntethető meg, de a gyermeket nem kell a családból kiemelni.

A védelembe vétel során a szülő kötelezhető különböző ellátások (gyógykezelés, családvédelmi tanácsadás) igénybevételére, figyelmeztethető helytelen életvezetésének, magatartásának következményeire, ill. a gyermek részére is magatartási szabályok állapíthatók meg.

A védelembe vételre tehát sor kerülhet a gyermek vagy a szülő magatartása miatt.

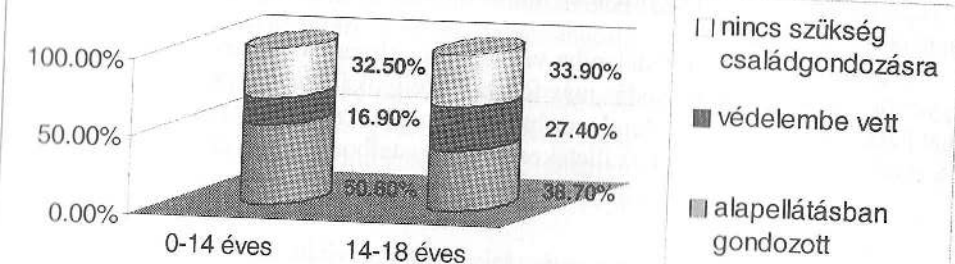
Az első esetben a nyomozóhatóság nyomozást megtagadó határozata alapján a 14. évét be nem töltött gyermek, ill. rendőrség, ügyészség vagy bíróság jelzése alapján a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt fiatalok is védelembe vehető. Ebben az esetben a büntetőeljárás megelőzi a gyámügyi eljárást.

A Győr- Moson- Sopron Megyei Közigazgatási Hivatal Gyámhivatalának gyermek- és ifjúságvédelmi koordinátora a gyermekjóléti szolgálatoktól érkezett kérdőívek alapján megállapította, hogy az általa vizsgált 2004. január 1-től június 30-ig terjedő időszakban a megyében a bűncselekményt vagy szabálysértést elkövetett gyermekek száma a 0-14 éves korosztályban 83 fő, a 14-18 éves korosztályban 106 fő.

Az alábbi diagram adatai alapján megállapítható, hogy a védelembe vételek száma a 14-18 éves fiatalok esetében majdnem kétszer annyi, mint a 0-14 éves kiskorúak esetében. Ebből arra lehet következtetni, hogy a fiatalok elleni büntetőeljárások nem jutnak el bírósági szakba, hiszen ott feltehetően pártfogó felügyelet elrendelésére kerülne sor, ami a védelembe vétel megszüntetésének indoka.

Amennyiben a gyermek- vagy fiatalok ellen büntetőeljárás indul, a rendőrség – a bűncselekmény súlyának megfelelően – köteles védelembe vételi eljárást kezdeményezni, vagy a gyermekjóléti szolgálat felé jelzéssel élni. A rendőrségnek a jelzés során mérlegelni kell a veszélyeztetettség fennállását, ill. annak súlyát.

Bűncselekményt vagy szabálysértést elkövetett gyermekek

A súlyosabb bűncselekmények esetén – ahol feltehetően fennáll a veszélyeztetettség – előfordulhat ugyanis, hogy a büntetőeljárás nem fejeződik be/zárul le a nyomozás során, hanem bírósági szakba jut, ahol pártfogó felügyelet elrendelése várható. Ilyenkor célszerű, ha a gyermek védelembe vétel hatálya alatt áll, hiszen ez a hatósági támogatással elrendelt családgondozás a büntetőeljárás során is előnyös. A bírósági tárgyaláson a családgondozó érdemi nyilatkozatot tud tenni, mert ismeri a gyermeket és a családot. Ha nincs védelembe vétel, az alapellátás nem biztos, hogy működik, mert annak igénybevétele önkéntes. Ilyenkor a családgondozót tanúként megidézik a bírósági tárgyalásra, aki már nem minden esetben emlékszik pontosan a történetekre, saját benyomásaira, ill. olyan apró mozzanatokra, amelyek a büntetőeljárás menetét érdemben befolyásolhatnák.

A büntetőeljárás során előfordulhat, hogy a szülő vagy más törvényes képviselő érdekellentét miatt nem képviselheti a kiskorút, ilyen esetben eseti gondnokot kell kirendelni. Az eseti gondnok – a Gyvt.-ben meghatározott kivételtől eltekintve – ügyvéd.⁹

A büntetőeljárásban résztvevő hatóságoknak gyakran okoz problémát annak megállapítása, hogy mely szervet, a jegyzőt vagy a városi gyámhivatalt kell megkeresnie az eseti gondnok kirendelése érdekében.

A Gyer. szabályai alapján eseti gondnok kirendelés iránt a jegyzőnek kell intézkednie, ha államigazgatási szerv, bíróság, ill. más eljáró szerv vagy személy megkeresi, feltéve, hogy az eseti gondnok működése nem a gyámhivatal kizárólagos hatáskörébe tartozó eljárásban indokolt.¹⁰

A szülő magatartása, helytelen életvezetése is okot adhat a gyermek védelembe vételére. A kezdeményezés, javaslat érkezik a gyermekjóléti szolgálattól, a jelzőrendszer tagjaitól, bármely állampolgártól, valamint bármely, a gyermekek érdekeit képviselő társadalmi szervezettől. Előfordulhat, hogy a jegyző más eljárása keretében észleli a gyermek veszélyeztetettségét, ekkor hivatalból kell eljárást indítani. A javaslat, kezdeményezés, hivatalból történő észlelés alapján a gyámhatóság hivatalból köteles eljárást indítani és lefolytatni. A kérelemre indult eljárásban, ha az ügyfél a kérelmét visszavonja, vizsgálni kell az eljárás hivatalból történő továbbfolytatását és a döntéshozatalt.

Gyakran a gyámügyi eljárást megelőzően a szülő nem kerül a nyomozóhatóság látókörébe, de a gyámhatóság (vagy a gyermekjóléti szolgálat) köteles feljelentéssel élni a bűncselekmény megalapozott (alapos) gyanúja esetén!

Ideiglenes hatályú elhelyezés:

Ha a gyermek felügyelet nélkül marad vagy testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését családi környezete vagy önmaga súlyosan veszélyezteti, és emiatt azonnali elhelyezése szükséges, a települési önkormányzat jegyzője, a gyámhivatal, va-

⁹ 149/1997. (IX.10.) Korm. rendelet 136. § (2)

¹⁰ 149/1997. (IX.10.) Korm. rendelet 132. § (5) bekezdés b.) pont

lamint a határőrség, a rendőrség, az ügyészség, a büntetés-végrehajtási intézet parancsnoksága a gyermeket ideiglenesen elhelyezi a különélő szülőnél, más hozzátartozónál, ill. személynél, vagy nevelőszülőnél, gyermekotthonban.¹¹ (Egyidejűleg pert indíthat a szülői felügyeleti jog megszüntetése iránt.)

Fontos, hogy az intézkedés elrendelése – bárki részéről történik is – indokolt legyen! Amennyiben a rendőrség rendeli el az ideiglenes hatályú elhelyezést, vagy a gyámhatóság intézkedik, de feljelentéssel él, az eljárás párhuzamosan folyik a rendőrség és a gyámhatóság előtt. Az EU- csatlakozás következményeként az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló, többszörösen módosított 1957. évi IV. tv. 2004. május 1-jétől hatályos módosítása előírja, hogy a kiskorúakkal kapcsolatos ügyekben a gyámhatóságnak soron kívül, de legkésőbb 15 napon belül le kell folytatnia az eljárást, és érdemi döntést kell hoznia. Sok esetben a gyámhatóság döntése a rendőrségi eljárás/nyomozás eredményétől vagy eredménytelenségétől függ, ezért fontos (lenne), hogy a nyomozás is gyorsabb legyen.

Ezt az elvet követendő a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. tv. (Pp.) legutóbbi módosítása a bíróság számára is soronkívüliséget írt elő a kiskorú felpertes által indított közigazgatási perben, ill. a városi gyámhivatal által hozott – a jogszabályban taxatív felsorolt – határozat felülvizsgálata iránt indított perben.

Előfordulhat, hogy a szülő vagy más hozzátartozó őrizetbe vétele, előzetes letartóztatása miatt kiskorú gyermeke/hozzátartozója felügyelet nélkül marad. A Be. 128. §-a szerint ilyen esetben a gyermek elhelyezéséről a gyámhatóság útján kell gondoskodni (holott az ideiglenes hatályú elhelyezés elrendelésére a büntetőeljárásban résztvevő más hatóságok is jogosultak!)

Amennyiben ügyészi szakban, vagy a bírósági eljárás során merül fel az intézkedés szükségessége, mindkét szervnek van hatásköre annak elrendelésére! A késedelem ilyen esetben veszélyes lehet, azonnal kell intézkedni!

Elengedhetetlen, hogy az ideiglenes hatályú elhelyezés megalapozott legyen, azaz az intézkedés időpontjában a súlyos veszélyhelyzet később is bizonyíthatóan fennálljon! Előfordult, hogy bántalmazásra hivatkozva ideiglenesen elhelyezték a család két gyermekét – apjuk verte őket a 15 éves lány állítása szerint. A kislány utólag bevallotta, hogy az egész bántalmazással kapcsolatos történetet kitalálta, mert vannak barátai a nevelőintézetben, akik azt mondták, nagyon jól érzik magukat, próbálja ki ő is – tanácsokkal is ellátták...Automatikusan elhelyezték 3 éves öccsét is, mert a kislány azt mesélte, hogy apjuk őt is veri – hogy így hitelesebb legyen a történet. A gyámhatóság feljelentéssel élt, a nyomozás még tart. A rendőrség szerint azonban nem ez az egyetlen hasonló ügyük – a másik szülőhöz kerülés érdekében a kamaszok sok mindenre hajlandók...

¹¹ 1997. évi XXXI. tv. 72. §

A feljelentés és sorsa a büntetőeljárás során

A feljelentést a Gyvt. csak a gyámhivatalok feladat-és hatáskörében említi (a tartás elmulasztása és a kiskorú veszélyeztetése kapcsán), de hatóság tagja és hivatalos személy a hatáskörében tudomására jutott bűncselekményt – ha az elkövető ismert, annak megjelölésével – köteles feljelenteni, annak elmulasztása bűncselekmény. Ha a sértett korlátozottan cselekvőképes, a magánindítványt törvényes képviselője is, ha pedig cselekvőképtelen, kizárólag a törvényes képviselője terjesztheti elő. Ezekben az esetekben magánindítvány előterjesztésére a gyámhatóság is jogosult.

A tapasztalatok alapján megállapítható, hogy a tudomásukra jutott bűncselekmények miatt a gyámhatóság, gyermekjóléti szolgálat, gyermekvédelmi intézmények a feljelentést megteszik.

A kiskorú sérelmére elkövetett bűncselekmények közül a legtöbb feljelentés kiskorú veszélyeztetése bűncselekmény miatt érkezik a nyomozóhatósághoz, főként a családon belül előfordult bántalmazások, nevelési problémák miatt.

A törvényi tényállás szerkezete miatt fordulhat elő, hogy a büntetőeljárás gyakran nem jut tovább nyomozati vagy ügyészi szaknál.

A bűncselekmény elkövetési magatartása „súlyos kötelezettségszegés”, amelynek tartalmát a bírói gyakorlat az évtizedek során fokozatosan alakította ki. A bűncselekmény eredménye viszont a kiskorú testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődésének veszélyeztetése, azaz a bűncselekmény a veszélyeztetéssel befejezetté válik. A törvényi tényállása viszont ok-okozati összefüggést követel meg a súlyos kötelezettségszegés és az eredmény között, ami az alább említett bizonyítási nehézségeket okozza.

Néhány példa a városi gyámhivataloknál végzett vizsgálatok anyagából:

A gyámhivatal feljelentést tett egy anya ellen, aki 12 éves gyermeke agresszív, szemtelen viselkedésére hivatkozva követett el bántalmazásokat a gyermeke ellen, de azok nem okoztak 8 napon túl gyógyuló sérülést. A rendőrség szerint az anya magatartása nem tekinthető olyan súlyos kötelezettségszegésnek, amely konkrétan veszélyeztette volna gyermeke fejlődését. Feltételezhető, hogy az anya tudatában fel sem merült, hogy magatartásával gyermeke fejlődését veszélyeztetheti, hiszen a gyermek fenytése – bár helytelen módszert választásával -, de nevelő célzatú volt. A gyámhivatal később ismételt feljelentést tett ugyanezen anya ellen, ugyanazon indokok alapján. A feljelentésben bizonyították, hogy az anya évek óta rendszeresen bántalmazza gyermekét; legutóbb egy hasábfával ütötte fejbe. A gyermeket kérésére gyermekotthonban helyezték el, mert kijelentette, hogy nem akar többet hazamenni. A rendőrségi szak - nyomozást megtagadó határozattal zárult, az indokolás szerint: megállapítható, hogy az anya rendszeresen alkalmazta nevelési módszerként a testi fenytést, a hangos kiabálást, ám ennek oka a gyermek rossz magaviselete, szemtelen, szófogadatlan magatartása volt. Az anya tudatában fel sem merült, hogy magatartásával gyermeke fejlődését veszélyezteti, a gyermek sorozatos fenytése nem ok nélküli, hanem nevelő célzatú volt.

...kés hű többször bántalmazta, embertelenül viselkedett vele, a gyógyszereit sem engedte bevenni. A rendőrség, majd a megyei főügyészség is megszüntette a nyomozást, mert a bűncselekmény elkövetését nem lehetett megállapítani, és az eljárás folytatásától sem várható eredmény (nem volt kétséget kizáróan megállapítható a kiskorú veszélyeztetésének büntette)¹²

Amennyiben az ügyészség vagy a nyomozóhatóság nyomozást megszüntető határozatot hoz, a gyermek és a család visszakerül a gyámügyi és gyermekvédelmi hatóságok látókörébe, de a probléma nem oldódik meg.

Véleményem szerint nincs egységes szempontrendszer annak eldöntésére, hogy milyen szülői magatartás tekinthető nevelési célzatú, fegyelmező eszköznek, és honnan kezdődik a súlyosabb megítélés.

Gyermekbántalmazás, családon belül erőszak

A gyermekek helyzete az évszázadok során sokat változott, bántalmazásukat sokáig természetesnek, a nevelés eszközeként tekintették. A gyermekek bántalmazásának, elhanyagolásának kérdése az utóbbi évtizedekben előtérbe került. Ezzel egyidejűleg alapvető követelmény a gyermekvédelmi szervek, valamint a gyermekvédelemmel kapcsolatban álló egyéb szervezetek, intézmények szerepének tisztázása.

A gyermeki jogok között a Gyvt. rögzíti, hogy a gyermeknek joga van emberi méltósága tiszteletben tartásához, a bántalmazással – fizikai, szexuális vagy lelki erőszakkal – elhanyagolással és az információs ártalommal szembeni védelemhez. A gyermek nem vehető alá kegyetlen, embertelen, megalázó fenyegetésnek, büntetésnek vagy bánásmódnak.

A gyermekbántalmazás, elhanyagolás nem személyes ügy, hanem közügy, amely Magyarországon is nagyon sok családot és gyermeket érint.¹³ A gyermekbántalmazás megvalósulhat családon belül és attól függetlenül is. A családon belüli erőszak akkor minősül egyben gyermekbántalmazásnak is, ha a családtagok közötti erőszakos cselekményeknek közvetve vagy közvetlenül a gyermek is szenvedő alanya.

A családon belüli erőszak körébe tartozó bűncselekmények sora végtelen, ami öszereköti őket, hogy a Btk. 137. § 6. pontjában meghatározott hozzátartozók, a volt háastársak, volt élettársak, valamint a gyermekvédelmi intézményekben nevelkedő kiskorúak között valósulnak meg, vagy őket érintik.

A példák a megyei gyámhivatal 2002-ben a városi gyámhivataloknál végzett célvizsgálatából és Rétiné dr. Böhm Éva gyámhivatal-vezető asszony korábbi előadásából származnak

Módszertani füzet 2004. A gyermekvédelmi feladatot ellátó szervek szerepe és felelőssége a gyermekbántalmazás és elhanyagolás megelőzésére és kezelésére - készítette: dr. Katonáné dr. Pehr Erika főosztályvezető-helyettes, ESZCSM Gyermek- és Ifjúságvédelmi Főosztály

A távollattás jogintézményéről szóló törvényjavaslat a családon belüli erőszak fogalmát azonban ennél jóval tágabban értelmezi: kiterjeszti a jelenleg vagy korábban fennálló élettársi, gyámsági, gondnoksági, partneri viszonyokra.¹⁴

A családon belüli erőszak megelőzésére és hatékony kezelésére irányuló Nemzeti Stratégia kialakításáról szóló 45/2003. (IV.26.) OGY határozat és a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról szóló 115/2003. (X.28.) OGY határozat a kezdő lépései annak a munkának, amely a távollattásról szóló törvény elfogadásáig vezet. Előbbi arra kéri fel a Kormányt, hogy alkossa meg azokat a protokollokat, amelyeket az eljáró szervek és személyek kötelesek alkalmazni a családon belüli erőszak esetében. Utóbbi a családon belüli erőszak megelőzése mellett kiemel olyan területeket is, mint a gyermek- és fiatalkori bűnözés csökkentése, az áldozattá válás megelőzése, ill. a szakemberek felkészítése, továbbképzése. Ezek a prioritások széleskörű ágazati együttműködést igényelnek.

Nagyfokú látencia jellemzi azokat a bűncselekményeket, amelyek a családon belül történnek, így csak ritkán vagy egyáltalán nem kerülnek a hatóságok látókörébe. Ennek okai többfélék:

- egy család élete, működése a külső szemlélő számára többnyire zárt egységet alkot; a családi élet intimitásokkal teli,
- nem szívesen teregetik ki a szennyest,
- az érzelmi kötődés komoly visszatartó erőt jelent,
- az erőszak mellett gyakori a megfélemlítés,
- a bántalmazott bizakodik, hogy a kapcsolat még helyreállítható,
- az áldozat nem tudja elhagyni a családot, attól anyagilag is függ,
- a bántalmazott nem ismeri lehetőségeit, nem bízik a hatóságokban, fél a későbbi megtorlástól.¹⁵

A bántalmazásnak és az elhanyagolásnak több megnyilvánulási formája van, ezek:

fizikai elhanyagolás

Jelei:

- alultápláltság, leromlott állapot
 - fejlődésben való visszamaradás
 - ápolatlan, feltűnően piszkos bőr
 - piszkos, elhanyagolt, rendezetlen, nem kielégítő ruházat
- pszichés jelei:
- kedvetlenség, apátia
 - alkalmazkodási zavarok

14 Módszertani füzet 2004. A gyermekvédelmi feladatot ellátó szervek szerepe és felelőssége a gyermekbántalmazás és elhanyagolás megelőzésére és kezelésére - készítette: dr. Katonáné dr. Pehr Erika főosztályvezető-helyettes, ESZCSM Gyermek- és Ifjúságvédelmi Főosztály

15 Dr. Szabó Zsolt - Diószegi Gábor: A családon belüli erőszak elleni hatékony rendőri fellépés lehetőségeiről (www.b-m.hu/render/bun)

- magatartása:
- a gyermeket kérésre sem viszik (vagy csak nagyon ritkán) tanácsadásra
 - a védőnő felügyelet nélkül találja a gyermeket, a gyermek be van zárva
 - a szülők a gyermek jelenlétében veszekednek, italoznak, verekednek
 - a gyermeket nem viszik levegőre, játszótérre, közösségbe (hátha meglátja valaki a jeleket)
 - a szülő gyermekével ingerült, türelmetlen, értetlen, kiabál, veri, akár a védőnő jelenlétében is

Fizikai bántalmazás

A szakemberek gyakran tapasztalják, hogy a gyermeküket ütéssel, veréssel büntető szülők viselkedésüket elfogadható nevelési elvnek tartják.

A fizikai sérülések rendkívül sokfélék: zúzódások, felrepedések, sebhely, égési, forrázási sebek, törések, izületi sérülések, agy- és szemsérülések, belső sérülések, mérgezés, nemi erőszak okozta fizikai sérülések. A magatartási ismérvek nehezebben észrevehetők, de gyakran többet „mondanak”:

- megretten a váratlan érintésre, elrántja a fejét
- üres, riadt tekintettel néz vagy nagyon éber (a gyermeket feszült mozdulatlanság jellemzi mindaddig, amíg nem érti, hogy barátságosan közelednek hozzá.)
- túlzottan alázkodó, engedékeny, visszahúzódó vagy éppen állandó védekező állásban van – ellenséges magatartás, szélsőségesen agresszív viselkedés
- korai érzékenység az iskolába, késői hazamenetel.

Lelki elhanyagolás

Pontosan felismerhető, de nem ítéhető meg biztonságosan, kultúránként nagyon elterjedt lehet.

Lelki bántalmazás

lélektani, érzelmi abúzus: a gyermekbántalmazásnak az a fajtája, amely a pszichológiai érés és fejlődés károsodásához vezet.

Formái: visszautasítás, mellőzés, megfélemlítés, izoláció, megvesztegetés. Háttérben általában a szülők saját lelki problémái állnak.

Szexuális bántalmazás

Tünetei nem egyértelműek, nehezen felismerhetők. Előforduló tünetek:

- alvászavar, étkezési zavarok
- szorongás, visszahúzódó viselkedés

- orvosilag nem indokolható fájdalmak, betegségek
- iskolai teljesítmény visszaesése.

A rendőrség családon belüli erőszak esetén csak bejelentés, feljelentés vagy hatósági észlelés alapján tud eljárást indítani. A tapasztalatok azt mutatják, hogy egyre több jelzés érkezik a gyámügyi szervektől, viszont az orvosok, pedagógusok, rokonok, akik közvetlenül észlelhetik az eseményeket vagy annak veszélyét, ritkán adnak jelzést. Tipikus, hogy ez csak akkor történik, amikor a helyzet már életveszéllyel fenyeget. A bántalmazás jelentése a gyermekjóléti szolgálatnak és/vagy a rendőrségnek kötelezettség, ennek elmulasztása bűncselekmény, hiszen ez a kiskorút veszélyeztető magatartása és foglalkozás körében elkövetett gondatlanság. Ezt a kötelezettséget sokan nem ismerik, mások elfogadhatatlannak tartják, mert félnek az elkövetőtől, ill. azoktól a kellemetlenségektől, kényelmetlenségektől – vizsgálat, kihallgatás, tanúskodás – amik ezzel járnak. A másik gyakran hallott érv a titoktartási kötelezettség. Ugyanakkor a jogszabályokban leírt titoktartási és adatvédelmi, személyiségvédelmi kötelezettség nem terjed – nem terjedhet ki – a szakemberek és intézmények számára nyújtandó információadásra, jelentési kötelezettségre. A tanulmány szerzői szerint szükséges lenne valamennyi szakterületen a szakmai szabályok és az etikai kódex elkészítése és ezek szakmaközi egyeztetése.¹⁶

A 45/2003. (IV.26.) OGY határozatot megelőzően született meg a 34/2002. (BK.24.) BM utasítás, amely a bűncselekmények, különösen a családon belüli erőszak áldozatainak védelme érdekében alkalmazott intézkedések hatékonyságának növeléséhez szükséges feladatokról rendelkezik.

Meghatározza, mit tehet a helyszínre érkező rendőr:

- köteles a helyszínen megjelenni,
- a magánlakásba a rendőrségről szóló törvényben foglaltaknak megfelelően léphet be,
- jogsértés esetén intézkedik a jogellenes állapot megszüntetése, a további jogsértés megelőzése érdekében,
- felhívja a figyelmet a jogsértő magatartás továbbfolytatásától való tartózkodásra,
- intézkedik a sérültek ellátása érdekében,
- törekednie kell a konfliktus megismerésére, (de nem szabad kísérletet tennie annak megoldására),
- tájékoztatnia kell az érintetteket a rendelkezésükre álló jogérvényesítési lehetőségekről, segítő szolgáltatásokról, szervezetekről,
- külön-külön kell a feleket és a helyszínen tartózkodó más személyeket meghallgatni (azt is tisztázni kell, hogy rendszeres, folyamat-jellegű erőszakról vagy alkalmi, indulati cselekményről van-e szó),
- adatgyűjtést, tanúkutatást kell végezni, és intézkedni kell a bizonyítási eszközök felkutatására és biztosítására

¹⁶ Dr. Szabó Zsolt – Diószegi Gábor: A családon belüli erőszak elleni hatékony rendőri fellépés lehetőségeiről (www.b-m.hu/render/bun)

- ha a törvényi feltételek fennállnak, a bántalmazót elő kell állítani, őrizetbe kell venni, ill. kezdeményezni kell az előzetes letartóztatását,
- értesíteni kell a gyermekjóléti szolgálatot, szükség esetén el kell rendelni az ideiglenes hatályú elhelyezést,
- a nyomozást haladéktalanul el kell rendelni – magánindítvány megtételéről soron kívül nyilatkoztatni kell a jogosultat, szükség esetén ennek érdekében meg kell keresni a gyámhatóságot,
- bűnmegelőzési feladatokra is nagy hangsúlyt kell fektetni.

A fenti utasítás meghozatalára azért volt szükség, mert bizonyos területen hibák és hiányosságok mutatkoztak. A legnagyobb szakmai hiba az volt, hogy a nyilvánvalóan súlyos esetekben sem mindig került sor szemlére, a bizonyítékok összegyűjtésére, más nyomozási cselekményekre, a bántalmazó őrizetbevételére, a gyermek ideiglenes hatályú elhelyezésére, a büntetőeljárás hivatalból történő megindítására!

A gyakorlatban a rendőri intézkedés abban merült ki, hogy az áldozatot felkérték, megkérdezték a látelétet, aztán menjen be a kapitányságra feljelentést tenni (ami a leggyakrabban nem történt meg...)

A kiskorú veszélyeztetése miatt indult büntetőeljárások esetén a rendőrség többnyire értesítette a gyámhatóságot, de a legtöbb esetben csak az eljárás befejezésekor, hirtelen az értesítést megalapozó veszélyeztetettség/veszélyeztetés már jóval korábban elmúlt.

A gyermekbántalmazás észlelése esetén azonban más szerveknek is van eljárási kötelezettségük:

A jegyző feladata:

- mérlegeli, hogy fennáll-e a bűncselekmény alapos gyanúja, ez esetben köteles büntető feljelentést tenni a Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. tv. (Be.) 171. §-a alapján,
- köteles védelembé vételi eljárást lefolytatni és mérlegeli a védelembé vétel elrendelését,
- mérlegeli, hogy indokolt-e a gyermek családi környezetből való azonnali kiemlése ideiglenes elhelyezés elrendelésével,
- mérlegeli, hogy indokolt-e a városi gyámhivatal megkeresése a gyermeknek a családból való hosszabb távú kiemlése érdekében.

A városi gyámhivatal feladata:¹⁷

- Köteles a szükséges hatósági eljárást lefolytatni, és
- mérlegeli, hogy fennáll-e a bűncselekmény alapos gyanúja, ez esetben köteles büntető feljelentést tenni a Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. tv. (Be.) 171. §-a alapján,

¹⁷ 1997. évi XXXI. tv. 108-114. §

- átmeneti vagy tartós nevelésbe vételi eljárást folytat le és szükség esetén elrendeli a nevelésbe vételt,
- mérlegeli, hogy indokolt-e a gyermek családi környezetből való azonnali kiemlése ideiglenes elhelyezés elrendelésével, esetlegesen gyermek-elhelyezési per indításával,
- mérlegeli a szülői felügyeleti jog megszüntetése iránti perindítást,
- amennyiben a saját hatáskörébe tartozó intézkedéseket nem tartja indokoltnak, mérlegeli, hogy védelembé vételi eljárást kezdeményez a jegyzői gyámhatóságnál, vagy megszünteti az eljárást.

A kiskorú sérelmére elkövetett bűncselekmények gyanújának észlelését követően lefolytatott eljárások során a gyámhatóságnak figyelemmel kell lennie továbbá arra, hogy eljárása – azon túl, hogy a gyermeket közvetlenül veszélyeztető helyzetet megszünteti, majd pedig a gyermek sorsát hosszabb távon megnyugtatóan rendezzi – körültekintő és alapos legyen. A lefolytatott eljárások során az eljárási cselekmények dokumentálásánál figyelemmel kell lenni a cselekmény későbbi, esetleges büntetőeljárás során történő bizonyíthatóságának elősegítésére. (pl. a jegyzőkönyvek tartalmi és formai követelményeire)

A gyámhatóságok az eljárásaik során kötelesek vizsgálni, hogy gyermekbántalmazás mellett vagy annak hiányában fennáll-e a gyermek egyéb okból megvalósuló veszélyeztetettsége, és annak fennállása esetén a hatáskörükbe tartozó intézkedéseket kötelesek megtenni.¹⁸

Az ügyészség feladata:

- a jogszabályi feltételek fennállása esetén elrendelheti a gyermek ideiglenes hatályú elhelyezését
- pert indíthat a szülői felügyeleti jog megszüntetése iránt
- vádat emelhet a szülő ellen a gyermeke sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt, és a vádiratban indítványozhatja a bíróság számára a szülői felügyeleti jog megszüntetését.

A bíróság feladata:

- a jogszabályi feltételek fennállása esetén elrendelheti a gyermek ideiglenes hatályú elhelyezését,
- a polgári bíróság megszüntetheti a szülői felügyeleti jogot,

¹⁸ Módszertani füzet 2004. A gyermekvédelmi feladatot ellátó szervek szerepe és feladatlátsága a gyermekbántalmazás és elhanyagolás megelőzésére és kezelésére - készítette: dr. Katonáné dr. Pehr Erika főosztályvezető-helyettes, ESZCSM Gyermek- és Ifjúságvédelmi Főosztály

a büntető bíróság ítéletet hoz a kiskorú sérelmére elkövetett bűncselekmény ügyében, és ha az ügyész a vádiratban indítványozza, határozhat a szülői felügyelet megszüntetéséről.

A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy a fenti hiányosságok és hibák ellenére a jelzőrendszer működik, az egyeztetések, szakmai és szakmaközi tanácskozások eredményesek. Ezek nem csak tapasztalatszerzés céljából hasznosak, hanem a szakemberek számára személyes kapcsolatok kialakítására is lehetőséget nyújtanak.

Tapasztalatok, összegzés

A gyermek mindenképp felett álló érdeke fokozott együttműködést és kölcsönös tájékoztatási kötelezettséget követel meg a gyermekekkel foglalkozó szakemberektől, dolgozóktól az élet bármely területén.

A Gyermekvédelmi Törvény jó alapot teremtett ehhez, a gyermekvédelmi rendszer kialakulása óta rengeteg változás történt, tisztábbak lettek a kompetenciahatárok, talán elmondható, hogy megváltozott a gyermekek sorsával foglalkozó szakemberek hozzáállása.

E tanulmány is annak érdekében született, hogy mindenki számára látható legyen, hogy a gyermekekkel és családokkal kapcsolatos intézkedések és döntések meghozatalán nemcsak a gyermekjóléti szolgálat és a gyámhatóság feladata.

Hiszen a gyermekek érdekében dolgozni csak hittel, meggyőződéssel, őszintén és kitartással lehet.

A LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG JOGALKALMAZÓI GYAKORLATÁNAK ALAKULÁSA KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A JELENTŐS MENNYISÉG HATÁRAINAK VÁLTOZÁSÁRA ÉS A JOGSZABÁLY-MÓDOSÍTÁSOKRA

Csik Attila¹

Mielőtt rátérnék a jelenlegi bírósági gyakorlat bemutatására, úgy gondolom – ha már a jelentős mennyiség, mint minősítő körülmény jogalkalmazási problémáit szeretném érzékeltetni –, elengedhetetlen utalni a büntetőjogi szabályozásunkban való megjelenésére, a mennyiségi szabályozás és iránymutatás változásainak szükségességére, arra hogy ezzel együtt hogyan változott a Legfelsőbb Bíróság jogértelmezési-jogalkalmazási gyakorlata, az egységes ítélkezési gyakorlat érdekében kifejtett álláspontja.

Az új gazdasági mechanizmus bevezetését követő években (1970-es évek eleje) Magyarország egyre nagyobb jelentőségű tranzit útvonallá vált – ahogy napjainkban is az – a Közel-Keletről Nyugat-Európába irányuló kábítószer kereskedelemben. Ennek hatására felismerték a szabályozás módosításának szükségességét, amit elsősorban nem a társadalom fokozottabb védelme, hanem a kábítószer-csempészet elleni védekezés motivált. A korábbi büntetési tételek felemelése és új elkövetési magatartások megalkotása ennek visszaszorítását célozta. A társadalmi változások ilyen káros következményeinek befolyásolása érdekében született meg az 1971. évi XXVIII. tvr. 44.§-a, amitől annak megakadályozását várták, hogy a tranzitutasok Magyarország területén kábítószerrel vigyenek át. Erre tekintettel a büntetési tételeket lényegesen megemelték, az alapesetet 1–5 évig terjedő szabadságvesztéssel rendelték büntetni és új minősített eset került bevezetésre: a jelentős mennyiségű, illetőleg értékű kábítószerrel történő elkövetés. Az akkor hatályos Btk.² 198.§ (2) bekezdésének d.) pontja szerint 2–8 évig terjedő szabadságvesztés a büntetés, ha a kábítószerrel visszaélést jelentős mennyiségű, illetőleg értékű kábítószerrel követik el.

A mennyiségi korlát beiktatása az ezt követő évtizedekben folyamatosan minősítési problémát jelentett az ítélkezési gyakorlat számára. Néhány bírósági határozat szerint a jelentős mennyiség megállapításához az volt szükséges, hogy a kábítószer mennyisége meghaladja a 10 kilógrammot.³

A Legfelsőbb Bíróság annak érdekében, hogy egységes ítélkezési gyakorlat alakuljon ki, meghozta a BK 75. számú állásfoglalását, amely kimondta, hogy az átlagos ká-

¹ Dr. Csik Attila, bírósági fogalmazó, Kőszegi Városi Bíróság

² A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény.

³ Rupa Melinda: A kábítószer probléma nemzetközi és hazai büntetőjogi szabályozásának áttekintése és a jogalkalmazói gyakorlat alakulása. in: VEAB Büntetőjogi tanulmányok szerk.: Kahler Frigyes 2000. p. 145.

kábítószer-élvező mintegy egy évi fogyasztásának megfelelő mennyiségű káros élvezetre alkalmas kábítószer kell a Btk. 198. § (2) bekezdésének d.) pontja szerinti minősítés szempontjából jelentős mennyiségűnek tekinteni. Az indokolás szerint a büntett megvalósulása szempontjából a kábítószernek jelentős mennyiség szerinti minősítése sem súlyhatárhoz, sem pedig meghatározott forintértékhez nem köthető, mivel a kábítószerek sokfélék, hatásuk nagymértékben eltér egymástól, hatásmechanizmusuk az egyén biológiai adottságaitól is függően alakul. Minthogy továbbá a kábítószerek forgalma tilos, többnyire csak a zugárfolyamon kialakult értékük válhat ismertté.

A kábítószer jelentős mennyiségének minősítésénél a káros élvezetre alkalmas szereknek az előbb ismertetett jellegéből, felhasználási módjából, a kábítószerek különbözőségeiből és nem utolsósorban az ember életére, egészségére, testi épségére gyakorolt romboló hatásából, végül abból kellett kiindulni, hogy az ilyen szerek rendszeres fogyasztása a társadalomra is fokozott veszélyt jelentő kriminogén tényező. Abban a kérdésben pedig, hogy valamely kábítószerből a rendszeres kábítószer-élvező évente kb. milyen mennyiséget fogyasztott, a bíróságnak általában orvos szakértői vélemény beszerzése útján kellett állást foglalnia.

Láthatjuk, hogy a kollégiumi állásfoglalás ugyan konkrét szempontokat nem adott meg a jelentős mennyiség meghatározására, mégis a korábbi bizonytalanságot annyiban mérsékelte, hogy egy meghatározott és behatárolható keretben rögzítette a minősítés szempontjából jelentős mennyiségű kábítószer alsó határát. Amit még ki kell emelni az az, hogy a Büntető Kollégiumi állásfoglalás az átlagos kábítószer-élvezőre szabva határozta meg az iránymutatás szempontjait, amitől a később tárgyalásra kerülő Büntető Elvi Döntés teljes mértékben eltért.

A hazai visszaélések terjedésére kívánt reagálni az 1978. évi IV. tv. (Btk.), amely 1979. július 1. napján lépett hatályba. A visszaélés kábítószerrel törvényi tényállását ezek után a 282. §-ában találhatjuk meg. A szabályozás érdekessége az volt, hogy nem vette át az 1971. évi Büntetőnovellával bevezetett jelentős mennyiséget, mint minősítő körülményt, viszont külön választotta a kábítószer áldozatait és annak haszonélvezőit. Először alkalmazta a csekély mennyiség fogalmát, és a kábítószer nem forgalomba hozatal céljából történő készítését, megszerzését, tartását vétségnek minősítette és 1 évig tartó szabadságvesztéssel, javító-nevelő munkával vagy pénzbüntetéssel rendelte büntetni. Az ide vonatkozó magyarázat szerint a törvény szigorának nem az áldozatnak minősíthető fogyasztókkal, hanem a kábítószer haszonélvezőivel, vagyis a kereskedőkkel szemben kell megnyilvánulnia. „Az 1978. évi Btk-ban testet öltő kriminál-politika hiányában rájuk fel általában, hogy nem választja szét határozottan és egyértelműen a fogyasztót és kereskedőt. Ebből fakadóan a szankciók a kereskedőkkel szemben az általános megelőzés szempontjából elégtelenek, a fogyasztókkal szemben a speciális megelőzés szempontjából értelmetlenek.”⁴

Lévai Miklós: Kábítószerek és bűnözés. Elméleti kérdések és a hazai helyzet. KJK, Budapest 1992. p. 103.

A jelentős mennyiség, mint minősítő körülmény története szempontjából következő jelentős állomásnak a Btk-t módosító 1987. évi III. tv. 29. §-a tekinthető, amely 1988. január 1. napjától hatályos. A kábítószerrel visszaélés tényállásának (3) bek. c.) pontjába visszaépítette a jelentős mennyiségű kábítószerrel történő elkövetést és 2-8 évig tartó szabadságvesztéssel rendelte büntetni.

A jelentős mennyiségű kábítószer megállapításakor mutakozó jogalkalmazói bizonytalanságok és a fogyasztó büntethetőségére vonatkozó jogirodalmi viták vezettek el a Legfelsőbb Bíróság 1986. december 27. napján közzétett VI. számú Büntető Elvi Döntéshez (BED)⁵, melyet a jogirodalom a kábítószer-probléma kriminalizálásának és a fogyasztóval szembeni erőteljesebb fellépés első állomásának tekintett. Ugyanis a kábítószerrel visszaélés egyes jogértelmezési kérdéseiről szóló Elvi Döntésben a Legfelsőbb Bíróság lényegében lezárta azt a jogirodalmi vitát, amely arról folyt, hogy a Btk. 282. § (1) bekezdése alapján büntetendő-e önmagában a kábítószer fogyasztás vagy sem. Az Elvi Döntés II/1. pontja szerint a kábítószer fogyasztója a kábítószerrel visszaélés bűncselekményét akkor is elköveti, ha nem maga készítette, vagy tartotta a kábítószert, hanem mástól a fogyasztás érdekében szerezte meg. Tehát a BED megjelenése óta a bíróságok a kábítószerek, illetve veszélyes pszichotrop anyagok visszaélészerű fogyasztását bűncselekménynek kell, hogy minősítsék, mivel a Legfelsőbb Bíróság logikai és rendszertani értelmezéssel a megszerzés fogalma alá tartozónak tekintette a kábítószer fogyasztását, hiszen aki kábítószert kíván fogyasztani, annak előtte szükségképpen meg kell szereznie a kábítószert.

A jelentős mennyiségű kábítószer jogalkalmazói megítélése szempontjából a BED olyan mérföldkőnek számított, ami 1995-ig meghatározta az ítélezés és a büntetéskiszabás körülményeit. Azt, hogy a büntetőjogi következmények szempontjából milyen jelentősége van az adott ügyben szereplő kábítószer mennyiségének, a VI. számú BED viszonylag jól meghatározható módon juttatta kifejezésre. A III/1. pontja kimondta, hogy a Btk. 282. §-ának alkalmazásában csekély mennyiségű az a kábítószer, amely egy személyre vonatkoztatva a gyógyszerként is alkalmazott kábítószerek esetében az egy alkalommal kiadható gyógyszer mennyiséget nem haladja meg, a gyógyszerként fel nem írható kábítószereknél, pedig a mérgezést okozó mennyiséget még nem éri el. A jelentős mennyiség fogalmát a III/2. pont határozta meg, amely szerint a Btk. 282. §-ának alkalmazásában jelentős mennyiségű kábítószer a sok ember – legalább tíz személy – életének vagy egészségének veszélyeztetésére alkalmas mennyiségű kábítószer.

Az ilyen módon megfogalmazott jelentős mennyiségre adott iránymutatás a BED megjelenését követő években a bírói gyakorlat számára jelentős jogalkalmazási problémákat okozott. Ennek okát leginkább abban lehetett felfedezni, hogy a VI. számú Büntető Elvi Döntés szemben a korábbi iránymutatás hatására kialakult gyakorlattal, a csekély mennyiség és a jelentős mennyiség meghatározásánál az egészséges embert tekintette viszonyítási alappal, holott a 75. számú BK állásfoglalás az átlagos kábítószer-élvező személy mintegy egy évi fogyasztásának megfelelő mennyiséget minősítette je-

5 Magyar Közlöny, 1986/53.szám

jelentős mennyiségnek, ami a BED-hez képest lényegesen kedvezőbb jogi megítélést tett lehetővé. A szabályozás lényege ezzel egyértelműen a szigorítás irányába mozdult el.

A csekély mennyiség vonatkozásában a BED előírja, hogy a gyógyszerként is előírható kábítószernek legnagyobb napi adagjának tízszerese tekinthető olyan csekély mennyiségnek, amely rendszerint még csupán egy személy ellátására szolgál. Az ennél nagyobb mennyiségű, már több személy életének vagy egészségének veszélyeztetésére elégséges kábítószerrel elkövetett bűncselekmény enyhébb büntetőjogi megítélése nem indokolt. Az tehát nem a Btk. 282.§ (5) bekezdésébe foglalt vétség, hanem a bűncselekmény alapesete, a Btk. 282.§-ának (1) bekezdése szerint minősülő kábítószerrel visszaélés büntette.

A csekély mennyiség bírói megítélése az iránymutatás részletessége miatt tulajdonképpen különösebb problémát nem vetett fel, ezzel szemben a jelentős mennyiség meghatározása annál inkább, mert a BED arra nézve lényegi iránymutatást nem adott. Az indokolás gyakorlatilag megismétli a rendelkező részben foglaltakat, miszerint a kábítószerrel visszaélés körében olyan mennyiségű kábítószer indokolt jelentős mennyiségnek tekinteni, amely legalább tíz ember életének vagy testi épségének veszélyeztetésére alkalmas.

Hogy mindez hogyan jelentkezett a Legfelsőbb Bíróság ítélkezési gyakorlatában, azt jól lehet érzékeltetni a következő eseti döntések segítségével. Az egyik leglényegesebb ilyen döntést a BH 1989. 304. szám alatt tették közzé 1989. augusztusában. A Legfelsőbb Bíróság említett határozatának jelentőségét az adja, hogy közel tíz évig iránymutatásul szolgált és befolyásolta a jogalkalmazás mikénti alakulását, egészen az 5/1998. számú Büntető jogegységi határozat meghozataláig.

Az eseti döntés meghozatalának előzménye az volt, hogy a városi bíróság a terheltet jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntette miatt elítélte. A tényállás szerint a terhelt 180 ampulla Dolargán injekciót használt fel kb. egy év alatt. Az akkor hatályos jogszabályok szerint a Dolargán kábítószernek minősült és ez a mennyiség legalább tíz ember életének vagy testi épségének a veszélyeztetésére volt alkalmas. Az orvos szakértői intézet véleménye az volt, hogy a gyógyszer szokásos terápiás adagja naponta legfeljebb 3x1–2 ampulla. A felírt és kiváltott mennyiség viszont nemcsak a napi terápiás adagot, de még a halálos adagot is többszörösen meghaladja. Mégis a Legfelsőbb Bíróság szerint a városi bíróság tévedett, amikor az orvos szakértői véleménye hivatkozással jelentős mennyiségű kábítószerrel állapított meg.

Az indokolás szerint – amely a VI. számú BED III/1. pontjának a.) pontjából és a 2. pontból indult ki – a Magyar Gyógyszerkönyv által meghatározott legnagyobb – az orvos által egy-egy beteg részére előírható – napi adag tízszerese tekinthető olyan csekély mennyiségnek, amely még egy személy ellátására szolgál. Erre a mennyiségre történő elkövetés a Btk. 282.§-ának (5) bekezdésében foglalt vétség megállapítását teszi lehetővé. Az ennél nagyobb mennyiség már több személy életének, egészségének a veszélyeztetésére alkalmas, így a bűncselekmény alapesetének, a Btk. 282.§ (1) bekezdésének a megállapítását teszi lehetővé.

A kábítószerrel visszaélés társadalomra veszélyességi foka az alapesethez képest akkor ér el magasabb szintet, ha olyan mennyiségre követik el, ami már nem csupán né-

hány ember, hanem sok – legalább tíz – ember életének és testi épségének a veszélyeztetésére alkalmas. Az ilyen mennyiségű kábítószer már jelentős mennyiségnek tekintendő, és a cselekmény a Btk. 282.§-a (3) bekezdésének c.) pontja szerint súlyosabban minősül és 2–8 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A döntés lényege értelmében az egy-egy alkalommal kiváltott és elfogyasztott gyógyszer-kábítószer, a ténylegesen egy időpontban fogyasztás céljára az elkövető birtokában együtt lévő mennyiség – és nem a valójában együtt soha nem létező részmenyiségek összességéből adódó mennyiség – képezi a minősítés alapjaként értékelhető mennyiséget. Hiszen a jogtárgy fokozott sérelme csak akkor következik be, ha a sérelmet előidőző mennyiségek egy időben együtt vannak. Ha ugyanis az egyes részmenyiségek nem halmozódnak fel, a közegészség sérelme, mint jogi tárgy fokozott veszélyeztetése nem következik be.

A BH 1991. 55. szám alatt közzétett eseti döntést szerint a kábítószerrel visszaélés büntette esetén elsősorban nem szakértői, hanem inkább jogi kérdés az, hogy a kábítószer jelentős mennyiségű-e.

A Legfelsőbb Bíróság BH 1994. 294. számú eseti döntésének említését azért tartom szükségesnek, mert a Legfelsőbb Bíróság által képviselt álláspont és érvelés számomra nagyon érdekesnek tűnik és egy kissé elgondolkodtató.

A döntés értelmében a kábítószerrel visszaélés nem minősül jelentős mennyiségre elkövetett bűntettként, ha az elkövető 259 gr mennyiségű hasisnak az országba behozatalával követi el a bűncselekményt.

A megyei bíróság a vádlottat 1992-ben jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntette miatt három év hat hónapi börtönbüntetésre ítélte. A vádlott és a védő főbüntetés enyhítésére irányuló fellebbezését a Legfelsőbb Bíróság alaposnak találta. Álláspontja szerint az ítélet tényállása részlegesen megalapozatlan, mert az elsőfokú bíróság nem értékelte, hogy az elkövetéskor a vádlott mit tudott a rábizott kábítószer minőségéről. A Legfelsőbb Bíróság kiegészítő orvos szakértői véleményt szerzett be az igazságügyi orvostani intézettől, figyelemmel arra is, hogy a vádlott letartóztatása óta a magával hozott kábítószerrel következetesen „hasas”-nak említette és a másodfokú tárgyaláson a tolmács közreműködésével tisztázódott, hogy ez a török nyelvben a hasisnak felel meg. Ezek után a Legfelsőbb Bíróság a tényállást azzal helyesbítette és egészítette ki, hogy a vádlott úgy tudta, a rábizott, általa fel nem bontott csomagban enyhébb drog – hasis – van. A vádlottól lefoglalt összességében 259 gr anyag, amennyiben az valóban hasis lett volna, nem minősíthető jelentős mennyiségű kábítószernek. A Btk. 282.§-a (3) bekezdésének a.) pontja szerinti jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés minősített esete megvalósulása a Legfelsőbb Bíróság VI. számú BED III/2. pontjában meghatározottak szerint a sok ember – legalább tíz személy – életének vagy egészségének veszélyeztetésére alkalmas mennyiség esetén állapítható meg. A vádlott tudatában bizonyossággal meglévő hasis és annak maximálisan figyelembe vehető 259 gr súlya mellett, terhére a kábítószerrel visszaélés bűncselekményének az említett minősített esete a kiegészítő orvos szakértői vélemény alapján nem állapítható meg.

zért a Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú ítéletnek jogi értékelésére vonatkozó rendelkezését megváltoztatta és a vádlott bűnösségét a Btk. 282.§-ának (1) bekezdésében meghatározott kábítószerrel visszaélés büntetének minősítette és a főbüntetést 2 év 4 hónapi szabadságvesztésre enyhítette.

Úgy gondolom, az ilyen fajta érvelés és gyakorlat semmilyen körülmények között sem fogadható el, már csak azért sem, mert a vádlott tisztában volt azzal, hogy kábítószert akart behozni és hogy azt mindenhol – a társadalomra való veszélyessége miatt – büntetni rendelik. Azon az alapon, hogy „a vádlott úgy tudta” vagy „amennyiben az alólóban hasis lett volna” nem lehet és nem szabad ítélni, mert szélsőséges esetekben meglehetősen abszurd helyzetek is létrejöhetnek volna. Gondolok itt arra például, ha a vádlott vallomásában a hozott kábítószert következetesen porcukornak említette volna, akkor a fenti érvelés alapján – mivel a porcukor nem alkalmas bódult állapot előidézésére – a büntetését korlátlanul enyhíteni vagy mellőzni is lehetett volna, mert alkalmatlan tárgyon elkövetett kísérletet valószínűleg nem büntetik (Btk. 17.§ (2) bekezdés). Úgy, ha történetesen heroint említett volna vallomásában – mert ő úgy tudta, hogy heroin hoz be az országba, noha mégsem heroint hozott be – akkor „amennyiben az abban heroin lett volna” alapon, ennek figyelembevételével kellett volna a büntetését megállapítani és kiszabni.

Véleményem szerint a helyes döntés az lett volna, ha a szakértői vélemények figyelembevételével a ténylegesen behozott kábítószer minősége és az irányadó VI. számú BED alapján állapították volna meg a vádlott büntetését. Az elvi döntés egyértelműen mondja, hogy a kábítószerek visszaélés körében olyan mennyiségű kábítószert indokolt jelentős mennyiségűnek tekinteni, amely legalább tíz ember életének vagy épségének veszélyeztetésére alkalmas. Ha és amennyiben a vádlott által behozott kábítószer nem követelményeknek megfelelt, akkor jelentős mennyiségű kábítószerekkel visszaélés büntetésében kellett volna a bűnösségét megállapítani, függetlenül a Btk. 27.§ (1) bekezdés rendelkezésétől, miszerint nem büntethető az elkövető olyan tény miatt, amelyről elkövetéskor nem tudott, aminek valóságáról teljes egészében sajnos sosem bizonyíthatunk meg, hivatkozson bármire is a vádlott.

A VI. számú BED alapján a kirendelt szakértők többsége gyógyszerkönyvekre hivatkozva saját becslés alapján és eltérően állapította meg a jelentős mennyiség határát, ezért egyre sürgetőbben fogalmazódott meg egy egységes értékhatárokat megállapító, igazságügyi szakértő által kötelezően használandó táblázat meghatározása és ennek elvi döntésnél magasabb szintű jogszabályban történő rögzítésének az igénye. Különösen a cannabis esetében volt vitatható a jelentős mennyiség határa – ahogy ezt néhány korábban bemutatott eseti döntés is érzékelteti –, figyelemmel arra, hogy a halált okozó méreganyagok mennyisége nem ismert, így nem vélelmezhető, mennyi az egy ember életét vagy egészségét veszélyeztető mennyiség; ehhez képest, pedig mennyi a legalább tíz személy életét vagy egészségét veszélyeztető mennyiség.⁶

További szigorítást eredményezett az 1993. évi XVII. tv. (Büntetőnovella) hatályba lépése (1993.V.15.), mely jelentős mértékben módosította a kábítószerek visszaélés törvényi tényállását. Több fontos és lényeges rendelkezés mellett a büntetési tételt felemelte és öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel rendelte büntetni a bűncselekményt, amennyiben azt jelentős mennyiségű kábítószerekkel követik el. A törvénymódosítás szigorítást jelentett olyan vonatkozásban is, hogy a csekély mennyiségre elkövetett vétségi alakzat esetében a korábbi egy évről két évre emelte a szabadságvesztés büntetési tételét, de alternatív büntetésként megmaradt a pénzbüntetés is. A módosítás forradalmian új változásának tekinthető, hogy lehetővé tette a büntetőjogi útról való elterelést a fogyasztók esetében: vagyis új büntethetőséget megszüntető okot állapított meg abban az esetben, ha a kábítószer-fogyasztó csekély mennyiségű kábítószert saját használatra természet, előállít, megszerz, tart stb.; feltéve, ha az elsőfokú ítélet meghozataláig legalább hat hónapig tartó folyamatos gyógykezelésben vesz részt.

Bár a módosítás a kábítószer-fogyasztó részére kifejezetten enyhébb elbírálást kívánt bevezetni, azonban a kábítószer mennyiségét továbbra is a VI. számú BED határozta meg többféle „szorzószámot” alkalmazva (napi adag, mérgezést okozó mennyiség, egyszeri adag, egészség veszélyeztetésére alkalmas adag), továbbá különbséget tett a gyógyszerként használatos és a gyógyszerként nem használatos drogok között. A csekély mennyiség felső határa a gyógyszerként is használatos szereknél a tíz napi adag, míg a többi kábítószernél kb. a halálos adag egyszerese volt. A jelentős mennyiség minimuma a csekély mennyiség tízszerese volt, ami kb. tíz személy életének vagy egészségének veszélyeztetésére alkalmas mennyiségnek számított.

A jogalkalmazásban a problémát most az jelentette, hogy a csekély mennyiség határa olyan alacsonyan volt meghúzva, hogy egyes vélemények szerint azt a kábítószer függőségben szenvedő fogyasztó akár egy napi adagjával is átlépte és mindjárt az öt éves büntetéssel fenyegetett alapesetbe csúszott át. Figyelemmel arra, hogy a kábítószerek függők napi adagja a csekély mennyiség többszöröse is lehet, így saját adagjuk tartásával gyakran belecúsztak a jelentős mennyiségbe, amely már a szigorítás következtében 5–15 évig terjedő szabadságvesztéssel volt büntetendő. Ezen ellentmondások feloldása érdekében a bírósági gyakorlatban általánossá vált a 87.§, azaz az enyhítő szakasz alkalmazása, amelyet szinte minden ilyen esetben felhívtak és ennek segítségével szabták ki a büntetéseket.

Az egyre gyakrabban jelentkező ellentmondásokat észlelve a Legfelsőbb Bíróság a VIII. számú BED-el hatályon kívül helyezte a VI. számú BED-et, amely 1994. március 25-étől vált hatálytalanná. Ennek ellenére az abban megadott mennyiségfogalom meghatározás egy ideig még tovább élt a gyakorlatban, egészen 1995. március 27. napjáig, amikor is sor került a Legfelsőbb Bíróság BK. 155. számú állásfoglalása közzétételére.

A jogalkalmazók, a bírák többsége a mennyiségi határok csökkentését tartotta indokoltnak tekintve, hogy ebben az időszakban a kábítószerek helyzete egyértelmű romlásával lehetett számolni, ezzel szemben a kollégiumi állásfoglalás nem élt a szigorítás lehetőségével.

...kábítószer a kábítószerhez hozzá nem szokott fogyasztóra vonatkoztatott halálos (letális), illetve mérgező (toxikus) adag legfeljebb tízszerese. A 2. pont szerint „jelentős mennyiségű” kábítószer az ilyen adag több mint százszorosa.

Az alapegységet az igazságügyi orvos szakértői gyakorlatban általánosan elfogadott, egy-egy kábítószernek a hozzá nem szokott fogyasztóra vonatkoztatott halálos adagja adta meg. Mivel néhány kábítószernek a halálos adagja nem volt ismert, ezért helyette a mérgező adag szolgált alapegységül. A csekély, illetve a jelentős mennyiségű kábítószer büntetőjogi fogalmát ezekből az alapegységekből kiindulva lehetett egyértelműen meghatározni. A cannabiszál a halálos, illetve a mérgező adagot nem tudták bizonyítani, így az alapegységet hazai és külföldi tapasztalatok alapján szakértői véleményezték. Az orvos szakértői gyakorlat egységesen 1 grammban határozta meg az alapegységet, így 10 gr-ban véleményezték a csekély mennyiség felső és 100 gr-ban a jelentős mennyiség alsó határát.

Csekélyként csak olyan viszonylag kisebb kábítószer-mennyiséget értékeltek, amely egy vagy legalábbis kevés számú személy életének vagy egészségének a veszélyeztetésére volt alkalmas. Ezen alapegység legfeljebb tízszeresének megfelelő kábítószer-mennyiség minősült még csekélynek. Az ezt meghaladó mennyiség már számosabb személy életének vagy egészségének a veszélyeztetésére volt alkalmas, amelyet a kábítószerrel visszaélés büntetése alapesete szerint kellett büntetni, tehát a vétségi alakzat a Btk. 282/A.§ szerinti büntethetőséget megszüntető ok alkalmazására nem kerülhetett sor.

A kábítószer mennyiségének megállapításakor a tiszta hatóanyag-tartalmat vették figyelembe. Ezért annak megállapításához, hogy valamely anyag kábítószer-tartalmát-e, és ha igen, milyen mennyiségben, különleges szakértelem volt szükséges. Ezért ilyen kérdés merült fel, általában vegyész – és orvos szakértőt kellett igénybe venni. A nyomtatóul szolgált a gyakorlat számára, hogy ha a bűncselekményt többféle kábítószerre követték el, akkor a különböző alapegységek alapján kiszámított mennyiségeket arányosan átszámítva összegezni kellett (BK. 155. 5/e. pont), és ennek alapján számon tartották ki, hogy együttesen meghaladják-e a csekély mennyiség felső határát, illetve a jelentős mennyiség alsó határát.

A Btk. 282.§ (1) bekezdésében meghatározott és a (3) bek. a.) pontja szerint minősítő jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntetést 5 évtől 15 évig terjedő szabadságvesztéssel lehetett büntetni. Ilyen súlyos büntetési tétel alkalmazására a már megállapított mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntetése alkalmas, az alapegység százszorosát meghaladó kábítószer-mennyiség szolgálhatott alapul.

Az így rendkívüli módon megemelt felső határok olyan következményre vezettek, hogy kereskedelmi mennyiségű kábítószeres esetében sem lehetett megállapítani a jelenlegi mennyiséget, emellett továbbra is aggályosnak tartották a szakemberek, hogy a mennyiségi kérdéseket nem jogszabály, hanem a Legfelsőbb Bíróság kollégiumi állásfoglalása tartalmazza annak ellenére is, hogy az kötelező a bíróságokra nézve.

További problémaként jelentkezett a bírói gyakorlatban, hogy a Legfelsőbb Bíróság BK 155. számú állásfoglalása szakítani kívánt a BH 1989. 304. és a BH 1990. 169. számú eseti döntések alapján kialakult jogalkalmazói gyakorlattal, miszerint a továbbiakban nem a ténylegesen egy időpontban a fogyasztás céljára az elkövető birtokában lévő mennyiség képezi a minősítés alapjaként értékelhető mennyiséget, hanem a kábítószer-élvező által elfogyasztott mennyiségek összeadódnak és az összegzett mennyiség képezi a vádlott büntetőjogi felelősségre vonásának alapját, azaz ez határozza meg a cselekmény jogi minősítését. A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának 155. számú állásfoglalása II/5/e. pontja mondta ki ezt, amikor úgy fogalmazott, hogy „a kábítószerrel visszaélés különböző elkövetési magatartásainak folyamatos megvalósítása (pl. a kábítószer termesztése vagy előállítása, majd tartása, illetve forgalomba hozatala) természetes egység. Ugyancsak természetes egység, ha az elkövető egyidejűleg vagy folyamatosan különböző kábítószerre nézve követi el a cselekményét. A különböző kábítószer-mennyiségeket azonban összegezni kell.” A problémát az okozta, hogy a folytatólagosan elkövetett kábítószer-fogyasztás esetén a már elfogyasztott kábítószer-mennyiség tiszta hatóanyag-tartalmát bizonyítani nem lehetett, ezért az iránymutatás ezen részének gyakorlati jelentősége nem volt és nem is lehetett.

Ennek hatására ellentmondásos bírói gyakorlat alakult ki, így szükségessé vált az egységes ítélkezési gyakorlat biztosítása és a joggyakorlat továbbfejlesztése érdekében jogegységi eljárás lefolytatása, aminek az eredményeképpen megszületett a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának 1998. október 30. napján kelt 5/1998. számú Büntető jogegységi határozata.

A határozat 1. pontja szerint a kábítószerrel visszaélés akár azonos, akár különböző elkövetési magatartásait megvalósító részecselekmények természetes egységet alkotnak. A 2. pont pedig kimondta, hogy az azonos vagy különböző kábítószeres esetekben a tiszta hatóanyag-tartalom alapulvételével kiszámított részmennyiségeit – amelyekre nézve a kábítószerrel visszaélésnek a természetes egység keretébe tartozó részecselekményeit elkövették – összegezni kell, és a bűncselekmény minősítése (a csekély vagy a jelentős mennyiség megállapítása) szempontjából az összmennyiség az irányadó.

Az indokolás szerint a kábítószerrel visszaélés bűncselekménye elbírálásával kapcsolatban az ítélkezési gyakorlat megosztott annak megítélését illetően, hogy a bűnösség körében – az elkövetés tárgyául – csupán a terhelnél egy alkalommal egyszerre felvett kábítószer-mennyiséget, avagy mindazt a mennyiséget figyelembe kell-e venni, amelyre nézve a bizonyítás eredményes volt. A kábítószer mennyiségének a Btk. 282.§ (3) bekezdésének a.) pontjában meghatározott minősített eset és a 282/A.§-ban meghatározott büntethetőségi akadály esetében van jelentősége, egyébként, pedig csak a büntetés kiszabása szempontjából kell figyelembe venni.

A jogegységi határozat azt a következtetést vonta le, hogy a természetes egység keretei közé tartozik az adott törvényi tényállás alapesetét kimerítő – bár különböző részecselekmények által megvalósítható – valamennyi olyan magatartás, amely a Btk. 282.§ (1) bekezdése szempontjából tényállásszerű, feltéve, hogy azokat egy eljárásban bírálják el. A határozat kifejti azt is, hogy a részecselekmények egymást kiegészítő módon al-

nyelvi és büntetőjogi. Az elkövetési tárgyak ugyanaz, és bár a bűncselekmény tárgyi oldalának különböző ismérveit valósítják meg, egyaránt a cselekmény alapeseti törvényi tényállásának keretein belül maradnak. Erre a szoros összefüggésre tekintettel, ha a lehetséges elkövetési magatartások közül egy vagy több ismétlődően vagy folyamatosan valósul meg, illetve ha ugyanannak az elkövetőnek a terhére több különböző – az alapeset körébe tartozó – cselekmény állapítható meg, úgy ezek a cselekmények azonoságukra vagy különbözőségükre tekintet nélkül a természetes egység fogalmába tartoznak. A természetes egység pedig kizárja a folytatólágosság, mint törvényi egység megállapítását, ezért valamely részcsselekmény ismétlődő jelleggel történő elkövetése legfeljebb a bünteteskiszabás körében értékelhető.

Mindezekre figyelemmel a Legfelsőbb Bíróság nem tartotta fenn a BK 155. számú állásfoglalás II/e. pontja (3) bekezdésének azon megállapítását, mely szerint nem kizárt a Btk. 12.§-ának (2) bekezdésében meghatározott feltételek esetén a folytatólágosság törvényi egységének a megállapítása. Fontos leszögezni, hogy a Legfelsőbb Bíróság csak az alapeset körébe tartozó cselekményeknél zárta ki a folytatólágosság, mint törvényi egység megállapítását, azonban az eltérő minősítésű részcsselekmények esetében a folytatólágos elkövetés megállapításának nincs akadálya.

Az indokolásának végét azzal zárta a Legfelsőbb Bíróság, hogy egyértelműen kifejezésre juttatta, a továbbiakban nem tekinthető irányadónak – a BK 155. számú állásfoglalásban kifejtettekkel is ellenkező – a BH 1989. 304. szám alatti határozatban közölt döntése.

Mielőtt rátérnék az 1998. évi Btk. módosítás hatására felmerülő újabb elméleti és gyakorlati problémák tárgyalására, kitérek még a BH 1999. 101. számú eseti döntésre is, mert úgy gondolom, hogy az abban jelentkező jogértelmezési probléma összekapcsolható az 1998. évi LXXXVII. törvény megjelenésével.

Az említett döntés a kábítószerrel visszaélés elkövetési magatartásai közül a „kereskedés” és a „forgalomba hozatal” elhatárolásánál irányadó szempontokkal foglalkozik, de néhány megállapítása érdekes lehet a jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés megítélése szempontjából is.

Az elsőfokú ítélet tényállása szerint az I. r. vádlott 947,9 gr amfetamin tartalmú por értékesítésével bízta meg a II. r. vádlottat, majd eljutottak az V. r. vádlotthoz, akinek közvetítésével egy külföldi személynek vételre ajánlották fel az amfetamint. Azonban a bírósági intézkedésre került sor, így a kábítószer értékesítését megakadályozták.

Az elsőfokú bíróság a vádlottak bűnösségét jelentős mennyiségre elkövetett kábítószerrel visszaélés bűntettében állapította meg, amelyet valamennyien a kábítószerrel kereskedéssel valósítottak meg. Jogi okfejtésének alátámasztásaként arra hivatkozott, hogy a kereskedés a kábítószer forgalmazásában való bármiféle közreműködés, így a kábítószerrel az eladón és a vevőn kívül kereskedik a közvetítői sor valamennyi tagja is, a bűncselekmény befejezetté válásához pedig az adásvétel tényleges létrejötte nem szükséges. E magatartási formát a legveszélyesebbnek tartva, a bűncselekmény tárgyi súlyát növelő tényezőként, míg az alapmennyiség több mint húszszorosát meghaladó,

rendkívül nagy mennyiségű kábítószerre történő elkövetést súlyosító körülményként értékelte.

A másodfokú bíróság a cselekmény jogi minősítését törvényesnek tartotta, a kábítószerrel kapcsolatos elkövetési magatartás megjelölése azonban álláspontja szerint téves. A vádlottak ugyanis nem kereskedtek, hanem forgalomba hozták a kábítószerrel, mert a kereskedés rendszeresen ismétlődő, anyagi haszon érdekében folytatott adásvétel. Az adott esetben azonban a vádlottak egy bizonyos mennyiséget egy alkalommal, egyszerre akartak értékesíteni, olyan személynek, aki azt nem saját fogyasztásra, hanem több személy részére hozta volna forgalomba. A forgalomba hozatal ugyan meghiúsult és az elkövetői magatartás kísérleti szakaszban maradt, de a vádlottak cselekménye mégis befejezett, mert a közbenső elkövetői magatartások között (kábítószer tartása, egymásnak átadása) befejezett cselekmény is volt.

Érdemes még megemlíteni, hogy a másodfokú bíróság az elsőfokú ítéletben értékelt bűnösségi körülmények közül mellőzte a rendkívül nagy mennyiségre és a legveszélyesebb magatartásra utalást, mert a forgalomba hozni kívánt mennyiség a bírói gyakorlatban nem tekinthető olyan kiemelkedőnek, amely a büntetési tételen belül a közép vagy felső határhoz közelítő szabadságvesztés kiszabását indokolná.

Úgy gondolom, hogy az itt felmerült jogértelmezési probléma jól tükrözi a kábítószerrel visszaélés törvényi tényállásának hiányosságait, és a gyakorlatban jelentkező elmentmondásait, amelyre jogalkotói válaszként született meg az 1998. évi LXXXVII. tv. 62.§-a.

Az 1999. március 1. napjától hatályos törvényi szabályozás előzménye lehetett, hogy a Btk. 282. és 282/A.§-ai tényállásainak szabályozása nem volt kellően differenciált. Emellett a csekély, illetve jelentős mennyiség fogalmak tartalmának meghatározási módját is sokan kifogásolták. Emellett a hivatkozott törvényi rendelkezések nem tükrözték megfelelően az egyes kábítószer visszaélések és visszaélők társadalomra veszélyessége közötti különbségeket.

A kormányzat szándéka az 1998. évi Btk. módosítás előterjesztésével egyértelműen a nagyfokú szigorítás volt. A Btk. 282.§-ának módosítása arra irányult, hogy eleve magasabb büntetési tételekről induljon azon elkövetői magatartások fenyegetettsége, amelyek a kábítószer „forgalmazását” jelentik, mint azoké, amelyek az „előállítás”, „szállítás” tevékenységet jelentenek. A módosítás az egyes elkövetői magatartások közötti különbségtétellel egyértelművé teszi, hogy a társadalomra veszélyesség szempontjából a „forgalmazó” típusú magatartások kiemelkedő jelentőségűek. A fogyasztói típusúnak nevezett magatartásokat (282.§ (1) bek.) kivéve, határozottan emelkedtek a büntetési tételek, aminek következtében a jogalkotó a 282.§ (2) bekezdésében található kínál, átad, forgalomba hoz, kereskedik elkövetési magatartásokat 2 évtől 8 évig terjedő szabadságvesztéssel rendelte büntetni. A jogalkotó azzal, hogy jogszabályban, az 1979. évi 5. tvr. 23.§-ában helyezte el a kábítószerrel csekély és jelentős mennyiségének szabályozását (amelyet az 1998. évi LXXXVII. tv. 83.§-a állapított meg), megszüntette a korábbi megoldás jogbizonytalanságot eredményező voltát. A továbbiakban a mennyiség meghatározásának alapjaival nem kívánok foglalkozni, azonban annyit még érdemes meg-

Aránylag a jelentős mennyiséget már nem a halálos adag százszorosaként szabályozta, hanem a csekély mennyiség húszszorosában határozta meg –, hanem a csekély mennyiséget is jelentősen csökkentette a korábbi iránymutatáshoz képest.

Az előbb leírtak egyenes folytatása a Legfelsőbb Bíróság BH 2002. 175. számú határozata, amit több szempontból is érdemes megemlíteni. Egyrészt a jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntetnének megítélését és a büntetés kiszabását segíti elő, ha a bűncselekmény megvalósítása kísérleti szakban marad, másrészt véleményem szerint a korábban már tárgyalt BH 1999. 101. számú eseti döntés pontosítását és továbbgondolását jelenti, figyelemmel az időközben bekövetkezett és fent bemutatott Btk. módosításra is, amely különválasztotta és magasabb büntetési tétellel rendelte büntetni a „forgalmazó” típusú elkövetési magatartásokat.

A Legfelsőbb Bíróság ítéletében kifejtette, hogy a kábítószer forgalomba hozatala több résztvevőenységből tevődhet össze, mely magában foglalja az eladók és a vevők felkutatását, a közvetítők igénybevetését, az előzetes megbeszéléseket, az áru megtekintését, megvizsgálását, a megállapodás megkötését, az áru tárolását, az átadás helyének előzetes felderítését, a szállítóeszköz és a kísérők biztosítását. Vagyis felölel minden olyan mozzanatot, amely azt célozza, hogy a kábítószer – akár további közbeékelődő személyek révén is – bekerüljön a kereskedelmi forgalomba.

Kimondta továbbá, hogy mivel a kábítószerrel visszaélés büntetést az elkövetők a forgalomba hozatal céljából és jelentős mennyiségű kábítószerre nézve valósították meg, még a cselekmény kísérleti szakban maradása esetén, az enyhítő rendelkezés kimerítő alkalmazásával sem szabható ki 7 év 6 hónapi szabadságvesztésnél enyhébb büntetés.

A megállapított tényállás lényege a következő: az I. r. vádlott 23 éves, szakképzett-sége nincs, vagyontalan, nőtlen, büntetlen előéletű. A II. r. vádlott 27 éves, biztonsági kénként dolgozott, büntetlen előéletű, eseti jelleggel marihuánát fogyasztott, nem tekint-hető azonban kábítószerfüggőnek. A III. r. vádlott 42 éves, szakképzettsége nincs, há-zastársával közösen nevelik egy kiskorú gyermeküket, öt esetben volt büntetve. A vád-lottak baráti kapcsolatban álltak. A kábítószer eladásánál mind a három vádlott jelen-volt. A mérlegelés után a vevőként jelentkező személy eltávozott azzal, hogy hamarosan visszatér a vételárral. Ezzel szinte egyidőben megérkeztek a rendőrök, a marihuá-nát és a mérleget lefoglalták, a vádlottakat pedig őrizetbe vették. A lefoglalt 1287,20 gramm kannabisz (marihuána) hatóanyagtartalma 22,41 gramm Delta 9 THC. A kannabisz a módosított 1/1968. (V. 12.) BM-EüM rendelet I. sz. melléklete szerint ká-bítószernek, míg a Delta 9 THC a módosított 4/1980. (VI. 24.) EüM-BM rendelet II. egyezke szerint pszichotrop anyagnak minősül.

Ezért a megyei bíróság a 2000. május 11. napján kelt ítéletével az I. r., a II. r. és a III. r. vádlottakat társtettesként, jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntett-nek kísérletében mondta ki bűnösnek, így az I. r. vádlottat 4 évi fegyházbüntetésre és 6 évre a közügyektől eltiltásra, a II. r. és a III. r. vádlottat pedig 5 évi fegyházbüntetés-re és 6 évre a közügyektől eltiltásra ítélte.

Az ítélet ellen az ügyész az I. r., a II. r. és a III. r. vádlottak terhére az enyhítő ren-delkezés mellőzése és a büntetésük súlyosítása érdekében jelentett be fellebbezést. Az I. r. vádlott és a védője felmentés; a II. r. és a III. r. vádlott és a védője enyhítés végett éltek a perorvoslati jogukkal.

Az első és másodfokú bíróságok a feltárt bizonyítékok mindegyikét mérlegelési kö-rükbe vonva alapvetően helyesen állapították meg a tényállást. Így a tényállás minden tekintetben megalapozott, ideértve természetesen a lefoglalt marihuána hatóanyag-tartalmát is. A Delta 9 THC összmenyisége 22,41 gramm, vagyis a jelentős mennyiség alsó határát meghaladó volt. A Btk. 282. §-ának (2) bekezdése értelmében súlyosabban büntetendő annak a cselekménye, aki a hatósági előírások megszegésével kábítószer-t kínál, átad, forgalomba hoz, vagy azzal kereskedik. A Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy a törvényi tényállási elemek közül a forgalomba hozatal nem szűkíthető le a tény-leges átadásra, ez utóbbi magatartás jogilag akkor valósul meg, amikor az átadás kizá-rólag azért történik, hogy a kábítószer az átvevő maga fogyassza el. A forgalomba ho-zatallal – miként a kereskedéssel is – szükségszerűen együtt jár az átadás azonban ezt megelőzően több résztvevőenységből tevődhet össze, amelyekre korábban már történt utalás. Hasonlóan a kereskedő ténykedéséhez, akinél viszont a forgalomba hozatal nem egyszeri, hanem folyamatos jellegű, haszonszerzésre való törekvést takar.

A törvényi tényállás szempontjából forgalomba hozatal, vagyis több személy részé-re történő hozzáférhetőség biztosítása az is, ha az egy személyen keresztül egyszeri át-adással történik. A forgalomba hozatal megkezdéseként értékelendő tehát a forgalma-zással összefüggő – fentebb említett – résztvevőenységek megvalósítása, befejezté a cselekmény pedig akkor válik, amikor a kábítószer bekerül a forgalomba, vagyis a to-vábbadás folytán ténylegesen megnyílik annak a lehetősége, hogy ahhoz más vagy má-sok is hozzájussanak. Az adott ügyben a vádlottak a több mint 1 kg súlyú marihuánát egy személy – vevő – útján és egy alkalommal kívánták tovább adni. Az irányadó tény-állás alapján nem kétséges, hogy a vádlottak egymás tevékenységéről tudva, azt kiegé-szítve szándékegyesben ténykedtek a kábítószer forgalomba hozatala érdekében. A tényleges átadás lebonyolításánál is mindhárman megjelentek, ekként pedig társtettesként jártak el. A cselekmény leleplezése folytán azonban a kábítószer végül is nem került forgalomba, ezért a kísérlet megállapítása törvényes. A hatóanyag-tartalom miatt a minősített eset, a jelentős mennyiség megállapítása is helyesen történt.

Eszerint a vádlottak, mint társtettesek a Btk. 282. §-a (2) bekezdésének 3. fordulatá-ba (forgalomba hozatal) ütköző és az (5) bekezdés a) pontja szerint minősülő, jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntetnének a Btk. 16. §-a szerinti kísérletét való-sították meg, mely cselekmény 10 évtől 15 évig terjedő szabadságvesztéssel vagy élet-fogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő.

A büntetések meghatározásánál azonban elkerülte a megyei bíróság figyelmét, hogy a Btk. 87/A. §-ának (2) bekezdése értelmében a 87/A. § (1) bekezdésében felsorolt bűn-cselekményeknél – még kísérlet esetén is – a büntetési tételnél enyhébb főbüntetést csak a Btk. 87. §-ának (1) és (2) bekezdése alapján lehet kiszabni. Minthogy a Btk. 87/A. §-a (1) bekezdésének d) pontja a kábítószerrel visszaélés (Btk. 282. §) büntetést is említi,

rozott és az (5) bekezdés a) pontja szerint minősülő büntett törvényi büntetési tétel tiz évtől tizenöt évig vagy életfogytig tartó szabadságvesztés, velük szemben a Btk. 87. §-a (2) bekezdésének a) pontja értelmében legkevesebb 7 év 6 hónapi szabadságvesztés volt – a megyei bíróság által helyesen felsorolt különös méltánylást érdemlő körülmények mellett is – alkalmazható.

A bejelentett perorvoslatok közül tehát az ügyészi fellebbezés bizonyult alaposnak. Ezért a Legfelsőbb Bíróság a megyei bíróság ítéletét a főbüntetést kiszabó részében megváltoztatta, és a mindhárom vádlottra kiszabott fegyházbüntetést 7 év 6 hónapra súlyosította.

A legújabb Btk. módosítást, a 2003. évi II. törvényt⁷ az Országgyűlés a 2002. december 23-i ülésnapján fogadta el. A 2003. március 1-jén hatályba lépő törvény 17-23. §-a jelentős mértékbe újraszabályozta és megváltoztatta a kábítószerrel visszaélés 1999. március 1. napjától hatályos jogi szabályozását. A módosítás egyértelmű célja egy új kábítószer-kriminálpolitika bevezetése és az ehhez szükséges büntetőjogi eszközök megteremtése, módosítása, valamint a korábbi jogszabályok fogyatékoságának felszámolása volt a kábítószer-szintér különböző szereplői visszaéléseinek differenciáltabb büntetőjogi megítélésén és a kábítószer-fogyasztó elkövetőknél a hatékonyabb speciális prevencióhoz szükséges büntetőjogi rendelkezések bevezetésén keresztül. A korábbi törvény alkalmazása során több gyakorlati probléma merült fel, jogértelmezési, jogi minősítési nehézségek akadályozták a hatékony jogalkalmazást-jogszolgáltatást, mint láthattuk. A 2003. évi módosítás szétválasztotta és külön törvényi tényállásokba foglalta és a továbbiakban is eltérő büntetési tételekkel rendeli büntetni mind a beszerző-állító-fogyasztó típusú elkövetési magatartásokat, mind a forgalmazó-terjesztő jellegű elkövetéseket. Úgy tűnik ezzel pont került annak a szakirodalmi vitának – legalább egy részének – a végére, amely arról folyt, hogy hogyan viszonyul egymáshoz a 2003. évi 22. § /1/ és /2/ bekezdése: alap-minősített esetnek vagy két alapesetnek tekintendők-e. Külön tényállásokban nyertek rögzítést ezek az elkövetési magatartások arra tekintettel, ha ezeket tizennyolcadik életévét betöltött személy tizennyolcadik életévét be nem töltött személy felhasználásával valósítja meg, valamint, ha kábítószerfüggő személy elköveti ezeket a magatartásokat. Az új törvénynek köszönhetően a korábbinál is jobban differenciálódott az egyes cselekményekre kiszabható büntetési tételkeret. Azonban az új szabályozás nagyfokú hiányosságának tartom, hogy egy ilyen drogpolitika mellett nem tesz megkülönböztetést veszélyességi fokok alapján a különböző (kemény-lágy) kábítószeres esetek között a büntetőjogi felelősségre vonás kapcsán.

A témaválasztásom szempontjából lényeges kérdésekben ez a módosítás számos változást eredményezett, azonban a csekély és jelentős mennyiség határának a Btk. 22. §-ában szabályozott mértékét nem érintette. Amit érintett az az, hogy a fogyasztó-terjesztő jellegű elkövetési magatartások büntetési tételét amennyiben azokat jelentős

mennyiségű kábítószerre követik el, a korábbi öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés helyett 2003. március 1-jétől csak öt évtől tiz évig terjedő szabadságvesztéssel rendeli büntetni. Ugyanígy csökkent a forgalmazó típusú elkövetési magatartások büntetési tételének mértéke is; a korábbi tiz évtől tizenöt évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztés helyett öt évtől tizenöt évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztésre számíthat az, aki jelentős mennyiségre követi el a bűncselekményt. Vagyis az egyik esetben a büntetési tételkeret felső határát, míg a másiknál az alsó határát csökkentette a jogalkotó öt évvel. Ezzel a törvény szélesebb egyéniesítési lehetőséget kíván adni bíróságok számára a büntetés kiszabása során, hogy a kábítószeres veszélyességére, illetve arra tekintettel, hogy az eljárás tárgyává tett kábítószer milyen mennyiségben haladta meg a jelentős mennyiség határát, továbbá figyelemmel az egyéb súlyosító és enyhítő körülményekre határozza meg a büntetés mértékét. Hasonló módon csökkent a büntetési tételek mértéke a kábítószerfüggő személy esetében is: az /1/ bek. esetén a korábbi két évtől nyolc évig helyett most öt évig, a /2/ bek.-nél pedig öt évtől tiz évig helyett most két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés büntetés vált kiszabhatóvá. Azt a tizennyolcadik életévét betöltött személyt pedig, aki tizennyolcadik életévét be nem töltött személy felhasználásával jelentős mennyiségű kábítószerre követi el a bűncselekményt, öt évtől tizenöt évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztés büntetéssel fenyegeti a törvény.

Néhány gondolat az 5/1998. számú büntető jogegységi határozat kapcsán felmerült jogértelmezési kérdésekhez

A fent bemutatott jogesetek is jó példaként szolgálnak annak bizonyítására, hogy mennyire is fontos és szükséges az egyes értelmezési, elhatárolási kérdésekről bővebben szólni. Mivel a jogalkalmazói-jogszolgáltatói gyakorlat megköveteli a törvények pontos és helyes alkalmazása érdekében, hogy az elkövetési magatartások világosan és egyértelműen elhatárolhatóak legyenek, ezért a továbbiakban is egy, az 1999. március 1-jétől hatályos, illetve a legújabb módosítás következtében felmerülő értelmezési problémával kívánok foglalkozni, tekintettel arra, hogy még ma sincs általánosan elfogadott és kialakult álláspont a következő kérdésben a szakemberek között. Hogyan egyeztethető össze az új, 2003. március 01. től pedig a legújabb törvényi szabályozás az 5/1998. számú Büntető jogegységi határozattal, amely meghozatalakor még a korábbi jogszabályhoz kapcsolódott?

Frech Ágnes szerint a legfontosabb eldöntendő kérdés a 282. § (1) és (2) bekezdésével kapcsolatban először is az, hogy a két bekezdésnek mi a viszonya egymáshoz: alapeset – minősített esetnek vagy két alapesetnek tekintendők-e. Tanulmányában kifejtette, hogy a kábítószeres ügyekben ítélező bírák többsége azzal értett egyet, hogy a Btk. 282. § (1) és (2) bekezdése két alapeseti tényállás, amelyben egészen eltérő típusú elkövetési magatartások szerepelnek, és jelentősen különbözik a büntetési tétel is. Abból kiindulva, hogy a törvényalkotó ezt a megkülönböztetést az egész paragrafuson végigvívta – így a 282. § (5) bekezdésében is jól látható ez a megkülönböztetés: amennyiben je-

amelyek egymással kiegészítő módon alkalmasak kiváltképp az azonos vagy különböző kábítószernek a tiszta hatóanyag-tartalom alapulvételével kiszámított részmenntiségeit – amelyekre nézve a kábítószerrel visszaélésnek a természetes egység keretébe tartozó részcselkményeit elkövették – összegezni kell, és a bűncselekmény minősítése (a csekély vagy jelentős mennyiség megállapítása) szempontjából az összmennyiség az irányadó.

Az esetleges félreértések elkerülése végett, annyit még hozzá kívánok fűzni az általam kifejtettekhez, hogy a mennyiségi összegzés követelménye általam a leghelyesebbnek tartott értelmezési lehetőségét azért tárgyaltam, hogy a jelentős mennyiség minősítő körülményként történő szakszerű megállapítása, mint cél, a büntetés kiszabásakor minél többször lehetővé váljon. Tettem mindezt azért, hogy a kábítószerrel visszaélés büntetést megvalósító elkövetőkre így igazságosabb és a cselekményük társadalomra veszélyességi fokához mérten arányosabb büntetést lehessen kiszabni, hiszen akik ilyen bűncselekményeket követnek el, azok fokozott mértékben veszélyesek a társadalom minden tagjára – akár közvetve, akár közvetlenül. Meggyőződésem, hogy a vádlottat egy másik értelmezés szerint indokolatlan kedvezményben részesítenék, amennyiben a Btk. 2003. március 1. napjáig hatályos 282.§ (1) és (2) bek. szerinti két bűncselekményéért halmazati büntetést szabnánk ki vele szemben. Ha (1) és (2) bekezdéses elkövetési magatartás találkozna a halmazatban, a büntetést a (2) bek. büntetési tételéből kiindulva kellene kiszabni, illetve a halmazat szabályai szerint a büntetési tétel felső határa a felével emelhető. Ebben az esetben azonban a vádlott által megvalósított (1) és (2) bekezdésbe tartozó elkövetési magatartásokhoz kapcsolódó kábítószer-mennyiségek összegzése nem történik meg (ha meg is történik, akkor is csak az adott bekezdésen belül és nem a valamennyi figyelembe vehető részcselkményhez kapcsolódó kábítószer mennyiségekre nézve), mert ha megtörténne, akkor már nem halmazati büntetést kellene/lehetne kiszabni adott esetben, hanem akár jelentős mennyiségre (minősítő körülmény) elkövetett kábítószerrel visszaélés büntetével lehetne megvádolni, aminek a büntetési tétele sokkal súlyosabb és akár életfogytig tartó szabadságvesztéssel is sújtható. Ez az értelmezési lehetőség viszont azt eredményezné, már amennyiben elfogadjuk, hogy az (1) és (2) bekezdéses magatartások és a hozzájuk kapcsolódó kábítószer-mennyiségek egy természetes egységbe olvadnak, hogy a büntetést a (2) bekezdéshez tartozó büntetési tétel határain belül kellene kiszabni, s nem lenne lehetőség a halmazat szabályai szerint a felső határ emelésére. Ugyanakkor a szóbanforgó valamennyi kábítószer mennyiségi összegzése gyakrabban vezethetne a jelentős mennyiség, mint minősítő körülmény megállapításához. Viszont, ha a másik álláspontot fogadjuk el, vagyis, hogy az (1) és (2) bekezdésbe tartozó elkövetési magatartások, valamint a hozzájuk kapcsolódó mennyiségek csak a saját bekezdésükön belül összegezhetők és alkotnak egy-egy természetes egységet és így két rendbeli bűncselekményt, amiért halmazati büntetést kell kiszabni, akkoris ugyanoda juthatunk el adott esetben, mint az általam kifejtett értelmezéssel. Előfordulhat ugyanis, hogy a halmazatot az (1) bekezdésben említett részcselkmények és a hozzájuk tartozó kábítószer-mennyiségek, valamint a (2) bekezdéses elkövetési magatartások és mennyiségek alkotják oly módon, hogy a (2) bekezdésen belül a mennyiségek összegzése után je-

amely miatt e cselekmények a társadalomra veszélyesek és büntetendők. Továbbá az elkövetési tárgyak is ugyanaz és bár a bűncselekmény tárgyi oldalának különböző ismérveit valószínűleg meg, egyaránt a cselekmény alapeseti törvényi tényállásának keretein belül maradnak. A jogegységi határozat véleményem szerint nem ugyanazon bekezdésen belül különböző részcselkmények halmozódásáról beszél, hanem sokkal inkább a kábítószerrel visszaélés törvényi tényállásának alapesetében tartozó különböző részcselkmények (elkövetési magatartások) halmozódásáról van szó, amelyet úgy kellene, illetve úgy is lehetne értelmezni a hatályos törvényre, hogy természetes egységet alkotnak a 282.§ (1) bekezdésében és a 282.§ (2) bekezdésében meghatározott elkövetési magatartások a hozzájuk kapcsolódó mennyiségekkel együtt és nem csak az adott bekezdésen belül, mert az elkövetési magatartások és a hozzájuk kapcsolódó kábítószer-mennyiségek egymástól elválaszthatatlanok, a kettő egymást feltételezi. Már pedig, ha a kettő egymástól elválaszthatatlan, a mennyiségi összegzés követelménye akkor is fennáll, ha a természetes egység csak két különböző bekezdésen belül jöhetne létre, mert a jogegységi határozat – amennyiben irányadónak tekintjük – kimondja, hogy a mennyiségi összegzés követelménye (valamennyi) természetes egységbe tartozó elkövetési magatartás vonatkozásában fennáll. Ugyanis, ha elfogadjuk azt az értelmezési lehetőséget, hogy csak a különböző bekezdésekben szabályozott elkövetési magatartások képezhetnek természetes egységet, akkor ennek megfelelően kellene eleget tenni a mennyiségi összegzés követelményének is, amely szerintem sérülne, mivel ebben az esetben nem a terhelt által megvalósított valamennyi elkövetési magatartáshoz kapcsolódó összkábítószer-mennyiség jelentené a minősítés alapját, hanem külön-külön kellene összegezni és minősíteni a különböző bekezdésekbe tartozó elkövetési magatartásokat és a hozzájuk fűződő mennyiségeket. Ez az értelmezési lehetőség viszont nemcsak az összmennyiségből kiinduló minősítés jogegységi határozatban kifejtett követelményét sértené, hanem ellentétes lenne az 1998. évi Btk. módosítás egyértelmű szigorítást megvalósító elképzelésével, hiszen a cselekmény enyhébb elbírálását tenné lehetővé.

A természetes egység hatására – amely véleményem szerint megvalósul, ha az elkövetési magatartás a törvényi tényállás keretei között marad, a törvényi tényállás alapesetét vagy alapeseteit meríti ki és az elkövetési, valamint a jogi tárgy azonos – a különböző elkövetési magatartásokat egy cselekményként fogjuk fel, ezért az azok által érintett mennyiségeket összegezni kell. Úgy gondolom, hogy az alapeseti tényállásokat megvalósító elkövetési magatartások azonosságukra vagy különbözőségükre tekintet nélkül ugyanazt a jogi tárgyat sértik, csupán a társadalomra való veszélyességük mértéke. A jogalkotó pedig ezt az eltérő fokú veszélyességet értékelte két alapeseti tényállás (fogyasztói és forgalmazói) keretében különböző büntetési tétellel fenyegetve oly módon, hogy előírta a mennyiségi összegzés kötelezettségét is.

Álláspontom szerint az „elkövetési magatartások”, az „alapeseti tényállások” és a természetes egység” fent kifejtett jogértelmezése, mint egy lehetséges változat (elbírálás) van leginkább összhangban a Büntető jogegységi határozat 2. pontjával, mi-

jelentős mennyiséget elérő vagy azt meghaladó kábítószer-mennyiséget kapunk és a halmazati büntetés szabályait ennek megfelelően kell alkalmazni. Ez azt jelentené, hogy az a szabály, miszerint a büntetési tétel felső határa a felével megemelkedik, a (2) bekezdés esetén nem alkalmazható, mert ilyenkor a jelentős mennyiség, mint minősítő körülmény akár életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, a Btk. pedig az említett szabályt csak határozott ideig tartó szabadságvesztések esetében engedi alkalmazni. Ebből következik, hogy ebben az esetben a büntetést a bűnhalmazatban lévő bűncselekmények büntetési tételei közül a legsúlyosabbnak (10 évtől 15 évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztés) az alapulvételével kellene kiszabni, vagyis a Btk. 10. § (2) bek. korlátozó szabályát (a határozott idejű szabadságvesztés maximális tartama halmazati büntetés esetében maximálisan 20 év), amelyet csak határozott idejű szabadságvesztések alkalmazásakor kell irányadónak tekinteni, életfogytig tartó szabadságvesztéssel (is) büntetendő bűncselekmény esetén már nem lehet figyelembe venni.

A kifejtettek miatt ezért úgy gondolom, hogy szükség lenne az ellentmondásos bírói gyakorlat kialakulásának megelőzése, az egységes ítélkezési gyakorlat biztosítása és a joggyakorlat továbbfejlesztése érdekében, az 5/1998. számú Büntető jogegységi határozat és 2003. március 1-jétől hatályos szabályozás által felvetett jogértelmezési kérdések – amely kérdések már a korábbi, 1999. március 1-től 2003. február 28-ig hatályban volt rendelkezések idején is felmerültek – megválaszolása miatt egy új jogegységi eljárás lefolytatására és a jogegységet előmozdító olyan elvi határozat meghozatalára, amely végre a hatályos rendelkezések helyes alkalmazására adna iránymutatást. Ezt a megállapítást támasztja alá Ritter Ildikó is, amikor azt írja, hogy „az ügyészség a Legfelsőbb Bíróság állásfoglalására, az új büntető elvi döntésre vár; várja az iránymutatást jogértelmezés, illetve egyes elkövetői magatartások vagy több elkövetői magatartás együttes értelmezéséhez.”¹² Egyébként a legmesszebbmenőkig egyet értek azzal is, hogy mivel a módosítás óta nem született semmiféle utasítás, közlemény, körlevél a kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatos eljárások lefolytatásáról, jogértelmezési kérdésekről, hiányzó állásfoglalások kiadásáról, így célszerű lenne, ha úgy készülnének el a dokumentumok, hogy az illetékes szervek – ORFK, Legfőbb Ügyészség, Legfelsőbb Bíróság – összehangolnák a tevékenységüket és koherens, egymásra épülő állásfoglalások, utasítások látnának napvilágot. Azt gondolom, hogy ezen dokumentumok megszületésének időszerűsége 2003. március 1. napja után sem csökkent, sőt!

A továbbiakban a városi és a megyei bírósági gyakorlat elemzésére kívánok áttérni. Mivel azonban fontosnak tartottam a korábbi években jelentkező jogértelmezési-jogalkalmazási problémák tárgyalását a Legfelsőbb Bíróság jogfejlesztő, jogegységesítő iránymutatásának szem előtt tartása mellett, mert úgy gondoltam, hogy e nélkül az elemzés nem lenne teljes.

Ritter Ildikó: id. mű. p. 44.

A jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés a gyakorlatban – jogesetek tükrében

Az alábbiakban olyan jogeseteket kívánok bemutatni, amelyekben a vádlottakat az ügyészség jelentős mennyiségre elkövetett kábítószerrel visszaélés bűntette miatt vádolta meg, és az ügyekben egy kivételével már jogerős ítélet született. Továbbá úgy gondolom, mindegyik eset kiválóan érzékelteti a nemzetközi együttműködés és az együttes fellépés fontosságát, elvégre a kábítószer-bűnözés olyan nemzetközi bűnözés, amely határok nélküli, és a korrupció sajátos területét jelenti. Erre tekintettel a nyomozás, valamint a felderítés, lefoglalás eredményessége hatékonyságának elősegítése érdekében az esetek kiválasztásakor szem előtt tartottam, hogy csak olyan jogesetek kerüljenek tárgyalásra, amelyek kellően szemléltetik a kábítószerrel visszaélés jogalkalmazói-jogszolgáltatói gyakorlatának problémás kérdéseit, nehézségeit és a nemzetközi együttműködés jelentőségét és fontosságát a nemzetközivé vált droppiacon. Véleményem szerint ennek fontosságát az adja, hogy „hiányzik az igazságszolgáltatás munkájából a rendszerszemlélet, annak tudomásul vétele, hogy tevékenységük alapvetően egymásra épül és alapos szakmai és jogi munkájukon múlik a hatékony felelősségre vonás.”¹³ Az idézet második felével teljes mértékben egyetértek; ezért is igyekeztem szisztematikusan az ítéleteket úgy összegyűjteni, hogy az első fokú bíróság álláspontja mellett jól lehessen érzékelni a megyei bíróság ítélkezési gyakorlatában jelentkező azonosságot vagy eltérést, aminek eredménye általában az első fokú ítélet helybenhagyása, néha megváltoztatása, esetleg a terhelt felmentése. Az, hogy az adott esetben kialakított megyei bírósági álláspont mennyire és milyen mértékben tér el a városi bíróságtól (már ha eltér) és ennek milyen okai vannak, leginkább úgy tudom kézzelfoghatóvá tenni, ha az első és másodfokú határozatok rendelkező részeit egymás mellé állítva idézem, és a meghozott döntést az indokolásból kiragadott érvekkel alátámasztva szemléltetem, figyelemmel kísérve minden esetben a megyei főügyészségi átiratban foglalt ügyészi álláspontot is. A célom ezzel az, hogy a jogalkalmazói, jogszolgáltatói gyakorlat megértését segítsen elő azzal, hogy rámutatok a bírói mérlegelésben fontos szerepet játszó tényekre, körülményekre, amelyek befolyásolják az ítélkezés menetét és hatással vannak a büntetés kiszabásakor a végső döntésre.

A továbbiakban nyolc jogeset tárgyalására kerül sor, pontosan feltüntetve a határozatok számát és a tárgyalások időpontját is.

1.) Az első ügyben a Győri Városi Bíróság 2000. március 7-én hozta meg a B. 2463 / 1999 / 16. számú ítéletét, amelyben a vádlottat bűnösnek találta devizabűntett kísérletében, ezért a bíróság 1 év 6 hónap börtönre ítélte, miközben a börtönbüntetés végrehajtását két évre felfüggesztette és kimondta, hogy az előzetes fogvatartásban eltöltött időt a szabadságvesztésbe beszámítja annak végrehajtása esetén. Emellett – és a dolgozatomban

13 Farkas Á. - Róth E. : A büntető eljárási jog fejlődése az 1980-as, 1990-es években. In: Facultas Nascitur. (20 éves a jogászképzés Miskolcon). (Szerk. Szabadfalvy József). Miskolc, 2001. p. 109. Idézi: Ritter Ildikó id. mű. p. 51.

...pontjából ez a lényeges – a vádlottat az egy rendbeli jelentős mennyiségű kábítószerral visszaélés büntetének vádjá alól felmentette. A 40 csomag, 20.244 gramm össz tömegű kábítószert elkobozta.

A Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, mint másodfokú bíróság, Bf. 283 / 2000 / 4. szám alatt, 2000. május 30. napján megtartott nyilvános fellebbezési tárgyalás alapján meghozta a következő végzést: a kábítószerral visszaélés miatt a terhelt ellen indított büntető ügyben a Győri Városi Bíróság 2000. évi március hó 7. napján kihirdetett, B. 2463 / 1999 / 16. számú ítéletét helybenhagyta.

Az ügy tényállása szerint a vádlott német állampolgár és gépkocsivezetőként dolgozik. Egy általa alig ismert személy megbízásából – aki autókereskedéssel foglalkozik – érkezett Magyarországra. Annak egyik barátja adta át a személygépkocsi kulcsait és kövölte vele, hogy Budapesten melyik parkolóban találja meg a gépkocsit, amivel még aznap Hegyeshalomnál akarta elhagyni az országot.

A vámellenőrzés során a nála lévő valutamennyiséget, továbbá a személygépkocsi jobb és bal oldal falának oldalkárpitja alatt talált 40 csomag kábítószert a vámellenőrök elfoglalták. A kábítószer közül 37 db csomag 17,76 kg össz tömegű por 9.460 gr heroinbázist tartalmazott, míg 3 db 1,48 kg por 710 gr heroinbázist tartalmazott. Mivel a heroinbázis vonatkozásában a jelentős mennyiség alsó határa 6,2 gramm, ezért a Győri Városi Ügyészség a vádlottat jelentős mennyiségű kábítószerral visszaélés büntetének is megvádolta.

A vádlott az eljárás során ezt a cselekményt végig tagadta és következetes vallomást tett, hogy nem tudott arról, mi van a személygépkocsi kárpitja mögé rejtve. Mellesleg a vádlottnál nem találtak kábítószert és az a szervezetében sem volt kimutatható. Lényeges momentum, hogy a vádlott nem viselkedett zavartan vagy más módon feltűnően. Ennek fontosságát az adja, hogy a vádlott lebukásakor tanúsított magatartásának leírás pontos rögzítése minden hasonló esetben fontos szerepet játszik a felelősség megállapításakor.

A következő tények megemlítését nemcsak azért tartom szükségesnek, mert szerepet játszottak a vádlott felmentésében, hanem mert tanulni lehet(ne) belőlük, hogy a későbbiekben hasonló hibákat, figyelmetlenségeket ne kövessenek el az alapos felderítés a hatékony nyomozás érdekében. Elvégre ezek hiányában a bizonyítás sem lehet teljes körű, ami viszont könnyen vezethet a Be.¹⁴ 61.§ (4) bekezdésének az alkalmazásához.

Az elsőfokú bíróság az indokolásban rámutatott, hogy a nyomozóhatóság miután megtalálta a 40 csomag kábítószert, nem fordított kellő figyelmet a szükséges bizonyítékok felkutatására. A bíróság ezért pótnyomozást rendelt el, mert álláspontja szerint az ügyet a nyomozóhatóság nem kellően derítette fel. A bíróság az ügyészséget kérte fel a nyomozás lefolytatására, de az ügyészség a Be. 118/A.§ ellenére a bíróság megkezdésének többszöri felszólítás ellenére sem tett eleget. Így nem nyert bizonyítást – töb-

¹⁴ 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról (a továbbiakban: Be.)

... az ügyészség bíróság jogalkalmazói gyakorlatának alakulása
bek között – az a nagyon fontos kérdés sem, hogy a vádlott és a Georgievnek nevezett személy között milyen kapcsolat van, és hogy valóban az ő megbízása alapján vezette-e a vádbeli személygépkocsit. A bíróság őt megkeresett bíróság útján kívánta kihallgatni, sőt akár lehetőség lett volna a nyomozás során a vádlott németországi kapcsolatainak felkutatására is, hiszen a nyomozó hatóság kapcsolatba került a német hatóságokkal, akik ebben az ügyben Magyarországra érkeztek, a vádlott kihallgatásánál jelen voltak, részére tanúvédelmet ajánlottak fel.

Azt gondolom, hogy ez az eset is jól példázza, hogy mennyire fontos a hazai és külföldi nyomozóhatóságok és bíróságok közötti párbeszéd és együttműködés a kábítószert-bűnözés elleni harcban. Ezért is értek egyet dr. Mészáros Zsolt azon véleményével, melyben kifejtette, hogy „...elengedhetetlenül szükséges az egyes nyomozóhatóságoknál olyan vizsgálói csoport létrehozása, amelynek szinte kizárólag csak a kábítószerez ügyek vizsgálata lenne, illetve lehetne a feladata. Ezek nyújthatnak garanciát arra, hogy konkrét esetekben a nyomozati munka sem formai, sem tartalmi hiányosságokban ne szenvedjen.”¹⁵

A másodfokú bíróság indokolásában kifejtette, hogy a felderítés alaposága a tényállás körülmények kiderítését, a bizonyítási anyag összegyűjtését és az eljárás további szakaszaira történő biztosítását jelenti. Ha ez elmarad, a bíróságnak pótnyomozás elrendelésével, az ügyész megkeresésével, tárgyaláson avagy kiküldött bíró vagy megkeresett bíróság útján lehet pótolnia a bizonyítási cselekményeket.

Mivel a lefolytatott bizonyítási eljárás eredményeként nem nyert bizonyítást, hogy a vádlott tudott a személygépkocsiban elrejtett kábítószerről, a gondatlan elkövetést pedig a törvény nem rendeli büntetni, ezért a bíróság a vádlottat felmentette [Be. 61.§ (4) bek., Be. 214.§ (3) bek. b.) pont II. fordulat] a jelentős mennyiségű kábítószerral visszaélés vádjá alól.

Az ítélet ellen az első fokon eljáró ügyész fellebbezést jelentett be a vádlott terhére, súlyosításért, részbeni felmentése miatt. A vádlott és védője tudomásul vették az ítéletet. A főügyészség átiratában az ügyészi fellebbezést fenntartotta akként, hogy az ítélet másodfokon ki nem küszöbölhető megalapozatlanságban szenved, ezért hatályon kívül helyezését és az első fokú bíróság új eljárásra utasítását indítványozta. A másodfokú tárgyaláson a főügyészség képviselője az átiratban foglaltakat változás nélkül fenntartotta.

A megyei bíróság a fellebbezést nem találta alaposnak; álláspontja szerint az első fokú bíróság lényegében nem adatok, hanem csak adattöredékek birtokában volt, amelyekkel más hatóságok közreműködése nélkül nem tudott továbblépni a bizonyításban. Így helyesen járt el, amikor a váddal kapcsolatos kételyekre figyelemmel a vádlottat bizonyítékok hiányában felmentette.

2.) A következő bűnügyben a Mosonmagyaróvári Városi Bíróság a B. 156 / 1999 / 35. számú ítéletét 2000. január 10-én hirdette ki. A rendelkező rész szerint a román állampolgárságú vádlott bűnös jelentős mennyiségű kábítószerral visszaélés büntetésében.

¹⁵ Dr. Mészáros Zsolt : A kábítószerekkel kapcsolatos bűncselekmények bizonyítási nehézségei a tárgyaláson, Győr-Moson-Sopron megyei példák alapján ; Kézirat. Győr , 2000.

zért a bíróság 7 évi börtönbüntetésre és a Magyar Köztársaság területéről kiutasításra ítélte.

A Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, mint másodfokú bíróság, Bf. 160/2000/6. számú végzésével az első fokú bíróság ítéletét a 2000. május hó 23. napján megtartott nyilvános fellebbezési tárgyalás alapján helybenhagyta.

A tényállás szerint a vádlott Németországban segédmunkás, büntetve még nem volt. 1998. decemberében jelentkezett Hegyeshalomnál kilépésre. A tételes vámvizsgálat során a vádlott gépkocsijának üzemanyagtartályában bruttó 20.429,7 gr tömegű, az igazságügyi vegyészszakértő véleménye szerint 10.413 gr heroin-bázist tartalmazó, azaz jelentős mennyiségű kábítószerrel találtak. A vádlott ezt a mennyiséget magánál tartotta, az ország területére becsempészte és megkísérelte Németországba szállítani.

A vádlott a bírósági tárgyalásokon bűnösségét tagadta. Elismerte, hogy a saját személygépkocsijával jött, de azt állította, hogy nem tudott arról, hogy a személygépkocsinak a tankját átalakították, illetve hogy abba kábítószerrel helyeztek, ami elmondása szerint a gépkocsi javításakor történhetett.

A vádlott tagadása ellenére a bíróság úgy ítélte meg, hogy a védekezése teljesen életveszélyes és logikátlan. Ugyanis egy ilyen nagy értékű heroin szállítását nem bízzák egy ismeretlenre és teljesen valószínűtlen az is, hogy egy véletlenül meghibásodott személygépkocsiba rejtik el a kábítószerrel, azt nem követik, nem ellenőrzik. Mindezek, valamint az eljárás anyagává tett egyéb okirati bizonyítékok szolgáltak alapul a vádlott bűnösségének a megállapításához.

Érdemes még megemlíteni, hogy az elsőfokú bíróság a büntetés kiszabása körében elismerte a vádlott körülményeként értékelte a vádlott büntetlen előéletét, és súlyosító körülményként a cselekmények elszaporodottságát, illetőleg kirívó társadalomra veszélyességét. A másodfokú bíróság viszont mellőzte a súlyosító körülmények közül a kirívó társadalomra veszélyességet, mert az az 5 évtől 15 évig terjedő büntetési tételben jut kifejezésre. Ehelyett súlyosító körülményként vette figyelembe, hogy a lefoglalt heroin kemény anyag, rendkívül veszélyes anyag, értéke nagyon magas, mennyisége pedig a jelentős mennyiség alsó határát sokszorososan meghaladja.

A Győr-Moson-Sopron Megyei Főügyészség Bfel. 1096 / 1999. számú átiratában a vádlott és védője által felmentésért – az ok közelebbi megjelölése nélkül – bejelentett fellebbezést nem tartotta alaposnak. A főügyészség képviselője szerint az első fokú bíróság ítéleti tényállása megalapozott, a bűncselekmény minősítése, a főbüntetés nem méltó, valamint a mellékbüntetés pedig törvényes, így enyhítésre sincs lehetőség. Ért az átiratban a fellebbezéssel támadott ítélet helyben hagyását indítványozta.

A megyei bíróság indokolásában hangsúlyozta, hogy a vádlott védekezése olymértékben ellentmondásos és életszerűtlen, hogy a terhelő bizonyítékokkal szemben nem tarthat helyet, ugyanis a vádlott bizonytalan védekezésével szemben egyértelmű terhelő bizonyítékok állnak, melyek kétséget kizáróan bizonyították bűnösségét.

Amennyiben, ha visszatekintünk a korábbi jogeset indokolásában foglaltakra és összehasonlítjuk a két ítéletet, akkor jól érzékelhetők azok a lényegesnek minősülő körü-

mények, amelyek hasonló tényállás mellett az első esetben a vádlott felmentéséhez, míg az utóbbiban az elítéléséhez vezettek.

A jogkövetkezményt vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az első fokon kiszabott főbüntetés a büntetési tétel alsó határához közelít, ezért nem tekinthető eltúlzottnak. A másodfokú bíróság is ezzel értett egyet, amikor kimondta, hogy a főbüntetés enyhítésére nem látott alapos okot, a súlyosítását pedig a Be. 241.§ szerinti tilalom gátolja. Minderre figyelemmel az ítéletet helybenhagyta.

3.) A harmadik esetben a Győri Városi Bíróság 1999. szeptember 16-án hozta meg a B. 1547 / 1999 / 7. számú ítéletét. A vádlottat bűnösnek találta jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntetében, amiért a bíróság 6 év és 6 hónap börtönre és 6 év közügyektől eltiltásra ítélte.

A Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, mint másodfokú bíróság 2000. évi január hó 25. napján megtartott nyilvános fellebbezési tárgyalás alapján meghozta a Bf. 670 / 1999 / 3. számú végzését, melyben a jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntette miatt a vádlott ellen indított büntető ügyben a városi bíróság ítéletét helybenhagyta azzal, hogy a lefoglalt kábítószer-tartalmú anyagot elkobozta.

Az ügy tényállása szerint a magyar állampolgárságú vádlott – nőtlen, egy kiskorú gyermeke van, akinek az eltartásáról nem gondoskodik, alkalmi munkából él, büntetlen előéletű – 1999. februárjában a késő esti órákban egy győri belvárosi lakásban 285,9 gr legalább 22,57 gr amfetamin-bázist és 98,5 gr 36,21 gr kokain-bázist tartalmazó port szerzett meg, amit Győrben a Rába parton kísérelt meg ismeretlen személynek átadni/értékesíteni. Ennek lebonyolításában a rendőrök közeledése akadályozta meg, futásnak eredt és a nála lévő táskát a kábítószerrel együtt a folyóba dobta.

Az amfetaminra vonatkozó jelentős mennyiség alsó határa 20 gr, a kokain esetén a csekély mennyiség felső határa 7 gr, a jelentős mennyiség alsó határa 70 gr, így a vádlottnál jelentős mennyiségű kábítószer volt.

A vádlott az eljárás során tagadta, hogy tudott arról, mi van nála, bár utalásokat tett arra is, hogy a körülményekből már sejtette, hogy mi lehet abban a csomagban. Az eljárás során többféle vallomást adott elő. Először azt állította, hogy albán nemzetiségű személyektől kapta a csomagot, majd Laci nevű személyt említett, aki neki ezt a táskát átadta.

A bíróság a vádlott ellentmondásos, logikátlan vallomásával szemben a tényállást a rendőri jelentésekre és a szakértői véleményekre alapította, ugyanis a rendőri jelentések szerint a tettenéréskor a vádlotton kívül más nem tartózkodott a helyszínen. Az a tény, hogy a vádlott menekülni próbált és a táskát a vízbe dobta, szintén azt bizonyítja, hogy tudott a csomagok tartalmáról.

Mindezek alapján a bíróság a váddal egyezően bűnösnek mondta ki a vádlottat 1 rb. jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntetében.

Az első fokú bíróság enyhítő körülményként értékelte a vádlott büntetlen előéletét, kisebb súllyal – a tettenérés miatt – részbeni beismerő vallomását, míg a másodfokú bíróság enyhítő körülményként értékelte, hogy a vádlott alkalomszerűen gondoskodott gyermekéről és nagyanyjáról. Nyomatékos súlyosító körülményként értékelték ezen

megyei bíróság szerint súlyosító körülmény, hogy a vádlott cselekményét kétféle szerre követte el és egymással összefüggésben több elkövetési magatartást is megvalósított, melyek közül már egy is elég lett volna a bűncselekmény megvalósulásához (a kábítószert megszerezte, magánál tartotta és forgalmazni kívánta).

Az ügy érdekességéhez tartozik a védő által kifejtett védekezés is, amely arra irányult, hogy a lefoglalt kábítószer alig haladja meg a jelentős mennyiség alsó határát és azt is csak azért érte el, mert átnedvesedett állapotban került megvizsgálásra, így további szárítással akár kevesebb is lehetne.

A szakértői vélemény szerint a szárítás időtartamának növelésével sem érhető el olyan állapot, melyben a vizsgált mennyiségű por tiszta hatóanyag-tartalma a jelentős érték határa alá csökkenne. Ezért a vádlotti védekezés érdemben nem vezethetett eredményre.

Az ilyen és az ehhez hasonló ügyek miatt itt és most legalább egy mondat erejéig feltétlenül hangsúlyoznom kell a szakértők jelentőségét a kábítószerekkel kapcsolatos bűncselekmények bizonyítása során. Ugyanis a szakértői vélemények szakszerűsége és aggálytalansága minden egyes esetben megkönnyíti és elősegíti a megalapozott bírói döntések meghozatalát.

Az első fokon eljáró ügyész anyagi jogszabály sértés miatt, a vádlott terhére, súlyosításért, hosszabb tartamú szabadságvesztés kiszabása érdekében jelentett be fellebbezést. Másodfokon a főügyészség átiratában (Bfel. 2038 / 1999 / 1. szám) az ügyészi fellebbezést fenntartotta és indítványozta, hogy a másodfokú bíróság rendelkezzen a lefoglalt kábítószer elkobzásáról, egyéb vonatkozásokban pedig az ítéletet hagyja helyben.

A másodfokú bíróság szerint az első fokú bíróság ítéletének indokolásában számolt a bizonyítékok értékeléséről, meggyőzően kifejtette, hogy a vádlott védekezését miért nem fogadta el és milyen tényekből következtetett bűnösségére. Így a bizonyítékok mérlegelésével megalapozott tényállást állapított meg, a megalapozott döntés pedig felülmérlegelési tilalom alá esik. A megyei bíróság álláspontjában kifejtette, hogy az elkövetéskor irányadó 5–15 éves büntetési tételen belül a 6 év 6 hónapos szabadságvesztés arányos, nem eltúlzott, végrehajtási fokozata törvényes. A mellékbüntetés jellemben és tartamában is igazodik a főbüntetéshez. Az enyhítésre azért sincs nyomós indokok, mert a büntetések mérséklése megbontaná az arányosságot és az enyhítő körülmények túlértékeléséhez vezetne.

Az ügygel kapcsolatban még meg kell említeni a bíróság azon rendelkezését, amellyel a lefoglalt kábítószer elkobzását a Btk. 286.§-ára figyelemmel a 77.§ (1) bekezdés b.) és d.) pontja alapján kimondja. Annyit mindenképpen érdemes leszögezni, hogy az az „csak” formai követelmény és az ügy érdemére nincs kihatással, az eljárás szabályszerűsége mégis megköveteli az elkobzás kimondását. Ugyanis helytelennek tekinthető az a bírói gyakorlat, amely esetleg mellőzné ezt a rendelkezést. Még akkor is, ha a vizsgálatra beküldött anyagok fel nem használt részét a tárolásra és megsemmisítésre kijelölt intézménybe továbbították és időközben esetleg megsemmisítették. Ilyen-

kor sem maradhat el az elkobzás kimondása, mivel a lefoglalt kábítószert még bűnjelként tartják nyilván.

4.) A negyedik ügyben a Mosonmagyaróvári Városi Bíróság hozott ítéletet [B. 800 / 2000/ 62.] 2001. november hó 29. napján, amelyben kimondta, hogy a vádlott bűnös jelentős mennyiségű kábítószerral visszaélés büntetében és hivatalos személy elleni erőszak büntetében. Ezért őt a bíróság – halmazati büntetésül – 5 év 6 hónap fegyházbüntetésre és 6 év időtartamra a Magyar Köztársaság területéről kiutasításra ítélte.

A Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, mint másodfokú bíróság [Bf. 895 / 2001 / 3. szám] 2002. február 5-én tartott fellebbezési tárgyalás alapján a jelentős mennyiségű kábítószerral visszaélés büntette miatt indított büntető ügyben a városi bíróság által kihirdetett ítéletet végzésében helybenhagyta.

Az ügy tényállása szerint a vádlott izraeli állampolgár, Magyarországon és Izraelben büntetve nem volt. 2000. július 28-án jelentkezett belépésre a Hegyeshalmi Határátkelőhelyen. A vámellenőrzés során a vádlott izgatottan viselkedett és megpróbálta megakadályozni, hogy a vámtisztviselők átvizsgálják személygépkocsiját. Ennek következtében ketten meg is sérültek. A gépkocsi átvizsgálásakor a jármű jobb oldali első ajtajának gyárilag kialakított üregében 442 db bruttó 127,2 gr Extasy tablettát találtak. A lefoglalt anyagból 239 db tablettát MDMA-t, 203 db pedig metamfetamint tartalmazott. Az MDMA hatóanyag-tartalma 15,25 gramm, a metamfetaminé 6,66 gr. Ezen különböző kábítószerek hatóanyag-tartalmának együttes mennyisége meghaladja a jelentős mennyiség alsó határát, annak mintegy 143,88 %-a. Az orvosszakértői vélemény szerint a vádlottról feltételezhető, hogy nála droggal kapcsolatos hozzá szokás alakult ki, de nem kábítószertfüggő.

A vádlott a bűncselekmények elkövetését és bűnösségét tagadta. Védekezésül előadta, hogy nem volt tudomása a gépkocsiban elrejtett kábítószerről.

Ennek ellenére a bíróság megállapította, hogy a vádlott elkövette a jelentős mennyiségű kábítószerral visszaélés büntetést, ugyanis tényként lehetett megállapítani, hogy a vádlott szervezetében a bűncselekmény elkövetésekor amfetamint mutatott ki és az általa vezetett gépkocsiban jelentős mennyiségű kábítószert találtak.

Az elsőként említett jogesetben már utaltam arra, hogy milyen fontos szerepe van vagy lehet a vádlott felelősségének megítélésére az általa tanúsított viselkedés pontos rögzítésének. Ezt támasztja alá ez az eset is, hiszen a bíróság a vádlott bűnösségének megállapításakor lényeges súllyal vette figyelembe a vádlott ellenőrzés kori viselkedését, amely az indokolás szerint arra mutatott rá, hogy tudomással bírt az elrejtett kábítószerről. Ezért azt a vádlotti védekezést sem fogadta el a bíróság, hogy más személy rejtette a gépkocsiba a kábítószert annak érdekében, hogy őt bűncselekmény gyanújába keverjék.

A bíróság a büntetés kiszabása körében a vádlott javára enyhítő körülményként értékelte, hogy Magyarországon büntetve nem volt, míg a terhére értékelte a cselekmények halmazatát.

Érdemes még megemlíteni, hogy a főbüntetés mértékének meghatározásánál a bíróság a büntetési tétel középértékéből indult ki, amely 11,5 év, azonban ez a középérték-

kedett volna. A bíróság abból indult ki, hogy az ügyben szereplő kábítószer mennyisége alig haladja meg a jelentős mennyiség alsó határát és a halmazaton kívül egyéb súlyosító körülmény nincs, ezért az alsó határhoz közelítően kellett kiszabnia a büntetést.

Az első fokon eljáró bíróság anyagi jogszabálysértés miatt, a vádlott terhére, súlyosításért, hosszabb szabadságvesztés kiszabása érdekében jelentett be fellebbezést. Másodfokon a főügyészség átiratában (Bfel. 103 / 2001. szám) az ügyész fellebbezését fenntartotta és indítványozta a büncselekmény tárgyi súlyára tekintettel az ítélet megváltoztatását.

A másodfokú bíróság indokolásában kifejtette, hogy a vádlott bűnösségére vont következtetés okszerű, az elsőfokú bíróság a bünteteskiszabási tényezőket maradéktalanul elismerte és súlyuknak megfelelően értékelte. A vádlottal szemben arányos büntetést szabott ki, amely szigorítására vagy mérséklésére nincs alapos ok. Ezért a megyei bíróság az ítéletet helybenhagyta.

A bíróságnak a vádlottak bűnösségére vonatkozó eddigi következtetéseit megvizsgálva, egy olyan lényeges körülményre kívánok utalni, ami megkönnyíti a bíróság mérlegelési kötelezettségét, amennyiben a vádlott gépkocsival közlekedve követi el a kábítószerrel visszaélés büntetést. Az eddig tárgyalat bűnügyek közül az első esetben a vádlott szívességéből vezette a rábizott, de más tulajdonát képező gépkocsit – ezt a körülményt cáfolni nem lehetett, míg a második és a negyedik ügyben mindkét vádlott a saját tulajdonában álló személygépkocsit vezette. Így minden olyan esetben, amikor a kábítószerrel visszaélés büncselekményét az országba behoz, onnan kivisz, az ország területén átvisz elkövetési magatartásokkal valósítják meg gépkocsi segítségével, a bíróság számára fontos adatokkal szolgálhat illetve elősegítheti a vádlott bűnösségének és megítélésének (életszerű-életszerűtlen) megítélését az a körülmény, hogy saját vagy más tulajdonában álló gépkocsival akart ki-/belépni a vádlott a határátkelőhelyen valamilyen módon, hogy a vámvizsgálat alatt milyen magatartást tanúsított.

5.) A következő esetet azért érdemes említeni, mert szokatlanul nagy mennyiségű kábítószer szerepel az ügyben és ehhez mérten a kiszabott büntetés mértéke sem az átlagos öt és hét év között lett megállapítva, hanem elérte a tíz évet .

A Mosonmagyaróvári Városi Bíróság 2001. december hó 18. napján megtartott nyilvános tárgyaláson a B. 440 / 2001 / 10. számú ítéletében a vádlottat bűnösnek találta jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntetésében, vámmorgazdaság büntetésében és rendbeli az adóbevételt jelentős mértékben csökkentő adócsalás büntetésében. Ezért a bíróság – halmazati büntetésül – 10 év börtönbüntetésre és 8 év közügyektől eltiltásra ítélte.

A Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, mint másodfokú bíróság, Bf. 910 / 2001 / 10. szám alatt 2002. év február hó 12. napján tartott nyilvános fellebbezési tárgyalás során meghozott végzésében a jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntetése miatt a vádlott ellen indított büntető ügyben az első fokú bíróság által kihirdetett B. 440 / 2001/ 10. számú ítéletet helybenhagyta.

Az elsőfokú ítéleti tényállás szerint a vádlott büntetve nem volt, kamionsofórként dolgozott. Utcélja Hollandia volt. A büncselekmény úgy lepleződött le a határon, hogy az útlelvizsgálatot követő vámkezelés után a pénzügyőr észlelte, hogy a vontatmány vámbiztosító berendezése sérült, a vámszinórt a vezető fülke mögött elvágta, ezért tételes vámvizsgálatra került sor. Ennek során a zárjegy nélküli cigaretták mellett 207 db csomagban 102,90 kg nettó össztömegű heroint tartalmazó porszerű anyagot találtak, mely 47,61 kg heroin-bázist tartalmazott, így a hatóanyag-tartalma meghaladta a jelentős mennyiség alsó határát, annak mintegy 4000-szerese. /Zárójelben megjegyzem, hogy míg 1999. március 1-je előtt a heroin esetében a jelentős mennyiség minimuma 6,2 grammal volt meghatározva, a módosítást követően ez a határ 12 grammra emelkedett, amely ha nem változott volna, esetleg csökkentették volna, mint a többi kábítószer esetében, akkor ez a mennyiség most kb. 8000-szerese lenne a jelentős mennyiség alsó határának./

A vádlott nem kábítószerfüggő és nem kábítószer-fogyasztó, egyszerűen csak vállalta, hogy a csomagokat Ausztriába csempészi. A büncselekmények elkövetését és bűnösségét részben elismerte, a tárgyaláson vallomást nem tett. A nyomozás során védekezésül előadta, hogy a kábítószer tartalmazó csomagokról nem tudta, hogy mi a tartalmuk, csak annyit tudott, hogy illegális és nagyon drága. Elismerte, hogy a kábítószer tartalmazó csomagok egy részét ő helyezte el, de tagadta, hogy konkrét tudomása volt annak tényleges tartalmáról. Megbízói ismeretlen személyek voltak, őket nem ismerte.

A bíróság e védekezést nem fogadta el, ugyanis a vádlott kezében fogta, látta e csomagokat, átlagos polgárként tudnia kellett volna, hogy az ilyen csomagolású, méretű, súlyú csomagokban kábítószer található. Emellett a vádlottal közölték, hogy az anyag Törökországból származik és illegális. Ezen bizonyítékok alapján a bíróság megállapította, hogy a vádlott elkövette a jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntetést.

Az ügyész az ítéletet tudomásul vette, a főügyészség képviselője pedig átiratában (Bfel. 2468 / 2001. szám) helybenhagyási indítványt tett.

A bíróság a vádlott javára enyhítő körülményként értékelte büntetlen előéletét, beismerő vallomását, és azt, hogy beteg gyermekét tartja el, míg ezzel szemben terhére értékelte a cselekmények halmazát, az ilyen büncselekmények rendkívül elszaporodottságát és azt a tényt, hogy a kábítószerrel visszaélés vonatkozásában a jelentős mennyiség alsó határát 4000-szeres mennyiségű kábítószerre követte el.

A jogkövetkezményt vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a bíróság annak ellenére, hogy a büncselekmények tárgyi súlya kiemelkedően nagy, a törvényben egyébként előírtnál eggyel enyhébb végrehajtási fokozatban határozta meg a kiszabott szabadságvesztés végrehajtásának helyét. Ennek oka, hogy figyelemmel volt arra, hogy a vádlott nehéz anyagi körülmények között súlyos beteg gyermeket tart el. Ezért a bíróság az 5-20 év közötti szabadságvesztési kereten belül a középmértéktől lefelé tért el, azonban a cselekmény kiemelkedően nagy tárgyi súlya miatt nagymértékű eltérésre nem volt lehetőség.

Mégis, ha összehasonlítjuk ezt a halmazati büntetést a korábban tárgyalat büntetőügyben kiszabott 5 év és 6 hónapi fegyházban letöltendő halmazati büntetéssel és a bűn-

merleket a tényállásokban szereplő kábítószer mennyiségekkel, akkor talán értékesnek tűnhet, hogy annak ellenére, hogy az utóbbi esetben a kábítószer mennyisége jelentős mennyiség alsó határának 4000-szerese, szemben az előbbivel, ahol csak 43-szorosa, úgy gondolom a bíróság ennél nagyobb mértékben már valóban nem is lehetett volna el a középértékűtől. Azonban meg kell jegyezni, a kábítószer mennyisége nem az egyetlen büntetékiszabási szempont, ezért az ilyen összehasonlításból értes következtetéseket nem vonhatunk le, viszont mindenképpen érdekes és elgondolkoztató, hogy a jelentős mennyiségen, mint minősítő körülményen belül is milyen társaságok között mozgó eltéréseket kell a bíróságnak figyelembe vennie és ennek ellenében arányos büntetést kiszabnia.

A másodfokú bíróság indokolásában rámutatott, hogy az elsőfokú bíróság az irányadó büntetékiszabási tényezőket felismerte és helyesen értékelt, így arányos főbüntetést szabott ki a halmazat súlyát adó legjelentősebb bűncselekmény büntetési tételén belül. Enyhítésre tehát nincs alapos ok.

6.) A hatodikként említésre kerülő büntető ügy a Vas Megyei Bíróság (B.181 / 2003. évi III. r.) előtt jelenleg is folyamatban van, ezért ítélet hiányában a Vas Megyei Főügyészség B. 517 / 2002 / 80. számú vádiratában és a nyomozati iratokban foglaltak alapján a bíróság a bűncselekmények bemutatása. Érdekessége elsősorban a vádlottak nagy száma, valamint a bűncselekmény elkövetésének módja és körülményei. Az ügyben 13 vádlottal szemben indult sor vádemelésre, azonban a vádlottak száma további 4 fővel emelkedett, mivel a Vas Megyei Bíróság a B. 598 / 2003. számú ügyet (Vas Megyei Főügyészség B. 597 / 2003 / 29. szám) személyi és tárgyi összefüggés okából egyesítette a B. 181 / 2003. évi III. r. alatt folyamatban lévő bűnügyhöz.

Az I. és II. r. vádlottak 2001. őszétől több alkalommal utaztak a Holland Királyság Curaçao-szigeteihez tartozó Curacao-ra, ahol 2002. április elején egymás tevékenységéről tudva, közösen, saját pénzükből kábítószert, kokaint vásároltak ismeretlen személyektől, majd azt 6 db kiürített, egymáshoz illesztett, őrölt kávéval tömített és szilikon-gumival rögzített dupla oldalú konzervdobozba csomagolták, s azokat EMS gyorspostán Magyarországra küldték. A 2984,6 g nettó tömegű, nagy tisztaságú, 2239, 34+ g kokain-bázis tartalmú kábítószert 2002. április 15. napján a II. r. vádlott a postánálban, az átvételi elismervényt más néven aláírva, s "személyazonosságát" E. r. által "igazolva (akinek a közreműködéséért 20.000,-Ft-ot ígért) átvette, majd ezt követően került sor a nyomozóhatóságok részéről az elfogására. A Btké. 23. § alapján az I. és II. r. vádlottak Magyarországra csempészett és lefoglalt kábítószer kokain-bázis tartalma meghaladja a jelentős mennyiség alsó határát, annak 56-szorosa. Az I., illetve II. r. vádlottak a fenti esetet megelőzően két alkalommal jártak Curacao szigetén, amikor közösen a fentihez hasonló módszerrel szintén kokaint tartalmazó csomagokat (1,5 kg súlyú) küldtek fel EMS gyorspostán Magyarországra.

Az I., II., III., IV., V., VI., VII., VIII., IX. és X. r. vádlottak ismerősök, illetve egymással baráti, részben rokoni kapcsolatban is állnak. 2001. évtől kezdődően szervezettek részt a Holland Királyságból, főként Amsterdamból Magyarországra irányu-

ló kábítószer csempészetben, melynek során előre pontosan – hierarchikus alá-fölérendeltségi viszony alapján – meghatározták, hogy mikor ki utazik ki Hollandiába, s kivel, milyen autóval mennek, a magyar-osztrák államhatár után, illetve előtt mikor, hol csempélnek autót, ki az, aki autóval, s ki az, aki repülővel érkezik Amsterdamba, hogyan értesítik eről Magyarországon maradt bűntársaikat, hol találkozni Amsterdamban, melyik szállóban foglalnak szobát, mikor és hol veszik fel a kapcsolatot a kábítószert eladó holland állampolgárságú bűntársaikkal, hol találkozni és veszik át a kábítószert, illetve adják át a pénzt, ki tolmácsol az adásvétel során, hol rejtik el a kábítószert az autóban, ki az, aki az osztrák-magyar államhatáron elsőként jön át, Magyarországon egymást közt hogyan, milyen arányok szerint osztják el a becsempészett jelentős mennyiségű kábítószert. A bűnszervezet "vezetője" III. r. vádlott volt, aki IV. r., V. r. és VI. r. vádlottakkal megszervezte az utakat Hollandiába, beszerveztek állandó és alkalmi segítőköt, akik a csempészetet lebonyolították, biztosították az anyagiakat a kábítószer vásárlásokra, esetenként a saját járműveiket is átadták a csempészet céljára, az országba behozott kábítószert pedig minden esetben ők vették át, azzal ők rendelkeztek. A III. r., V. r., VI. r., VII. r., IX. r. és X. r. vádlottak összesen 29 alkalommal csempészték be Hollandiából Magyarországra kábítószert. A 29 út alkalmával összesen 232 csomag (utanként minimum 8 csomag) marihuána került Magyarországra a vádlottak által becsempészve, ez csomagonként min. 200 grammal számolva 46.400 gramm (46,4 kg), amely a Btké. 23. § alapján a marihuána hatóanyagára, a delta-9THC-re vetítve a jelentős mennyiség alsó határát (20 g) jelentősen meghaladja. A III. r., IV. r., V. r., illetve VI. r. vádlottak a marihuánát a későbbiek során ismeretlen személyek részére értékesítették. A vádlottak többsége egyébként testileg és pszichésen is kábítószerfüggő.

A bűncselekmények elkövetését az ügyészség a vádlottak részbeni beismerő vallomása mellett tanúvallomásokkal, helyszíni szemle, helyszínelési, szembesítési jegyzőkönyvekkel, fényképmellékletekkel, iü. orvos-, addiktológus-, vegyész-, toxikológus-, hírközlési szakértői véleményekkel, lefoglalt bűnjelekkel és egyéb okiratokkal bizonyítja.

Mindezek alapján az I. r. vádlottat 1 rb a Btk. 282/A. § (1) bek-be ütköző és a (3) bek. szerint minősülő jelentős mennyiségű kábítószerral visszaélés büntetével, valamint 1 rb a Btk. 282. § (1) bek-be ütköző és a (2) bek. b.) pontja szerint minősülő jelentős mennyiségű kábítószerré, az országba behozatallal elkövetett kábítószerral visszaélés büntetével, mint a Btk. 20. § (2) bek. szerinti társtettes, míg a II. r. vádlottat szintén 1 rb a Btk. 282. § (1) bek-be ütköző és a (2) bek. b.) pontja szerint minősülő jelentős mennyiségű kábítószerré, az országba behozatallal elkövetett kábítószerral visszaélés büntetével, mint a Btk. 20. § (2) bek. szerinti társtettes vádolja. A III. r., V. r., VI. r. és a VII. r. vádlottakat 1 rb a Btk. 282/C. § (2) bek-be ütköző és a (4) bek. II. fordulat szerint minősülő kábítószerfüggő személy által jelentős mennyiségű kábítószerré, forgalomba hozatallal és kereskedéssel elkövetett kábítószerral visszaélés büntetével vádolja, amelyet részben a Btk. 20.§ (2) bek. szerinti társtettesként, részben a Btk. 21.§ (1) bek. szerinti felbújtóként, illetve a Btk. 137. § 8. pontja szerinti bűnszervezet tagjaként valószínűsített meg. A többi vádlottat az ügyészség – további részletezés nélkül – szintén

Ez az eset, jelentősége és érdekessége miatt – egy rövid cikk erejéig – korábban már a megyei sajtóban is említésre került és minden bizonnyal majd az ítélethirdetés sem kerüli el a nagy nyilvánosság érdeklődését. Sajnos kevés esetben sikerül egy kábítószer-terjesztő hálózatot felszámolni, a bűnszervezet vezetőjét, illetve vezetőit el-fogni és felelősségre vonni, ahogy azt a többi eset is példázza, hiszen mindegyik ügyben csak a futárok buktak le.

7.) A most bemutatásra kerülő első és másodfokú ítéletek említése azért lehet érdekes, mert az ügyben három vádlott is van, egyikük a tettesként felelősségre vont személy édesanyja, akit védői oldalról talán még meg is lehetett volna menteni az elítéléstől, ha vallomásai nem lettek volna önmagával és a többiekével ellentmondásoknak. Valamint érdekes lehet abból a szempontból is, hogy a megyei bíróság mindhárom vádlott vonatkozásában az elsőfokú bíróság ítéletét a vádlottak terhére megváltotta.

Első fokon a Soproni Városi Bíróság hirdetett ítéletet [B. 581 / 2000 / 15. szám] 2000. december hó 13. napján. Ítéletében kimondta, hogy az I. r. vádlott, aki 1977-ben született, bűnös 1 rb jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntetésében, ezért a bíróság 6 év börtönre és 5 évre a közügyektől eltiltásra ítélte. A II. r. vádlott, aki 1970-ben született és a III. r. vádlott, aki 1953-ban született szintén bűnös 1 rb bűnsegédként, jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntetésében. A bíróság ezért mindkét vádlottat 2 év börtönre ítélte, de a végrehajtását 4 évi próbaidőre felfüggesztette.

Nem értett ezzel egyet a Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, mint másodfokú bíróság, mert a 2001. április 5-én megtartott fellebbezési tárgyalás alapján, a Bf. 107 / 2001 / 4. számú ítéletében megváltoztatta a városi bíróság B. / 581 / 2000 / 15. számú ítéletét a következőképpen: az I. r. vádlott főbüntetését fegyházban rendelte végrehajtani, míg a II. és III. r. vádlottakat egyenként 3 év és 6 hónap börtönre és 3 évi közügyektől eltiltásra ítélte. Egyebekben az első fokú ítéletet mindhárom vádlott vonatkozásában helybenhagyta.

A megállapított tényállás szerint az I. r. vádlott szüleivel és két kiskorú testvérével él együtt. Vagyona, munkahelye nincs, büntetve viszont már többször is volt. 1977-ben kábítószerrel visszaélés vétsége miatt 1 évre próbára bocsátották, 1998-ban németországi Krefeldi Bíróság felfüggesztett szabadságvesztésre ítélte kábítószerrel visszaélés miatt. Kábítószer-függősége azonban nem állapítható meg. A II. r. vádlott szintén szüleivel él, nőtlen és büntetve még nem volt. Személyiségzavarban szenved, de ez nem okozott kóros elmeműködést. Korábban rendszeresen fogyasztott kábítószert, drogfüggősége azonban nem állapítható meg, drogfogyasztás miatt saját elhatározásából gyógykezelésben vesz részt. A III. r. vádlott férjezett, az I. r. vádlotton kívül két kiskorú gyermeke van, büntetlen, chronikus neurosisben szenved, de ez nem okoz kóros elmeműködést.

Az I. r. vádlott 2000. február 9-én bérbe vett egy személygépkocsit és még aznap elindult az édesanyjával Németországba és útközben felvették ismerősét, a II. r. vádlottat. Másnap érkeztek úticéljukhoz, ahol több napig tartózkodtak és egy motelben laktak. Ez idő alatt az I. r. vádlott találkozott azzal, akitől kábítószert vásárolt, amit a személygépkocsiban és a csomagokban helyeztek el. Február 15-én 01 óra 10 perckor jelentkeztek belépésre a soproni határátkelőnél. A gépkocsit a határőrök ellenőrzésre vonták és összesen 51 csomag, nettó 7506 gramm összetömegű kábítószer került elő. Ennek tiszta hatóanyag-tartalma meghaladja a jelentős mennyiség alsó határát, annak legalább 825,7%-a.

Az I. r. vádlott a terhére rótt bűncselekmény elkövetésében részben érezte magát bűnösnek, míg a többiek a bűncselekmény elkövetését tagadták.

Az I. r. vádlott védekezésének lényege, hogy a cselekményt kényszer, fenyegetés hatására követte el saját és családja biztonsága érdekében, ezért vállalta a kábítószer Magyarországra csempészését. A bírói gyakorlat szerint a kényszer illetve fenyegetés kiváltotta félelemnek olyan mértékűnek és olyan személyre irányulóknak kell lennie, hogy az a megfélémlített akarati képességét befolyásolni tudja, annak hatására kövesse el a bűncselekményt. A vádlott elmondta, hogy őt ismeretlenek keresték meg telefonon, majd újságból kivágott betűkből összerakott levelet kapott, később meg is verték az utcán. Amire felfigyelt a bíróság az az volt, hogy a vádlott ellentmondásosan nyilatkozott a körülményekről, ebből a bíróság pedig arra következtetett, hogy a valós történetet szeretné kódósítani, társai szerepét szépíteni.

A II. r. vádlott a tárgyaláson előadta, hogy ismerőse az I. r. vádlottnak, aki azért kérte, hogy utazzon vele Németországba, mert autót akart vásárolni és azt neki kellett volna haza fele

vezetnie. A kábítószer vásárlásáról semmit sem tudott, mint ahogy azt sem tudta és nem ismerte fel, hol járnak, annak ellenére, hogy gyakran járt külföldre koldulni. Azt is furcsállotta a bíróság, hogy nem kérdezte meg, miért nem vettek autót, sőt az sem tűnt fel a II. r. vádlottnak, hogy azokban a párnákban, amin a kocsiban feküdt, egy-egy csomag kábítószer volt elrejtve. Ezért a bíróság az egész előadást életszerűtlennek tartotta.

A III. r. vádlott azt adta elő, hogy csak szórakozni ment és vásárolgatni. Mégis a motelből nem mozdult ki, mert félt, hogy eltéved, noha már máskor is volt fiával bevásárlóköriúton. A ruhák csomagolását is ő végezte, de nem látott semmi gyanúsat, arról sem tudott, hogy fia gépkocsit akart vásárolni. Egyértelműen megállapítható, hogy ez a vallomás is életszerűtlen és önmagával ellentmondó.

A tanúként kihallgatott útlevelkezelő elmondta, hogy azért vetette másodlagos ellenőrzés alá az utasokat, mert rajtuk nem a szokványos utasidegességet látta.

Mindezek alapján a bíróság a vádlottak védekezését nem látta elfogadhatónak.

Jogértelmezési érdekességként érdemes még azt is megemlíteni, hogy a Soproni Városi Ügyészség az I. r. vádlott vonatkozásában a vádlott terhére, súlyosbítás végett, hosszabb tartamú szabadságvesztés büntetés kiszabása érdekében, míg a II. r. és III. r. vádlottak vonatkozásában téves jogi minősítés miatt, társtettesként történő elköve-

tés megállapítása és végrehajtandó szabadságvesztés kiszabása érdekében jelentett be fellebbezést. A megyei főügyészégi álláspont szerint (Bfel. 250 / 2001. / 1-6. szám) viszont nem állapítható meg a történeti tényállásból az, hogy a II. r. és a III. r. vádlottak a terhükre rótt bűncselekményt tettesként követték el. Az azonban egyértelműen megállapítható, hogy magatartásukkal, jelenlétükkel mindvégig bátorítólá hatottak az I. r. vádlottra, illetve feladatuk volt az is, hogy a határátlépés során pusztá jelenlétükkel a vámszervek figyelmét elterelve biztosítsák az I. r. vádlott zökkenőmentes átjutását. A bíróság ezzel kapcsolatban rámutatott, hogy a II. és III. r. vádlottak magatartása nem értékelhető olyan súlyúnak, hogy társtettesként vettek volna részt az elkövetésben. Ők az I. r. vádlottat segítették abban, hogy véghez tudja vinni a cselekményét, így ők a bűncselekményt bűnsegédként valósították meg.

A bíróság az I. r. vádlott esetében enyhítő körülményként értékelte a fiatal felnőttkorát, részbeni beismerő vallomását, míg súlyosító körülményként, hogy már volt büntetve. A II. r. vádlott esetében enyhítő körülményként lehetett figyelembe venni büntetlen előéletét, azt hogy személyiségzavarban szenved és bűnsegédi magatartását. A III. r. vádlott esetében a bíróság enyhítő körülményként vette figyelembe büntetlen előéletét, bűnsegédi magatartását és hogy két kiskorú gyermeket nevel. E két vádlott vonatkozásában a bíróság súlyosító körülményt nem talált.

Az I. r. vádlottal szemben a bíróság eltúlzottnak tartotta a középértékű tartam kiszabását és figyelemmel az enyhítő körülményekre a szabadságvesztés végrehajtási fokozatát börtönben határozta meg. Míg a két másik vádlott vonatkozásában a különös méltánylást érdemlő körülmények miatt – különösen ilyenek értékelte a bíróság a bűnsegédi elkövetési magatartást – a szabadságvesztés végrehajtását négy évre felfüggesztette.

Az ítélet ellen – amint arról feljebb már szó esett – az első fokon eljáró ügyész a vádlottak terhére jelentett be fellebbezést, amit a megyei bíróság is alaposnak talált.

A másodfokú bíróság az indokolásában rámutatott, hogy az elsőfokú bíróság a bizonyítékokat okszerűen mérlegelte és megalapozott tényállást állapított meg, amely minden szempontból helytálló. Ezért a bíróság helyesen következtetett a vádlottak bűnösségére, a bűncselekményben részvételük elkövetői alakzatára. A cselekmények minősítése is megfelelt az anyagi jogszabályoknak, ezért a vádlottak felmentésére a másodfokú eljárásban sem kerülhetett sor.

A megyei bíróság kifejtette, hogy a körülmények összevetéséből megállapítható volt, hogy a III. r. vádlott tudata is átfogta az utazás célját és a fiával tartott, hogy otlétével tárogassa. / A védelem bírálataként zárójelben megjegyzem, hogy ha a III. r. vádlott kicsit örültekintőbben adta volna elő fiával együtt a vallomását, akkor őt még meg lehetett volna menteni az elítélés számára és családja számára mindenképpen súlyos következmények nélkül, elvégre őt csak azért vitték a fiuk magukkal, hogy a családi kirándulás látszatát kelték. /

Az első fokú bíróság viszont nem értékelte súlyosító körülményként a társas elkövetési formát, e bűncselekmény elszaporodottságát, az elkövetési tárgy mennyiségét (7,5kg), illetve enyhítő körülményként, hogy a behozni szándékozott kábítószerfajták ún. lágy drogok minősülnek a fogyasztás szempontjából. Ezek olyan súlyosító/enyhítő körülmények,

amelyek szinte minden hasonló jogesetben szerepet kell, hogy kapjanak és általában szerepet is kapnak a büntetéskiszabási tényezők körében. Úgy gondolom, hogy ezt mindenképpen a következetes megyei bíróság iránymutatásának eredményeként értékelhetjük az ítélkezési gyakorlatban.

A továbbiakban a másodfokú bíróság megállapította, hogy a városi bíróság a büntetés kiszabása körében törvényt sértett, amikor a II. és III. r. vádlottak esetében a Btk. 87/A.§ (2) bekezdését alkalmazta a büntetés enyhítése körében. Ugyanis e szakasz (1) bekezdésének d.) pontját és a (2) bekezdését együttesen kell értelmezni, így a kábítószerrel visszaélés bűncselekmény bűnsegédként elkövetése esetén különös méltánylást érdemlő esetben csak a Btk. 87.§ (2) bekezdésében meghatározott mértékű enyhítésre van lehetőség; ekkor viszont nem lehet alkalmazni a Btk. 87.§ (3) bekezdése szerinti ún. kétszeres leszállást. Ezért a II. és III. r. vádlottak esetében a legalacsonyabb büntetési tétel a Btk. 87.§ (2) bek. b.) pontja alapján 3 év 6 hónap lehet, így a vádlottakra kiszabott 2 év börtönbüntetés jogszabálysértő, a két évnél súlyosabb szabadságvesztés végrehajtásának a felfüggesztésére pedig nem kerülhet sor. Esetleg itt még megemlíthető a II. és III. r. vádlottak vonatkozásában, hogy a bíróság csekély szerepük és személyi körülményeik miatt indokoltnak találta az enyhítő szakasz teljes kimerítését és az enyhébb végrehajtási fokozat megállapítását.

Mindezekre figyelemmel a büntetés kiszabása körében a másodfokú bíróság megváltoztatta az elsőfokú bíróság ítéletét.

8.) Utoljára tárgyalt esetként a kábítószerrel visszaélés bírósági gyakorlatából sikerült egy olyan bűnügyet is találni, amelynek jogalkalmazói érdekességét az adja, hogy a másodfokú bíróság a vádlottat az ellene emelt vád alól felmenti.

A Mosonmagyaróvári Városi Bíróság B. 233 / 1999 / 15. számú, az 1999. szeptember 1. napján megtartott nyilvános tárgyaláson a következő ítéletet hozta: a román állampolgárságú vádlott, bűnös jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntetésében, ezért a bíróság 6 évi börtönbüntetésre és 5 évre a Magyar Köztársaság területéről kiutasításra ítélte.

Ezzel szemben a Győr- Moson- Sopron Megyei Bíróság, mint másodfokú bíróság, Bf. 243 / 1999 / 5. számú ítéletében az 1999. november 30-án megtartott fellebbezési tárgyalás alapján a vádlottat az ellene jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntette miatt emelt vád alól felmentette. Egyebekben az elsőfokú bíróság ítéletét helyben hagyta.

Az első fokú bíróság tényállása szerint a vádlott nőtlen, szüleivel Németországban él és Romániában lopásért volt büntetve. 1998. november 30. napján romániai látogatását követően egy Audi 100 típusú személygépkocsival jelentkezett kilépésre Hegyeshalomnál. A tételenes vámvizsgálat során a vádlott által vezetett, de más tulajdonát képező személygépkocsi jobb oldali első ajtajának kárpitájából 11 db barna szigetelőlátszalaggal áttekert csomag, illetve az üzemanyagtank lerekesztett részéből további 69 db csomag került elő. Az igazságügyi vegyészszakérő véleménye szerint a csomagok heroinot tartalmaznak. A 80 db csomag összesen 39,57 kg tömegű anyagot tartalmazott, amelyből 5,61 kg heroin-bázis volt kimutatható.

A vádlott bűnösségét tagadta, védekezésében előadta, hogy ő a lefoglalt gépkocsit kölcsön kapta, mert a saját személygépkocsiját előtte kölcsönadta, de az meghibásodott – legalábbis annak állítása szerint, akinek odaadta. Mivel a vádlottnak mindenképpen Németor-

számba kellett mennie, így elfogadta a Janku nevű ismerőse felajánlását, hogy szerez neki egy másik gépkocsit addig. Ezt nem Jankutól, hanem annak egyik ismerősétől kapta kölcsön. Itt szeretnék egy kicsit visszautalni az első esetre, ahol hasonló körülményeket állapított meg a bíróság; vagyis jól kivethető a kábítószer-csempészéssel foglalkozó bűnözők módszere, amikor valakinek az ismerősének az ismerőse megbízásából, esetleg a vádlott tudta nélkül valaki másnak a tulajdonát képező személygépkocsival próbálják meg a kábítószerrel a határon be-/kijuttatni. Visszatérve a tényálláshoz, a Janku nevezetű személy közölte a vádlottal, hogy a szellőző gumitömlő el van dugulva, ezért ha tankolni akar, csak húsz literig fog sikerülni. Mivel a vádlottnak sürgős volt a Németországba való menetel (ott lakott és dolgozott), kénytelen volt elfogadni ezt a kocsit és elindulni vele. A vádlott még azt is elmondta, hogy miután megérkezett volna, Frankfurtból fel kellett volna hívnia Jankut, majd a buszpályaudvarra menni, ahol egy ismeretlen személy jött volna a kocsiórt.

A bíróság enyhítő körülményt nem tudott értékelni, míg súlyosító körülményként vette figyelembe a cselekmény rendkívüli tárgyi súlyát, hogy Romániában büntetve volt, és a legkeményebb kábítószerfajtát csempészte.

Így az elhangzottak alapján a vádlott tagadása ellenére is az elsőfokú bíróság a vádlottat bűnösnek találta a tárgyi bizonyítékok szerint.

Az ítélet ellen a vádlott és védője felmentésért fellebbeztek. A védő perbeszédében kiemelte, hogy védenca az adott körülmények folytán nem volt tisztában azzal, hogy kábítószerrel szállít. Továbbá ártatlansága mellett szól az is, hogy a vádlott szervezetéből kábítószer-hatóanyagokat nem lehetett kimutatni.

A megyei fűügyészség a Bfel. 1097 / 1999. számú átiratában az ítélet ellen a vádlott és védője által felmentésért bejelentett fellebbezést nem tartotta alaposnak és indítványozta, hogy a megyei bíróság foglalja bele a tényállásba, hogy a vádlott tudott arról, hogy a személygépkocsiban kábítószer rejtettek el, s ő ezt a kábítószerrel kívánta Magyarországról kivenni, az ítéletet pedig egyebekben hagyja helyben.

A megyei bíróság ezzel szemben indokolásában kifejtette, hogy hiányzik a ténybeli alappja annak, hogy a vádlott tudott arról, hogy kábítószer rejtettek el a kocsiban. Ezért a tényállásban összefoglalt adatokból a városi bíróság helytelenül vont le következtetést a vádlott bűnösségére. Pusztán a tényállásban szereplő tényekből nem következik az, hogy a vádlott tudta, a személygépkocsijában rejtékhelyek vannak, melyekben ő kábítószerrel szállított. Ugyanis a rendelkezésre álló kizárólag közvetett bizonyítékok nem kapcsolhatók össze a vádlott bűnösségét határozottan és egyértelműen, vagyis bizonyíték nélkül kizáró módon bizonyítanak, ezért a Be. 61.§ (4) bek. értelmében a kétséget kizáróan nem bizonyított tény a terhelt terhére értékelni nem lehet. Így a másodfokú bíróság a vádlottat a jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntetettének vádjára alól bizonyíték hiányában felmentette.

Összefoglalás

Az említett és a korábban vázolt hasonló ügyek tanulságaként azt lehetne elmondani, hogy minden olyan esetben, amikor a vádlottak csak mint szállítók érhetők tetten, a já-

rulkos elemek jelentősége lényegesen megnő. Ahhoz, hogy a bíróságok kétséget kizáró módon tudják megállapítani a vádlottak felelősségét, szükség van a nyomozó hatóságok részéről az alapos, minden részletre kiterjedő, tények és körülmények pontos rögzítésére. A Legfőbb Ügyészség által megfogalmazott álláspont szerint a konkrét büntetőügyekben szerzett tapasztalatok azt mutatják – és erről az általam bemutatott bűnügyek megvizsgálásakor is meggyőződhettem –, hogy a nyomozás közben felügyeletet gyakorló ügyészek rendszerint helyes utasításokkal, nyomozási szempontok adásával előmozdították a kábítószerrel visszaélést megvalósító cselekmény történeti tényállásának felderítését, a szükséges bizonyítékok beszerzését, a különböző típusú elkövetési magatartások elhatárolását, a cselekmény helyes jogi minősítését. Természetesen a nyomozási szempontok adására és az utasításokra a továbbiakban is szükség lesz, hiszen a nyomozóhatóság által észlelt kinalati oldali magatartások bizonyítása sok nehézségbe ütközik, a cselekmények helyes jogi minősítése pedig az ilyen ügyek sajátosságainak megfelelő szakmai jártasság hiányában sok nehézséget tartogat, ahogyan azt a bemutatott jogesetek is jól tükrözik.

Például az általam választott jogesetekhez hasonló esetekben (is) nélkülözhetetlen a vádlott viselkedésének, magatartásának a részletes leírása, amit az útlevélvizsgálat, a vámellenőrzés során tanúsított, továbbá mindazon körülményeknek a lehető legpontosabb rögzítése, vizsgálata, amelyek egyáltalán szóba jöhetnek a büntetés kiszabásakor és elősegíthetik a vádlott szavahihetőségének megítélését is. Gondolok itt például a vádlott előéletére, családi körülményeire, életmódjára, utazási szokásaira, gépkocsijához való műszaki hozzáértésére. Többek között ez azért is fontos, mert ha bebizonyosodik, hogy az említett és az itt esetleg nem említett, de az adott esetben lényegesnek minősülő körülmények tekintetében a vádlott nem mondott igazat, akkor valószínűsíthető, hogy az általa vezetett gépkocsiban talált kábítószerrel kapcsolatban sem mond igazat.

Ezenkívül, feltétlenül ki kell emelni a szakértői bizonyítás jelentőségét és fontosságát. Hiszen minden olyan ügyben, amely a kábítószerrel visszaélés bűncselekményének elkövetése miatt indul, vegyész-, toxikológus- és orvos szakértőt kell kirendelni. Az általuk adott kategorikus szakértői vélemények a kábítószerrel kapcsolatos ügyek mind egyikében olyan nélkülözhetetlen és szinte megdönthetetlen bizonyítékoknak minősülnek, amit még a bíróság sem tud szakmailag vitatni és ezért jelentős súllyal jön számításba a rendelkezésre álló bizonyítékok értékelésekor.

A vegyészszakértő határozza meg, hogy a lefoglalt kábítószer gyanús anyag kábítószer-e, ha az, akkor mennyi a tiszta hatóanyag-tartalma, ez csekély vagy jelentős mennyiségnek minősül-e, és a vizsgált anyag hány százalékkal haladja meg valamelyik mennyiség alsó vagy felső határát. /Zárójelben megjegyzem, hogy ezen utóbbival kapcsolatban a szakvéleményben írtakról a bíróság is meggyőződhet tekintve, hogy a legutóbbi – mennyiségi határokat is érintő – Btk. módosításnak köszönhetően törvényben nyertek rögzítést a csekély illetve jelentős mennyiség határai./ A toxikológus szakértő a vádlott vizeletének vizsgálata után megállapítja, hogy fogyasztott-e drogot, és ha igen, akkor az milyen drog volt. Az esetek többségében, ha ilyen előfordul, akkor a vádlott által fogyasztott kábítószer fajtája általában megegyezik az általa csempészett kábítószer-

A VEGYÉSZSZAKÉRTŐ FELADATA A KÁBITÓSZER ANYAGÁNAK ÉS MENNYISÉGÉNEK MEGHATÁROZÁSA KÉRDÉSEIBEN

Horváth Szabina¹

A bizonyítás a büntetőeljárás legfontosabb része, a bizonyítékok értékelésének feladata pedig elsősorban a bírósági tárgyalásra tartozó kérdés. Az új büntetőeljárásról szóló tv. 76.§(1) bekezdése taxatív felsorolja a bizonyítási eszközöket. Ide tartozik a tanúvallomás, a szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okiratok, a terhelt vallomása. Szakértőket a bíróság akkor rendel ki, ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem (jogi szakértelem kompetenciáját meghaladó) szükséges. A kábítószerrel visszaélés tényállásának bizonyítása során a bizonyítékok sorában a vegyészszakértőnek van a legjelentősebb szerepe, olyan szakértelemmel rendelkezik, amellyel a bíróság nem. A vegyészszakértő határozza meg a kábítószeranyag anyagról, hogy kábítószernek minősülnek-e, amennyiben igen, meghatározza annak hatóanyag-tartalmát. A hatályos jogszabály ugyanis a kábítószer mennyiségének határait a tiszta hatóanyag-tartalom alapulvételével határozza meg. Megállapíthatjuk azt is, hogy a hatóanyag-tartalom meghatározásának döntő jelentősége van, ugyanis, ha egyéb minősítő körülmény nem áll fenn, akkor a mennyiségtől függően lesz ugyanazon cselekmény vétség, büntett vagy büntett minősített esete és a büntetési tételek is a mennyiségtől függően emelkednek.

A lefoglalt anyagot a nyomozóhatóság első lépésként a vegyész szakértőhöz küldi, minőség és hatóanyag-tartalom megállapítása céljából. A vegyészszakértő a tényállás bizonyítása során kulcsfontosságú szereplő. Ezért a továbbiakban a vegyészszakértő szerepét mutatom be a kábítószerrel visszaélés tényállásával kapcsolatban, Szabó Judit vegyészszakértő segítségével. A vizsgálódásaimat a győri laboratóriumban végeztem, amely 2003. óta régió laborként funkcionál. Vas, Győr-Moson-Sopron és Komárom-Esztergom megye tartozik hatáskörébe. Az országban ilyen régió laboratórium Veszprémben, Pécsen és Szegeden működik, míg a debreceni labor felállítása folyamatban van. Budapesten található a központi laboratórium, mellyel valamennyi régió labor kapcsolatba áll. A központi laboratórium minden évben közzé teszi valamennyi kábítószer hatóanyag-tartalmának változását.

Nagyon fontos, hogy a központi és a régió labor ugyanazon módszerrel dolgozik, ugyanolyan típusú készülékekkel, ugyanazon mintavételezési és anyag-meghatározási módokat, ugyanazon mérési metódokat használ, ezért Győrben, Szegeden, Veszprémben, Pécsen és Budapesten ugyanaz lesz az eredmény. A régiólaborok valamennyi elkészült szakértői véleményt és minden egyes ügy adatait negyedévente elküldik a budapesti központi adatbázisba.

¹ Dr. Horváth Szabina fogalmazó, Városi Bíróság Győr

A szakértő feladata a kirendelő határozattal kezdődik, amit a rendőrség, ügyészség, a bíróság, illetve a Vám- és Pénzügyőrség állít ki. Mivel a szakvélemény sajátos bizonyítási eszköz, ezért a hatósági kirendelés nélkül adott szakértői nyilatkozatok eljárásjogi értelemben nem szakvélemények. Az okiratra vonatkozó szabályok szerint kell felhasználni, megtartja az okirati jelleget, és nem válik szakvéleménnyé (BK 164.) A kirendelő határozaton szerepel az ügyszám, az hogy ki ellen indították az eljárást - ha ez ismert -, a határidő, rövid előzményi adatok leírása és a hatóság által feltett kérdések. A szakértőnek általában az alábbi kérdésekre kell választ adni: a lefoglalt anyag tartalmaz-e kábítószerrel vagy pszichotróp anyagot, ha az anyag kábítószer, akkor mennyi a hatóanyagtartalma, ez cselelő vagy jelentős mennyiségnek minősül-e illetve a lefoglalt tárgy érintkezett-e kábítószerrel, használták-e kábítószer fogyasztásra. A gyanús anyag a laboratóriumba a rendőrségtől házkutatás, igazoltatás stb. során, a Vám- és Pénzügyőrségtől, a Katonai Ügyészségtől, lakossági bejelentés alapján a rendőrség közreműködésével kerül.

A hatóságnak különböző szempontokat kell figyelembe venni a lefoglalt anyaggal kapcsolatban. Legfontosabb egyrészt a hitelesség, a bűnjelcímké vagy lefoglalási jegyzőkönyv rögzítése. Konkrét példák alapján igazolható, hogy sok esetben hiányos volt az eljárás alapul szolgáló razzia dokumentációja, hiányzott a lefoglalásra került kábítószer gyanús anyagok pontos leírása, a feltalálás helye és egyéb konkrét körülmények. Az elmúlt években nem egyszer arra is fény derült, hogy a szakértőhöz érkező bűnjelcímkéket hiányosan vagy pontatlanul töltötték ki és a bűnjelek csomagolása is sok esetben sérült volt. E miatt a hitelesség merülhet fel az anyag származásával kapcsolatban, és felvetődhet az is, hogy a rendőrség emberei manipulálhatták az anyagot. Ezért a vádlottak illetve a védőik megkérdőjelezhetik azt, hogy ezt az anyagot nem is a gyanúsítottól foglalták le. Azonban az utóbbi években megfigyelhető, hogy egyre szabályosabb, hitelesebb a csomagolás, de ez szinte napi kapcsolatot jelentett a szakértőnek a kirendelő hatóságokkal.

A szakértőknek különös súlyt kell helyezniük arra, hogy pontosan írják le az anyag csomagolását, és az adminisztratív hiányosságokat is tüntessék fel. Ha a gyanús anyag nem megfelelő módon van csomagolva, akkor a jelenlegi szabályok szerint a szakértőknek nincs lehetőségük arra, hogy erre alapozva utasítsák vissza az érdemi vélemény adását. Azonban a bírósági tárgyaláson feltett kérdésekre jelzik a vizsgálatra küldött anyag származásának szabálytalan voltát, illetve hitelességének hiányosságait. Ilyen esetben a bíróság saját mérlegelésén múlik, hogy az ilyen szakvéleménynek milyen helyet tulajdonít a bizonyítékok sorában. Véleményem szerint célszerű lenne már az írásbeli véleményben jelezni a hiányosságokat, illetve a szabálytalanságokat.

Nagyon lényeges, hogy a hatóság tagjai külön csomagolják a különböző helyszínekről, és a különböző személyektől származó anyagokat, valamint a különböző megjelenési formájú (por, folyadék, növényi anyag) szubsztanciákat (legalább külön bűnjeltartó zacskóba). Az elkülönítésre azért kell nagy hangsúlyt fektetni, mert ha valamilyen kábítószerrel vagy kábítószerrel szennyezett tárgy érintkezik egy kábítószermentes anyaggal vagy tárggyal, akkor az alkalmazott nagy érzékenységű vizsgálati módszerekkel és ké-

szülékekkel ez utóbbiról is kimutatják azt. Mióta a győri laboratórium régió laborként működik, nagyobb számban figyelhetők meg az olyan esetek, amikor a nyomozóhatóság válogatás nélkül, ömlesztve küldik vizsgálatra az anyagot.

Az anyag beküldése után részletes csomagbontás következik, ezt a győri laborban technikus segítségével végézik, tehát lehetőség szerint két személy jelenlétében. A két személy a hitelesség és a megbízhatóság miatt nagyon fontos. A csomagbontásról jegyzőkönyvet vesznek fel. A jegyzőkönyvben részletesen leírják, hogy milyen körülmények között került hozzájuk a gyanús anyag, milyen volt a csomagolása, volt-e valami különös jelölés, felirat, ismertetőjegy a lefoglalt bizonyítékon, milyen tulajdonságokkal rendelkezett, mennyi a csomagolóanyag nélküli nettó tömege. Ha növényi eredetű a lefoglalt anyag, akkor meg kell állapítani, hogy melyik részét képezi a kábító hatású növénynek (pl.: levél, virágzó ágvégeződés). Folyadék esetén meg kell állapítani annak térfogatát és színét.

A technikus a bizonyítékokat egyértelműen azonosítható számozással látja el. A csomagbontási jegyzőkönyv a szakértőhöz kerül, aki meghatározza, hogy milyen mintavételezési módokat kell alkalmazni.

Ezután reprezentatív mintavétellel folytatódik a szakértő feladata. A mintának olyan-
nak kell lenni, hogy abból az egész lefoglalt mennyiségre lehessen következtetést levonni. Több anyag esetén mindegyiket analizálni kell, sőt tablettáknál nem csak a felszínét, hanem a belsejét is vizsgálat alá kell vonni. A tárgyak szennyezett felületét (pipa égésterét, a zacskó és a fecskendő belső felületét) pedig oldószerrel mossák ki a szakértő, és később ezt az oldatot analizálja. A mintavételezési módok az ENSZ és az ENFSI ajánlása-
in alapulnak.

A mintavételt az anyag, a tárgy anyagi minőségének meghatározása követi.

- A szakértők a növényi eredetű anyagokból (hasis gyanta gyanúsak, dohányyszerű anyagok) mintákat vesznek, és oldószerrel kezelik. A kapott oldatok komponenseit vékonyréteg- kromatográfiás (TLC) eljárással választják el. Ez a vizsgálat úgy történik, hogy a különböző minták oldataiból cseppentenek egy elválasztó réteget tartalmazó üveglapra. Ezt az üveglapot a szakértők egy ún. futtatószerbe állítják, amely hatására a mintákban lévő komponensek elválnak egymástól. Az elválasztott vegyületeket, színreakciót adó reagenssel detektálják. A komponenseket összehasonlító minta segítségével azonosítják. (1. sz. melléklet)
- Az összes többi (por, oldat, bélyeg, gomba stb.) kábítószer-gyanús anyagokból vett mintát is oldószerrel kezelik a szakértők, és az így kapott oldat komponenseit visszont gázkromatográfiás eljárással választják el (GC/MS). Az elválasztott vegyületeket tömegspektrometriás módszerrel detektálják. A komponenseket a számítógépes spektrumkönyvtár segítségével azonosítják. (2. sz. melléklet).
- Előfordulhat még infravörös spektrofotometria vizsgálat is (FTIR), elsősorban az adalék és hígító komponensek analizálására.

– A szakértő tehát választ ad arra, hogy a vizsgálatra küldött anyag kábítószer-e, illetve kábítószernek minősül-e. A 2003. évi II. tv. (rövid ideig volt hatályban, de nagy zavart okozott a jogalkalmazás területén) módosította a Btk. 286. § -át, amely meghatározza, mely pszichotróp anyagok minősülnek kábítószernek. Ennek értelmében valamennyi pszichotróp anyag kábítószernek volt tekintendő a kábítószerrel visszaélés tényállása során. A korábbi szabályozás értelmében csak a veszélyes pszichotróp anyagok minősültek kábítószernek, amelyek - a 155. BK. állásfoglalás alapján – a 4/1980. (VI. 24.) EüM-BM együttes rendelet I-II. sz. jegyzékében felvett pszichotróp anyagok. A fent említett – ma már nem hatályos - módosítás következményeként azonban valamennyi pszichotróp anyag – tehát a 4/1980. (VI. 24.) EüM-BM együttes rendelet I-V. számú jegyzékébe felvett – kábítószernek minősült.

A vegyészszakértői vizsgálódásom során egy érdekes esetet figyelhettem meg. 2003. március 1. előtt eltulajdonítottak több gyógyszert egy kórház műtőjéből, így többek között Dormicumot is. A Dormicum olyan gyógyszerkészítmény, amely 5 milligramm midazolámot tartalmaz milliliterenként. A mindazolám a 4/1980. (VI. 24.) EüM-BM sz. együttes rendelet IV. számú jegyzékébe felvett pszichotrop anyag. Ennek figyelembe vételével akkor a szakértő úgy nyilatkozott, hogy a Dormicum nem kábítószer, ugyanakkor a káros szenvedélykeltés bűncselekménye szempontjából kábító hatású anyag lehet. Az új (2003. évi II. tv. módosítását követő) szabályozás értelmében a szakértő az előbbi jogesetről úgy nyilatkozott volna, hogy az eltulajdonított Dormicum gyógyszerkészítmény kábítószernek minősül, tehát megvalósítaná vele a kábítószerrel visszaélés bűncselekményét. A legnagyobb problémát nem ez a gyógyszerkészítmény jelenti, hanem az elmerülhet kérdésként, hogy aki nem tudja igazolni a fenti gyógyszerkészítmények tartásának jogosságát, akkor esetleg megvalósítják a kábítószerrel visszaélés tényállását?!

Ezt a problémát a jogalkotó is felismerte, mivel a büntetőjogszabályok módosításáról szóló 2004. XL. tv. 1- §-a módosította a Btk. 286/A. § (2) bekezdésének b.) pontját az alábbiak szerint. Az 1979. évi 25. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a pszichotrop anyagokról szóló, Bécsben az 1971. évi február hó 21. napján aláírt egyezmény végrehajtására kiadott jogszabályban meghatározott, a visszaélés szempontjából veszélyes pszichotrop anyagokat kell érteni. Továbbá a 142/2004. Kormány rendelet (hatálybalépés: 2004. március 1. napja) hatályon kívül helyezte az 1/1968. (V. 12.) BM-EüM együttes rendeletet és a 4/1980. (VI. 24.) EüM-BM együttes rendeletet, mely rendelet szerint az I. melléklet P1 és P2 jegyzékében szereplő pszichotrop anyagok, valamint a Btk. 286/A. § értelmében az 071. Bécsi Egyezményben szereplő pszichotrop anyagok tekintendők kábítószernek.

Elővizsgálati módszerként az alábbiak használatosak:

- Oldhatósági és hevítési próbák
- Érzékszervi vizsgálatok (ízlelés kivételével)
- Színreakciók
- Mikroszkópos vizsgálatok

A kábítószer hatóanyag-tartalmi meghatározása

nagynyomású folyadék-kromatográfiás (HPLC) módszerrel történik.

A HPLC vizsgálat után a szakértők *pontos hatóanyag-tartalmat* tudnak megadni. A tiszta hatóanyag-tartalom meghatározásának azért nagy a jelentősége, mert a törvény az adott fajtájú kábítószerek mennyiségét, azok tiszta bázis formájában határozta meg. A Btké. 23. § szabályozza a leggyakrabban előforduló kábítószerek grammokban kifejezett csekély mennyiségének felső határát, a bázis formában megadott tiszta hatóanyag tartalmát alapul véve.

A fekete piaci kábítószer soha nem 100 %-os tisztaságú, hanem különböző adalék és hígító komponenseket is tartalmaz. Az adalék és hígító komponenseket a 3. sz. melléklet szemlélteti.

Amíg a kábítószer a fogyasztóhoz kerül, egy egész terjesztő-piramison halad végig, és a különböző szinteken elhelyezkedő személyek a nagy haszon reményében tovább hígítják az eredetileg sem tiszta drogot. Megfigyelhetjük, hogy a kábítószer ára óriási emelkedést mutat, míg a természetből a felvevő piacra érkezik. Ezt egy régebbi példa is jól illusztrálja. (4. sz. melléklet)

A *tiszta hatóanyag-tartalom* azt jelenti, hogy hány százalékban tartalmaz hatóanyagot a kábítószer. A hatóanyag-tartalom mértéke az évek során változást mutatott, amelyet jól szemléltet az ORFK Bűnügyi Szakértői- és Kutatóintézetében vizsgált kábítószerek átlagos hatóanyag-tartalma (5. sz. melléklet) Ebből megállapíthatjuk, hogy különösen a kokain és a heroin esetében 1996-tól a 2002-ig a hatóanyag-tartalom csökkenő tendenciát mutat, de némelyik anyagnál változatlan adatok szerepelnek. Mint minden statisztikai adat, így ez sem 100% -os pontosságú, de általánosságban, az ügyek 90 %-ban csökkenő tendencia tapasztalható. 2003. éves adat még nem áll rendelkezésre, ugyanis még van folyamatban ezen évben indult ügy.

Ha a meghatározott anyag nettó tömege nem éri el a törvényben megállapítást nyert hatóanyag-tartalom mennyiségét, akkor szakirodalmi adatok és mérési tapasztalatok alapján becsülik meg a hatóanyag-tartalmat, és elküldheti a szakértő a vizsgált szert a megsemmisítésre kijelölt helyre. Ha jelentősége lehet a pontos hatóanyag-tartalom meghatározásának, – pl.: felmerülhet több kábítószer lefoglalásánál, hogy származhattak-e ugyanattól a terjesztőtől- bármikor, a jogerős határozatig az anyag a tároló helyről vizsgálható.

Ha az összes mérést elvégezte a szakértő, akkor következő lépésként összeállítja a szakvéleményt. A szakértő saját nevében adja elő szóban, vagy a kitérített határidőn belül írásban terjeszti elő a véleményét, amely az általa lefolytatott kísérletek és vizsgálatok eredményeire épül és a feltett kérdésekre ad választ. Az ilyen vélemény alkotja a bizonyítékok egyik formáját.

A véleménynek az alábbiakat kell tartalmaznia:

- A kirendelő hatóság megjelölését
- Az ügyszámot

- Ha volt az eljárásban terhelt, akkor az ő nevét
- A vizsgálat módját
- A vizsgálat tárgyát, és a benne bekövetkezett változásokra vonatkozó adatok feljegyzését
- Mit csinált a vizsgált anyaggal, hova került az analízis után
- A mennyiségi meghatározás eredményét
- A lefoglalt kábítószer mennyiségének jogi minősítését

A szakértő minden egyes megvizsgált anyagra külön-külön nyilatkozik, mit tartalmazott, kábítószer vagy pszichotróp anyag volt-e. Felünteti, hogy mennyi a hozzá elküldött vizsgálati anyag össztelege grammokban kifejezve, majd megállapítja, hogy hány %-a a hatóanyag az össztelegnek. Végül megadja az ilyen formán kiszámított hatóanyag tartalmát, és megállapítja a pontos jogi minősítését. A vegyészszakértő *véleménye mindig kategorikus* a kábítószerrel való visszaélés tényállásánál, hisz igennel vagy nemmel válaszol a hatóságok által feltett kérdésekre, pontosan analizálja az anyagot és határozza meg a mennyiséget. A bíróságok is erre alapozva hozzák meg a döntésüket.

A LB 155. sz. Büntető Kollégiumi állásfoglalása szerint, természetes egységet képez ugyanannál az elkövetőnél talált kábítószeresek összessége. A kábítószer mennyiségének összegzésénél nem a nettó tömeget veszik alapul, hanem az anyag tiszta hatóanyag-tartalmát.

A LB 5/1998.BJE döntésében még az egység-többség kérdésére is kötelező ajánlást tartalmaz. A határozat alapján az egyes típushoz tartozó magatartások egységet képeznek, akár azonos akár különböző cselekedeteket megvalósító részcselekmények is természetes egységet alkotnak. Tehát egy törvényi tényállás keretei közé tartozó magatartások természetes egységet alkotnak. A természetes egységre vonatkozó iránymutatás azonos jogi tárgyak azonos sérelmére, azonos tényállásra vonatkozik. A fent említett Jogegységi Határozat az 1999. március 1. előtti szabályozáshoz illeszkedik, de azóta két alkalommal is jelentősen megváltoztak a kábítószerrel visszaélés szabályozása. A 2003. március 1. követő szabályozás sem egyértelmű abba, hogyan viszonyulnak egymáshoz az elkövetési magatartások az egység és a halmazat szempontjából. Vagyis, hogy kell értékelni, ha az elkövető különböző szerekre különböző elkövetési magatartásokat fejt ki. Az egyes magatartási típusok önálló bekezdésben nyertek rögzítést és a büntetési tételük is különböző. Alapvető kérdésként merül fel, hogy a termelői típusú és a forgalmazói típusú elkövetési magatartások egymással alapeset-alapeset vagy alapeset-minősített eset viszonyban állnak-e.

Az 1999. március 1-jével hatályba lépett, 2003. március elsejét megelőző szabályozásra a Magyar Büntető Jog Kommentárja alap- és minősített esetként kezeli, ugyanis azt állítja, hogy az elkövető forgalmazó típusú magatartásában beleolvad a megszerző típusú magatartás. (1)

A bírák többsége viszont azt állította, hogy két alapeseti tényállásról van szó. Szerintük a kábítószerrel való visszaélésen belül két külön bűncselekmény valósul meg, tehát ugyanazon elkövető egy eljárásban elbírált fogyasztói illetve forgalmazói típusú cselek-

ménye a 282.§ (1) illetve a 282.§ (2) bekezdése alapján két rendbeli bűncselekménynek minősül. (2)

Az én véleményem a bírák többségének ill. Frech Ágnes álláspontjával egyezik meg. Ugyanis az (1) és a (2) bekezdés eltérő magatartásokat tartalmazott és ezek büntetési tétele is különböző volt. A törvényalkotó a megkülönböztetést az egész szakaszon végigvezette, tehát mindezekből arra lehet következtetni, hogy két külön bűncselekmény valósult meg.

Ez a megközelítés átvethető a 2003. március 1. utáni szabályozásra. Ugyanis a jelenleg hatályos szabályozás határozottan szétbontja az elkövetési magatartásokat és az elkövetők csoportját, külön szakaszban szabályozva. A Btk. 282. § önmagában egy zárt egység, mint ahogy a következő 282/A. §, a 282/B. § és a 282/C. §. Az adott §-on belül külön bekezdésben nyert rögzítést a két fajta elkövetési magatartás. Dr. Frech Ágnes álláspontját alapul véve megállapítható, hogy az (1) és (2) bekezdések nem alapeset és minősített eset kapcsolatban állnak, hanem alapeseteket testesítenek meg.²

Összegezve:

- Ha különböző szerekre, más-más bekezdésekben szabályozott elkövetési magatartások valósulnak meg, halmazatnak kell tekinteni.
- A különböző szerekre azonos bekezdésen belül szabályozott magatartások megvalósításával természetes egység jön létre.
- Az ugyanarra a fajta szerre elkövetett, de különböző bekezdésbe ütköző elkövetési magatartások esetén halmazattal állunk szemben.
- Amennyiben ugyanolyan fajtájú kábítószerre azonos bekezdésben megjelölt elkövetési magatartások kifejtése esetén természetes egység keletkezik. (3)

A szakértői munka különös jelentősége egyrészt a gyanús anyag minőségi azonosításánál, másrészt a kábítószer mennyiségi meghatározásánál figyelhető meg.

A mennyiségi határok szabályozásának alakulását a vegyészszakértő is figyelemmel kíséri munkája során. Azt, hogy a vizsgálatra küldött anyag csekély, avagy jelentős mennyiségű, mindig az aktuális, hatályos iránymutatások alapján határozzák meg. Amíg törvényi szinten nem volt rögzítve a mennyiségek alsó határa, addig a szakértői gyakorlat különbségeket mutatott. Sok esetben téves ítélethez vezetett a szakvélemények nem pontos, nem egyértelmű megfogalmazása. Most, hogy már a Btké. 23. §-a tartalmazza a mennyiségek határait, a szakértő biztosan meg tudja mondani, hogy csekély vagy jelentős a hozzá vizsgálatra küldött gyanús anyag mennyisége. Ezért 1999. március 1-je utáni eseteket a bíróságok is egységesen és pontosan tudják minősíteni. A mennyiségi határértékek nem változtak a 2003. évi II. tv. módosítása során. A törvényben nem szereplő kábítószeresek esetén (pl.: PMA, pszilocin, pszilocibin, gombák), a kábítószer akkor

2 A Btk. Magyarzata: különös Rész, Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Bp. p.582.
3 Dr. Frech Ágnes. in: Bírósági Közlöny 1999/12. sz. p.31-32.

csekély mennyiségű, ha tiszta hatóanyag tartalmának élettani hatása legfeljebb 0,9g morfinbázis élettani hatásával megegyező. Az orvos szakértő nyilatkozik azon kérdésre, hogy mekkora morfinbázis tartalomnak felel meg a vizsgált anyag.

A vegyészszakértők csak addig őrzik a kábítószer, amíg összegyűlik annyi, hogy elküldje az ORFK kijelölt szervéhez. Az ORFK kijelölt szerve a jogerős ítéletig köteles az anyagot megőrizni. Ha esetleg olyan tárgy kerül a bizonyítékok közé, amely bontatlan gyári csomagolású, akkor azt nem vizsgálják, hanem analízis nélkül a megsemmisítésre kijelölt helyre küldik. 2003. július 1. napjától megváltozott a kábítószer tárolására vonatkozó rendelkezések. A 11/2003. (V. 8.) IM-BM-PM Együttes rendelet értelmében az ORFK Kábítószer-rendészeti feladatokat ellátó szerve, az ORFK Közbiztonsági Főigazgatóság, Igazgatásrendészeti Főosztálya, Rendészeti Osztálya, Kábítószer-rendészeti Alosztálya foglalkozik a kábítószer megsemmisítésével. Ezért nagyon fontos lenne, ha a bíróságok az elkobzásról rendelkező határozataikat ne a vegyészszakértőnek, hanem az ORFK fent írt szervének küldenék meg, és a határozat tartalmazná a bü. számot és a szakértői számot.

A bírói gyakorlat

Sok esetben mellőzi az elkobzás kimondását, azzal indokolva, hogy a vegyész szakértő úgy is továbbítja a megsemmisítésre kijelölt helyre a kábítószer. Holott az eljárás szabályszerűségének alapvető követelménye lenne, hogy a bíróság kimondja ezek elkobását. A Btk. 286/A.§-a kötelező szabály. Akkor is alkalmazni kell, ha az anyagot közben elküldték megsemmisítésre. Egy érdekes jogesetet mutatok be, amelyben egyrészt az első fokú bíróság mellőzte az elkobzás kimondását és másrészt amelyben megfigyelhetők, hogy a vegyész szakértők milyen precíz munkát végeznek.

A Győri Városi Bíróság B. 1547/1999/7. számú ítéletében 1999. szeptember 6-án megállapította P. ZS. bűnösségét jelentős mennyiségű kábítószerrel való visszaélés bűntényében, és ezért 6 év és 6 hónap börtönre, s 6 év közügyektől eltiltásra ítélte. Az ügy megítéléséről a bíróság szerint 1999. februárjában P. ZS. Győrben 285,9 g össztömegű, 22,57+-0,35 tömegszázalékú amfetamin bázist tartalmazó, és egy 98,5g össztömegű, 36,21+-0,61 tömegszázalékú kokain bázist tartalmazó csomagot vett át, amit a Rába folyó árterében elrejtett volna értékesítésre. Az üzlet lebonyolítását a rendőrség megakadályozta. A gyűjtött menekülés közben a csomagot a folyóba dobta. Az elkövető az eljárás során végig tagadta, hogy tudott arról, hogy mi van nála. A Győr- Moson- Sopron Megyei Bíróság másodfokon a Bf. 670/1999/3. számú végzésében 2000. január 25-én az első fokon ítéletét helybenhagyta azzal, hogy kimondta a lefoglalt kábítószer elkobzását, ugyanis a városi bíróság mellőzte, mert megsemmisítésre már elküldték. A másodfokon tárgyalásra azért került sor, mert a vádlott és a védő enyhítésért folyamodott, szerint ugyanis ez ügyben az amfetamin tömege alig haladta meg a jelentős mennyiség alsó határát és további szarítással kevesebb is lehetne. A szakértő kifejezett bírói kérdésre először azt mondta, hogy reprezentatív mintát használ, és csak akkor tudja a méréseket elvégezni, ha az anyag megsemmisítésre kerül. Ebben az ügyben a bíróságok a határozatok in-

dokolásaiban mind első, mind másodfokon a szakértői vélemény szakszerűségét és agyaltalan voltát hangsúlyozták.

Felmerülhet a kérdés, hogy mi a teendő akkor, ha a szakértő véleményében az szerepel, hogy büntetőjogi értelemben a gyanús anyag nem kábítószer, mert nem szerepel a kábítószer jegyzékekben? Ilyenkor sajnos a szakértők csak jelzést tehetnek arra vonatkozóan, hogy egy új vegyület jelent meg a kábítószer- piacon. Ugyanis korábban az Egészségügyi Miniszter hatáskörébe tartozott valamely anyag vagy szer kábítószerre minősítése, tehát a "listára" vétele. Magyarországon csak az az anyag minősült kábítószernek, amit a hazai jegyzékre felvettek. Ma már elég, ha nemzetközi egyezmény tartalmazza az anyagot, nem kell beépíteni a hazai jogrendszerbe.

Legutoljára a GHB, ezt megelőzően a ketamin és az MBDB nevű anyag került a jegyzékbe. Érdekesként említem azt, hogy a ketamint, - amelyet állatgyógyászatban altatószerként használnak- elsőként Magyarországon vették listára.

A vegyészszakértői véleményeket összevetve azt lehet megállapítani, hogy Győr- Moson- Sopron megyében a kábítószer piacán a cannabis, az extasy, az amfetamin foglal el jelentős helyet, míg Szeged környékén a heroiné a vezető szerep. Az ügyek 10%-át teszik ki azon esetek, amelyekben jelentős mennyiséget meghaladó kábítószer mennyiség szerepel. A csekély mennyiség határait meghaladó bűncselekmények aránya 30% körüli. (4. melléklet)

Láthatjuk, hogy a vegyész szakértő megállapításainak milyen nagy a szerepük az eljárás során, főleg a bizonyítékok sorában. Előfordul, hogy a vélemény a bíró számára bonyolult, szakmai nyelven íródott, ilyenkor a szakértő szóban is előadhatja megállapításait.

Az 1999. márciusi Btk. módosítás következtében a szakértők is pontosan határozzák meg az határai a törvényben nyertek rögzítést, ezért a szakértők is pontosan határozzák meg az anyag hatóanyag tartalmának tömegét és a bírók is meg tudják mondani a szakvélemény alapján, hogy csekély vagy jelentős mennyiségű-e a vizsgált anyag akkor is, ha a szakértő e kategóriáról nem nyilatkozott.

A benyújtott szakvélemények azonban rendszerint annyira pontosak és részletesek, hogy a szakértő megjelöli az anyag fajtáját, tömegét, hatóanyagtartalmát, közli, hogy az anyag kábítószer, illetve pszichotróp anyag, e körben hivatkozik a vonatkozó rendelet megfelelő pontjára, közli azt is, hogy a vizsgált mennyiség csekély avagy jelentős, mi a csekély ill. a jelentős mennyiség felső/alsó határa, s ezt az értéket a vizsgált anyag hány %-kal haladja meg.

A vegyészszakértők *elvi szakvéleményt is* adnak, amely azt jelenti, hogy nem áll lefoglalt kábítószer a szakértő rendelkezésre, hanem a gyanúsított, vádlott vallomásokból következtetnek a fogyasztott, vásárolt stb. kábítószer mennyiségre. A győri gyakorlat értelmében, ha az elkövetés időpontja ismert, akkor a szakértő ezen időpontban irányadó hatóanyagokkal dolgozik, ha viszont nem ismert az elkövetési időpont akkor, az aktuális, a véleményadás időpontjában használt hatóanyagtartalmakkal számol. Mindenesetre az elkövető számára legkedvezőbb mennyiséget veszi alapul a től-ig határok között. Az elvi szakvéleményben a szakértő hivatkozik a kirendelő hatóságra, a kirendelő határozatban megadott adatokra és tájékoztatásul becslésként közli, hogy mennyi hatóanyagot tar-

alkalmazhat (X-Y-ig) a vallomásokban szerelő kábítószer. Így a jogalkalmazóra bízta a mi-
mértítést. (6. sz. melléklet)

Utoljára egy olyan esetet citálnék, amiben a magyar szakértők példát statuálnak a
vizsgálati módszerek, az alkalmazott analitikai számítások, és a kiadott eredmények
megbízhatósága, illetve a vélemények megfogalmazásának szakszerűségét illetően.

A Soproni Városi Bíróság B. 828/1998/58 számú 2000. november 13-án kihirdetett
ítéletét a Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság Bf.605/2000/6 számú végzésében 2000.
november 21-én hatályon kívül helyezte és a bíróságot új eljárásra utasította. Az elsőfokú
bíró az I.r. vádlott ZS. CS.-nét bűnösnek mondta ki többek között jelentős mennyisé-
gű kábítószerrel visszaélés büntetében, és ezért 4 év és 6 hónap fegyházra és 5 év köz-
ügyektől eltiltásra ítélte, a II.r. vádlott, ZS. CS-t bűnösnek mondta ki egyebek mellett je-
lentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntetében, és ezért 5 év és 6 hónap fegyház-
ra és 6 év közügyektől eltiltásra ítélte. A III. r. vádlott, NY. J. esetében a bíróság megál-
pította bűnösségét jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntetében is, és ezért
4 év és 6 hónap fegyházra, és 4 év közügyektől eltiltásra ítélte H. J-t, a városi bíróság több-
ek között jelentős mennyiségű kábítószerrel való visszaélés büntetében, mint bűnrészes
mondta ki bűnösnek, és ezért 3 év és 6 hónap fegyházra ítélte. Az ügy érdekessége, hogy
elföldi szájak miatt a magyarországi eljárással párhuzamosan Ausztriában is folyt egy el-
járás, és Ausztriában vizsgálták meg a lefoglalt anyagot, de a mintát nem őrizték meg be-
nyújtották. A védők arra hivatkozva nyújtottak be fellebbezést, hogy a hatóanyag tartalom vitat-
ható. A főügyészség a városi bíróság ítéletének hatályon kívül helyezését és a bíróság új
eljárásra utasítását kérte, mert az ítéletet megalapozatlannak tartotta.

Az új eljárás során a Soproni Városi Bíróság 2001. április 18-án a B 15/2001/8 számú
ítéletében bűnösnek mondta ki ZS. CS.-nét, ZS. CS-t társtetteségben elkövetett jelentős
mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntetében, és megállapította NY. J. bűnösségét
társtetteségben elkövetett jelentős mennyiségű kábítószerrel való visszaélés büntetében,
H. J-t I.r.b. kábítószerrel való visszaélés előkészület büntette miatt találta bűnösnek.

A lefoglalt 304,6 g össztömegű por, az osztrákok által alkalmazott vizsgálati módsze-
r alapján $29 \pm 1,8$ tömegszázalék kokain-hidroklorid hatóanyagot tartalmazó keverék,
amelynek az általuk kokain-bázisra számított koncentrációja $25 \pm 1,6$ tömegszázalék, ko-
kain bázisra számított nettó tömeg pedig $78 \pm 4,8$ gramm. Ez jelentős mennyiségű kábí-
tószernek minősül. A magyar igazságügyi orvos-szakértő véleménye az osztrák vélemé-
nyen alapult. A védői érvek sorában szerepelt, hogy téves volt a jogi minősítés, mert sze-
replő a vizsgált anyag nem is minősül jelentős mennyiségűnek.

A vélemény kétséges volta az osztrák szakvélemény analitikai számításainak ellent-
mondásosságából és az 5 %-ot meghaladó mérési pontosságából adódott. Ugyanis a fenti ér-
veken nehezen értelmezhetőek, mivel a 304,6 g nettó tömegű, $25 \pm 1,6$ tömegszázalék kokai-
n tartalmú por $76,15 \pm 4,87$ g hatóanyagot tartalmaz a $78 \pm 4,8$ grammal szemben.

Az osztrák szakvéleményben szereplő adatok nincsenek összhangban a Magyaror-
ságon alkalmazott analitikai számításokkal és a kiadott eredmények megbízhatóságá-
val. A Magyarországon érvényes MSZ 256/2-73 alapján a kiadott eredményeket: mérési-
eredmények átlaga +- megbízhatóság formában kell megadni. Az osztrák szakvéle-

A vegyészszakértő feladata a kábítószer anyagának és mennyiségének meghatározása kérdésében
mennyiben szereplő $78 \pm 4,8$ g formájú analitikai eredmény megbízhatósága, a mérési át-
lag $6,15$ százaléka. Megfigyelhető, hogy a magyarországi előírások szigorúbbak.
Jelen ügyben a felmerült kétségek eloszlatására a legjobb megoldás az ismételt ana-
litikai vizsgálat lett volna, erre azonban nem volt lehetőség, mert az osztrák társszervek
nem tudták a mintát prezentálni, rendelkezésre bocsátani?!

Összegzés

Mindezekből megállapítható, hogy a vegyészszakértőnek meghatározó szerepe van a
kábitószerrel visszaélés tényállásnak bizonyítása során, főként a nyomozati szakban. A
nyomozóhatóság mielőtt eljárást kezdeményez kábítószerrel visszaélés bűncselekménye
miatt, a lefoglalt anyagot elküldi a vegyészszakértőnek az anyag meghatározása céljából.
Ugyanis a nyomozóhatóság a vegyészszakértői vélemény birtokában kezdeményez eljá-
rást kábítószerrel visszaélés bűncselekménye miatt. A bírósági szakban is kimutatható a
vegyészszakértő központi jelentősége. A kábítószerrel visszaélés tényállásánál a ve-
gyészszakértői véleménynek azért van kiemelkedő szerepe, mert az mindig kategorikus,
így a bíróságok is erre alapozva hozzák meg a döntésüket. A vizsgálódásaim során azt is
megfigyelhettem, hogy a vegyészszakértői vélemények annyira pontosak és precízek,
hogy a bíró a bizonyítékok értékelése során alappal támaszkodhat azokra.

MELLÉKLET⁴

1. sz. melléklet

GYŐR-MOSON-SOPRON MEGYEI RENDŐR-FŐKAPITÁNYSÁG
BŰNÜGYI TECHNIKAI OSZTÁLY

9024 Győr, Szent Imre út 2-4.

Telefon: (96) 319-638
BM: (21) 13-26

Szám: 39 - /2001

Dátum: 2001.

A mérést végezte: Szabó Judit

TLC mérési jegyzőkönyv

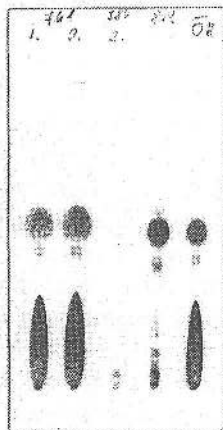
Állófázis: Merek DC-Fertigplatten KIESELGEL 60 F-254 (5x10 cm)

Mozgófázis: Toluol

Derekálás: 1 %-os Fastblue B salt 2 mol/l-es Nátrium-hidroxiddal készített oldatával történő lefújás után

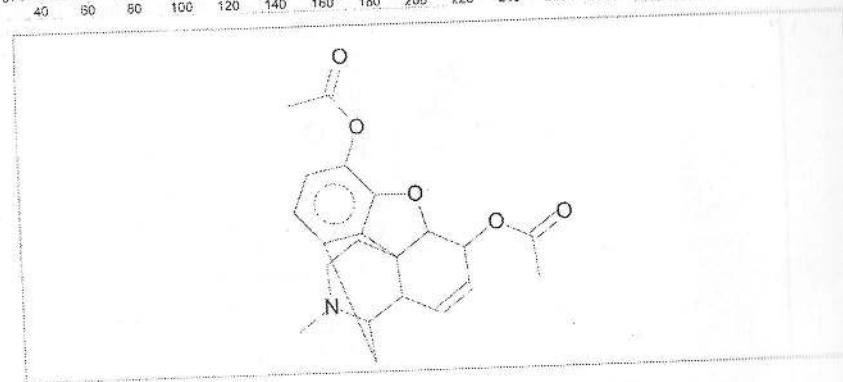
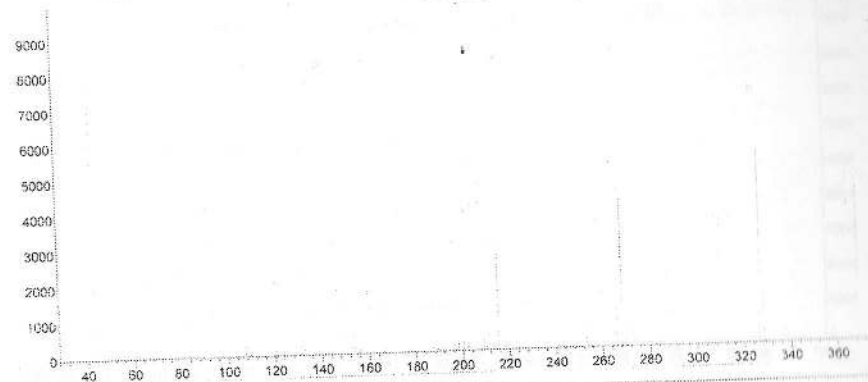
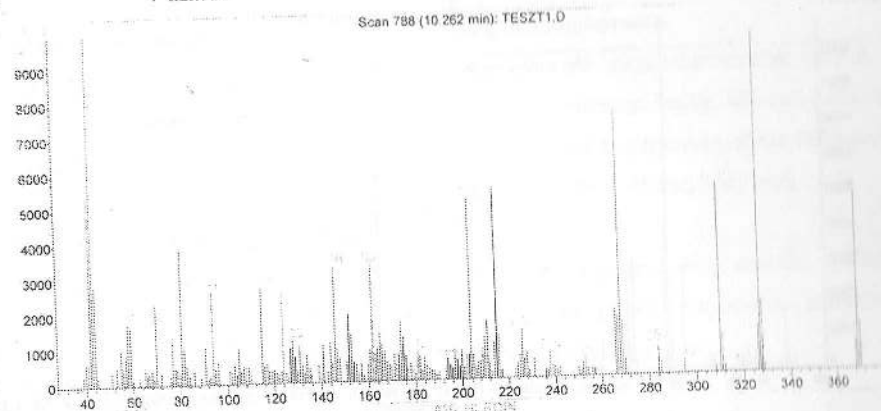
Mintaelőkészítés: extrakció n-Hexánnal

Összehasonlító minta:

2. sz. melléklet

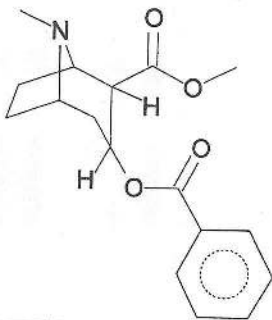
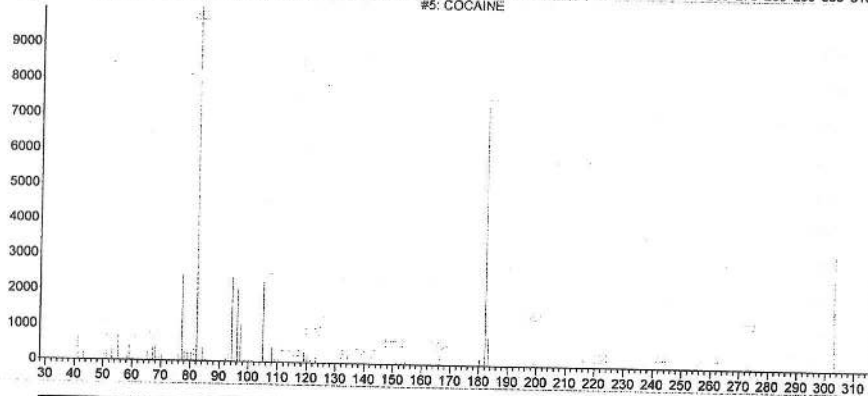
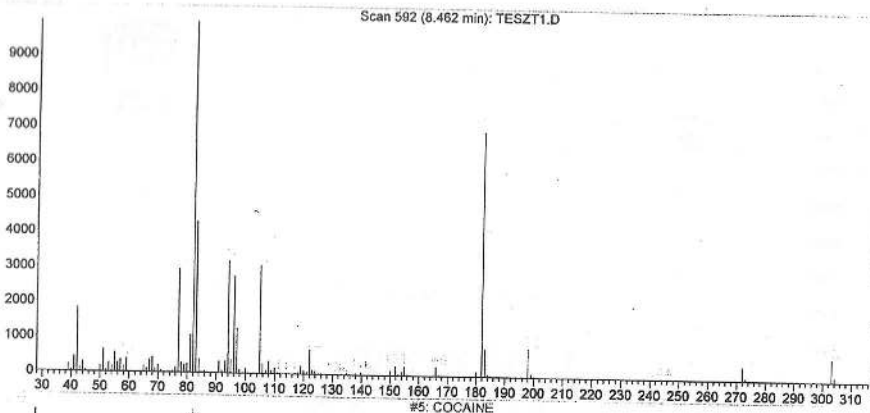
Library Searched : C:\DATABASE\KABSZER.L
Quality : 98
ID : HEROIN

⁴ Valamennyi melléklet a Győri Regionális Kábítószer-analitikai Laborból származik

3. sz. melléklet

Library Searched : C:\DATABASE\KABSZER.L
 Quality : 91
 ID : COCAINE

4. sz. melléklet

Feketepiaci heroinkészítményekben előforduló adalék- és hígító komponensek

Adalék komponensek	Hígító komponensek
<p><i>Egyéb kábítószeresek:</i> kokain, hidromorfon, metakvalon, metadon, amfetamin, metamfetamin</p> <p><i>Helyi érzéstelenítők:</i> kokain, prokain, benzokain, lidokain, tetrakain</p> <p><i>Stimuláló szerek:</i> koffein, efedrin</p> <p><i>Álítószerek, nyugtatók:</i> metokarbamol, xylazin (állatgyógyászatban használatos), barbitál, fenobarbitál, allobarbitál, amobarbitál, barbiton, diazepam, oxazepam, tiopental, klórpromazin, szkopolamin</p> <p><i>Láz- és gyulladáscsillapítók:</i> antipirín, acetaminofen, aszpirín, fenacetin, paracetamol</p> <p><i>Vitaminok:</i> nikotinanid (B₅), aszkorbinsav (C)</p> <p><i>Egyéb anyagok:</i> metoprolol (vérnyomás csökkentő), difenhidramin (allergia elleni szer), szalicilsav (baktérium és penészgomba öld), amitriptilin (depresszió kezelésére), piracetám (alkoholisták kezelésére), kinin (malária elleni szer), fenofitalein (hashajtó), sztrichnin (göresokozó), bisacodyl (hashajtó)</p>	<p><i>Szervetlen sók:</i> magnézium-szulfát, bárium-szulfát, ammónium-szulfát, kalcium-karbonát, kalcium-szulfát, nátrium-karbonát, kalcium-foszfát, szódabikarbóna, konyhasó.</p> <p><i>Szénhidrátok (cukrok, stb.):</i> dextróz, glukóz, laktóz, mannitol, szukróz, inozitol, szaharóz, keményítő, cellulóz, liszt</p> <p><i>Egyéb anyagok:</i> szilikagél, dolomit, borkősav, citromsav</p>

5. sz. melléklet

A kábítószer árának alakulása

10 kg ópium = 1 kg heroin	
10 kg ópium a forrásországban (pl.: Pakisztán)	= 600-1200 USD
1 kg morfin Törökországban	= 7000-9000 USD
1 kg heroin Törökországban	= 17000-22000 USD
1 kg heroin nyugat-európai elosztóknál	= 35000-45000 USD
1 kg heroin az USA-ban az elosztóknál	= 75000-225000 USD
1 kg heroin az USA-ban az utcára kerülve 3-10% tisztaságú (többszörös hígítás után)	= ~1,5-2,5 millió USD

6. sz. melléklet

Az ORFK Bűnügyi Szakértői- és Kutatóintézetben vizsgált feketepiaci kábítószer-készítmények átlagos hatóanyag-tartalmának alakulása 1996 és 2002 között

Hatóanyag	1996	1998	1999	2000	2001	2002
MDMA (ecstasy tabletta)	72-102 mg/tabletta	50-100 mg/tabletta	50-100 mg/tabletta*	50-100 mg/tabletta*	50-100 mg/tabletta*	20-100 mg/tabletta
MDA (ecstasy tabletta)	46-48 mg/tabletta	46-48 mg/tabletta	50-80 mg/tabletta*	50-80 mg/tabletta*	50-80 mg/tabletta*	nincs adat
MDE (ecstasy tabletta)	85-113 mg/tabletta	85-113 mg/tabletta	85-113 mg/tabletta	85-113 mg/tabletta	85-113 mg/tabletta	40-100 mg/tabletta
Amfetamin (tabletta)	5,5-30 mg/tabletta	5-40 mg/tabletta	5-25 mg/tabletta*	5-25 mg/tabletta*	5-25 mg/tabletta*	vátozatlan
Amfetamin (speed por)	5-45 %	5-45 %	2-35 %*	1-20 %*	1-25 %*	4-50 %*
Kokain (fogyasztási adag)	nincs adat	25-60 %	10-65 %*	20-80 %*	20-80 %*	20-80 %*
Kokain (nagy tételek)	52-91 %	60-80 %	50-80 %*			
Heroin (fogyasztási adag)	10-50 %	10-50 %	5-65 %*	10-65 %*	10-65 %*	10-55 %*
Heroin (nagy tételek)	50-75 %	40-80 %	0,01-4 %	0,01-6 %	0,01-6 %	0,01-6 %
Maribuan (THC)	0,01-2 %	0,01-2,5 %	0,01-4 %	0,01-6 %	0,01-6 %	0,01-6 %
Hasis (THC)	2-20 %	1-15 %	1-20 %	1-20 %	1-20 %	0,5-10 %
LSD	50-100 µg/bélyeg	60-170 µg/bélyeg	60-170 µg/bélyeg*	60-170 µg/bélyeg*	60-170 µg/bélyeg*	20-70 µg/bélyeg

* a hatóanyag-tartalom az égyek legalább 80 %-ban a fenti határokon belül található

7. sz. melléklet

GYŐR-MOSON-SOPRON MEGYEI RENDŐR-FŐKAPITÁNYSÁG
BŰNÜGYI TECHNIKAI OSZTÁLY
REGIONÁLIS KÁBÍTÓSZER-ANALITIKAI LABORATÓRIUM

GYŐR, SZENT IMRE UTCA 2/A TEL.: (96) 520-0001/332, 3316 FAX: (96) 521-4425
Szám: 39-000000-2003.

ELVI SZAKVÉLEMÉNY

Készült a számú, ellen indított ügyében hozott határozata alapján

A kirendelés határozatban megadott adatok alapján, a gyanúsítottak által vásárolt kábítószernek hatóanyag-tartalmának becsléseként tájékoztatást az alábbiakat közlöm:

Az MDMA a 4/1980. (VI.24.) BM-DM számú rendelet 1. számú jegyzékébe felvett pszichotrop anyag.

Az 1999. március 1-i hatállyal módosított Btk. 23 §. szerinti a csekély mennyiség felső határa MDMA esetén 3,0 gramm (1000 milligramm), a jelentős mennyiség alsó határa 20 gramm.

Az illegális kábítószer-kereskedelemben "ecstasy" néven árusított tabletták különböző hatóanyagokat - legfőképpen: N-metil-3,4-metilén-dioxi-amfetamin (MDMA) - tartalmaznak. Irodalmi adatok, valamint tapasztalataink alapján az MDMA-tartalmú tabletták hatóanyag-tartalma általában 50-100 milligramm/tabletta.

- Fentieknek megfelelően a határozat szerinti 15 alkalommal vásárolt összesen 45-60 db ecstasy tablettá hozzávetőleg 2,25-6,0 gramm hatóanyagot tartalmazhat, amely mennyiség meghaladja a csekély mennyiség felső határát, annak legfeljebb 225 százaléka, de nem éri el a jelentős mennyiség alsó határát, annak legfeljebb 30 százaléka.
- Fentieknek megfelelően a határozat szerinti 2 alkalommal vásárolt összesen 4-6 db ecstasy tablettá hozzávetőleg 200-600 milligramm hatóanyagot tartalmazhat, amely nem éri el a csekély mennyiség felső határát, annak 20-60 százaléka.
- Fentieknek megfelelően a határozat szerinti 3 alkalommal vásárolt összesen 9-9 db ecstasy tablettá hozzávetőleg 300-900 milligramm hatóanyagot tartalmazhat, amely nem éri el a csekély mennyiség felső határát, annak 30-90 százaléka.

Győr, 2003. május 21.

Szabó Judit r. szds.
igazságügyi vegyészszakértő

TARTALOM

Előszó5

I. FEJEZET – Dolgozatok az emberi jogok és büntetőjog története köréből

Zinner Tibor: „Ki velük”Az embertelen kollektivitás diadala: a magyarországi németek 1945 utáni kitelepítése7

Kahler Frigyes: Esettanulmány, avagy egy 1957 decemberében elkövetett gyilkosság utóélete25

II: FEJEZET – A büntetőjog aktuális kérdései

Jungi Eszter: A javítóintézeti nevelés, mint büntetőjogi szankció63

Király Réka: A bűncselekmények fogalma a 13-14 éves korosztály gondolkodásában83

Kovács Gábor: A vezetési képességre hátrányosan ható szer által előidézett bódult állapot fogalma a járművezetésben95

Tavaszi Virág: A gyámhatóságok szerepe, részvétele a büntetőeljárásban115

Csik Attila: A Legfelsőbb Bíróság jogalkalmazói gyakorlatának alakulása különös tekintettel a jelentős mennyiség határainak változására és a jogszabály-módosításokra133

Horváth Szabina: A vegyészszakértő feladata a kábítószer anyagának és mennyiségének meghatározása kérdéseiben171